

AMAÇ VE KAPSAM

IBAD, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (e-ISSN 2536-4642) [Journal of the International Scientific Researches], sosyal ve beşeri bilimler alanında özgün ve nitelikli çalışmaları bilimsel bir yaklaşımla ele almak amacıyla yayımlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir. Dergimiz güz ve bahar olmak üzere yılda iki defa düzenli olarak yayımlanmaktadır. Gerekli görüldüğü takdirde özel sayı(lar) da yayımlanır.

IBAD, Türkçe başta olmak üzere diğer dillerde alanına yenilik getiren özgün makalelere yer verir. Dergi, makaleler yanında bilimsel çeviri ve kitapların tanıtımlarını da yayımlar.

IBAD'da yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu, yazarlarına aittir. Yayınlanan yazıların bütün yayın hakları Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi'ne ait olup yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz.

IBAD'da insan ve toplum bilimlerinin tüm alanları ile (iktisat, işletme, maliye, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, edebiyat, tarih, psikoloji, sosyoloji, felsefe, eğitim bilimleri, dilbilimi, din bilimleri, güzel sanatlar vb.) alakalı konularda özgün ve nitelikli bilimsel çalışmalar yer almaktadır.

IBAD, yurtiçi veya yurtdışında akademik konferans, sempozyum, çalıştay vb. düzenler veya bunlara destek olur. Bu tür çalışmalarda sunulan bildirilerin tam metinlerine başka yerde yayımlanmamış olması kaydıyla yer verir.

IBAD, Uluslararası indekslerce taranan uluslararası akademik hakemli bir e-dergidir. **IBAD**, aşağıda belirtilen dizinlerce taranmakta ve indekslenmektedir:

- DRJI (Directory of Research Journals Indexing),
- ResearchBib (Academic Resource Index),
- Google Scholar
- JF (JournalFactor)
- I2OR (International Institute of Organized Research)

Cilt: 1 Sayı: 2 – Aralık 2016 & Volume: 1 Issue: 2 - December 2016

Yıldız Technical University, Department of Turkish and Social Sciences Education 34220

Esenler / İstanbul, TURKEY

E-mail: ibadconferences@gmail.com

<http://dergipark.gov.tr/ibad>

. Editör / Editor

Yrd. Doç. Dr. Hayrullah KAHYA

. Yayın Kurulu / Editorial Board

(Unvana göre alfabetik olarak dizilmiştir.)

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Doç. Dr. Senija TAHIROVIC

Yrd. Doç. Dr. Ahmet EKŞİ

Yrd. Doç. Dr. Ali YILDIZ

Yrd. Doç. Dr. Ebru KARAMAN

. Hakem ve Danışma Kurulu

Referees and Advisory Board

(Unvana göre alfabetik olarak dizilmiştir.)

Prof. Dr. Arda ARIKAN

Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI

Prof. Dr. Nasip DEMİRKUŞ

Prof. Dr. Nigar PÖSTEKİ

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Doç. Dr. Artun AVCI

Doç. Dr. Gazi UÇKUN

Doç. Dr. Hasip SAYGILI

Doç. Dr. Kamil GÜNGÖR

Doç. Dr. Medine YILMAZ

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Doç. Dr. Oğuz YILDIRIM

Doç. Dr. Senija TAHIROVIC

Yrd. Doç. Dr. Ahmet EKŞİ

Yrd. Doç. Dr. Ali FİDAN

Yrd. Doç. Dr. Benan YÜCEBALKAN

Yrd. Doç. Dr. Ebru KARAMAN

Yrd. Doç. Dr. Eray YAĞANAK

Yrd. Doç. Dr. Erdal TAŞBAŞ
Yrd. Doç. Dr. Esin SEZGİN
Yrd. Doç. Dr. Fatma CESUR
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Emre GÖKTÜRK
Yrd. Doç. Dr. Nurten KİMTER
Yrd. Doç. Dr. Ömer GEDİK
Yrd. Doç. Dr. Ömür Hakan KUZU
Yrd. Doç. Dr. Sezai ÖZTOP

İçindekiler / Contents

Makaleler / Articles

- POST-YUGOSLAV SİNEMADA 1990 SONRASI DEĞİŞEN DOĞU-BATI TEMASI VE YUGO-NOSTALJİ
CHANGING EAST-WEST LEITMOTIF AND YUGO-NOSTALGIA IN POST-YUGOSLAV CINEMA AFTER 1990
Ahmet Ender UYSAL 1
- AÇIK İNOVASYONUN REKABET STRATEJİSİ ÜZERİNE OLAN ETKİLERİ
The impact of Open Innovation on Competitive Strategy
Güven PADO 15
- FONKSİYONEL GIDA ÖZELLİĞİYLE CEVİZ VE KAMAN CEVİZİ
WALNUT WITH FUNCTIONAL FOOD AND WALNUT OF KAMAN
Yusuf YİĞİT, Emine AY 27
- ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE
ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN ROLÜ
The Role of Research Method Course in The Development of Information Literacy Skills of University Students
Asiye KAKIRMAN YILDIZ 39
- “NEDİM GÜRSEL, YAHYA KEMAL, ENDÜLÜSTE RAKS ve İSPANYA” ÜZERİNE
ABOUT “NEDİM GÜRSEL, YAHYA KEMAL, THE DANCE IN ANDALUSIA AND SPAIN”
Necmettin ÖZMEN 55
- İŞKOLİKLİK VE KARIYER TATMİNİ
WORKAHOLISM AND CAREER SATISFACTION
Esra ULUKÖK, Adnan AKIN 62
- AKADEMİSYENLERDE DUYGUSAL EMEK İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE
YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
A STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL LABOR BEHAVIOR AND BURNOUT LEVEL OF ACADEMICS: KOCAELI UNIVERSITY SAMPLE
Benan YÜCEBALKAN, Nilay KARASAKAL 72
- KIRSAL KESİMDE “YAŞLI KADIN” OLMAK
BEING AN “ELDERLY WOMAN” IN RURAL AREAS
Zuhal GÜLER, Nuran GÜLER, Doğançan ÖZSEL 86
- FRANSIZ YENİ DALGA SİNEMASININ ERİL ÜRETİM ORTAMINDA BİR KADIN YÖNETMEN:
AGNÈS VARDA VE SİNEMASI
A FEMALE FILM DIRECTOR IN MALE-DOMINANT PRODUCTION ENVIRONMENT OF FRENCH NEW WAVE CINEMA: AGNÈS VARDA AND HER FILMS
Seher MİDİLLİ 101
- KUVVETLER AYRILIĞININ PARLAMENTER SİSTEMDE SİYASAL PARTİLERİN FAALİYETLERİNE
ETKİSİ
Effect of Separation of Powers on Activities of Political Parties in Parliamentary System
Ahmet BÜKE 110
- PERSONALITY TRAITS AND BORDERLINE PERSONALITY DISORDER
Senija TAHIROVIC, Adela BAJRIC 125

POST-YUGOSLAV SİNEMADA 1990 SONRASI DEĞİŞEN DOĞU-BATI TEMASI VE YUGO-NOSTALJİ

Araş. Gör. Ahmet Ender UYSAL
Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
ahmetenderuysal@yyu.edu.tr

Özet

1990'lı yılların Post-Yugoslav sineması, ulusal şiddetin milliyetçi olmayan bir biçimde temsil edildiği dönemi simgeler. Bu dönem ideoloji ve tarih ilişkisinin ön plana alındığı bir dönemdir. Fakat tarihsel gerçekler genellikle görmezden gelinmiştir. Bu durum bağımsızlığını yeni kazanmış Post-Yugoslav ülkelere dayandırılabilir. Bu süreçte sinema sektörleri de birbirinden farklı ulusal estetik kriterleri pazarlamak istemiş, fakat birbirine benzeyen Yugoslav sinema filmlerinden daha ileriye gidememiştir. Sosyalist dönemden kalan film yönetmenleri ve stüdyo sisteminin bunda büyük bir etkisi vardır. 2000'li yılların Post-Yugoslav sineması ise sembolizmden gerçekliğe geçişin sinemasıdır. Fakat sinemasal kimlikler dinsel ve kültürel sınırlamalara bağlı bir şekilde kendi ideolojilerini üretmiştir. Ulusal kimlik inşası ise hala belirsiz, çoğul ve devam eden bir süreçtir. Çizilen yeni politik sınırlara rağmen ortak kaygı ve bağlılıklar Yugoslav sinemasının karakteristiğidir. Marjinalite, etnik karışıklıklar, otoritelere direniş gibi problemler hala devam etmektedir. Fakat bölgenin sinemalarında önemli değişiklikler de gözlemlenmektedir. Bu çalışmanın amacı, 1990 sonrası Post-Yugoslav filmlerini Doğu-Batı teması ve Yugo-nostalji kavramı açısından karşılaştırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yugo-nostalji, Doğu-Batı teması, Post-Yugoslav sinema

CHANGING EAST-WEST LEITMOTIF AND YUGO- NOSTALGIA IN POST-YUGOSLAV CINEMA AFTER 1990

Abstract

Post-Yugoslaviancinema of the 1990's was a period of representingforms of violence in a non-nationalistway. Thecinema in thisperiod has prioritizedrelationshipbetweenhistoryandideology, but thehistoricalfactsusuallyignored. This situation can be understandable if we relate it to newly independent Yugoslavian states. In that time film industry wanted topromote differentiation alaesthetic criteria showever films have been quite similar. Because film director sand studio system remaining fromsocialistera had a hugeimpact on thecinema.The Post-Yugoslaviancinema of the 2000's is one which symbolism has been replace dbytruth. But cinema ticidentities had their own ideology, which depended on religious and cultural restrictions. The national identities were stillun clear, pluraland an ongoingprocess. In spite of newly drawn political boundaries, common preoccupation sandinter connection scharacterize the Post-Yugoslav cinema.Problemssuch as marginality, ethnicconflicts, resistancetoauthorities arestilllexist. But significantchanges can be observed in thecinemas of theregion. Thepurpose of thisstudy, is tocomparetherepresentation of West-East leitmotifandtheconcept of Yugo-nostalgia in Post-Yugoslav cinemaafter 1990.

Keywords: Yugo-nostalgia, West-East leitmotif, Post-Yugoslav cinema.

1. POST-YUGOSLAV ÜLKELERDEKİ DOĞU-BATI TEMALARIN İNŞASI

Avrupa'nın kalesiterimi Avrupa Birliği'nin dış sınırlarını tanımlamak için kullanılmaktadır(Kunz ve Leinonen 2004: 5). Bu terimi Berlin duvarının yıkılmasından sonra bağımsızlığını kazanmış olan Post-Yugoslav ülkeleri için düşünürsek, içerideki Avrupa'yı dışarıya karşı koruyan bir kimlikten çok, ikili bir kimlik tanımlaması olduğunu görürüz. Diğer bir deyişle orada tam olarak bir Avrupalı kimliği yoktur. Aksine dinsel, dilsel ve etnik olarak birbirine karışan farklı kültürel kimlik tanımlamaları mevcuttur. Bu yüzdendir ki Kaplan (2005: 33), Balkanları analiz edebilmek için iki Avrupa'nın mevcut olduğunu düşünmemizi ister. Kaplan, Güneydoğu Avrupa kesiminde kalan bu bölgenin politik, ekonomik eğilimler bakımından çoğunlukla kötü, dengesiz ve yoksul ülkelere oluştuğunu söylerken Miloseviç sonrası yapılanmaya çalışan Sırbistan, Kosova ve Bosna-Hersek gibi ülkeleri merkezine alır. Jordanova(1998: 264) ise coğrafi olarak Avrupa kıtasında kaldığı belli olan bölgenin Avrupalı olarak tanımlanamamasındaki kültürel özelliklere vurgu yapar. Çünkü Batı kavramı belirli yaşam biçimleri ve toplum içindeki birtakım hiyerarşik değerlerden oluşmaktadır.

Huntington(1993: 29)da Doğu Avrupa'yı tanımlarken iç heterojenliğe vurgu yapmakta fakat dinsel vurguyu ön plana almaktadır. Ona göre Batı Hristiyanlığı, Ortodoksluk ve İslam bu ayrımın temel nedenini oluşturmaktadır. Slovenya ve Hırvatistan'ın Batı Roma İmparatorluğu'nun etkisiyle Katolikliği benimsemesi, Bosna-Hersek'in Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisiyle İslami bir kimliğe bürünmesi ve Sırbistan'ın Doğu Roma İmparatorluğu bünyesinde Ortodoksluğun etki alanında olması Yugoslavya'daki dinsel ayrımın nedenlerini oluşturmaktadır (Kenar 2005: 13-21). Avrupa'nın coğrafi, dinsel özellikleri dışında ayrı bir medeniyetle özdeşleştirilmesi bölgenin tanımlanmasını zorlaştıran diğer bir unsurdur. Farklı kültürlerin etkisi altında kalan Balkan ülkelerinin Avrupa medeniyetinden uzak bir konumda tutulması, geçmiş karışıklık ve nefretlerin sık sık su yüzeyine çıkmasıyla da doğrudan ilişkilidir (Jovic 2001: 103-104). Fakat etnik karışıklık ve çatışmalardan daha önemli olan bir unsur daha vardır. Wolff(1994: 4)'un tartıştığı bu unsur 18. Yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkan aydınlanma çağıdır. Doğu Avrupa'nın gölgelenmiş bölgelerine karşı bir karşıtlık yaratan bu durum bireysellik üzerinden üstün bir uygarlık imajının yaratımıdır. Günümüze geldiğimizde ise Balkan ülkelerinin Avrupa kıtasıyla bütünleşme çabalarının arttığını görürüz. Bu durum aslında bölgenin Avrupalı kimliğinin yeniden keşfidir. Betz(1990: 186)'inde olduğu gibi artık Balkanlar çok daha tarafsız bir biçimde tanımlanabilmektedir. Todorova (1997: 3) ise Balkan savaşları ve ondan sonra gerçekleşen Yugoslav savaşlarından dolayı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ne uygun olmadığını düşünmektedir. Çünkü bu ülkeler hala çok dengesiz ve yoğun şiddet barındırmaktadır

Balkanlar, medeniyet açısından Doğu ve Batı Avrupa arasında kalmış bir durumla tanımlanmaktadır. Bu tanım çoğu zaman Avrupalılık tanımının üzerindedir. Batı'ya göre ötekileştirilen bir Doğu kavramı, öncelikle onun kavramsallaştırılmasında aranmalıdır. Said (1994: 2), Oryantalizm kavramına sömürgeleştirme süreci sonrası Batı'da yeni bir kimliğin tanımlanması olarak bakmaktadır. Doğu ve Batı arasındaki bu yanlış ayrım ona göre ontolojik ve epistemolojik ayrım gibi kökten bir ayrıma dayandırılmaktadır Todorova(1997: 17)ise Oryantalizm kavramına göreceli bir Batı karşıtlığı olarak bakarken,

Balkanizm kavramına göreceli bir belirsizlik durumu olarak bakmaktadır. Belirsizlik anormal olan davranışlardır. Geçiş devletlerindeki tanımlanamayan karakter ve kişilikleri içerir. Yugoslav sinemasında yoğun olarak gördüğümüz bu marjinal karakterler hem kendileri hem de başkaları için bir tehlikedir. Sonuç olarak bazı gerçeğe onları anlamamamızın nedenidir.

Doğu ve Batı Avrupa arasındaki kültürel ayrımlar ve Doğu'nun Oryantalizm kavramıyla özdeşleştirilmesi pek çok düşünür tarafından 20. Yüzyılın siyasi, politik gelişmeleriyle özdeşleştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi ise Demir Perde'nin yıkılması ve ardından demokratik, kapitalist Batı ile baskıcı, komünist bir rejim olan Doğu arasındaki engellerin ortadan kalkmasıdır. Zengin bir Batı'ya karşı konumlandırılan yoksul Doğu Avrupa kavramı çoğunlukla eski Yugoslavya ile özdeşleşmiştir. Yugoslavya'nın tarihsel olarak Osmanlı ve Batı Roma İmparatorluğu arasında kalmış olması kültürel ayrımın nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Neumann(2001: 58)da benzer biçimde, Balkanların söylemsel olarak dışarıda temsil edilmesinde siyasi aktörlerin rolüne değinmiştir.

1.1 Doğu ve Öteki

Dünyaya Doğu ve Batı kavramlarını kullanarak bakmanın önceden bahsedildiği gibi Oryantalizm kavramıyla yakın bir ilişkisi vardır. Doğu olarak ötekileştirilen bu bilgi nesnesi Said(akt. Çetinkaya 2009: 8)'e göre aynı zamanda tahakküm altındakileri ifade eder. Weber(akt. Nelson 1976: 121),Doğu kültürlerini araştırdığı çalışmasında buradaki kültürel ve kurumsal yapıların genel anlamda Batı'yı etkilediği söylerken Doğu'yu dönüştüren gelişmelerde de bir yavaşlama olduğunu belirtir. Bununla beraber rasyonelliğin karmaşık yapısının sadece Batı'da geliştiğini vurgular. Yani Weber bu tahakküm nesnesini kölelikten kurtarmış ancak bilişsel düzeyde farklılıkları vurgulayıp Batı'nın imajını yeniden üretmiştir.

Doğu ve Batı temasının zamanla pek çok değişime uğradığını söylemek de mümkündür. Doğu ve onunla özdeşleşen *öteki* kavramı Descartes'dan başlayarak Batı aydınlanma düşüncesinde var olan kendini dünyanın geri kalanından bireysel olarak soyutlama bilincine dayandırılabilir. Doğu'nun Batı tarafından ötekileştirilmesi onun nesne olarak birtakım kavramlarla bağdaştırılmasını da zorunlu bir hale getirmiştir. Said(akt. Uluç ve Soydan 2007: 37)bu kavramları pasif, akılcı olmayan, yönetilmesi gereken ve hayalci olarak tanımlar. Doğu'nun negatif bir söylem olarak kodlanması kapitalizmin dünyaya yayılmasıyla da doğrudan ilişkilidir. Bulut(2006: 87)'agöre Oryantalist çalışmalar Doğu'ya olan ilgiyi canlı tutmakta ve insanların keşfedilmemiş topraklara gitmesini özendirilmektedir. Oryantalist *öteki* kavramının Batı tarafından başlangıçta sömürgeci amaçlar için oluşturulduğu düşünüldüğünde benzer durumun post-kolonyal söylem biçiminde devam ettiği görülebilir. Bununla beraber bu kültürel çalışmaların hepsinin sömürüyü haklı çıkarmak için yapıldığını söylemek de oldukça güçtür.

2. YUGOSLAV SİNEMASININ ARADA KALMIŞLIĞI

Eski Yugoslav ülkelerindeki sinemayı anlamamızın en önemli koşullarından birisi Doğu ve Batı etkisinde kalmış olan kültürü çözümlenmekten geçer. Berlin duvarının yıkılmasının ardından uluslararası izleyicilere yoğun olarak ölüm ve yıkımı sunan bu sinema fiziksel, manevi ve mali sorunlarını henüz atlatamamış olan ülkelere bize seslenirken artık Batı'ya dönük olan yüzüyle de karşımıza

çıkılmaktadır. Doğu-Batı temalarının Balkan sinemasında belirgin olarak yer alması ise eski Yugoslavya dönemine kadar gider. Bu temalar sinema filmlerinde doğrudan gösterilmek yerine modern-geleneksel, kır-kent, kozmopolit-taşralı ayrımı gibi birtakım gerilim unsurlarıyla beraber gösterilir. 1991 yılındaki sivil savaşın başlangıcını konu alan *Sivi Kamion Crvene Boje* (The Red Colored Grey Truck, Srđjan Koljević, 2004) bu karşıtlıkların belirgin biçimde görüldüğü bir filmidir. Filmde renk körü olan geleneksel bir kamyon şoförüyle, şehirli bir genç kızın karşılaşması konu edilir. *Grbavica* (Esmā's Secret, Jasmila Zbanic, 2006) filmi ise karşıtlıkların daha örtük bir biçimde yer aldığı filmidir. Film geçmiş savaş travmalarının insanlar üzerindeki etkisini, ekonomik zorlukları ve Batı ile eski Yugoslavya'nın karşıtlık ilişkisini Esmā karakteri üzerinden sorgularken dürüstlük, ülke sevgisi gibi olumlu özellikleri eski Yugoslavya'ya bağlamaktadır.

Yugoslav Sinemasının arada kalma durumu görüntüde yer alan çağrışımsal bir değişim yanında rasyonel bir sınıflandırma güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Bu tanımlama zorluğuna Yugoslav filmleri açısından yaklaşırsak her etnik grubun Doğu ve Batı temaları içerisinde özgür biçimde kendi miraslarıyla ezotikleştirildiklerini görürüz (Bjelic 2002: 1-19). Yani her etnik veya dinsel grup Doğu veya Batı olarak tanımlanmayıp akışkan bir şekilde bu temalar içerisinde eritilmektedir. Bu açıdan Yugoslav sineması, Doğu ve Batı arasında kalan melez bir sinema olarak tanımlanabilir. Srđan Golubović'in *Klopka* (The Trap, 2007) filmi bu melezliği bir kara film üslubunda sunan filmlerendir. Filmde Sırbistan'da yaşayan sıradan bir mühendisin, kendi çocuğunun yaşamı ile bir başkasının ölümü arasında kalması konu edilir. Batı kavramı ana karakter olan Mladen tarafından sunulurken, ekonomik zorluklar ve geçmiş travmalar olumsuz bir Doğu imajı üretmektedir.

Bu arada kalma durumunu somutlaştırırsak, asıl sorunun günümüzdeki gerçekleri, geçmişi yeniden inşa ederek oluşturmaktan kaynaklandığını görürüz. Yugoslav sinemasında geçmişin yeniden keşfi ise *Balkanlaştırma* olarak adlandırılan kavramın toplumsal açıdan uyumsuzluk içermesiyle yakından ilişkilidir. Ellis ve Wright (1998: 687)'in belirttiği gibi bu kavramın gruplar arası farklılıkları tanımlamanın ötesinde ayrılıkçı bir yapısı vardır. Kristeva (1982: 64) bu yüzden tekinsizlik sineması ile çok fazla şiddetin olduğunu düşündüğü Yugoslav sinemasını birbirinden ayırıp, Yugoslav sinemasının bölgedeki yoksulluğun üretimini kültürel açıdan desteklediğini belirtmiştir. Toplumdan olabildiğince kopuk ve şiddet eğilimli olan bu tipler 2000'li yıllarda Emir Kusturica'nın *Zivot Je Cudo* (Life is a Miracle, 2004) ve *Zavet* (Promise Me This, 2007) gibi filmlerinde devam etmiş gözükmektedir.

Balkanlar Batı açısından, metaforik olarak iki arada yaşayanlar olarak tanımlanmaktadır (Antic 2003: 8). Ne orada ne de burada olamama durumu özellikle 1980 yılından itibaren Yugoslav sinemasında yer alan geçişli karakterler üzerinden temsil edilir. Bjelic (2005: 102-103)'e göre medya tarafından yaratılmış olan bu stereotip *vahşi Balkan erkeği*dir. Temelde, milliyetçi söylemler ile küreselleşmeyi karşılaştırmak için yaratılan stereotip, 1990'lı yıllarda küresel medya tüm ülkeye yerleşince daha da belirginleşmiştir. Iordanova (2001: 116)'ya göre ise bu tutkulu halk kahramanları ulusalcı, romantik şair ve yazarlar tarafından yaratılmış olan ulusal lider mitinin mirasını simgeler. Fakat bu film karakterleri geçmişin liderleri gibi ahlaki bir görev sorumluluğu veya endişe taşımamaktadır. Kendi suçlarıyla mistik ve nostaljik söylemi birleştirmektedir. Radović (2014: 38) duruma iyimser bir tavırla yaklaşarak Yugoslav sinemasının küreselleşme

yolundaki ilerleyişine, Hollywood estetiği ve karakterlerinden kurtulma çabası olarak bakmaktadır. Aynı zamanda bu tek yönlü ideolojik söylem inşasının sömürgeleştirme veya küresel stereotip yaratımı olup olmayacağını tartışmaktadır. Aleksic(2013: 31-32) ise bu stereotipi erkeklik duygusunun bir uzantısı olarak görmekte ve bunun kanıtı olarak da kadınlar ve azınlıkların şiddetten uzak tutulmasını göstermektedir.

Her ne kadar *vahşi Balkan erkeği* klişesinin yaratılmasında farklı düşünceler mevcut olsa da bu klişenin zamanla dönüşüm geçirdiği de bir gerçektir. Yugoslavya'nın dağılma yıllarından itibaren yerini yavaş yavaş Hollywood anlatım biçimini bireysel, gerçekçi karakterler üzerinden anlatmayı deneyen filmlere bırakmıştır. Fakat Longinovic(2005: 45)'in *kendi kendini Balkanlaştırma* olarak tanımladığı Sampson, Todorova ve Wolff(akt. Iliev 2007: 16)'a göre ise Balkanların negatif imajını yeniden üreten, Batı'yı suçlayan, gerçeklikten olabildiğince kopuk, şiirsel, kendi farklılıklarıyla eğlenen ve tutkularının kölesi tipler 2000'li yıllarda da devam etmiştir.

Post-Yugoslav filmlerinin klişeler üzerinden geçmişi sorgularken kapitalizm sürecine alet olmalarında Yugo-nostalji kavramının önemi büyüktür. Bu kavram kimliğin yeniden üretiminin, modernleşme çabalarının ve geçmişin nasıl algılandığının işaretlerini bize verirken Doğu-Batı temasının filmlerde ne şekilde temsil edildiğini de göstermektedir. Bu yüzden öncelikle Yugo-nostalji kavramına değinilmesi gerekir.

2.1 Yugo-Nostalji

120

Yugo-nostalji kavramı geniş anlamda, bir ülkeye duyulan hayallerle tanımlanmaktadır. Bu ülke 1945-1991 yılları arasında var olmuş olan Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'dir. Boym(2001: 14) nostalji kavramını *tedavi edilemez modernlik durumu* olarak tanımlayarak günümüzdeki özlem duygusuna vurgu yapmıştır. Yaklaşık olarak her dilde nostalji kavramı güzel, eski günlerin duygusal özlemini ifade eder. Nostalji geçmiş hakkında bir özlem duygusunu çağırırsa da içerisinde yabancı düşmanlığı, öfke, korku, nefret ve endişeyi de barındırır. Bu terimin 19. Yüzyılın psikiyatrik metinlerinde ortaya çıkması hastalıklarla bağlantılı olumsuz birtakım özellikleri olduğuna işaret eder. Jameson(1997: 25)nostaljiyi daha geniş bir bağlamda değerlendirip, çağdaş kapitalizmin yarattığı tarihsel bilinçte yer alan bir yetersizlik ve yabancılaşma durumu olarak tanımlamıştır. Yugo-nostalji kavramı da buna benzer biçimde paradoksal bir ikilik özelliği taşır. Hem özlem hem de acıların bir arada olduğu eleştirel bir dünyadan bize seslenir. Bu dünya politik söylemlerin baskın, ayrılıkların açık veya örtük olarak anlatıldığı sembolik bir coğrafya yani eski Yugoslavya'dır (Lindstorm 2006: 233).

Boym(2007: 13)'un bu konuda yaptığı bir ayrıma göre nostalji, onarıcı ve yansıtıcı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Onarıcı nostalji olmayan bir dünyanın yeniden inşasına yönelir. Yansıtıcı nostalji ise olmayan dünyaya dönüşün umutsuz ve ironik bir biçimde gerçekleşmesini sağlar. Bu ayrımın kesin sınırları olmadığını altını çizen Boym, onarıcı nostaljinin kendini aslında bir nostaljiden çok, geleneksellik olarak düşündüğünü, yansıtıcı nostaljinin ise özlem ve aidiyet duygusunun karmaşasıyla gerçeği şüpheli bir biçimde sorguladığını düşünür.

Yugo-nostalji açısından bakıldığında eski Yugoslavya çoğunlukla sistematik olarak reddedilmiş, küçümsenmiş veya tamamen yalanlanmış (Hayden ve Hayden 1992: 15). Bu durumun pek çok nedeni olduğundan söz edilebilir. Fakat en önemli nedenlerinden biri 1992-1995 yılları arasında acımasız olarak gerçekleşen iç savaşın suçunun ülkenin kurucusu ve başkanı olan Tito'ya yöneltmesidir. Bu yüzden Gilbert(2006: 14), Bosna-Hersek'in kendi Yugoslav sosyalist geçmişini bile geniş bir kamuoyu önünde hiçbir zaman tartışmadığını söylemektedir. Yugoslavya'da 1990 sonrası çekilen filmlerde özellikle iç savaşa karşı, kötümser bir bakış açısına rastlanmaktadır. Yugoslav iç savaşı sonrası toplumda meydana gelen değişimleri gerçekçi bir biçimde ele almaya çalışan *Bure Baruta* (Caberet Balkan, GoranPaskaljevic, 1998), farklı etnik ve dinsel kimlikler üzerinden savaşın acımasızlığını anlatan *PredDoždot*(BeforetheRain, MilchoManchevski, 1994) ve Yugoslav iç savaşının başlangıcını sokaktaki protestolar ve bir radyo istasyonunu merkeze alarak anlatmaya çalışan *CrniBombarder*(Black Bomber, DarkoBajic, 1992) bu filmler arasında sayılabilir. Fakat bu filmlerde geçmiş Tito dönemi doğrudan eleştirilmemekte, naif bir özlem duygusuyla hatırlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında 1990 dönemi filmlerinin Boym'un ortaya attığı onarıcı nostalji kavramına benzediği söylenebilir.

Günümüze yaklaştığımızda ise Post-Yugoslav ülkelerindeki Yugo-nostalji kavramının belirgin bir biçimde ortaya çıktığını görürüz. Bunun nedeni Yugoslavya dağıldıktan sonra bağımsızlığını kazanan ülkelerin demokratik bir biçimde kamuoyu görüşlerine yönelmeleri ve modernleşme çabaları sonucu kendi farklılıklarını keşfetme çabasıdır.

Palmberger(2008: 357)'in belirttiği Yugo-nostalji kavramı, modernleşmeyle özdeşleştirilen kapitalizmin Post-Yugoslav ülkelere yayılmasını da çağırır. Yugo-nostalji artık moda ürünlerinden reklamlara kadar uzanan bir genişlikte gerçekleşen sosyal bir olaydır. Yugoslavya'nın filmlerde tüketim amaçlı bir ütopya olarak yer alması Kusturica'nın *Underground* (1995) filminde oldukça belirgindir. Filmin final sahnesinde iki kişinin evliliği Tuna nehrinin ortasındaki küçük bir kara parçasında gerçekleşir. Bu durum artık olmayan Yugoslavya'ya özlem dolu bir bakışı simgeler. Nostaljinin uç noktaları ise Ugresic(2006)'in belirttiği gibi bireysel açıdan tehlikeli sonuçlara yol açabilir. Fakat burada ele alınan bireysel bir algılamadan çok, kişilerin rahat bir şekilde paylaştıkları iç savaş sonrası ortaya çıkmış olan ortak bir iletişim deneyimidir. Yine de karşılaştırma kavramının nostaljinin doğasında olduğu unutulmamalıdır. Masum bir iletişim deneyimine benzese de günümüzün Post-Yugoslav devletlerine karşı içerisinde bir tepki de barındırır (Davis 1977: 417). Yugoslav iç savaşı öncesi Yugoslavya ve Arnavutluk sınırındaki askerleri anlatan *Karaula*(TheBorder Post, RajkoGrlic, 2006) filmi Yugoslavya'nın tek düşmanının aslında kendisi olduğunu gösterirken, geçmişin yetersiz olan milliyetçilik duygularına da seslenmektedir. Bu tür filmler nostaljinin sadece geçmişe değil aynı zamanda var olan duruma ve geleceğe doğru yöneldiğini gösterir. Günümüz bakış açısıyla geleceğin yaratımı öncelikle geçmişin bireysel travmalarıyla yüzleşmeyi zorunlu bir hale getirmektedir.

1990 dönemi filmlerinde Yugo-nostaljiyle ilişkili olarak gerçek arşiv görüntüleriyle kurguyu birleştirme çabası da göze çarpmaktadır. İç savaşın çocuklardan başlayarak insanları nasıl birbirine düşürdüğünü anlatan *Rane* (Wounds, SrđanDragojević, 1998), aynı konuyu Boşnak ve Sırp lar üzerinden işleyen *LepaSelaLepo Gore* (PrettyVillage, PrettyFlame, SrđanDragojević, 1996)

ve 10 yaşında küçük bir çocuk üzerinden Tito'ya bakışın sorgulandığı *Tito i ja* (Titoand Me, GoranMarkovic, 1992) filmleri bunlar arasında sayılabilir.

3. 1990 SONRASI YUGOSLAV SİNEMASI

1990'ların başında gerçekleşen iç savaş yıllarının ardından Post-Yugoslavya, Avrupa ile bütünleşme konularına eğilip büyük bir ideolojik değişikliğe odaklanmıştır. Bu dönem aynı zamanda yeni milliyetçi inşaa süreçlerine gömülü kitlesel olarak tarihin yeniden yazıldığı yıllardır. Bu yıllarda ülkelerin güvenliği, anti-göç ve neo-liberal politikalar ön planda olmuştur. Deleuze ve Guattari(akt. Kovacevic 2013: 189)'nin öne sürdüğü *topraksızlaştırmaterimi* 1990 sonrası Yugoslavya'yı açıklamada çok faydalı gözükmektedir. Bu terim kapitalizmin bir bölgeye yayılması ile onun tahrip potansiyelinin eş zamanlı olarak ortaya çıktığını anlatır. Bu aslında insanların ve nesnelerin soyut ve değiştirilebilir olmasıyla eşdeğer bir çıkarımdır. Yani aslında değişen fazla bir şey yoktur. Avrupa metonimilerle eski Yugoslavya'yı kendi çıkarına uygun olarak yeniden üretmektedir. 1990'lı yılların ikinci yarısı Post-Yugoslav sinema açısından benzer bir paradoksa sahiptir. Erkeklik söylemi ve milliyetçi bakış açısı bu zamanda da filmlerde devam etmiş gözükmektedir. Manutic'in 1980 yılı Yugoslavya'sı için söylediği kimlik ve yön arayışı hala ön plandadır. Çünkü hükümetle yüzleşmek için filmler çekilmemekte karmaşık, coğrafi ve tarihi arka plan belirli oranda görmezlikten gelinmektedir (La Roche 1988: 25).

1990'lı yıllarda her Post-Yugoslav sinemanın aynı tematik konuları işleyip aynı estetik biçimleri kullandığını söylemek de güçtür. Vidan (2011)'a göre Sloven sineması sosyal dışlanma üzerine kasvetli dramalar üretirken, Hırvatistan sineması öz eleştirisel, toplumsal psikolojik filmler üretmektedir. Sırbistan ve Bosna-Hersek sineması ise kara mizahın ön planda olduğu filmlerde geçişli kimliklerin olduğu karakterlere sahiptir.

Bu dönemdeki Hırvatistan, Sırbistan ve Bosna-Hersek film endüstrileri karşılaştırıldığında ise Hırvatistan film endüstrisinin Sırbistan'a göre özellikle altmışlardaki *siyah dalga* film akımından dolayı daha az başarılı olduğu söylenebilir. Pavicic (2000)'e göre Sırbistan filmleri zamanla daha kışkırtıcı ve toplumla uyumsuz bir hale bürünmüştür. Sırbistan güçlü bir film geleneğine sahip olsa da bunlar çoğunlukla düşük bütçeli ve düşük kalitedeki komedileri kapsamaktadır. Bunun aksine Hırvatistan sineması ulusal kültürün genel karakterini sinemaya daha iyi yansıtmıştır. Bosna-Hersek'teki film üretimi ise iç savaş süresince tamamen durmuştur. Ekonomik olarak diğer iki ülkeye nazaran kötü bir durumda olması, gelişmesinin önündeki en büyük engeli oluşturur. Iordanova ve Durovicova(akt. Jovanovic 2012)'ya göre Bosna-Hersek sinemasından geriye diğer Yugoslav ülkelerinden farklı olarak tanımlanmamış etno-ulusal kavramlar kalmıştır. Bu yüzden Bosna-Hersek sinemasını ulusal olarak sınırlandırılmış bir sinema olarak tanımlamışlardır.

4. 2000 SONRASI POST-YUGOSLAV SİNEMADA DEĞİŞEN TEMALAR

Politik şartların film endüstrisini doğrudan etkilediği Yugoslavya'daki film üretimi 1990'lı yılların başından itibaren kesintilere uğrasa da günümüze kadar devam etmiştir. Post-Yugoslav ülkelerinin 2000'li yıllarda normalleşme sürecine girmelerinde yarı-demokratik rejimlere geçişin ve ekonomik, kültürel değişikliklerin büyük bir rolü vardır. Artık bu ülkeler, kendi kültürel ürünlerini dışarıya pazarlamaktadır. Bu durumdan sinema sektörü de payını almıştır. Hollywood stili filmler zamanla bu ülkelerde çekilmeye başlanmıştır.

Biagioli(akt. Imre 2012: 78)'ye göre bu dönemde çekilen filmler sert politik gerçekleri gösterirken karmaşık olayları, kötülüğe karşı iyiyi kullanan romantik öykülerle birleştirirler. Yani siyah ve beyaz terimleri gibi kültürel, politik ve tarihsel karmaşıklıklar basit ahlaki senaryolara dönüştürülür. Bu filmler geçmişle yüzleşmeyi ise Hollywood filmlerinin geleneksel anlatı yapısına uygun olarak bireysel kahramanlar üzerinden gerçekleştirir. Örneğin DusanKovacevic'in*Profesionalac* (The Professional, 2003) isimli filminde Milosevic ve komünizm eleştirisi eski bir felsefe profesörü olan Teja üzerinden verilir. Fakat klasik Hollywood tür filmlerinden farklı olan durumlar da mevcuttur. Sınıf, ırk ve din çatışmaları gizlenmez. Filmde geçmiş arşiv görüntülerinden yararlanılarak 1991 yılında gerçekleşen Milosevic karşıtı gösteriler, 1999 yılının NATO bombardımanı ve Hırvatistan'dan Sırp'ların göçü gibi toplumsal olaylar gösterilir. Öyküler bazen açık uçlu olarak da bitirilebilmektedir. Bu açıdan, dönem filmlerini klasik ile gerçekçilik arasında bir yere yerleştirebiliriz (Gianetti1996: 3). Zaten biçimsellikten git gide uzaklaştığı dönem gerçekliğin kurmaca anlatılarla işlendiği, politik olarak ise bağımsız kalan ülkelerin Avrupa'ya uyum çabalarının arttığı bir dönemdir.

Konu olarak geçmişle hesaplaşan, savaş travmalarını grotesk üsluptan uzak sade bir dille işleyen filmler çoğunlukla 2000'li yıllara aittir. Bu yılların post-komünist filmleri oryantalist özelliklere karşı bir önyargıyı içerisinde barındırmaktan çok, onlarla uzlaşmayı öneren içeriklerden oluşur. Arsen A. Ostojic'in*Halimin Put* (Halima'sPath, 2012) filminde olduğu gibi Bosna'da uzak bir Müslüman köyünde yaşayan Halima, geleneksel yaşamını yıllar sonra da aynı şekilde devam ettirebilmektedir. Boym(2001: 18)'un ortaya attığı yansıtıcı nostalji kavramının sinemada işlenmesine denk düşen bu filmler bize gelenek ve gerçeğin harmanlandığı belirli bir zaman ve mekandan seslenir. Bu zaman Yugoslavizm ile yüzleşildiği bir dönemdir. Levi (2007: 3)'ye göre 1990 yılından önce Bosna gibi ülkelerde insanlar birbirlerine karşı korku duymaktan çok, kendi farklılıklarından gurur duymaktadır. Komünizmden etnik milliyetçiliğe geçişle birlikte ise geçmişteki etnik öfkeler görünür olmuştur. DanisTanovic'in*No Man's Land* (2001) isimli filmi geçmişteki bu etnik öfkeleri, biri Boşnak biri Sırp olan iki asker üzerinden anlatmaktadır. Ölümle biten bu yüzleşme artık geriye dönmenin mümkün olmayacağına eleştirel bir kanıtı gibidir.

Egzotik bir dünyadan kapitalist ve modern bir dünyaya geçişin sancılarını anlatan bu filmler anlatı açısından tarihsel olayların tekrarlanma ve bunlardan kurtulamama olasılıklarının değiştiğine tanıklık eder. Artık karakterlerin dünyaya bakış açılarında umutsuzluk yanında daha iyi bir dünya isteği de ön plandadır. Fakat geçmiş de hiçbir zaman peşlerini bırakmamaktadır. Bu dönem filmlerinde fiziksel savaşla birlikte mali sorunlarla uğraşan ülkeler ve ruhsal acılarla yüzleşen karakterler görülür. *RatUzivo* (War Live, DarkoBajic, 2000) filminde film yapımcısı olan Sergei ve ekibi bir yandan mali sorunlarla boğuşurken bir yandan da 1999 yılının Belgrad'ında NATO bombalaması olmaktadır.

Balkan kimliğini olabildiğince gerçekçi biçimde sunmaya çalışan dönem filmleri marjinalikten uzaklaşsa da ideolojik olarak kesin sonuçlar çıkarmaktan kaçınır. *SiviKamionCrveneBoje* (TheRedColoredGrey Truck, SrdjanKoljevic, 2004) filminde olduğu gibi 1990'ların dağılan Yugoslavya'sında kamyonu bombalanan bir kamyon şoförü bile farklılıkların önemsizliğini vurgulayabilmektedir. Balkan teriminin çoğunlukla tarih dışında bir yere konumlandırıldığını düşünürsek, 2000'li yıllar uzun süre görmezlikten gelinen bir bölgenin kendi gerçeğini ortaya koyan filmlerle uluslararası alanda daha da görünür hale geldiği zamanlardır(Todorova 1997: 7).

Filmlerdeki karakterlerin arada kalma durumu neo-liberal politikalar sonucu kapitalizmin daha da derinleşmesi krizine benzer. Dünya kapitalist sistemine entegre olmaya çalışan bu ülkeler köyden kente göçün artması ve yurttaşlık bilincinin azalması nedeniyle etnik, dini ayrımcılığa ve çatışmaya uygun yeni bir zemin de yaratırlar (Akyol 2009: 25). Küçük bir kasabadan Ljubljana şehrine taşınan Alexandra'yı anlatan *Slovenka* (A Call Girl, 2009, DamjanKozole) filmindeki gibi bu ayrımcılıklar maddi sorunlar sonucu hayat kadınlığı yapmak zorunda kalan kişilere kadar uzanabilmektedir.

Doğu-Batı ikiliğiniPost-Yugoslav filmlerinde görmek o kadar kolay değildir. Aslında bu ikiliği kesin bir ayırım olarak düşünmemek gerekir. Bu durum daha çok birleşen görüntülerle oluşturulmuş birtakım dolaylı yolculuklardır. Yönetmenin bilinçli veya bilinçsiz olarak manipüle ettiği gerçekleri içerir. Zaten Balkanizm açısından yaklaşıldığında bu ikiliğin geniş anlamda bölgenin karakteri olduğu görülür.

2000'li yılların Post-Yugoslav filmlerinde karakterlerin ironik bir biçimde toplumdan soyutlanması veya öykülerinin önemsizleştirilmesi de söz konusu değildir. Bu yüzden karakter yönelimleri eskiye göre çok daha rahat bir biçimde görülebilmektedir. Bu filmlerde güncel karışıklıklar ve geçmiş hakkında yorumlar da rahat bir biçimde dile getirilir. Bu durum 2000'li yılların Post-Yugoslav filmlerini modern ve geleneksellik arasındaki gerilimin net bir şekilde görülebileceği araçlar yapmaktadır. Tamamlanmaya çalışılan ulusal kimlik inşasının bunda önemli bir payı olabileceği de unutulmamalıdır. *Snijeg* (Snow, 2008, Aida Begić) filmi ele alındığında ulusal kimlik inşası Doğu Bosna'nın bir köyünde yaşayan, iç savaş sonucu kocaları ölmüş kadınlar tarafından sunulmaktadır. Bu kadınlar Sırpların baskısı sonucu köylerinden ayrılmak zorunda kalırken İslam, geçmiş etnik savaş, maddi problemler ve geleneksel yaşam, doğrudan Bosna ile ilişkilendirilir.

Post-Yugoslav sinema kimliklerinin kendi otantikliği için mücadele vermesi pek çok filmde göze çarpan ana unsurlardan biridir. Yine de Doğu-Batı temasının film karakterlerinde tam olarak birleşmediğinin altını çizmek gerekir. Bunlar daha çok, parçalı birtakım kimlik tanımlamalarından oluşur. 1990'lı yılların Post-Yugoslav filmlerinde etnik çatışmalar ve milliyetçiliğin ön plana çıktığı düşünüldüğünde 2000'li yılların yönetmenlerinin daha çok içe dönüp geçmiş kazdıkları ve çoğunlukla kötü birtakım olaylar buldukları söylenebilir. Bu yüzden bu dönemdeki film karakterleri Doğu-Batı ikiliğini anlatmada bize daha gerçekçi araçlar sunmaktadır. Bu yüzden ki Wolff(1994: 5) kavrama kültürel bir açıdan değinerek Doğu-Batı ayrımının filmlerde aydınlanma çalışmalarıyla birlikte ortaya çıktığını savunmuştur Post-Yugoslav ülkelerinin Batı Avrupa ülkelerinden farklı olarak kıta ile bütünleşememe, yabancı düşmanlığı ve milliyetçilik gibi konularda

çok fazla acılar çektiği düşünüldüğünde 2000'li yılların filmlerinde görülen savaş sonrası travmalar, yeni bir kapitalist sisteme uymanın zorluğu ve kimlik sorunları daha rahat anlaşılabilir.

5. SONUÇ

Sadece Batı tarafından değil Balkan yazar ve film yapımcıları tarafından da inşa edilen Batı gibi Doğu teması Yugoslav filmlerine uzun yıllar hâkim olmuştur (Iordanova1998: 263). 2000 yılı sonrası Post-Yugoslav ülkelerinde gerçekleşen modernleşme ve demokrasi hareketleri ise film konularını zamanla eski Yugoslav geçmişle yüzleşmeye doğru götürmüştür. Normalleşme olarak adlandırılacak bu dönemde filmlerin geçmişle yüzleşip tamamen Batı'ya yöneldiğini söylemek de güçtür. Geçmişten yoğun olarak etkilenen ve iç savaş sonrası doğan genç neslin, umutlarını ve travmalarını gerçekçi bir şekilde yansıtmaya çalışan bu filmler ülkeden ülkeye değişiklik gösteren bir yapıya sahiptir. Örneğin çağdaş Bosna sinemasının ülkedeki iç savaşı taraflı olarak yansıtan ve kahramanları ön plana alan propaganda filmleri üretmediği söylenebilir (Panjeta 2014: 121). 2000 sonrası Post-Yugoslav filmlerinde Doğu-Batı temasının görünür olmakla birlikte iç içe geçmiş, karışık, sembolik bir yapıya sahip olmadığı da görülmüştür. Filmlerin gerçekçi yapısı bu durumda oldukça etkilidir.

Yugo-nostalji kavramı açısından filmlere bakıldığında ise geçmiş veya geleceğe ilişkin bunalımların doğrudan yansıtılması, pasif, depresif karakterler ve kasvetli, düzensiz mekânların ağırlıkta olması, geçmişin olumsuz hatıralarının gerçekçi bir biçimde görülmesini sağlamıştır. Toplumsal çarpıklıklar ve ekonomik sıkıntılar bireysel bir sorun olarak işlenmek yerine çoğunlukla toplumun bütününe genellenmiştir. Böylece geleceğe karşı duyulan umutsuzluk ve endişe Post-Yugoslav ülkelerin geçmiş sorunlarla beraber ana sorunlarından biri haline gelmiştir.

Filmlerde Doğu ve Batı teması arasındaki sınırı kesin olarak belirlemek de oldukça zordur. Bu yüzden Doğu-Batı teması arasında kalan bir durumundan söz edilebilir. Yine de karakterler açısından tamamen birbirinin içine geçmiş bir durumdan söz edebilmek mümkün değildir. Çünkü Doğu-Batı temalarından biri film karakterlerinde her zaman ön planda olmuştur. Kavramlar arası geçişlilik olsa da her zaman birbirinden ayrılan toplumsal kimlikler söz konusudur. Bu duruma, toplumsal açıdan Batı'ya yönelme ve modernliğe geçiş aşaması olarak bakılabilir. Doğu kavramı bir şekilde marjinalliğini üretmeye devam ettiğinden filmlerin tam anlamıyla Batı'ya yöneldiği desöylenemez. Fakat ahlaki çürümenin Kusturica, Paskaljevic ve Dragojevic'in filmlerine oranla daha fazla insanlaştırılarak ve gerçekçi bir biçimde sunulduğu söylenebilir. Anormal kimlikler yerine gerçekçi melez kimliklerin kullanılması filmin geçmiş sorunlardan kaçmak yerine onları ortaya çıkarmak istemesiyle ilişkilidir. Toplumun Batı'yla bütünleşebilmesi için öncelikle kendi geçmişiyle yüzleşmesi gerektiği düşünüldüğünde Doğu imgelerinin neden Batı imgelerine göre marjinalliğini koruduğu anlaşılabilir.

Filmografi

- SiviKamionCrveneBoje - TheRedColoredGrey Truck (SrdjanKoljevic, 2004)
- Grbavica - EsmasSecret (JasmilaZbanic, 2006)
- Klopka - The Trap (SrdanGolubovic, 2007)
- Zivot Je Cudo - Life is a Miracle (Emir Kusturica, 2004)
- Zavet - Promise Me This (Emir Kusturica, 2007)
- Underground (Emir Kusturica, 1995)
- Bure Baruta - Caberet Balkan (GoranPaskaljevic, 1998)
- PredDoždod - BeforetheRain (MilchoManchevski, 1994)
- CrniBombarder - Black Bomber (DarkoBajic, 1992)
- Karaula - TheBorder Post (RajkoGrlic, 2006)
- Rane – Wounds (SrđanDragojević, 1998)
- LepaSelaLepo Gore - PrettyVillage, PrettyFlame (SrđanDragojević, 1996)
- Tito i ja- Titoand Me (GoranMarkovic, 1992)
- Profesionalac - The Professional (DusanKovacevic, 2003)
- Halimin Put - Halima'sPath (Arsen A. Ostojic, 2012)
- No Man's Land (DanisTanovic, 2001)
- RatUzivo - War Live (DarkoBajic, 2000)
- Snijeg– Snow (Aida Begic,2008)
- Slovenka - A Call Girl (DamjanKozole, 2009)

KAYNAKÇA

AKYOL, Taha (2009), “AKP Büyük Sermayenin Değil, Yükselen Anadolu Sermayesinin Temsilcisidir”, *AKP Yeni Merkez Sağ mı?*, Ed. Ümit Kurt,Dipnot,Ankara, s.13-32.

ALEKSIC, Tatjana (2013),*TheSacrificed Body: Balkan CommunityBuildingandtheFear of Freedom*, University of Pittsburgh Press.

ANTIĆ, Marina (2003), “Living in theShadow of theBridge: IvoAndrić'sThe Bridge on theDrinaandWestern Imaginings of Bosnia”, *Spaces of Identity*, 3(2), p.7-17.

BETZ, HansGeorg(1990), “Mitteleuropaand Post-Modern European Identity”, *New GermanCritique*, 50, p. 173-192.

BJELIC, Dusan I. (2002), “Introduction: BlowingUpthe Bridge”, *Balkan as a Metaphor: BetweenGlobalizationandFragmentation*, MIT Press, London, p.1-22.

BJELIC, Dusan I. (2005), “Global Aesthetics and Serbian Cinema in the 1990’s”, *East European Cinemas*, Ed. Anikó Imre, Routledge, London, p.102-103.

BOYM, Svetlana (2001), *The Future of Nostalgia*, Basic Books, New York.

BOYM, Svetlana (2007), “Nostalgia and Its Discontents”, *The Hedgehog Review*, Summer, 7, p. 7-18.

BULUT, Yücel (2006), *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, II. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.

ÇETİNKAYA, Bayram Ali (2009), “Batı’daki Sürgün Doğulu/Yabancı Edward Said’in Gözüyle Oryantalizm “Öteki”nin Tanımlanması”, *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı1, s. 3-23.

DAVIS, Fred (1977), “Nostalgia, Identity and the Current Nostalgia Wave”, *Journal of Popular Culture*, 11 (2), p. 414-424.

ELLIS, Mark & WRIGHT, Richard (1998), “The Balkanization Metaphor in the Analysis of U.S. Immigration”, *Annals of the Association of American Geographers*, 88:4, p. 686-698.

GIANETTI, Louis (1996), *Understanding Movie*, 7.ed., Prentice Hall.

GILBERT, Andrew (2006), “The Past in Parenthesis: (Non) Post-Socialism in Post-War Bosnia Herzegovina”, *Anthropology Today*, 22 (4), p. 14-18.

HAYDEN, M. Balic & HAYDEN, R. M. (1992), “Orientalist Variations on the Theme ‘Balkans’: Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics” *Slavic Review* 51,1, p. 1-15.

HUNTINGTON, Samuel (1993), “The Clash of Civilisations”, *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3, p. 22-49.

ILIEV, Ilia (2007), “Price and Prejudice Bulgarian Cases of Clothing and Identity”, *CAS Sofia Working Paper Series*, (1), p. 1-17.

IMRE, Aniko (Ed.) (2012), *A Companion to Eastern European Cinemas*, Wiley-Blackwell.

IORLANOVA, Dina (1998), “Balkan Film Representations since 1989: The Quest for Admissibility”, *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 18(2), p. 263-264.

IORLANOVA, Dina (2001), *Cinema of Flames: Balkan Film, Culture and the Media*, British Film Institute.

JAMESON, Frederic (1997), “Postmodernism and Consumer Society”, In P. Brooker & W. Brooker (Eds.), *Postmodern After Images: A reader in Film, Television and Video*, Arnold, London, p. 22-30.

JOVANOVIĆ, Nebojsa (2014), “Bosnian Cinema in the Socialist Yugoslavia and the Anti-Yugoslav Backlash”, *KinoKultura* 14, May 31, 2016, <http://www.kinokultura.com/specials/14/jovanovic.shtml>.

JOVIC, Dejan (2001), "TheDisintegration of Yugoslavia – A Critical Review of ExplanatoryApproaches", *EuropeanJournal of SocialTheory*, vol. 4, no. 1, p.101-120.

KAPLAN, Robert David (2005),*Balkan Ghosts: A Journey Through History*,Macmillan, New York.

KENAR, Nesrin (2005),*Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, Palmiye Yayıncılık, Ankara.

KOVAČEVIĆ, Natasa (2013), "Re-WorldingtheBalkans, Films of VoyagetoeuropeanUnion", *EuropeanJournal of English Studies*, 17(2), p. 188-200.

KRISTEVA, Julia (1982),*Powers of Horror: An Essay on Abjection*(Trans. L. S. Roudiez), Columbia University, New York.

KUNZ, Jan ve LEINONEN, Mari (2004), "Europe WithoutBorders – Rhetoric, RealityorUtopia?",*DraftArticle of the Migration WithoutBorders Series*,July 7, 2004, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001391/139143e.pdf>.

LA ROCHE, Paule (1988), "An Industry in Turmoil-YugoslavianCinema in the '80s",*CinemaCanada*, Number 155, September, p. 25-28.

LEVI, Pavle (2007),*Disintegration in Frames. AestheticsandIdeology in the Yugoslav and Post-Yugoslav Cinema*, Stanford UniversityPress, Stanford.

LINDSTROM,Nicole (2006), "Yugonostalgia: RestorativeandReflectiveNostalgia in FormerYugoslavia", *East Central Europe/L'Europe duCentreEst/EinewissenschaftlicheZeitschrift*, 32(1-2), p. 231-242.

LONGINOVIC, Tomislav (2005), "Playingthe Western Eye: Balkan Masculinityand Post Yugoslav WarCinema", in AnikóImre (ed.), *EasternEuropeanCinemas*, Routledge, New York andLondon, p. 35–47.

NELSON, Benjamin (1976), "On Orient andOccident in MaxWeber" *SocialResearch* 43, 1 (Spring), p. 114-129.

NEUMANN, Iver(2001), "RegionalismandDemocratisation" in Zielonka, J. and Pravda, A. (Ed.), *DemocraticConsolidation in Eastern Europe*, Oxford/New York, *International Dimensions*, vol. 2, p. 58-75.

PALMBERGER, Monika (2008), "NostalgiaMatters: NostalgiaforYugoslavia as PotentialVisionfor a BetterFuture", *Sociologija*, 50(4), p. 355-370.

PANJETA, Lejla (2014), "TheGood, theBad, andtheUgly in BosnianCinema", *Epiphany*, 7(2), p. 113-127.

PAVICIC, Jurica (2000), "MovingintotheFrame: Croatian Film in the 1990's", *Central Europe Review*, 2: 19, May 15, 2000, http://www.ce-review.org/00/19/kinoeye19_pavicic.html.

RADOVIC, Milja (2014), *Transnational Cinema and Ideology: Representing Religion, Identity and Cultural Myths*, Routledge.

SAID, Edward (1994), *Orientalism* 1978, Vintage, New York.

TODOROVA, Maria N. (1997), *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, London.

UGREŠIĆ, Dubravka (2006), *The Ministry of Pain*, HarperCollins, New York.

ULUÇ, Güliz ve SOYDAN Murat (2007), “Said, Oryantalizm, Resim ve Sinemanın Kesişme Noktasında Harem Suare”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 42, s. 35-53.

WOLFF, Larry (1994), *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*, Stanford University Press.

VIDAN, Aida (2011), “In Contrast: Croatian Film Today”, *Kinokultura* 11, November 24, 2014, <http://www.kinokultura.com/specials/11/intro-vidan.shtml>.

AÇIK İNOVASYONUN REKABET STRATEJİSİ ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Güven PADO

İstanbul Teknik Üniversitesi
guven.pado@be.itu.edu.tr

Özet

Günümüzdeki yüksek rekabetçi iş ve ekonomi dünyasında her işletmenin hedefi rakiplerine göre rekabet üstünlüğü, daha fazla kar, uzun süreli bir yaşam ömrüdür. Fakat işletmeler bu hedeflerini artık o kadar kolay gerçekleştirememektedir. Çünkü çevresel değişimler önceye göre çok daha hızlı ve komplekstir. İşletmeler yaşamlarını sürdürebilmek için, düzenli olarak yeni ürün ve hizmet üretmek zorundadırlar. Her yeni inovatif ürün ve hizmet üretimi için daha fazla kaynağa ihtiyaç duyar, eğer bu ürün pazarda başarısız olursa, bu durum kaynak israfının dışında da işletme için yeni farklı riskleri beraberinde getirecektir. İşletmeler, bu riskleri en aza indirmek ve pazarda rekabet avantajı artırmak için inovasyon paradigmasını değiştirdi. Son yıllarda işletmeler açık inovasyon yaklaşımlarının yoğun olarak kullanmaya başladı. Açık inovasyon kavramı hem akademik, hem tüm endüstriyel sektörlerde fazla ilgi görmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, açık inovasyonun özelliklerini ve onun rekabet üstünlüğüne etkisini incelemek.

Anahtar Kelimeler: Açık İnovasyon, İnovatif Ürün, Rekabet Üstünlüğü, Stratejik Yaklaşım

THE INFLUENCE OF OPEN INNOVATION ON COMPETITIVE STRATEGY

Abstract

In today's highly competitive business environment the goal of each organisation is to gain competitive advantage, high profit and longer lifetime more than competitors. But companies can't realize this goal so easy, because environmental changes are so fast and complicated per before. In order to survive, companies must be produce new products and services on a regular basis. Every new innovative product or service need more resources, if the new product is unsuccessful in the market, this situation can bring more risk to company. Companies changed the innovation paradigm to minimize these risks and to increase competitive advantage in the market. In recent years businesses have begun to use extensively open innovation approach. The concept of open innovation has attracted more interest from the academic and all industrial sectors alike. The main objective of this study is to examine characteristics of open innovation and the impact on competitive advantage

Keywords: Open Innovation, Innovative Product, Competitive Advantage, Strategic Approach

1. Giriş

Pazar ve müşteri yapılarındaki sert ve dinamik değişimler işletmelerin inovasyon uygulamalarında önemli oranda değişimlere neden olmuştur. İşletmelerin klasik inovasyon uygulamaları son on yıldır gerek kavramsal gerekse pratik açıdan inovasyon da yeni bir bakış açısını ortaya çıkarmıştır. En yalın hali ile *klasik inovasyon*; işletmelerin kendi öz kaynaklarını kullanarak yeni fikirlere bir performans süreci ile ticari bir boyut kazandırarak bu fikirlerin pazara sunulması ve pazardaki beklentilerin karşılanmasıdır.¹

Klasik inovasyonda işletmeler kapalı bir yapısal özellik göstererek yeni fikirlerin oluşumu ve ticarileşme süreçlerinde mümkün olduğu kadar dış paydaşları süreçten uzak tutarak öz kaynaklarını kullanmışlardır. Fakat teknolojideki hızlı değişiminden etkilenen homojen pazar ve müşteri yapısı, yerini heterojen ve dinamik yapılara bırakmıştır. Bu değişim karşısında işletmeler sadece öz kaynakları ile müşteri ihtiyaç ve beklentilerini karşılamada yetersiz ve başarısız olmaya başlamışlardır. İşletmeler, pazardaki rekabete karşı yeni ürün tasarımları ile direnç gösterirken bu yönde çalışmalar yapmak için büyük kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. Teknolojik değişim ve ürünlerin pazar ömrünün son yıllarda kısılması, müşteri yapısındaki değişim, aynı segmente çok ürünün olması ise işletmeleri inovatif ürün tasarımlarına yönlendiren başlıca etkenlerdir. Bu durum tüm sektörleri ciddi anlamda tehdit ederken, yeni ürün tasarım maliyetlerinin çok yüksek olduğu sektörlerdeki işletmeler için ise daha büyük önem taşımaktadır. Otomobil endüstrisi buna verilecek örneklerden birisidir. Son yıllarda otomotiv sektöründeki ürünlerin pazar ömrünün on yıldan altı yıla kadar düşmesi ve bu düşüşün hâlâ devam ediyor olması dikkat çekicidir.² Rekabetin boyutu pazardaki ürünlerin yaşan ömürlerini de etkilemektedir. Rekabetin yoğun olduğu bazı sektörlerde, örneğin tüketici elektroniğinde, yeni bir ürünün pazar ömrü altı ile on iki ay arasında değişmektedir. Artan heterojen müşteri talepleri ve bu talepleri karşılama yarışına giren işletmeler, ürünlerin pazar ömürleri üzerinde bir baskı oluşturur. Müşteri yapısındaki heterojenlik doğrultusunda ürüne karşı beklenti de artmaktadır. Bu durum ise işletmeler için ürün çeşitliğinin artması anlamına gelir. Her yeni tasarım ve ürün versiyonu ise işletmeye yüksek geliştirme maliyetleri ve kaynak yükü getirecektir. İşletmenin, yeni ürün tasarımı için gerek duyduğu bilgiyi öz kaynakları ile sağlaması bu maliyetleri daha yükseltecektir. Grupp ve diğerlerine (2003; 2004) göre etkisi sürekli artan global rekabet, işletmeleri yeni ürün tasarımı sırasında ihtiyaç duyduğu bilgiyi maliyeti daha düşük ülkelerden transfer etmeye yönlendirmiştir.³ Bu durum ise klasik inovasyon anlayışının değişmesine etki eden önemli sebeplerden birisidir. İşletmeler yeni ürün tasarımı sürecinde açık inovasyon ile iç ve dış kaynaklardan yararlanmayı hedefler. Burada amaç pazarın dinamizmine karşı daha çok dış kaynaklar ile işbirliği yaparak ihtiyaç duyulan bilgi ve yeni fikirlerin kullanılması yönündedir. Özellikle müşteriler ve dış aktörlerle aktif iletişim, işletmenin ihtiyaç duyduğu yeni bilgi ve çözümler için bir kaynak oluşturacaktır. Sonuç olarak işletmenin yenilikçilik kapasitesinin artması ile birçok belirsizliğin sebep olacağı pazar riskleri azalacaktır. Aynı zamanda bu durum, işletmelerin rekabet stratejisinin oluşumu yönünde de katkı sağlayacaktır.

¹ Ulrich, K., Eppinger, S. (2007) : *Product design and development*. 4th Edn. New York: , McGraw Hill.

² Brockhoff, K. (1999). *Produktpolitik*. 4. Auflage, Stuttgart, Verlag: Lucius & Lucius

³ Grupp H., Legler G., Licht H. (2003;2004). *Technologie und Qualifikation für neue Märkte*. Ergänzender Bericht zur technologischen Leistungsfähigkeit Deutschlands, Berlin.

Pazardaki rekabet, işletmeleri şu sorulara cevap aramaya yönlendirmektedir: *Problemin çözüm sürecinde hangi yeni yöntemler, kaynaklar daha etkindir veya hangi yeni imkânlarla işletme yeni bir ürünü başarılı bir şekilde tasarlayabilir? Bu yeni tasarıma müşteri ihtiyaç ve beklentilerini hangi oranda başarılı bir şekilde yansıtabilir? İşletme ihtiyaç duyduğu bu bilgiyi kendi değer zinciri sürecine aktif olarak nasıl entegre edebilir?* Bu durum da işletmeleri dış paydaşları ile daha yakın bir işbirliğine, yani açık inovasyon sürecine yönlendirmektedir.

2. Açık İnovasyona Kavramsal Bakış

Açık inovasyona kavram ve uygulama olarak, modern işletmelerin uyguladığı klasik inovasyon sürecinin daha gelişmiş bir hâli olarak bakılabilir. Yani açık inovasyon, klasik inovasyonun yerine geçen değil; onu tamamlayıcı nitelikte bir uygulama olarak kabul edilir. Açık inovasyon modeli, işletmelerin hem iç hem de dış kaynaklardan yararlanabildiği daha dinamik ve daha az doğrusal bir yaklaşımdır. Açık inovasyon yaklaşımında işletme ihtiyaç duyduğu bilgiyi dış kaynaklardan elde ederek yeni fikirleri pazara daha kısa bir sürede sunmak için dış paydaşlar ile iş birliğini yoğunlaştırır. Açık inovasyon (Open Innovation) kavramı çeşitli araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Açık inovasyon üzerine yapılan tüm çalışmalarda Chesbrough'un görüşlerinin ve bakış açısının baz alınması bize onun bu konuda öncü olduğunu göstermektedir. Açık inovasyon kavramını Chesbrough(2003) ise işletmelerin yenilik sürecinde iç inovasyonlarını hızlandırmak amacı ile dışarıdaki bilgi ve fikirleri kullanarak pazarlarını genişletmesi olarak tanımlamaktadır.⁴ Chesbrough'a (2006) göre işletmelerin pazar alanlarını genişletmek için işletme dışındaki bilgi ile kendi bilgi ve teknolojisi ile yoğurarak pazarda daha fazla gayret göstermesi de açık inovasyona dâhildir.⁵ İşletmenin ihtiyaç duyduğu bilgiyi etkin bir şekilde çalışan paydaşlarından elde etmesi daha kolay ve maliyeti daha düşük olduğu kadar yeni ürün tasarımında da etkilidir. Wallin ve Krogh (2010) çalışmalarında, işletmelerin son on yıl içinde müşterilerini, tedarikçilerini ve diğer katılımcılarını aktif olarak ürün tasarımı ve diğer süreçlerine müdahil etme paradigmasının bir açık inovasyon olduğunu ifade etmişlerdir.⁶ Buganza ve Verganti'ye (2009) göre, rekabetçi işletmeler inovasyon bazlı ürün ve süreçlere büyük yatırımlar yapmaktadır.⁷ R&D masrafları her işletme için önemli yükler getirmekte ve bu durum ise işletmenin yeni ürün tasarımında esnek olmasını engellemektedir. Bigliardi ve diğerleri (2012) ise dinamik ve zorlu pazar ekonomilerinde inovasyonun sadece iç kaynaklardan oluşamayacağını; geleneksel araştırma modelleri ile tüm masrafların işletmenin iç kaynaklarından karşılanması işletmelerin örgütsel büyümeleri için yeterli olmayacağını savunmuşlardır.⁸ Bu nedenle işletme, gerekli bilgiyi sadece iç bünyesinde değil pazardaki diğer paydaşlar üzerinden de aramalıdır. Gassmann ve Enkel'e (2004) göre açık inovasyon üç temel süreçten oluşur: *dış bilgi süreçleri*, *iç bilgi süreçleri* ve *iç-dış birleşik bilgi süreçleri*.⁹ Bu tanımlama aynı zaman açık

⁴ Chesbrough H. (2003). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*, Harvard Business School Press , Boston, USA.

⁵ Chesbrough H. (2006). *New puzzles and new findings*. In H. Chesbrough, & W. Vanhaverbeke (Eds.), *Open innovation: Researching a new paradigm* (S:15-33). Oxford: Oxford University

⁶ Wallin, M.W. , Von Krogh, G. (2010). *Organizing for open innovation: Focus on the integration of knowledge*” *Organizational Dynamics* 39(2): 145-154.

⁷ Buganza, T. , Verganti, R. (2009). *Open innovation process to inbound knowledge: Collaboration with universities in four leading firms*. *European Journal of Innovation Management*, 12 (3), 306–325.

⁸ Bigliardi B. , Dormio, A. , Galati, F. (2012). *The adoption of open innovation within telecommunication industry*. *European Journal of Innovation Management*, 15 (1), 27–54.

⁹ Gassmann, O. , Enkel, E. (2004). *Towards a Theory of Open Innovation: Three Core Process Archetypes*. [Mimeo] University of St. Gallen, Switzerland, Institute of Technology Management.

inovasyonun temel boyutları olarak kabul edilmektedir. Rigby ve Zook (2002) açık inovasyonun dört temel faydasına dikkat çekmektedir: Farklı yönlerden (paydaşlardan) gelen fikirlerin sürece dâhil olması inovasyon yeniliklerinde liderlik sağlar. İşletmenin fikirlerini dış paydaşlara açarak gelir elde etmesi, yeni yeteneklerin işletmeye kazandırılmasını ve pazara giriş bariyerinin kalkmasını sağlar.¹⁰ İşletmelerin ihtiyaç duydukları bilgiyi açık inovasyon sayesinde farklı boyutlarda kullanabilme ve onu süreçlerine dâhil edebilmesi de işletmenin yönetimi ve çalışanların yeterliliği ile ilişkilidir. Ebersberger ve diğerleri (2010) ise açık inovasyon uygulamalarındaki yaklaşımları genişleterek yedi boyutta tanımlamıştır: dış kaynak genişliği, dış kaynak derinliği, arama genişliği, arama derinliği, işbirliği genişliği, işbirliği derinliği, koruma genişliği.¹¹ West ve diğerleri (2006) açık inovasyonun etkisini beş farklı seviyede ele almıştır: Tek ve gruplar bazında, işletme için etkileri, örgütler arası değer ağları, endüstri veya sektörel seviyede, ulusal kurumlar ve yenilik sistemleri üzerinde.¹² Açık inovasyonun işletmeler üzerindeki pozitif etkileri görüldükçe araştırmacılar çalışmalarını daha derin boyutlarda yapmaya başladılar. Açık inovasyonun sadece yeni ürün tasarımına değil işletme içindeki diğer değer zinciri üzerine olan etkileri de araştırılmaya başlandı. İli ve diğerlerinin (2010) ise endüstrilerdeki açık inovasyonun etkilerini analiz ederken dört boyut üzerine yoğunlaştıkları görülmüştür: Yeni ürün/hizmet, işletme içi operasyon ve süreçler, işletmenin gelecekteki eğilimleri ve görüşleri.¹³ Gassmann ve diğerleri (2010) ise açık inovasyon boyutunu daha da genişleterek dokuz katmanda incelemişlerdir: İşletmenin mekânı, işletmenin yapısı, işletmenin müşterileri (kullanıcıları), işletmenin tedarikçisi, işletmede kaldıraç etkisi yapan faktörler, işlem süreci, işletmede kullanılan araçlar, işletmenin kurumsallığı, işletmenin kültürel yapısı.¹⁴ Açık inovasyonun işletmelerdeki uyumu, inovasyon yönetiminin en güncel ve sıcak konusudur. Açık inovasyon sadece yüksek teknoloji odaklı işletmelerde değil aynı zamanda düşük teknoloji üreten veya imalatçı işletmelerin başvurduğu yöntemlerdendir. Grundström ve diğerleri (2013) pratikte, açık inovasyon ile işbirliğini benimseyen sadece yüksek teknoloji sektörlerinde değil, aynı zamanda imalatçı firmalar tarafından kullanılmaya başlamasıdır.¹⁵ Açık inovasyon yönteminin işletmelere sağladığı faydanın önemine binaen araştırmacılar bu konu üzerine olan çalışmalarına hız kesmeden devam etmektedirler. Bundan sonraki kısımda açık inovasyonun boyutları hakkında bilgi içermektedir.

3. Açık İnovasyonun (Open Innovation) Önemi

Açık inovasyon özellikle yenilik bakımından kısır döngüye girmiş işletmeler için her geçen gün daha önemli hale gelmektedir. Bu tür sektörlerde işletmeler bu yaklaşımı kendi süreçlerine entegre etmektedirler. İli ve diğerleri (2010) otomotiv endüstrisinde yaptıkları bir çalışmada klasik inovasyonun yenilik bakımından sınırlı kaldığı dolayısıyla bu sektör için açık inovasyonun önemli bir alternatif olduğu

¹⁰ Rigby, D. , Zook, C. (2002). *Open market innovation*. Harvard Business Review, 26 (3), 3–17.

¹¹ Ebersberger B. , Bloch, C. , Herstad, S. J. , Van De Veld, E. (2010). *Open innovation practices and their effect on innovation performance*. International Journal of Innovation and Technology Management, 9 (6), 1–22.

¹² West, J. , Vanhaverbeke, W. , Chesbrough, H. (2006). *Open innovation: A research agenda*. In: Chesbrough, H. W., Vanhaverbeke, W. & West, J. (eds.) *Open Innovation, Researching a New Paradigm*. Oxford, Oxford University Press, 285–307.

¹³ İli, S. , Albers, A. , Miller, S. (2010). *Open innovation in the automotive industry*. R&D Management 40 (3), 246–255.

¹⁴ Gassmann O. , Enkel, E. , Chesbrough, H. (2010). *The future of open innovation*. R&D Management, 40 (3), 213–221.

¹⁵ Grundström, C. , Sjöström, R. , Rönnbäck, A. O. (2013). *Manufacturing SMEs and Open Innovation—findings from Sweden*, The 6th ISPIM Innovation Symposium, Melbourne, Australia, 1–18.

sonucuna ulaşmışlardır.¹⁶ Şekil 1’de klasik inovasyon ile açık inovasyon süreçleri karşılaştırılmaktadır.

Şekil 1. Kapalı ve Açık İnovasyon Süreçleri (yazar tarafından tasarlanmıştır)

Açık inovasyon, yüksek teknoloji üretimine yönelik sektörlerdeki küçük ölçekli işletmelerin çok yoğun olarak kullanmaya başladığı bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Gassmann ve diğerleri (2010) çalışmalarında açık inovasyonun yüksek teknoloji bazlı küçük işletmelerde, büyük işletmelere göre daha yoğun ve esnek olarak kullanıldığını tespit etmişlerdir.¹⁷ Açık inovasyon konusunda yapılan çalışmalar sonrasında bu yaklaşımın üç temel yapı üzerine kurulduğu görüşü kabul görmüştür.

134

1-Dışarıdan iç süreçlere entegrasyon (The outside-in process):

İşletmenin kapasitesine dış paydaşların (müşteri, tedarikçiler, ve dış bilgi sağlayıcılar) bilgisinin entegre edilerek yenilikçi süreçler içerisinde kullanılması. Yani dışarıdaki bilginin işletmeye kazandırılması.

2- İçeriden dış süreçlere (The inside-out process):

İşletmenin bilgilerinin pazarda yeni fikirler olarak sunulması. İşletmenin sahip olduğu patent ve teknolojinin transfer edilmesi ve yeni gelirlerin sağlanması.

3- Çift yönlü süreç (The coupled process):

Dışarıdan içeriye ve içeriden dışarıya bilgi akışı temelli işbirlikleri ile paydaşların birbirlerini tamamlayarak kritik başarı faktörünün sağlanması.

Yukarıdaki bu üç temel yaklaşım açık inovasyonun temel yapısını oluşturmaktadır. Bu üç sürecin her biri işletmelerin durumlarına göre farklı öneme sahip olabilirler. Enkel ve diğerleri (2009) çalışmalarında farklı sektördeki işletmelerin yenilik için kullandıkları bilgilerin

¹⁶ Ili, S. , Albers, A. , Miller, S. (2010). *Open innovation in the automotive industry*, R&D Management, Vol. 40 No. 3, 246–255.

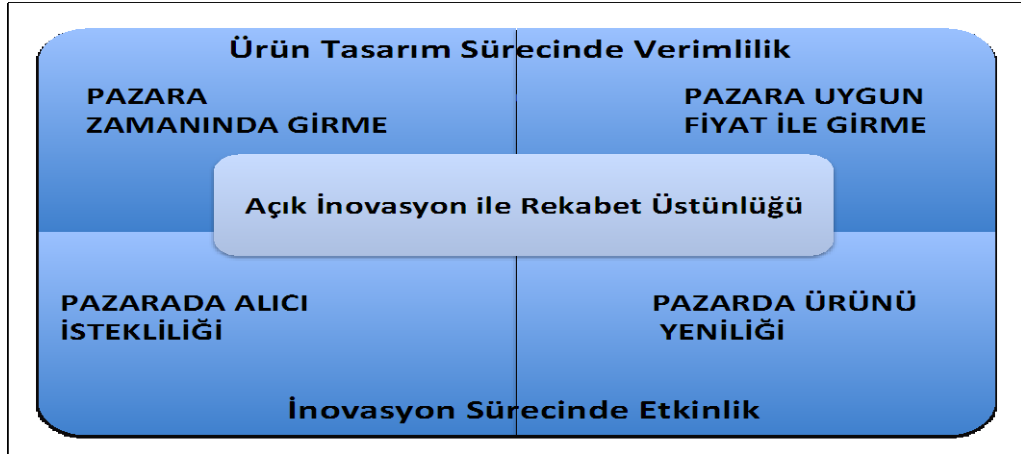
¹⁷ Gassmann O. , Enkel E. , Chesbrough H. (2010). *R&D Management* 40, 3, 2010. 2010 The Authors. Journal compilation 2010 Blackwell Publishing Ltd, 213 9600 Garsington Road, Oxford, OX4 2DQ, UK and 350 Main St, Malden, MA, 02148, USA

- % 78'ini Müşterilerin**
- % 61'ini Tedarikçilerin**
- % 49'unu Ticari amaçlı araştırma merkezlerinin**

oluşturduğunu ortaya koymuşlardır.¹⁸ Yukarıdaki bu değerler bize işletmelerin rekabetleri üzerinde etkin bir role sahip olan müşterileri ve tedarikçilerin işletmeler için aynı zamanda yenilikler açısından önemli kaynak olduğunu göstermektedir.¹⁹ Açık inovasyonun üç temel boyutu aşağıda daha detaylı analiz edilmektedir.

4. İşletme Perspektifi ile Açık İnovasyon ve Rekabet Üstünlüğü

İşletmeler pazardaki rekabeti farklı stratejilerle geliştirerek uzun süre varlıklarını korumak ve rakiplerine göre daha fazla kâr elde etmek isterler. Bu rekabet süreci işletmeleri, yeni ürün tasarımının pazarda daha başarılı olması yönünde ürün farklılaştırma stratejisini ve açık inovasyon yaklaşımını yoğun kullanmaya itmiştir. Bu yaklaşım risklerin en aza indirilmesini ve rakiplerine göre daha fazla başarı elde edilmesini sağlar. Klasik yaklaşımdaki tüm yeniliklerin işletme kaynaklarından karşılanması yerine dış kaynak kullanımına yönelim başlamıştır. Açık inovasyonun bir işletmenin rekabet üstünlüğüne olan etkisi Şekil 2'de gösterilmiştir. Açık inovasyonun rekabet ve işletme performansına etkisi dört boyutta olmaktadır.

Şekil 2. Açık İnovasyon ile Rekabet Üstünlüğü (yazar tarafından tasarlanmıştır)

Pazara zamanında girmek: Pazardaki rekabetin sık ve şiddetli olması yeni ürünlerin pazar ömürleri üzerinde etkili olmaktadır. Kısa pazar ömrünün korunması ve yükseltilmesi için ürünün geliştirmesinden başlayıp pazarda lansmanını yapacağı zaman süresinin kısaltılmasında etkilidir.

Pazara uygun fiyat ile girme: Bir yeni ürün sürecinde ürünün planlanmasından pazar lansmanına kadar olan maliyetin düşük olması.

¹⁸ Enkel E. , Gassmann O. (2009). *Neue Ideenquellen erschließen –Die Chancen von Open Innovation Marketing Review* St. Gallen

¹⁹ Enkel E. , Gassmann O. (2009). *Neue Ideenquellen erschließen –Die Chancen von Open Innovation Marketing Review* St. Gallen.

Pazarda alıcı istekliliği: Talep edenlerin pozitif bir satın alma tutumu ile yeni bir ürünün pazar kabulünün yükselmesi. (Müşterilerde ödemek için daha yüksek bir istek oluşturma).

Pazarda ürünün yeniliği: Bir yeniliğin haber derecesi talep edenler aracılığı ile artacak, böylece ürünün çekiciliği ve ürüne olan ilgi yükselecektir.

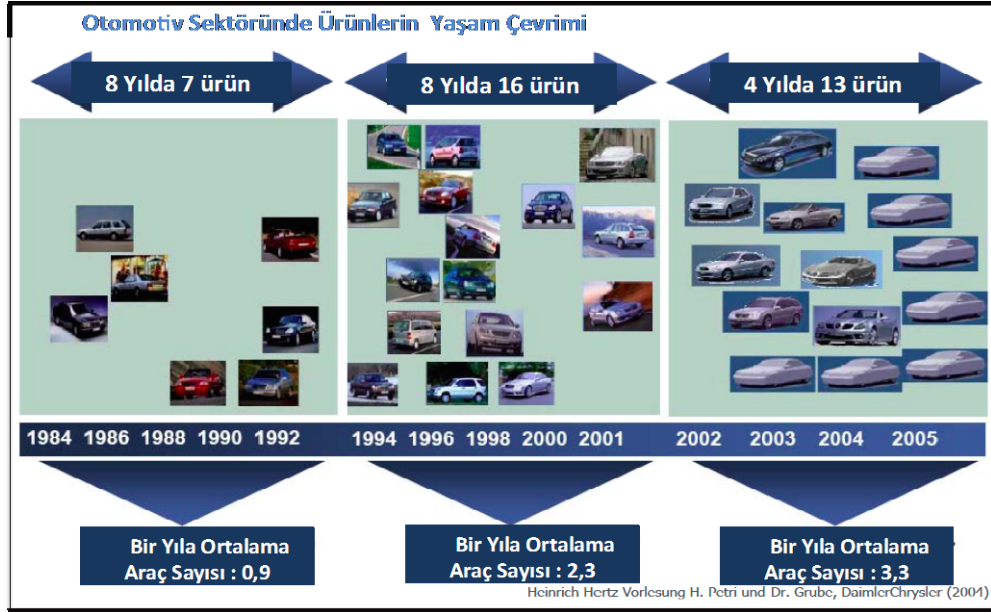
İşletme açık inovasyon ile zaman ve fiyat boyutlarını göz önünde tutarak ürün tasarımı için işletmedeki değer zincirinin verimli kullanımını gerçekleştirirken, pazarda yenilik yaparak müşterinin satın alma istekliliğinde inovasyon sürecindeki etkinliğine katacaktır.

4.1. Pazara Zamanında Girme Sürecinin Kısılması

Pazardaki birçok değişken, yeni ürünlerin pazar ve raf ömrünü her geçen gün biraz daha kısaltmaktadır. Bu risk, işletmeleri yeni ürünü fikir aşamasından lansman sürecine kadar öngördükleri planlama ile gerçekleştirip zamanında pazar sunmalarını gerekli kılmaktadır. Bitzer'a (1991) göre zaman odaklı bir rekabet stratejisi ile yeni ürün geliştirilirken değer zinciri içinde işletme içi ve dışından sağlayan beceriler, yeni ürün rakiplere göre daha hızlı geliştirilecek ve pazardaki ihtiyacı karşılayacak özellikte pazara sunulacaktır.²⁰ İşletmelerin, yeni ürünler rakiplerinden daha erken pazara sunmaları, kendilerine hızlı, yüksek bir pazar payı sağlarken, rakipleri için de pazara giriş bariyerleri oluşturacaktır. Pazara erken giriş ile müşterilerin ürünün erken yaşam döngüsü içinde müşterilerin ödeme yapma kapasitelerinin yüksek olması işletme için önemli bir kâr fırsatı olacaktır. Ayrıca pazara erken giriş, işletmenin yenilik lideri imajını pozitif yönde etkiler. Picot ve diğerleri (2003) ise açık inovasyon aracılığı ile yeni ürün tasarımı için gerekli zamanın azaltılması ve iş bölümünde avantaj sağlanması açısından önemli olduğunu ifade etmişlerdir.²¹ Şekil 3'te otomotiv sektöründeki 1984 ile 2005 yılları arasında pazardaki yeni araçların yıllık ortalamalarındaki sayısal artış gösterilmiştir.

²⁰ Bitzer, M. R. (1991) *Zeitbasierte Wettbewerbsstrategien: die Beschleunigung von Wertschöpfungsprozessen in der Unternehmung*. Giessen: Ferber.

²¹ Picot, A. , Reichwald, R. , Wigand, R. (2003). *Die grenzenlose Unternehmung*. 5. Auflage, Wiesbaden: Gabler.

Şekil 3. Otomotiv Sektöründe Ürünlerin Pazara Giriş Süresi
Kaynak : Petri H. , Grube , X. (2004). Heinrich Hertz Vorlesung , DaimlerChrysler AG.

Açık inovasyon yaklaşımı ile iş bölümlerinde ihtiyaç duyulan bilgiler kolay karşılanır. Geleneksel inovasyonda, fikirden pazara kadar olan süreçte üretici ile potansiyel müşteri arasında çok sayıda geri bildirim döngüleri önemli zaman kayıplarının oluşmasına neden olmaktadır. Müşterinin sürece entegrasyonu ile bu döngülerden dolayı yaşanan tekrarlı zaman kayıpları ortadan kalkacaktır.

4.2. Pazara Uygun Fiyat ile Girme

Ürünün fikir aşamasından başlayıp pazara ve müşteriye sunulması arasında oluşan tüm maliyetler bu kapsama girer. Ürün ne kadar düşük maliyetli ise işletmeye bu oranda rakiplerine göre maliyet liderliği üstünlüğü sağlayacaktır. İşletmeler, yeni ürün geliştirme safhasından önce o ürün için bir proje bütçesi oluştururlar. İşletmeler için ideal olan durum, bu bütçenin ek kaynak ihtiyacı olmadan yeni ürün için tanımlanan zaman içinde kullanılmasıdır.

Yeni ürün tasarımı aşamasındaki her ek maliyet ürünün pazardaki satış fiyatını yükselteceği için pazardaki fiyat rekabeti için işletmeye bir dezavantaj getirecektir. Özellikle globalleşmenin arttığı pazar ekonomisinde yeni ürün geliştirme, işletmeler için kritik önem taşımaya başlamıştır. Hauschildt ve Salomo'ya (2007) göre araştırma maliyetleri ne kadar düşerse bir ürünün kârlılığı ve işletmenin uzun süreli büyümesi o derecede mümkün olur.²²

Açık inovasyon, işletmelerin araştırma ve geliştirme maliyet giderleri üzerinde belirleyici bir katkıda bulunur. Bir işletmenin yenilik çalışmalarında dış aktörleri kullanması sadece zaman değil maliyet tasarrufu için de önemlidir. Hazır olan dış bilgi ve teknolojilerin yeni ürün tasarım sürecinde kullanılması bu maliyetler üzerinde etkilidir. Endüstrideki farklı alanlarda sık sık yeni çözümler bulunması, bu çözümlerin ve teknolojilerin tekrar farklı alanlarda kullanılması "işletmeler için

²² Hauschildt, J. , Salomo, J. (2007). *Innovationsmanagement*. 4. Auflage, München: Vahlen.

birleşik etki” kavramını ortaya çıkarmıştır. Örneğin, kimya sanayiindeki bir yeniliğin, sektöre özgü olarak yapmış olduğu bir çözümün otomotiv sektöründeki bir işletme tarafından uygulanması. Flynn ve diğerlerine (1996) göre işletmeler, pazara sunacakları yeni ürünün lansmanı sırasında oluşacak maliyetleri kendi sosyal ağı üzerinden, seçilmiş müşteriler ile daha etkin bir şekilde tanıtılmasıyla azaltabilirler.²³

4.3. Pazarda Alıcı İstekliliğinin Yükseltilmesi

Yeni bir ürünün pazarda kabulü, talep edenlerin satın alma yönündeki pozitif tutumları ile tanımlanır. Yani yeni bir ürün pazara çıkması müşteriler tarafından hangi sıklık ve oranda takip edildiği, müşterinin ürünü almak için ne kadar istekli ve öngörülen ücreti ödemeye ne kadar hazır olduğunu gösterir (Örneğin, iPhone model cep telefonunun yeni ürünlerinin müşteriler tarafından takip edilmesi). Müşteriler yeni bir üründe, henüz ortaya çıkan ihtiyaçlarının karşılanmasını arzu ederler. İşletmeler, müşteri beklentilerini daha iyi anlamak için ürünün fikir aşamasından pazarda konumlandırmasına kadar farklı şekillerde müşterilerini sisteme entegre eder. Bir ürünün yüksek pazar kabulü, ürünün mevcut piyasa ihtiyaçlarını karşılaması ile mümkündür. Diamantopoulos ve diğerleri (1995) ise bir ürünün performansını, talep edenlerin ihtiyaçlarının karşılanması yönünde firmanın sundukları (Örneğin, teknoloji, kalite, performans, fiyat) ile ölçülebileceğini ifade ederler.²⁴ Franke ve diğerlerine (2004) göre müşterilerin bir ürün için istekli olması yüksek pazar kabulü olarak nitelendirilir. Pazara sunulan ürünün arz talep oranı, ürüne olan müşteri ilgisini ortaya çıkarır.²⁵

Pazarda yüksek alıcı isteğinin oluşması, potansiyel müşterilerin ihtiyaçları hakkında bilgi sahibi olunması ve bu ihtiyacı karşılayacak en uygun çözümün müşteriye sunulması ile bağlantılıdır. Üreticinin bir işletme bakışıyla pazarda yüksek alıcı şansını artırması ancak müşteri için kaliteli çözüm veya ihtiyaç bilgilerini ürüne yansıtması ile olur. Ancak her iki durum da açık inovasyon ile gerçekleşir. Yenilikçi ihtiyaçlar geleneksel pazar araştırmaları ile yapıldığında yetersiz kalmaktadır. Pazar araştırmacıları geleneksel inovasyon süreci içinde müşteriyi istatistiksel değerlendirme ortalaması olarak görürler. Reaktif pazar araştırma araçları ile müşterinin gizli ihtiyaçları algılanır ve test edilmeye çalışılır. Bu durumda müşteri ihtiyaçları, belirli bir etkileşim ile işletme ve müşteri arasında problem çözme karakterine sahip olmayacaktır. Buna karşın açık inovasyon, lider kullanıcı özellikleri ile aktif kullanıcıları inovasyon sürecine entegre etmeye odaklanır.

4.4. Pazardaki Ürünün Yeniliği

Bir inovasyonun yenilik düzeyi tüketicilerin algısı ile tanımlanır. Geleneksel inovasyon süreci düzenli olarak artan yenilikler getirmektedir. Bu tür yenilikler mevcut bilgilere dayanmakta ve mevcut sorunları gidermeye yöneliktir. Yenilik düzeyi düşüktür ve müşteri tarafından kolay fark edilmektedir. Christensen (2000) ise klasik inovasyon ile işletmelerin mevcut bir ürünün geliştirilmesinde veya üründe yeni

²³ Flynn, L. R. , Goldsmith, R. E. , Eastman, J. K. (1996). *Opinion leaders and opinion seekers: two new measurement scales*. Journal of the Academy of Marketing Science, 24 ,2: 137-147.

²⁴ Diamantopoulos, A. , Schlegelmilch, B. , DuPreez, J. (1995). *Lessons for Pan-European marketing?* The role of consumer preferences in fine-tuning the product-market fit. International Marketing Review, 12 , 2: 38-52.

²⁵ Franke, N. , Piller, F. (2004). *Toolkits for user innovation and design: An exploration of user interaction and value creation*. Journal of Product Innovation Management, 21 (2004) 6 (November): 401-415.

yüz değişimi olduğunu öngörmektedir.²⁶ Bu duruma ise işletmelerin çözüm yapılarındaki dominantlık yol açar. İşletmeler ancak sahip oldukları sınırlı yönetim ve ürün bilgisini inovasyon sürecinde uyguluyorlar ve bu, pazara çok radikal bir yenilik olarak yansımaz.²⁷ Oysa açık inovasyon bazlı yenilikler daha işlevsel yeniliklere sahiptir. Çünkü henüz kullanıcıların karşılaşmadığı ihtiyaç yeniliklerini de kapsamaktadır.

Riggs ve diğerleri (1994) ise lider kullanıcılar tarafından oluşturulan ihtiyaçları ve çözüm bilgilerinin işletme için yeni ürün geliştirmede kullanılmasının yanı sıra birçok iyileştirmede de kullanılarak işletmeye destek olduğunu vurgulamaktadır.²⁸ Açık inovasyonun işletmenin rekabet stratejisi üzerindeki etkileri analiz edilerek açık inovasyon ile klasik inovasyondaki pazara zamanında girme, uygun fiyat, müşterinin satın alma isteği ve yeniliğin boyutları ile işletme performansına olan etkileri incelendi.

Açık inovasyonun müşteri entegrasyonu üzerindeki etkisi ve uygulama süreçleri ile bunlar üzerindeki faktörler anlatıldı. Açık inovasyon ile işletmelerin pazardaki rekabet performansı ve bunların boyutları incelendi.

5. Sonuç

İşletmelerin buldukları etkileşim çevreleri çok hızlı bir değişmektedir. Bu çevresel değişimler işletmenin tüm performansı üzerinde etkin değerlere sahiptir. İşletmeler çevrelerindeki değişimlere cevap verecek yapıda kendi yapısında değişim ve dönüşümler yapmak zorundadır. İşletmeler kendileri için yaşam kaynağı olan müşterilerinin ihtiyaç ve beklentilerini rakiplerine göre daha hızlı, uygun fiyat, farklı ve özgün ürün konseptleri ile sunarak rakiplerine göre pazar üstünlükleri elde etmeyi hedefler. İşletmeler müşteri yapısındaki devamlı değişimleri izleyerek bu yönde yeni inovatif ürün/hizmet tasarımları yaparlar. Küreselleşme ve bilişim teknolojilerindeki hızlı değişimler, iş ve ekonomi dünyasındaki bir çok parametrelerin de değişimine neden olarak işletmeleri daha fazla iş birliklerine doğru yönlendirmeye başlamıştır. İşletmelerin daha önceleri yeni ürün/hizmet sürecinde uygulamış oldukları kapalı inovasyon anlayışı üzerinde de önemli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. İşletmeler pazardaki rakiplerine karşı devamlı yeni ürün/hizmet stratejileri geliştirme ihtiyacı içine girmişlerdir. Fakat bu yenilikleri gerçekleştirmek için ihtiyaç duydukları kaynaklara erişimleri her geçen gün daha fazla zorlaşmaktadır. Bu durum işletmelerin daha önce yeni ürün/hizmet tasarımındaki kapalı inovasyon süreçlerinde radikal değişimlere neden olarak açık inovasyona doğru yönelmelerine neden olmuştur. Son on yıldır açık inovasyon konusunda gerek teorik, gerekse farklı birçok sektördeki pratik olumlu etkiler, açık inovasyon paradigmasına karşı olan ilginin daha da fazlaşmasına neden olmuştur.

Dünyadaki ekonomik sınırların çok büyük ölçüde kalkmış olduğu günümüzde, ulusal sınırlar içindeki tüm sektörlerde yerel rekabetin yerine global rekabet anlayışı almaktadır. Türkiye'deki işletmelerin de yeni ürün/hizmet tasarım süreçlerinde açık inovasyon yaklaşımlarına yönelerek pazara sunmaları yeni ürün/hizmetlerin için ihtiyaç duyacakları kaynakları daha etkin yönetmelerine imkan

²⁶ Christensen, C. M. (2000). *The innovator's dilemma*. New York: Harper Business.

²⁷ Szulanski, G.(2003). *Sticky knowledge: Barriers to knowing in the firm*. London: Sage.

²⁸ Riggs, W. , Von Hippel, E. (1994). *Incentives to innovate and the sources of innovation: The case of scientific instruments*. Research Policy, 23 (1994) 4: 459- 469.

verecektir. Üniversite sanayi işbirliği ile açık inovasyon konusundaki yeni ve güncel yaklaşımlar, sektörel işbirlikleri işletmedeki inovasyon süreçlerine entegre edilmesine imkan sunacaktır. Bu iş birliği ile üniversitelerdeki açık inovasyon konusunda yeni teorik yaklaşımların gelişmesine imkan sağlayacaktır. İşletmeler için pazardaki rekabetin can damarı olan yeni ürün/hizmet süreci için ihtiyaç duyulan kaynakların daha etkin yönetilerek pazara zamanında girme, pazarda alıcı isteği yüksek ürün/hizmetler pazara uygun fiyat ile girme , pazardaki ürünün yeniliği gibi pazardaki rekabet üzerinde belirleyici olan bu parametrelerin daha etkin ve doğru yönetilerek rekabet üstünlüğü kazanmayı sağlayacaktır.

Pazara sunulacak inovatif bir ürün sadece kendi sektöründeki değişimi değil aynı zamanda diğer sektörlerin de gelişim süreci üzerinde de çok önemli bir etkiye sahip olacaktır. Her geçen gün pazardaki rekabetin şiddet ve boyuttu hız kesmeden devam etmektedir. Her yeni ürün veya hizmetin başarılı olmayacağı bilinen bir gerçeklik olduğu için, önemli olan müşterinin beklentisinin rakiplere göre daha farklı, daha özgün olarak, daha uygun zaman, fiyat ve özellikler ile karşılanması olacaktır.

Kaynakça

Bigliardi B. , Dormio, A. , Galati, F. (2012). *The adoption of open innovation within telecommunication industry*. European Journal of Innovation Management, 15 (1), 27–54.

Bitzer, M. R. (1991) *Zeitbasierte Wettbewerbsstrategien: die Beschleunigung von Wertschöpfungsprozessen in der Unternehmung*. Giessen: Ferber.

Brockhoff, K. (1999). *Produktpolitik*. 4. Auflage, Stuttgart, Verlag: Lucius & Lucius

Buganza, T. , Verganti, R. (2009). *Open innovation process to inbound knowledge: Collaboration with universities in four leading firms*. European Journal of Innovation Management, 12 (3), 306–325.

Chesbrough H. (2003). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*, Harvard Business School Press , Boston, USA.

Chesbrough H. (2006). *New puzzles and new findings*. In H. Chesbrough, & W. Vanhaverbeke (Eds.), *Open innovation: Researching a new paradigm* (S:15-33). Oxford: Oxford University

Christensen, C. M. (2000). *The innovator's dilemma*. New York: Harper Business.

Diamantopoulos, A. , Schlegelmilch, B. , DuPreez, J. (1995). *Lessons for Pan-European marketing? The role of consumer preferences in fine-tuning the product-market fit*. International Marketing Review, 12 , 2: 38-52.

[Ebersberger B. , Bloch, C. , Herstad, S. J. , Van De Veld, E. (2010). *Open innovation practices and their effect on innovation performance*. International Journal of Innovation and Technology Management, 9 (6), 1–22.

Enkel E. , Gassmann O. (2009). *Neue Ideenquellen erschließen –Die Chancen von Open Innovation* Marketing Review St. Gallen

Flynn, L. R. , Goldsmith, R. E. , Eastman, J. K. (1996). *Opinion leaders and opinion seekers: two new measurement scales*. Journal of the Academy of Marketing Science, 24 ,2: 137-147.

Franke, N. , Piller, F. (2004). *Toolkits for user innovation and design: An exploration of user interaction and value creation*. Journal of Product Innovation Management, 21 (2004) 6 (November): 401-415.

Gassmann O. , Enkel E. , Chesbrough H. (2010). *R&D Management* 40, 3, 2010. 2010 The Authors. Journal compilation 2010 Blackwell Publishing Ltd, 213 9600 Garsington Road, Oxford, OX4 2DQ, UK and 350 Main St, Malden, MA, 02148, USA

Gassmann O. , Enkel, E. , Chesbrough, H. (2010). *The future of open innovation*. R&D Management,40 (3), 213–221

Gassmann, O. , Enkel, E. (2004). *Towards a Theory of Open Innovation: Three Core Process Archetypes*. [Mimeo] University of St. Gallen, Switzerland, Institute of Technology Management.

Grundström, C. , Sjöström, R. , Rönnbäck, A. O. (2013). *Manufacturing SMEs and Open Innovation– findings from Sweden*, The 6th ISPIM Innovation Symposium, Melbourne, Australia, 1–18.

Grupp H. , Legler G., Licht H. (2003;2004). *Technologie und Qualifikation für neue Märkte. Ergänzender Bericht zur technologischen Leistungsfähigkeit Deutschlands*, Berlin.

Hauschildt, J. , Salomo, J. (2007). *Innovationsmanagement*. 4. Auflage, München: Vahlen

Ili, S. , Albers, A. , Miller, S. (2010). *Open innovation in the automotive industry*, *R&D Management*, Vol. 40 No. 3, 246–255.

Ili, S. , Albers, A. , Miller, S. (2010). *Open innovation in the automotive industry*. R&D Management 40 (3), 246–255.

Picot, A. , Reichwald, R. , Wigand, R. (2003). *Die grenzenlose Unternehmung*. 5. Auflage, Wiesbaden: Gabler.

141

Rigby, D. , Zook, C. (2002). *Open market innovation*. Harvard Business Review, 26 (3), 3–17.

Riggs, W. , Von Hippel, E. (1994). *Incentives to innovate and the sources of innovation: The case of scientific instruments*. Research Policy, 23 (1994) 4: 459- 469.

Szulanski, G.(2003). *Sticky knowledge: Barriers to knowing in the firm*. London: Sage.

Ulrich, K. , Eppinger, S. (2007) : *Product design and development*. 4th Edn. New York: , McGraw Hill

Wallin, M.W. , Von Krogh, G. (2010). *Organizing for open innovation: Focus on the integration of knowledge”* *Organizational Dynamics* 39(2): 145-154.

West, J. , Vanhaverbeke, W. , Chesbrough, H. (2006). *Open innovation: A research agenda*. In: Chesbrough, H. W., Vanhaverbeke, W. & West, J. (eds.) *Open Innovation, Researching a New Paradigm*. Oxford, Oxford University Press, 285–307.

FONKSİYONEL GIDA ÖZELLİĞİYLE CEVİZ VE KAMAN CEVİZİ

YUSUF YİĞİT¹

EMİNE AY²

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
yusufyigit@mu.edu.tr
emineay@mu.edu.tr

Özet

Son yıllarda sağlıklı yaşama ve buna bağlı olarak fonksiyonel gıda kavramı giderek artan bir önem kazanmıştır. Bu özelliğiyle ceviz yağlı tohumlar içerisinde linoleik yağ asitleri, E vitamini zenginliği, yüksek protein değerleri, kardiyovasküler sağlık üzerine etkileri ile son derece önemli bir gıdadır. Ülkemiz ceviz yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahipken, fonksiyonel gıda pazarında henüz istenilen seviyede değildir. Bu durum yerli ceviz türlerinden Kaman cevizi gibi dayanıklı, doymamış yağ asidi oranı yüksek türlerin araştırılıp, zenginleştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyonel gıda, ceviz, Kaman cevizi, omega-3.

THE INFLUENCE OF OPEN INNOVATION ON COMPETITIVE STRATEGY

Abstract

In recent years, increasingly live in a healthy and functional food concept has gained increasing importance accordingly. Walnut with this feature in oil seeds is extremely important food with their linoleic fatty acids, vitamin E richness, high protein values, effects on cardio health. While our country is an important place in the walnut cultivation, it is not yet at the desired level in the functional food market. In this case, such as walnut of Kaman that resistant, high in unsaturated fatty acid species from native walnut species to examined and enrichment.requires necessary

Keywords: Functional foods, Walnut, Walnut of Kaman, Omega-3.

GİRİŞ

Gelişen teknoloji buna bağlı olarak da stresli bir yaşamla birlikte insanların besinlerden faydalanma ihtiyaçları her geçen gün daha da farklılaşmaktadır. Bu farklılıklardan en çok dikkat çeken ise fonksiyonel gıda kavramıdır. Fonksiyonel gıdalar, “herkes tarafından tam anlamıyla kabul edilen bir tanımlı olmamakla birlikte genel olarak; vücudun temel besin öğelerine olan ihtiyacı karşılamanın ötesinde insan fizyolojisi ve metabolik fonksiyonları üzerinde ilave faydalar sağlayan, böylelikle hastalıklardan korunmada ve daha sağlıklı bir yaşama ulaşmada etkinlik gösteren gıdalar veya gıda bileşenleridir” şeklinde tarif edilmektedir(Hacıoğlu, 2012:161). Ayrıca, fonksiyonel gıdalar hiçbir işlem görmemiş doğal bir besin maddesi olabileceği gibi fonksiyonel bir besin öğesi ile zenginleştirilmiş veya genetik mühendislik yöntemleri ile değişikliğe uğratılmış bir besin de olabilir ve günlük diyetle tüketilebilir. Bu özelliği ile yağlı tohumlar içerisinde en fazla omega 3 yağ asidi içeriği, doymamış yağ asitlerinin yapısı, E vitamini ve protein değerleri ve temel besin öğelerini uygun miktarlarda içermesi sebebiyle ceviz; kalp damar sağlığı, beyin işlevleri, çocuklarda büyüme ve gelişme açısından önemli bir fonksiyonel gıda olarak düşünülmektedir(Krystallis, 2008:525-526).

Fonksiyonel Gıda Kavramına Genel Bakış

Fonksiyonel gıdalar yukarıda bahsettiğimiz tanıma ek olarak, birçok farklı şekillerde de tanımlanmaktadır. Özellikle, Avrupa Birliği Fonksiyonel Gıdalar Komisyonu'nuna göre "Bir gıdanın fonksiyonel gıda sayılabilmesi için, temel beslenme özelliklerinin yanı sıra, insan sağlığını iyileştirmede ve/veya hastalıkların oluşumunu önlemede etkili olması gerekir" şeklinde ifade edilmektedir (Alaşalvar ve Pelvan, 2009:26-29).

Fonksiyonel gıdalar; fonksiyonel bir etken içeren doğal bir gıda (domates-likopen) olabileceği gibi fonksiyonel etkeni ilave edilen (iyotlu tuz, omega-3 yağ asitli yumurta) veya zararlı bir bileşiği çıkartılan gıdalar da (sodyumu azaltılmış tuz) olabilir. Ayrıca gıda içerisindeki bazı bileşikler değişikliğe uğratılarak (yoğurt-protein-biyoaktif peptit), biyoyararlılığı artırılarak (işlenmiş domates-likopen) ve bunların farklı kombinasyonları kullanılarak fonksiyonel gıdalar üretilmektedir(Erbaş, 2006:791). Bunun yanında fenolik maddeler, antioksidanlar, oligosakkaritler, probiyotikler, prebiyotikler, vitaminler, çoklu doymamış yağ asitleri, sülfür içeren bileşenler, fitoöstrojenler ve bitki sterollerini gıdalara eklenerek gıdalar fonksiyonel hale getirilebilmektedir (Meral ve Ark, 2012:45-50). Besinler makro ve mikro besleyici öğelerinin yanında fonksiyonel boyutlarıyla da ele alınmaktadır(Yücecan, 2006:18-19). Domatesin likopenle, somon balığının omega-3 yağ asitleriyle, soyanın fitoöstrojenlerle, soğan ve sarımsağın allilik sülfitlerle anılır olması, gıdanın besinsel ve keyif verici özelliklerine ilaveten fonksiyonel beklentilere de cevap veren 3 farklı boyutunu da ortaya koymaktadır. Gıdanın bu boyutunun varlığı aslında yeni bir olgu değildir. Yaklaşık 2500 yıl önce tıbbın babası sayılan Hipokrat; "Besinler ilacınız, ilacınız besininiz olsun" demiştir(Sevilmiş,2008:107). Günümüzde en çok kullanılan fonksiyonel gıda bileşenlerinden birisi antioksidanlardır. Fenolik bileşiklerin antioksidan madde olarak rol almaları, fenolik bileşik içeren doğal bileşenlerin çeşitli ürün formülasyonlarına girmesini ve fonksiyonel gıda geliştirme çalışmalarında yaygın olarak kullanılmaya başlamasını sağlamıştır(Tekeli ve Ark, 2008:35-41). Bu

bileşiklerin kanda kolesterol düzeyini azalttığı, osteoporotik ve antikanserojen etkili olduğu ve antioksidan aktiviteye sahip oldukları pek çok çalışma sonunda rapor edilmiştir (Anonim, 2004a). Bu maddelerin ayrıca istenmeyen bakteri enfeksiyonlarını inhibe edebileceği yönünde görüşler de bulunmaktadır (Meral ve Ark., 2012:45-50). Tüm bu görüşlerle birlikte, fonksiyonel gıdalarla ilgili ilk araştırmalar ve çalışmalar 1980 li yıllarda Japonya'da başlamış olup, Global Nutrasötikler Pazar Verileri'ne (2008) göre en büyük payı ABD (% 33) alırken AB ülkeleri ve Japonya onu izlemektedir.

Ayrıca Diyabetik ve Fonksiyonel Gıda Üreticileri Derneği'ne göre fonksiyonel gıda pazarının 2009 yılında, 187 milyar dolarlık bir hacme ulaştığı tahmin edilirken, 2010'da ise 200 milyar dolara ulaştığı düşünülmektedir ve Business Monitor International'ın araştırmasında, Amerikan fonksiyonel gıda sektörünün 2011 yılında 32,85 milyar \$'lık bir büyüklüğe ulaştığı belirtilmiştir Türkiye ise, fonksiyonel gıda pazarında çok küçük bir yer işgal etmektedir (Alaşalvar ve Pevlan, 2009:26-29). Türkiye'de, fonksiyonel gıda pazarı, özellikle son beş yılda büyük gelişme göstermiş, artan sağlık bilinci ve tüketicilerin fonksiyonel gıda ürünlerine yönelik talebine paralel olarak, birçok firma, pazara fonksiyonel gıdalar sunmaya başlamıştır. 2009 yılı verilerine göre, Türkiye'de fonksiyonel gıda pazarı, 2.2 milyon \$ bir hacme sahiptir. Pazar büyüklüklerine yönelik veriler incelendiğinde, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Avrupa'daki fonksiyonel gıda pazarlarına göre, Türkiye pazarının henüz emekleme döneminde olduğu açıkça görülmektedir(Hacıoğlu ve Kurt, 2012:161).

Fonksiyonel Gıdalara Neden Gerekisim Duyuluyor ve Omega-3'ün Önemi,

Diyete bağlı kronik hastalıklar dünyada hızla artıyor ve toplam ölümlerin % 60'ını oluşturuyor. Britanya Kalp Vakfı istatistiklerine göre, kardiyovasküler rahatsızlıklardan ölen insanların üçte biri düzensiz ve bilinçsiz beslenme sonucu hayatlarını kaybediyor. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) verilerine göre, bir yılda 16,7 milyon insan kardiyovasküler rahatsızlıklardan, 7,9 milyon insan kanserden hayatını kaybediyor. Türk Kalp Vakfı verilerine göre; sadece Türkiye'de her 2,5 dakikada bir insan, kalp damar hastalıklarından hayatını kaybediyor. Avrupa ülkelerinde 25 milyon diyabet hastası var, 200 milyondan fazla insan da obezite sınırında. Bu hastalıklarla mücadele etmek için harcanan para çok büyük miktarlara ulaşıyor. Akla gelen ilk soru bu hastalıkların nasıl önlenebileceği. Kalorisi düşük ürünlerle başlayan sağlıklı beslenme eğilimi, piyasaya sürülen probiyotik yoğurt, prebiyotik süt, özellikle çocuklar için hazırlanmış kalsiyum açısından zengin bisküvi, meyveli yoğurt vs. ile hızla fonksiyonel gıdalara doğru eğilim artmaktadır. Dünyadaki gibi Türkiye'de de en hızlı büyüyen alan fonksiyonel süt ve yoğurt ürünleri. Bu ürünleri, margarinler, meyve suları ve nektarları, bisküvi/krakerler ve bitkisel çaylar gibi gıda grupları izlemektedir. Leatherhead'in raporuna göre, % 38,1 ile süt ürünleri, fonksiyonel gıdalar sektöründe en çok tercih edilen ürünler. Süt ürünlerini % 22,7 ile unlu mamuller, % 12,5 ile içecekler ve % 8,1 ile yağlar takip ediyor (Gözde Sevilmiş, 2013). Fonksiyonel gıdaların tüketime sunulmadan önce hangi hastalıklardan koruyucu veya hangi hastalıkları önleyici olabileceklerinin klinik testlerle belirlenmesi önem kazanmaktadır. Ayrıca insan deneklerle yapılan yedirme uygulamaları ve biyokimyasal testler, ürünlerin özelliklerinin doğrulanmasını ve böylece bilimsel esaslara dayanan üretim ve tüketimi mümkün kılmaktadır. Genel olarak fonksiyonel gıda anlamında geliştirilen ilk ürünlere özellikle C vitamini, E vitamini, folik asit, çinko, demir ve

kalsiyum eklenmiş ve son zamanlardaki çalışmalarla daha çok omega-3 yağ asitleri, bitki sterol/stanol, koenzim ve çözünebilir lifli yapılar ile zenginleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmaların amacı bir tek gıda ile birçok sağlık sorununu giderecek çözümler üretmektir. Özellikle EPA ve DHA yağ asitleri fonksiyonel gıdalara eklenen maddelerin başında geliyor ve alınan miktara göre vücuda birçok olumlu etkisi var. Bitkisel yağlardaki sterol/stanoller kolesterol düşürücü özelliğe sahip. Özellikle omega 3 yağ asitlerinin genel vücut sağlığı için önemli bir yeri bulunuyor. Aşağıdaki tabloya bakıldığında bunun önemi daha net anlaşılmaktadır.

Tablo-1:Sağlık için *Omega-3* gereksinimimiz ne kadardır?

Vücut çalışmasındaki işlevleri	Günlük ihtiyaç (g/gün)
Beyin fonksiyonları	2,5
Kalp fonksiyonları	5
Kronik ağrı tedavisi	10
Nörolojik ağrı tedavisi	>10

Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi, genel vücut fonksiyonlarında omega-3 yağ asitleri oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda özellikle Balık ve su alglerinin (yosunlarının) zengin olduğu omega-3 yağ asitleri, fındık, fıstık gibi yağlı tohumlarla beyin fonksiyonları için son derece zengin olan ceviz benzeri gıdalarda daha fazla bulunmaktadır(Pelvan, 2009). Omega-3 yağ asitlerinin hayvansal kökenli de çok önemli kaynakları bulunmaktadır. Özellikle somon, ton, uskumru, sardalye gibi balıklarda bulunan omega-3 yağ asitleri, poliansatüre uzun zincirli (18-22 karbon uzunlukta) yağ asitleridir ve çok sayıdaki çift bağlardan ilki molekülün metil ucundan başlayarak üçüncü karbon atomunda yerleşiktir.Omega-3 yağ asitlerinden önemli olan ikisi eikozapentaenoik asit (EPA) ve dokozaheksaenoik asittir (DHA)DHA hücre membranlarında , beyin ve retinada bulunur ve bu bölgelerin işlevi için gereklidir(Hasler, 2002:132). Sağlığımız üzerinde çok önemli olumlu etkileri vardır. Örneğin hipertansiyon, Crohn hastalığı, romatoid artrit ve astım tedavisinde etkilidir. Koroner arter hastalığı riski ve serum trigliserid düzeylerini azaltmaktadır(Rennie ve Ark., 2003). Meme ve akciğer kanserini azalttığını gösteren veriler vardır. Fetal yaşamda sinir dokusu da dahil yeni doku oluşumu ve neonatal beynin gelişmesi için gereklidir. Omega-3 ile zenginleştirilmiş diyet almakta olan deney hayvanlarında öğrenme ve bellek gelişimi daha iyi olmuştur. Ayrıca omega-3 yağ asitleri LDL-kolesterol düzeylerini düşürür. Günde 35 gr veya daha çok balık tüketimiyle ani enfarktüsle ilgili ölüm oranı önemli ölçüde azaltılabilir. Haftada en az bir öğün balık yemekle kardiyovasküler hastalık riskinin önemli oranda düşürülebileceği gösterilmiştir(Lee ve Lip, 2003:96). On bir randomize kontrollü çalışmanın meta-analizinde omega-3 yağ asidi tüketimi ile miyokard enfarktüsü mortalitesi ve kardiyovasküler hastalıktan ölümlerin azaldığı bulunmuştur. Çalışmalar omega-3 yağ asitleri tüketimi ile alzheimer sıklığı arasında ters bir orantı olduğunu göstermektedir. Haftada en az bir porsiyon balık tüketenlerde seyrek olarak balık tüketenlere göre alzheimer görülme riski %60 oranında azalmaktadır. Omega-3 yağ asitleri bazı psikiyatrik bozukluklarda da etkili bulunmuştur. Emosyonel bozukluklar, major depresyon, bipolar bozukluk, şizofreni ve demansta yararlı olabileceği yönünde veriler vardır. Gebelik sırasında ve laktasyon döneminde görülen psikiyatrik bozukluklarda da güvenle kullanılabilir(Freeman, 2000:159-165). Ayrıca çoklu

doymamış yağ asitlerinin (PUFA) asidi oksidasyonunu sağlayan genleri aktive ettiği, yağ asitlerinin sentez ve depolanmasını sağlayan genleri baskıladığı anlaşılmıştır. Bu veriler, PUFA'nın yakın bir gelecekte yağ asidi oksidasyonunu arttırarak ve yağ dokusu kaybını arttırarak obezite tedavisinde kullanılabileceğine işaret etmektedir. Böylesi bir yaklaşım “nütrisyonel genetik” veya “nutrigenomics” kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Fonksiyonel besinler sağlığımızı olumlu etkilemekle birlikte bir besinin “sihirli mermi” olduğu düşünülmemelidir. Fonksiyonel besinlerin sağlık üzerindeki olumlu etkilerinden yararlanılabilmek için sebze, meyve ve zenginleştirilmiş besinleri de içeren dengeli bir diyet tüketilmelidir.

Yağlı Tohumların Fonksiyonel Gıda Özellikleri ve Cevizin Sağlık Üzerine Faydaları;

Besinlerimiz, içerdikleri besin öğeleri ve besin ögesi olmayan kimyasallar açısından farklılık göstermektedir. Hiçbir besin tek başına vücudumuz için gerekli besin öğelerini karşılayamaz. Genel olarak yağlı tohumlar da sağlıklı ve dengeli beslenme açısından içerdikleri esansiyel yağ asitleri ile önemli bir besin gurubunu oluşturmaktadır. Besin çeşitliliğinin ve sağlığın korunması açısından yağlı tohumların günlük önerilen miktarlarda tüketilmesi önemlidir. Yağlı tohumların enerji değerleri ve besin ögesi içeriği oldukça zengindir. Özellikle; B grubu vitaminleri, mineraller, yağ ve proteinden zengin olan besinlerdir. Ancak yağlı tohumlar diğer besinlere göre daha fazla yağ içerdiklerinden tüketim miktarlarına dikkat edilmelidir. Yağlı tohumların bir kısmının enerji, karbonhidrat, protein içerikleri, aşağıda Tablo-2’de verilmiştir. 1991 yılında Besinlerin Bileşimleri isimli çalışmada görüldüğü gibi, yağlı tohumlar, özellikle kalori değerleri ve yağ içerikleri ile dikkat çekmektedir. Söz konusu tablodan kolesterol düzeyleri sıfır olduğu için çıkartılmıştır. Bu durum, yağlı tohumlardaki yağın, bilindiğinin aksine kolestorele yol açmadığını göstermektedir.

Tablo-2: Yağlı tohumların, enerji, karbonhidrat, yağ ve protein içerikleri

Yağlı Tohumlar	Enerji(kkal)	Karbonhidrat(g)	Protein(g)	Yağ(g)
Ceviz	651	15.8	14.8	64.0
Çam Fıstığı	635	20.5	13.0	60.5
Fındık	634	16.7	12.6	62.4
Kabak Çekirdeği	610	10.0	30.0	50.0
Badem	598	19.5	18.6	54.2
Antep Fıstığı	594	19.0	19.3	53.7
Susam	582	17.6	18.2	53.4
Yer Fıstığı	582	20.6	26.2	48.7
Ay Çekirdeği	560	19.9	24.0	47.3
Kaynak::Besinlerin Bileşimleri,TDD, Baysal,1991				

Yağlı tohumlar içerisinde ise *ceviz*, yağ içeriği bakımından daha da zengindir. Aynı çalışmada antep fıstığı, ceviz, yer fıstığı, badem ve kabak çekirdeği gibi yağlı tohumların 100 gramlarının protein içeriklerinin et ve et ürünlerine yakın olduğu ancak protein kalitelerinin daha düşük olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Ayaz tarafından 2008 yılında yapılan bir çalışmada bitkisel kaynaklı besinlerin kolesterol

içermedikleri, ceviz, çam fıstığı ve fındık gibi yağlı tohumların 100g'larındaki yağ içeriklerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu gösterilmiştir(Ayaz, 2008:727). Aşağıdaki tabloda fındığın tekli doymamış yağ asitlerinden, cevizin ise tekli doymamış yağ asitleri ile birlikte çoklu doymamış yağ asitlerinden olan omega-3 (n-3), yağ asitlerinden de zengin olduğu görülmektedir. Bu durum çalışmamızda daha önce bahsettiğimiz omega-3 yağ asitlerinin beslenmedeki önemini bize hatırlatarak, özellikle ceviz yağlı tohumunun fonksiyonel gıda olma özelliğini daha da kuvvetlendirmektedir.

Tablo-3: yağlı tohumların 100 gramı için bulunan yağ içerikleri

Yağlı tohumlar (100 g)	Yağ(gr)	Doymuş Yağ Asitleri(g)	Tekli Doymamış Yağ Asitleri(g)	Çoklu Doymamış Yağ Asitleri(g)
Ceviz	64.0	5.59	14.18	39.13
Çam Fıstığı	60.5	7.80	19.08	21.34
Fındık	62.4	4.60	49.09	6.00
Kabak Çekirdeği	50.0	7.97	13.10	19.21
Badem	54.2	4.95	33.90	10.96
Antep Fıstığı	53.7	6.69	35.66	7.99
Kaynak::Besinlerin Bileşimleri,TDD, Baysal,1991				

Yine bir başka çalışmada cevizi fonksiyonel kılan en önemli maddelerin içerisindeki yağ asitleri olduğu; ceviz yağının toplam yağ miktarının %72'sinin çoklu doymamış yağ asidi, olduğu ve %18' nin tekli doymamış yağ asidi (oleik asit) ve %10'nunun ise doymuş yağ asitlerinden oluştuğu Tablo-3' den çıkartılan bir sonuçtur. Ayrıca cevizin içerdiği vitamin E ve diğer antioksidantların da (fitosterol ve polifenoller) cevizin fonksiyonel gıda olarak kabul görmesinde katkısı bulunmaktadır. Bu bileşiklerin; kalp damar hastalıklarına, belli kanserlere ve yaşlanmanın olumsuz etkilerine karşı koruyucu rol oynadığı belirtilmektedir. Vitamin E'nin LDL (Low Density Lipoprotein) kolesterol oksidasyonuna karşı koruma sağladığı ve kalp hastalıkları riskini azalttığı bildirilmiştir Ayrıca cevizin, antioksidan özelliği olduğu, kalp damar sistemi için yararlı etkileri olan melatonin içerdiği de saptanmıştır. Ceviz polifenollerinin, ise bağışıklık sistemini güçlendirici özellik gösterdiği belirtilmiştir. Bunun sonucu olarak, ceviz tüketimi kalp-damar hastalıklarına ve kansere yakalanma riskinin azaldığı klinik çalışmalarla desteklenmiştir(Anderson, 2001:131).

Cevizde yüksek oranda bulunan, temel amino asitlerden L-arjinin hipertansiyonda özel bir öneme sahiptir. L-arjinin insan vücudunda nitrikoksit dönüşerek, kan damarlarının iç duvarlarını yumuşatmakta ve damarların rahatlamasını sağlamaktadır. Nitrik asit düzeylerinin normal olduğu dönemde açığa çıkan hipertansiyonun, diyabet ya da kalp hastalıklarından ileri geldiği ifade edilmektedir(Anonim, 2005b). Böylece, bu tip hastaların diyetlerine ek olarak alacakları ceviz, büyük önem taşımaktadır. Epidemiyolojik çalışmalar; sert kabuklu meyvelerin kalp-damar hastalıklarının neden olduğu ölüm oranlarını azalttığını ve bu etkinin; yaş, egzersiz, sigara, alkol, diyetteki yağ, lif, meyve, sebze ve vitamin E ile ilişkili olduğunu göstermektedir Çoklu doymamış yağ asitlerinin kalp-damar hastalıklarındaki önleyici rolü uzun yıllardır bilinmektedir. Bu yağ asitlerinin insan ve hayvanlarda kan lipid seviyesine etki ettiği bildirilmektedir(Açkurt ve Ark., 1999:10-21). Çoklu doymamış yağ asitlerinin kalp-damar hastalıklarını önlemede; antiinflamator, antihipertensif olduğu, özellikle kan lipid seviyesini azalttığı,

trombosis ve damar tıkanıklığını engellediği bildirilmektedir. Cevizin kalp sağlığını koruyucu etki göstermesinin; sahip olduğu yağ asidi profili ve polifenol zenginliğinden kaynaklandığı açıklanmıştır. Sert kabuklu meyvelerden badem, fındık, yer fıstığı tekli doymamış yağ asitlerince (Monounsaturated Fatty Acid; MUFA) zengin iken, ceviz çoklu doymamış yağ asitlerini (Polyunsaturated Fatty Acid; PUFA) daha yüksek oranda içermektedir. Cevizin omega-6 ve omega-3, PUFA'ların her ikisini de bir arada bulundurması, cevizi sert kabuklu meyveler arasından öne çıkartan en önemli özelliktir. Ayrıca diğer sert kabuklu meyveler ile kıyaslandığında; ceviz en yüksek Omega-3 yağ asidi miktarına sahiptir. MUFA ve PUFA'ların doymuş yağ asitleri yerine tüketildiğinde, toplam plazma ve LDL kolesterol konsantrasyonunu azalttığı ifade edilmiştir. Omega-3 ve Omega-6; esansiyel yağ asitleri olup vücut tarafından sentezlenememesi nedeniyle gıdalar ile alınması zorunludur. Sahip olduğu bu özellik cevizin tüketimini vazgeçilmez kılmıştır (Heidal ve Ark., 2004). Cevizin, belirtilen çoklu doymamış yağ asitlerini uygun oranda içermesi, fonksiyonel bir gıda olarak tanımlanmasını desteklemektedir. Omega-3 ve Omega-6 eksikliği, anne karnındaki bebeklerde daha sonradan görülen ve kalıcı olan zekâ geriliklerinin yanı sıra, iştihme, görme ve kavrama fonksiyonlarında da bozulmalara neden olmaktadır. Ayrıca yeterli oranda Omega-3 almayan çocukların aşırı derecede hiperaktif olduğu, öğrenme zorluğu çektiği ve davranış bozukluklarına sahip olduğu belirtilmiştir. Çocuklarda uyku problemi, davranış bozukluklarının büyük çoğunluğunun nedeni Omega-3 eksikliğine bağlanmıştır (Anonim, 2005b).

Ceviz meyvesinin iç kısmının yanı sıra, ceviz yaprağı ve kabuğunun uzun yıllar alternatif tıpta kullanıldığı bilinmektedir. Ceviz yaprağının farmakolojik olarak; damar daraltıcı, hipoglisemi, antifungal, keratolitik (sigil giderici), ishal kesici ve cildi temizleyici etkisinin olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra VSU (Vesicularis Stomatis Virus)' e karşı antiviral etki gösterdiği, damarları koruyucu ve tümör engelleyici olduğu bildirilmiştir. Modern eczacılık çalışmalarında cevizin; kanın pıhtılaşmasını önlediği, kan dolaşımını düzenlediği, kan pıhtılarını bozduğu, antialerjik özellik gösterdiği, karaciğer fonksiyonlarını düzenlediği, protein sentezini teşvik ettiği, serum kolesterolünün azalmasını sağladığı bağışıklık fonksiyonlarının korunmasını sağlarken ve anormal antikor oluşumunu engellediği açıklanmıştır (Yiğit ve Ark., 2005:169). Tarih boyunca insanlar, bazı hastalıklarının giderilmesi için de cevizi kullanmışlardır. Ceviz içi; idrar söktürücü, tas dökücü, kolesterol düşürücü, astım, kronik öksürük, kansızlık, hamilelik boyunca kusmayı önleyici, kilo aldırıcı ve sakinleştirici olarak kullanıldığı bildirilmektedir. Tohumlarından elde edilen yağ; saç kuruluğu, kepeklenme ve baş yaralarının tedavisinde ise yüzey uygulaması ile kullanılmaktadır. Meyve kabuğu suda kaynatılarak; bağırsak iltihabında (ağızdan), mantar hastalıklarında (haricen) kullanılmaktadır. Yeşil kabuk; kansızlığı mide iltihaplarını, deri hastalıklarını, apseleri, göz kapağı iltihaplarını, baş ve vücut bitlerini, uçukları, bağırsak kurtlarını engellerken, diğer bitkilerle kombinasyonda seker hastalığını tedavi ettiği görülmüştür. Yaprakları; deri iltihaplarında, el ve ayak terlemelerinde, akne ve yaralarda, egzamada, uçuklarda, arı sokmalarında haricen kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra skrofula (lenf iltihabı, özellikle boğaz bölgesi) tedavisinde kullanıldığı bildirilmektedir. Erkek çiçeklerin et suyu içerisinde kaynatıldığında, öksürüğe ve baş dönmesine iyi geldiği ifade edilmektedir (Anonim, 2005b). Tüm yukarıda bahsedilen özellikleri ile cevizin fonksiyonel gıda olarak değerlendirilmesi, ülkemiz ve toplum sağlığı açısından son derece önemli bir durumdur.

Ülkemizde Yetiştirilen Bazı Ceviz Türleri ve Kaman Cevizinin Yapısı

Daha önceki bölümlerde önemli fonksiyonel gıda özellikleri ile ele aldığımız cevizin, ülkemiz coğrafi koşullarında üretim miktarı, Çin, ABD ve İran'dan sonra 136 000 ton/yıl ile dünya ihracatında yaklaşık % 10'luk bir payla dördüncü sıradadır(FAO, 2002). Belirtilen bu miktar içerisinde, en önemli payı Kaman, Şebin, Yalova-3 ve Bilecik gibi dayanıklı çeşitler oluşturmaktadır(Akça, 2001:27-28). Ceviz ülkemizin hemen her bölgesinde meyvesi ve kerestesi için yetiştirilmektedir. Cevizler aroma ve tadı geliştirmek, görünüm ve gevrekliği arttırmak ve gıdaları süsleyip renklendirmek amacıyla çeşitli ürünlerde kullanılmaktadırlar. Ayrıca yalnız başlarına veya diğer sert kabuklu meyveler ile birlikte, şeker, bal ve şuruplar ile karıştırılarak çeşitli macunların yapımında da kullanılmaktadırlar. Tüm bunların yanında cevizler çok çeşitli geleneksel ürünlerin (pestil, bastık, ceviz ezmesi, süt cevizinden; ceviz reçeli, ceviz şekeri, ceviz salamurası vb.) üretiminde de kullanılmaktadırlar(Şen, 1986). Ülkemizde yaygın olarak yetiştirilen bazı ceviz çeşitlerinin fonksiyonel gıda özelliğine etki eden kuru madde miktarları ile yağ içerikleri incelendiğinde en fazla etki eden bileşen gurubunun yağ içeriği olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmamıza konu olan Yalova 4, Bilecik, Şen 1 ve Kaman 5 türlerinin 2005 yılı yağ asidi ve kuru madde değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-4: Türkiye’de yetiştirilen bazı ceviz çeşitlerinin yağ içerikleri

Ceviz Çeşidi (2005 verileri)	Kuru Madde Oranı(%)	Yağ Oranı(%)	Doymamış Yağ Oranı (%)	Çoklu Doymamış Yağ Oranı (%)
Yalova 4	96,88	72,56	90,59	68,17
Bilecik	96,67	67,80	91,66	75,32
Şen 1	96,82	67,41	91,40	64,78
Kaman 5	96,81	67,87	91,70	68,09

Kaynak::Besinlerin Bileşimleri,TDD, Baysal,1991

Tablo 4’de görüldüğü gibi ceviz çeşitlerinin yağ içeriği %61.47 ile %72.56 değerleri arasında değişmiştir. En yüksek yağ miktarına 2005 yılında hasat edilen Yalova 4 çeşidi sahip olmuş, Kaman 5 cevizinin ise özellikle Doymamış Yağ Asidi açısından zengin olduğu görülmüştür. Özellikle doymamış yağ asitlerinin kalp damar sağlığı açısından faydaları düşünüldüğünde ülkemizde yetişen ceviz çeşitlerinden Kaman 5 türünün bu özelliği ile ele alınması mümkündür. Yine Bakkalbaşı ve Arkadaşlarının 2010 yılında yaptığı bir çalışmada ülkemizde yetişen farklı ceviz türlerinden özellikle Kaman 5, Yalova ve Şebın çeşitlerinin randıman değerlerinin diğer türlere göre daha yüksek olduğu, ayrıca Kaman 5 ve Şebın çeşitlerinin aynı zamanda daha çabuk kırılabilirdiği ve ceviz içi eldesinin yüksek olduğu, buna rağmen Kaman 5, Bilecik ve Şebın çeşitlerinin çoklu doymamış yağ asitlerinden zengin oluşunun bu türlerin taze tüketimde daha iyi olacağı sonucuna varılmıştır. Kapluhan tarafından 2015 yılında yapılan bir diğer çalışmada Kaman cevizinin, kendi türleri içinde, özellikle; Kaman 1, Kaman 4 ve Kaman 5 türlerinin bazı özellikleri aşağıdaki Tablo-5’de verilmiştir. Tabloya bakıldığında bu ceviz türlerinin her üçünde de, üretimi tekrarlanan yıllarda verimin düşmediği,, özellikle Kaman 4 türünün %71 gibi çok yüksek randımana sahip olduğu belirtilmiştir.

Tablo-5: Farklı Kaman cevizi türlerinin özellikleri

Kaman Ceviz Türlerinden Bazıları	
Ceviz Türü	Özellikleri
<p>Kaman 1 Ortalama meyve ağırlığı 11 g, iç ağırlığı 5,3 g, iç oranı % 48.1 iç yağ oranı % 65 olup kuru tüketim için idealdir. Üzüm salkımı meyve sıklığı vardır.Eylül sonunda hasat edilir.Kırma makineleri için ideal şekildedir.Tozlayıcı türü Kaman 5'tir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Salkım 4-8-12 li meyve özelliği vardır, -Antraknoza ve diğer hastalıklara karşı dayanıklıdır, -Yan tomurcuklarda % 90 verimlidir, -İç kurduna dayanıklıdır, - Meyve ağırlığı kabuklu 10-12 g.dır, - Kaman 2-3-4 ten geç yapraklanır, - İlk bahar geç donlarından etkilenmez, - Her yıl aynı verimi verir
<p>Kaman 4</p>	<ul style="list-style-type: none"> -4 lü meyve yapısı vardır, -Kabukları incedir, % 71 randımanı vardır -Ortalama 13 g. kabuklu ağırlığı vardır, -Yan tomurcuklarda verimlidir, -İç ceviz kabuktan kolay ve bütün çıkar, -Erken hasat edilir, taze olarak ta tüketilir, -Meyve içi açık renktedir, -Her yıl aynı verimi verir.
<p>Kaman 5 Ortalama meyve ağırlığı 16 g dır. İç ağırlığı 7.7 g olup İç oranı % 48 dir, Ceviz yağ oranı % 65 olup, İç ceviz protein oranı % 25 tir.Taze ve kuru olarak tüketime uygundur. Eylül sonlarında hasat edilir. Apomiks Özelliği araştırılmaktadır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Her yıl ve aynı oranda ürün verir, - Randımanı yüksektir, - Kabuk-iç oranı verimi yüksektir, - İlkbahar geç donlarından etkilenmez, - Kabukları ince olup, içi bütün olarak çıkar,dış kabuk ve iç ceviz görünümü beyazdır, - Yağ oranı fazla değildir, - Ana gözlere ilaveten yan gözlerde meyve verir, - Erken hasat olumuna gelir,turfanda satılabilir. -Kuvvetli kazık kök yapar 300-500 sene yaşayabilir, şiddetli kış donlarına dayanır, --Hastalık ve haşerelere karşı dayanıklıdır, Kaman 5 cevizinin şekli yuvarlaktır. Kabuk kırma makineleri için çok uygundur.
<p>Kaynak: http://www.kamantso.org.tr/kaman-cevizi-m-kaman-62.html, 2015</p>	

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi Kaman ceviz türleri, zorlu iklim koşullarına dayanıklı, bunla beraber, randımanı yüksektir. Genel özellikleri verilen ve Kırşehir

ilinini Kaman ilçesini merkez olmak üzere hemen her bölgemize uyumlu bu ceviz türünün hava koşullarındaki dayanıklılığı düşünüldüğünde, ülkemiz coğrafyasının geneline sorunsuz uyum sağlayabileceği ele alınması gereken bir konudur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yağlı tohumlar içerisinde hemen hemen en yüksek omega 3 ve omega 6 yağ içeriğine sahip olan ceviz; bu özelliğinin yanı sıra, beyin sağlığı ve gelişimine olan faydaları, içerdiği protein değerleri ve esansiyel bileşikler ile beslenme ve sağlığın korunmasında son derece önemli bir besindir. Ayrıca içerdiği polifenol bileşikler sayesinde, E vitamini ve mineralleri ile kalp damar sağlığının korunmasında, iskelet sisteminin sağlığı ve vücut direncinin artırılmasında vazgeçilmez bir fonksiyonel gıdadır. Fonksiyonel gıda pazarında emekleme aşamasında olan ülkemizde yapılacak çeşitli çalışmalarla; özellikle ülkemiz coğrafi koşullarına uyum sağlayan Kaman cevizi başta olmak üzere sert ve ılıman iklim kuşağına uygun yerel ceviz türlerinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi ile toplumumuzda sağlıklı beslenme alışkanlıkları kazandırılabilir.

Değişen beslenme alışkanlıkları göz önüne alındığında, cevizin beyin ve vücut sağlığına olan katkılarından faydalanarak, başta gençler ve çocuklar olmak üzere ceviz tüketimi yaygınlaştırılıp, bu sayede ülkemizde toplum sağlığı olumlu yönde geliştirilebilir. Ülkemizin bulunduğu coğrafi konum gereği, hemen hemen her bölgemizde doğal ortamında yetiştirilebilen ceviz üretimi; daha sistemli ve planlı hale getirilerek, yerel ceviz türleri zenginleştirilerek, fonksiyonel gıda sektöründeki payımız artırılıp, yıllık 200 milyar dolarlık bir pazarda önemli bir yer edinmemiz mümkün olabilir. Özetle, sağlıklı bir gelecek nesil, sağlıklı bir toplum, ekonomik anlamda kalkınma ve büyüme, dünya pazarında önemli bir yer edinebilme, tarım gelirlerinin artması gibi birçok sebeple fonksiyonel gıda özelliğiyle ceviz; ülkemiz için son derece önemli bir besin maddesidir. Bu sebeple de hak ettiği değeri görmesi ve bu alanda gerekli çalışmaların daha kapsamlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Ayrıca farklı ceviz türleri arasında kendine has tadı ve lezzeti, kabuğunun yapısı, coğrafi zorluklara kolay uyum sağlaması ve içerdiği yağ asitleri dengesi ile yüksek verimliliğe sahip Kaman cevizi daha yaygın hale getirilerek ülkemiz tarım ekonomisi ve bölge kalkınması desteklenebilir.

KAYNAKLAR

Açkurt, F., G. Biringen, ve M. Löker, 1999. Sağlıklı Beslenmede Özel Fizyolojik Etki Gösteren Gıdaların Yeri. Üretimden Tüketime Diyet Gıdalar Semp., 18 Şubat 1999, İstanbul, 10-21.

Akça, Y. 2001 Ceviz yetiştiriciliği kitabı. Arı OfsetMatbaası, Tokat:27-28

Alaşalvar C, Pelvan E. 2009. Günümüzün ve Geleceğin Gıdaları Fonksiyonel Gıdalar. Bilim ve Teknik Dergisi, 8, 26-29.

Anderson, K. J., S. S. Teuber, A. Gobeille, P. Cremin, A. L. Waterhouse and F. M. Steinberg, 2001. Walnut Polyphenolics Inhibit in vitro Human Plasma and LDL Oxidation. *The Am. J. Nutr.* 131; 2837-2842.

Anonim a 2004. Position of the American Dietetic Association: Functional Foods. *J Am Diet Assoc*, 104, 814-822.

Anonim b. 2005. Walnut: www.whfoods.com

Anonim c. 2015: <http://www.kamantso.org.tr/kaman-cevizi-m-kaman-62.html>, 2015

Ayaz A. 2008. Yağlı Tohumların Beslenmemizdeki Yeri, Ankara, Yayın No:727

Baysal A, Keçecioglu S, Arslan P, Yucecan S ve ark. 1991. Besinlerin Bileşimleri, Türkiye Diyetisyenler Derneği Yayını, 3. Baskı, Ankara.

Erbaş E. 2006. Yeni Bir Gıda Grubu Olarak Fonksiyonel Gıdalar. Türkiye 9. Gıda Kongresi, Bolu, 791-794.

FAO, 2002. Tarım istatistikleri özeti. www.fao.org.tr, Ankara.

Hacıoğlu G, Kurt G. 2012. Tüketicilerin Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Farkında lığı, Kabulü ve Tutumları: İzmir İli Örneği. *J Business Econ Res*, 3 (1), 161-171.

Hasler CM. Functional Foods: Benefits, Concerns and Challenges – A position Paper From the American Council on Science and Health. *J Nutr* 2002; 132: 3772-3781.

Krystallis A, Maglaras G, Mamalis S. 2008. Motivations and cognitive structures of consumers in their purchasing of functional foods. *Food Qual Preference*, 19, 525-538.

Lee KW, Lip GY. The role of omega-3 fatty acids in the secondary prevention of cardiovascular disease. *QJM* 2003; 96: 465-480.

Meral R, Doğan İS, Kanberoğlu GS. 2012. Fonksiyonel Gıda Bileşeni Olarak Antioksidanlar. *Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der. / Iğdır Univ. J Inst Sci & Tech*, 2 (2), 45-50.

Pelvan E. 2009. Günümüz Ve Geleceğin Gıdaları Fonksiyonel Gıdalar, 26-29.

Rennie KL, Hughes J, Lang R, Jebb SA. Nutritional Management of Rheumatoid Arthritis: A review of the evidence. *J Hum Nutr Diet* 2003; 16: 97-109.

Sevilmiş G. 2008. Bazı Fonksiyonel Gıdalarda Tüketici Kararları ve Bunları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir. 107 s.

Tekeli Y, Sezgin M, Şanda MA. 2008. Konya'da Yetişen Centaurea Pterocaula Truatvın Fenolik Yapısı Ve Antioksidan Etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi (E-Dergi). 3(1), 35-41.

Yiğit A, Ertürk Ü, Korukluoğlu M. 2005.Fonksiyonel Bir Gıda: Ceviz, 163-169.

Yücecan S. 2006. Fonksiyonel besinler: Yasam Kalitesini Yükseltmesindeki Rolleri. Gıda Sektöründe Sağlık Beyanları ve Reklam Konferans Notları. 3 Ekim, Ankara;18-19.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN ROLÜ

Doç. Dr. Asiye KAKIRMAN YILDIZ
Marmara Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
akakirman@marmara.edu.tr

Özet

Araştırma metotları dersinin bir amacı da dersi alan her öğrenciyi birer bilgi okuryazarı yapmaktır. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, öğrencilerin araştırma metotları dersini aldıktan sonra bilgi okuryazarlığı becerilerinin gelişip gelişmediğini incelemektir. Bu çalışmada öğrencilere araştırma metotları dersini almadan önce bir anket uygulanmış ve bu anketten bir takım veriler elde edilmiştir. Daha sonra, araştırma metotları dersini alan aynı öğrencilere aynı anket soruları dönem sonunda tekrar sorulmuş ve yine bir takım veriler elde edilmiştir. Ardından öğrencilerin vermiş oldukları her iki anket cevapları karşılaştırılmış ve öğrencilerin bu dersi almadan önce ve aldıktan sonraki bilgi okuryazarlığı konusundaki gelişimleri analiz edilmiştir. 47 öğrenciye uygulanan anket daha sonra SPSS istatistik programında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi okuryazarlığı, araştırma metotları, üniversite öğrencileri

THE ROLE OF RESEARCH METHOD COURSE IN THE DEVELOPMENT OF INFORMATION LITERACY SKILLS OF UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

One the purposes of the research methods course is to provide each student who taking the course an information literate. Therefore the aim of this study was to examine the students' research methods course after receiving the information literacy skills improves. In this study, a survey applied of students beginning of the semester who had taken the research methods course and a set of data obtained from this survey. Then, the same survey applied the same students at the end of the semester and some data were obtained. Then, both surveys were compared and students take this course before and after receiving the information literacy skills were analyzed. A questionnaire was applied to 47 students and it was analyzed using SPSS.

Keywords: Information literacy, research methods, university students

GİRİŞ

Bilginin ve bilgi kaynaklarının sayısındaki hızlı artış, içinde bulunduğumuz dönemin “Bilgi Çağı” olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Her ne kadar içinde bulunulan dönem bilgi çağı olarak adlandırılrsa da, bu bilgi yığını içinde insanların ihtiyaç duydukları bilgiyi nereden ve nasıl temin edeceklerini ya da elde ettikleri bilgiyi işlerinin hangi noktasında kullanacaklarını bilememesi; daha da önemlisi elde ettikleri bilginin güvenilirliğinden emin olmaması büyük bir problem haline gelmiştir.

Bilgi okuryazarı olmak, toplumda her seviden her insanın sahip olması gereken bir yetkinliktir. Bir diğer deyişle sadece okuldaki dersleri için araştırma yapması gereken öğrencilerin değil; herhangi bir konuda karar vermesi gereken herkes için gereklidir.

Bilgi okuryazarlığı, yaşam boyu öğrenmenin temel yapıtaşıdır. Yaşam boyu öğrenmenin temelleri ise ancak okulda atılabilir. Özellikle yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin, çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgiyi aktif bir biçimde yaşamlarının her alanında analitik bir düşünceyle kullanması ve uygulaması beklenmektedir. Çeşitli bilgi kaynaklarının kullanımı sonucu oluşan öğrenim genellikle kaynağa dayalı öğrenim olarak adlandırılmaktadır (AASL/AECT,1998; ALA 2000; Spitzer, Eisenberg and Lowe, 1998; Kurbanoglu 2001). Kaynağa dayalı öğrenim her formattaki bilginin öğrenciler tarafından etkin şekilde kullanımını gerektirir. Öğrencilerin, hangi formatta olduğuna bakmaksızın karşılaştıkları her türlü bilgiyi etkin bir şekilde kullanabilmesi, onların çok iyi birer bilgi okuryazarı olması ve bilgiyi hayata doğru uygulamasıyla mümkündür. Bilgi okuryazarlığı ise kazanılan ve geliştirilen bir beceridir. Araştırma metotları dersi de öğrencilerin bu becerisini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Türkiye’de, yükseköğretimde zorunlu olmamakla birlikte pek çok bölümde verilen araştırma metotları dersinin temel amacı, öğrencilerin aradıkları bilgiyi nerede, nasıl bulacaklarını, buldukları bilginin doğru olup olmadığına nasıl karar vereceklerini ve doğru olduğuna karar verdikleri bilgiyi nasıl kullanacaklarını öğretmektir. Dolayısıyla kısaca bu dersin amacı, öğrencileri iyi birer bilgi okuryazarı ve hayata doğru uygulayıcı olmasını sağlamak ve iyi bir yaşam boyu öğrenen kişi olmaları için gerekli donanımlara sahip olmalarını sağlamaktır. Nitekim bilgi miktarındaki artış bilgiye ulaşma becerilerinin gelişmesini gerektirirken, sürekli yeni bilgi üretimi yaşam boyu öğrenmeyi zorunlu kılmaktadır. Elektronik ortamdaki bilginin artması, bilginin eğitim, öğretim ve araştırmalarda etkin olarak kullanılmasının ve yaşam boyu öğrenmenin gerekliliği, bilgi okuryazarlığı becerilerinin yükseköğretimde kazanılmış olmasını zorunlu hale getirmektedir.

Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde güz ve bahar dönemlerinde 3. Sınıf öğrencilerine verilen bu ders haftada 3 saattir. Bu derste öğrencilerden, bahar döneminin sonunda bir proje teslim etmeleri istenmektedir. Öğrenciler güz döneminin başında, istedikleri bir konuyu seçmekte ve bütün bir yıl boyunca bu konu üzerinde araştırmalar yapmaktadır. Bu araştırmalar sırasında öğrenciler, araştırma metotları dersinde gördükleri bilgileri uygulayabilmektedirler. Dolayısıyla, kendi tercih ettikleri bir konuyu seçme, konuyu bölümlere ayırarak çalışılabilir hale getirme, farklı formatlardaki literatürü tarama ve eleştirel literatür

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN ROLÜ

analizi yapma, hipotez geliştirme, referans gösterme gibi bilimsel çalışma ve yazma tekniklerini öğrenmekte ve bunları yapabilmek becerisine sahip olmaktadır. Derse ait ders izlencesi de öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Bu çalışmada, yukarıda ifade edilen becerilere sahip olmaları beklenen öğrencilerin, bu dersi almadan önce ve bu dersi aldıktan sonra bilgi okuryazarlığı becerilerinde bir gelişme ya da değişimin olup olmadığını incelenmiştir. Dolayısıyla bu çalışma şu 2 temel amaca sahiptir:

- 1- Araştırma metotları dersi ile bilgi okuryazarlığı arasındaki ilişkiyi test etmek.
- 2- Bilgi okuryazarlığı becerilerinin gelişmesinde araştırma metotları dersinin önemini vurgulamak

BİLGİ OKURYAZARLIĞI KAVRAMI

Bilgi okuryazarlığı ifadesi ilk olarak 1970'li yılların başında Paul Zurkowski tarafından yazılan bir raporda "işleriyle ilgili bilgi kaynaklarını kullanabilmek üzere bireylerin eğitilmesi" olarak tanımlanmıştır (Webber and Johnston, 2000; Doyle, 1994). Bilgi okuryazarlığı kavramının özellikle 80'li yıllardan itibaren, hem kurumların hazırladığı raporlarda hem de kişilerin kendi çabalarıyla yaptıkları çalışmalarda sıklıkla tartışılmaya başlandığı görülmektedir (ALA, 1989; Durrance, 1984; Cross, 1986). Bu dönemde bilgi okuryazarı olmanın gerekliliği, bilgi çağının bilgi patlaması yaratmasıyla ilişkilendirilmiştir (Presidential Committee, 1989). Hatta Amerikan Kütüphaneciler Birliği'nin raporunda (1989) Amerikan toplumunu "Bilgi Çağı" kadar değişime uğratan başka hiçbir etkinin olmadığından bahsedilmektedir. Bu dönemde yapılan tanımlara bakıldığında ise, bilgi okuryazarlığı kavramının içerik olarak pek de değişmediğini söylemek mümkündür. Nitekim 80'li ve 90'lı yıllarda yapılan tanımlarda bilgi okuryazarlığı yine "insanların ihtiyaç duyduğu bilgiye nereden ve nasıl ulaşacağını bilmesi ve bu bilgiyi kullanabilmesi" olarak tanımlanmıştır (Presidential Committee 1989; Durrance 1984; Cross 1986).

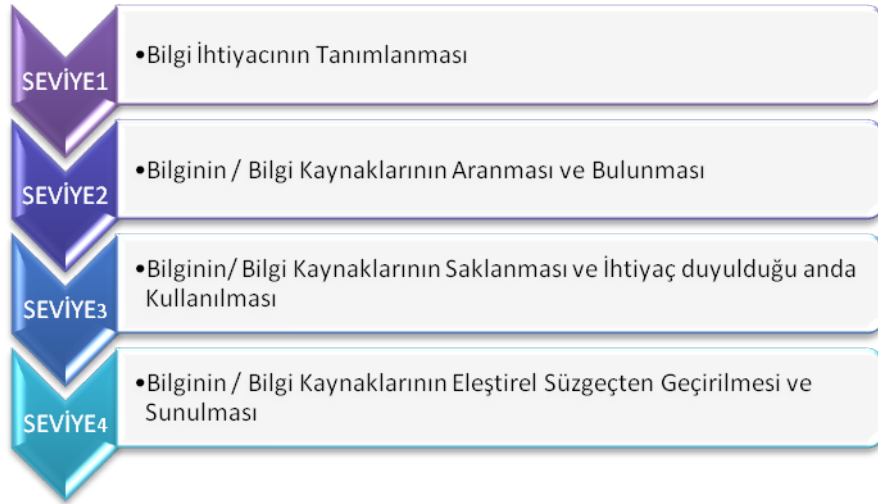
2000'li yıllara gelindiğinde ise, yine bilgi okuryazarlığının amacının ve verilen önemin aynı olduğu görülmektedir. Aslında tanımda da pek bir farklılık olmamakla birlikte çok önemli iki kavramın etkisi eklenmiştir: "Teknoloji ve Hız". Dolayısıyla milenyum çağı denilen bu dönemde bilgi okuryazarlığı kavramının artık bir 21.yy paradigması olarak tanımlandığı görülmektedir (Horton 2007). Bu dönemde bilgi okuryazarlığı "dijital dünyada, küresel bilgi toplumunun ve yaşamboyu öğrenmenin birer üyesi olmak için insanların ihtiyaç duydukları bilgiyi nereden nasıl bulacaklarını bilmeleri ve bu bilgiyi sistematik bir biçimde iş süreçlerinde kullanması" olarak tanımlanmıştır (The Alexandria Proclamation, 2005; Information Literacy (UNESCO) 2012; Information Literacy (ALA 2000). Hatta artık bu dönemde hem ALA hem de UNESCO tarafından bilgi okuryazarlığı standartlarının da oluşturulduğu görülmektedir (ALA 2000; UNESCO 2010).

* Bundan sonra ALA (American Library Associations) olarak geçecektir.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN ROLÜ

Literatürde bilgi okuryazarlığı kavramı, bilgi problemlerini çözme becerisi olarak da adlandırıldığı için (ALA 2000), bilgi problemi çözme aşamalarının bilgi okuryazarlığının aşamaları olarak ele alındığı da görülmektedir (Kurbanoglu 2001). Eisenberg tarafından “big six” olarak adlandırılan bilgi problemi çözme aşamalarının farklı kaynaklarda farklı başlıklar altında ele alındığı görülmektedir (Eisenberg and Berkowitz 1992; Spitzer, Eisenberg and Lowe 1998; Iannuzi, Mangrum II and Strichart 1999; ALA 2000; The Information 2000). Scott ve diğerleri (2005) tarafından hazırlanan bilgi problemi çözme anketinde ise bu aşama 4 seviyede ele alınmıştır. Catts ve Lau'nun ise bu konuya ortalama bir çözüm getirdiği görülmektedir. Catss ve Lau (2008) yaptıkları çalışmada bilgi okuryazarlığı yetkinliğini 5 seviyede ele almıştır. Horton (2007) tarafından UNESCO için hazırlanan çalışmada ise bu sürecin 11 adımdan oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla bilgi okuryazarlığı yetkinliğinin 4 ile 6 arasında değişen yetkinlik kriterlerine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bilgi okuryazarlığı tanımı ve aşamaları için her yazarın ya da her kurumun kendi ihtiyaçlarına ve bakış açılarına göre tanımlar oluşturduğunu söylemek mümkündür. Aslında birbirinden farklı gibi görünse de bütün tanımlar ve aşamaların “bilgi okuryazarlığının yaşam döngüsünü resmetmeyi” amaçladığı söylenebilir. Sonuç olarak bilgi okuryazarlığı seviyelerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

Şekil-1- Bilgi okuryazarlığı yetkinliğinin seviyeleri

Bilgi okuryazarlığı konusunda son dönemlerde yapılan çalışmalara bakıldığında ise bu konunun artık tek başına ele alınmadığı görülmektedir. Çünkü “dünya düzdür (Friedman 2006)” denilen yeni düzen aslında dijital dünyayı anlatmaktadır. Bunun yanısıra medya okuryazarlığı da bilgi okuryazarlığı ile yan yana anılmaktadır (Hobbs 2011). Hatta bu konuda UNESCO ve IFLA (International Federation of Library Association) tarafından düzenlenmiş olan toplantılar ve sonuç bildireleri oldukça önemlidir (IFLA 2011; UNESCO 2012).

BİLGİ OKURYAZARLIĞI İLE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bilgi okuryazarı olmak, toplumda her seviyeden her insanın sahip olması gereken bir yetkinliktir. Bir diğer deyişle sadece okuldaki dersleri için araştırma yapması gereken öğrencilerin değil; herhangi bir konuda karar vermesi gereken herkes için gereklidir.

Kişilerin ihtiyaç duyduğu doğru bilgiyi bulup, buldukları bilgiyi kullanıp, kullandıkları bilginin sonuçlarını da tekrar iş süreçlerinde kullanması faaliyetinin doğru ve tam olarak yapılabilmesi için, hangi bilginin hangi bilgi kaynağından ve nasıl temin edileceğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle araştırma metodolojisinin iyi bilinip uygulama süreçlerinde kullanılması, kişilerin bilgi okuryazarlığı yetkinliğinin gelişmesi için son derece önemlidir.

Bilgi okuryazarlığı sürecinde araştırma faaliyetlerinin önemi konusu, hem ilköğretim ve lise hem de üniversite öğrencilerinin sahip olması gerektiği noktasında literatürde sıklıkla yer almaktadır. Özellikle son yirmi yılda kütüphaneciler ve bilgi bilim çalışanları bilgi okuryazarlığı ile araştırma metodları arasındaki işbirliğinin önemine vurgu yapmaktadır (Byerly and Brodie, 1999; Webber 2006; Kuhlthau 1987; Bruce 1997; ALA 2005; Bundy 2004).

YÖNTEM

Bu çalışmada öncelikle, bilgi okuryazarlığı konusunda yayın, uygulama, standart ve raporların incelendiği bir literatür çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda, bilgi okuryazarlığının tanımları, aşamaları, beceri kazandırılmasına yönelik geliştirilen yöntemler, standartlar ve raporlarla ilgili kaynaklar incelenmiştir. Dolayısıyla bilgi okuryazarlığı konusu her yönüyle ele alınarak araştırma metodları dersi ile ilişkisi kurulmuş ve Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü'nde gerçekleştirilecek olan çalışmanın temeli oluşturulmuştur.

Literatür taramasının ardından, bilgi toplama aracı olarak anket kullanılmış ve anket SPSS uygulamalarından biri olan ön-test / son-test ile değerlendirilmiştir. Öğrencilere hem bu dersi almadan önce hem de bu dersi aldıktan sonra aynı sorulardan oluşan bir anket uygulanmıştır. Anket, bu çalışma için yazar tarafından geliştirilmiş ve ortalaması olmayan 6'lı likert ölçeği kullanılarak hazırlanmıştır. Kullanılan ölçek, bilmiyorum ifadesi ile başlayıp kesinlikle katılmıyorum ifadesiyle biten bir skalaya sahiptir. Diğer likert ölçeklerinden farklı olarak "bilmiyorum" ifadesi vardır.

Ankette yer alan sorular, hem IFLA (2005), hem ALA (2000) hem de UNESCO (2008) tarafından hazırlanmış olan rapor ve standartlar referans alınarak hazırlanmıştır. Rapor ve standartlarda da görüleceği gibi, yapılan çalışmaların hiç birinde bilgi okuryazarlığının seviyeleri ve aşamaları ile ilgili standart bir yaklaşım yoktur. Örneğin UNESCO tarafından yapılan bir çalışmada (Catts 2010) bilgi okuryazarlığı 4 aşamada ele alınmışken UNESCO'nun bir başka çalışmasında (Horton 2007) 11 seviyede ele alınmıştır. ALA tarafından hazırlanmış olan bilgi okuryazarlığı standartları çalışmasında ise (2000) bilgi okuryazarlığının 5 temel standart altında 22 alt kriterle değerlendirildiği görülmektedir.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN ROLÜ

Anket çalışması Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde 2014-2015 akademik döneminde eğitim gören 3. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Bütün öğrencilere aynı anda uygulayabilmek amacıyla, araştırma metotları dersini almadan önce ders kayıtları sırasında; araştırma metotları dersini aldıktan sonra ise dersin final sınavından önce yüz yüze uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan 47 kişiye 27 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Bu anket, öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerinin araştırma metotları dersini aldıktan sonra gelişip gelişmediği konusunda fikir verici mahiyettedir. Ana hipotez ve alt hipotezler şeklinde anket analiz edilmiştir. Ana hipotezde araştırmaya katılan 47 kişinin 27 soruya verdiği ön-test ve son-test cevaplarının ortalamaları esas alınmıştır. Bu aynı zamanda bilgi okuryazarlığı gelişimini göstermektedir. Bu gelişimin alt kategorilerde incelenmesi bilgi okuryazarlığının oluşturan faktörlerin analizi ile gerçekleştirilmiştir. Bu faktörler 3 sorudan oluşan bilgi ihtiyacının tanımlaması faktörü olarak ele alınmıştır. 3 soruya verilen cevapların ortalaması alınmıştır. Diğer faktör bilginin/bilgi kaynaklarının aranması ve bulunması ile ilgili 8 sorunun ön-test ve son-test ortalamaları alınıp karşılaştırılmıştır. Üçüncü faktör analizi bilgi kaynaklarının saklanması ve kullanılması ile ilgilidir. Bu bölümde de katılımcılara 6 soru sorulmuş, ön-test ve son-teste verilen cevapların ortalaması alınmıştır. Son faktör analizi bilginin/bilgi kaynaklarının eleştirel süzgeçten geçirilmesi ve sunulması ile ilgili 9 soruya verilen ön-test ve son-test cevapların ortalamasını ifade etmektedir. Çalışmanın tamamında, bütün alt hipotezlerin, ana hipotezi destekleyip desteklemediği sorgulanmıştır.

Ana Hipotez

H_1 = Araştırma Metotlarının Dersinin öğrencilerin bilgi okur-yazarlığı becerilerinin gelişmesinde rolü etkili **olmuştur.**

H_0 = Araştırma Metotlarının Dersinin öğrencilerin bilgi okur-yazarlığı becerilerinin gelişmesinde rolü etkili **olmamıştır ya da değişmemiştir.**

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH	T Testi		p
						Sd.	t	
Bilgi Okur Yazarlığı Becerileri	Öntest	47	2,91	0,71	0,10	46	-13,18	0,0
	Sontest	47	4,21	0,29	0,04			0

* $p < 0,01$

Araştırma metotları dersinin öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerisinin gelişimindeki rolü, tablo incelendiğinde ön teste katılanların verdiği cevapların ortalaması 2,91 kararsızlık seviyesindeyken bu oran son testte 4,21 kesinlikle katılıyorum seviyesinde gerçekleşmiştir. Bulunan t değeri (-13,187) $p < 0,01$ değerinden küçüktür. Ön test ve son test puanları ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır ve bu fark istatistiksel açıdan önemlidir. Yani araştırma metotları dersi öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerileri konusunda etkili olmuştur hipotezi kabul edilmiştir.

ALT HİPOTEZLER:

Faktör 1: Bilgi İhtiyacının tanımlanması

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN ROLÜ

H₁= Araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgiyi ve bilgi kaynaklarını araması, bulması ve kullanması konusunda etkili **olmuştur.**

H₀= Araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgiyi ve bilgi kaynaklarını araması, bulması ve kullanması konusunda etkili **olmamıştır ya da değişmemiştir.**

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH	T Testi		p
						Sd.	t	
Bilgi ihtiyacının tanımlanması	Ön test	47	3,15	0,93	0,13	46	-8,833	0,0
	Son test	47	4,28	0,41	0,06			0

*p<,01

Araştırma metotları dersinin, öğrencilerin Bilgi ihtiyacının tanımlanmasındaki rolü, tablo incelendiğinde ön teste katılanların verdiği cevapların ortalaması 3,15 kararsızlık seviyesindeyken bu oran son testte 4,28 kesinlikle katılıyorum seviyesinde gerçekleşmiştir. Bulunan t değeri (-8,833) p<0,01 değerinden küçüktür. Ön test ve son test puanları ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır ve bu fark istatistiksel açıdan önemlidir. Yani araştırma metotları dersi, öğrencilerin Bilgi ihtiyacının tanımlanması konusunda etkili olmuştur hipotezi kabul edilmiştir.

Faktör 2: Bilginin/Bilgi kaynaklarının aranması ve bulunması

H₁= Araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgiyi ve bilgi kaynaklarını araması, bulması ve kullanması konusunda etkili **olmuştur.**

H₀= Araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgiyi ve bilgi kaynaklarını araması, bulması ve kullanması konusunda etkili **olmamıştır ya da değişmemiştir.**

160

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH	T Testi		p
						Sd.	t	
Bilgi kaynaklarının aranması, bulunması ve kullanılması	Ön test	47	2,95	0,63	0,09	46	-	0,00
	Son test	47	4,09	0,38	0,05		10,5 14	

*p<,01

Araştırma metotları dersinin, öğrencilerin Bilgi kaynaklarının aranması ve bulunmasındaki rolü, tablo incelendiğinde ön teste katılanların verdiği cevapların ortalaması 2,95 kararsızlık seviyesindeyken bu oran son testte 4,09 katılıyorum seviyesinde gerçekleşmiştir. Bulunan t değeri (-10,514) p<0,01 değerinden küçüktür. Ön test ve son test puanları ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır ve bu fark istatistiksel açıdan önemlidir. Yani araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgi kaynaklarının aranması ve bulunması konusunda etkili olmuştur hipotezi kabul edilmiştir.

Faktör 3: Bilgi kaynaklarının saklanması ve korunması

H₁= Araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgiyi ve bilgi kaynaklarını araması, bulması ve kullanması konusunda etkili **olmuştur.**

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI
BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN
ROLÜ**

H_0 = Araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgiyi ve bilgi kaynaklarını araması, bulması ve kullanması konusunda etkili **olmamıştır ya da değişmemiştir.**

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH	T Testi		p
						Sd.	t	
Bilgi kaynaklarının saklanması ve korunması	Ön test	47	2,88	0,89	0,13	46	-	0,00
	Son test	47	4,29	0,37	0,05		10,633	

* $p < 0,01$

Araştırma metotları dersinin, öğrencilerin bilgi kaynaklarının saklanması ve korunmasındaki rolü, tablo incelendiğinde ön teste katılanların verdiği cevapların ortalaması 2,88 kararsızlık seviyesindeyken bu oran son testte 4,29 kesinlikle katılıyorum seviyesinde gerçekleşmiştir. Bulunan t değeri (-10,663) $p < 0,01$ değerinden küçüktür. Ön test ve son test puanları ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır ve bu fark istatistiksel açıdan önemlidir. Yani araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgi kaynaklarının saklanması ve korunması konusunda etkili olmuştur hipotezi kabul edilmiştir

Faktör 4: Bilginin/Bilgi Kaynaklarının eleştirel süzgeçten geçirilmesi ve sunulması

H_1 = Araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgiyi ve bilgi kaynaklarını araması, bulması ve kullanması konusunda etkili **olmuştur.**

H_0 = Araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgiyi ve bilgi kaynaklarını araması, bulması ve kullanması konusunda etkili **olmamıştır ya da değişmemiştir.**

161

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH	T Testi		p
						Sd.	t	
Bilgi kaynaklarının eleştirel süzgeçten geçirilmesi ve sunulması	Ön test	47	2,64	0,71	0,10	46	-	0,00
	Son test	47	4,17	0,31	0,04		15,808	

* $p < 0,01$

Araştırma metotları dersinin, öğrencilerin bilgi kaynaklarının eleştirel süzgeçten geçirilmesi ve sunulmasındaki rolü, tablo incelendiğinde ön teste katılanların verdiği cevapların ortalaması 2,69 kararsızlık seviyesindeyken bu oran son testte 4,17 katılıyorum seviyesinde gerçekleşmiştir. Bulunan t değeri (-15,808) $p < 0,01$ değerinden küçüktür. Ön test ve son test puanları ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır ve bu fark istatistiksel açıdan önemlidir. Yani araştırma metotları dersi, öğrencilerin bilgi kaynaklarının eleştirel süzgeçten geçirilmesi ve sunulması konusunda etkili olmuştur hipotezi kabul edilmiştir.

H_1 = Araştırma Metotlarının Dersinin öğrencilerin bilgi okur-yazarlığı becerilerinin gelişiminde rolü etkili **olmuştur.**

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN ROLÜ

H_0 = Araştırma Metotlarının Dersinin öğrencilerin bilgi okur-yazarlığı becerilerinin gelişmesinde rolü etkili olmamıştır ya da değişmemiştir.

Puan	Gruplar	N	X	SS	SH	T Testi	
						Sd.	t
Bilgi Okur Yazarlığı Becerileri	Ön-test	47	2,9118	0,71009	0,10358	46	-
	Son-test	47	4,2122	0,29521	0,04306		13,187 *

* $p < ,01$

Araştırma metotları dersinin öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerisinin gelişimindeki rolü, tablo incelendiğinde ön-teste katılanların verdiği cevapların ortalaması 2,91 kararsızlık seviyesindeyken bu oran son-testte 4,21 puanla kesinlikle katılıyorum seviyesinde gerçekleşmiştir. Bulunan t değeri (-13,187) $p < ,01$ değerinden küçüktür. Ön-test ve son-test puanları ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır ve bu fark istatistiksel açıdan önemlidir. Yani araştırma metotları dersi öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerileri konusunda etkili olmuştur hipotezi kabul edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yaşam boyu öğrenme becerileri ile donatılmış bireylerin yetiştirilmesinde öncelikli sorumluluk eğitim / öğretim kuruluşlarındadır. Teknolojik gelişmeler eğitim kurumları için de yeniden yapılanmayı zorunlu kılmıştır. Pasif ve bireysel öğrenme yerine aktif ve katılımcı öğretim yönteminin geçerlilik kazanması, kaynağa dayalı öğretim, esnek öğretim vb. gibi eğitim modellerini ön plana çıkarmıştır. Araştırma ve bilgiye dayalı öğretimi ifade eden bu modellerde kişilere bilginin elde edilmesinden ve kullanımına ve iletimine kadar olan sürece ilişkin bazı becerilerin kazandırılması ön plandadır.

Bilgi okuryazarlığı bu becerilerin karşılığı olarak son dönemde ortaya çıkmış bir kavramdır. Bilgi yoğun bir toplumda, bireylerin sorun çözme ve karar vermede gereksinim duydukları bilgiyi bulma, elde etme, değerlendirme ve kullanmaları bilgi okuryazarı olmalarına bağlıdır. Bu bağlamda bilgi okuryazarı bireylerin oluşturduğu bir toplumu oluşturmak eğitim kurumlarının başlıca sorumluluğudur.

Eğitimin son halkasını oluşturan üniversiteler, bireylerin toplumsal rolleri için büyük oranda belirleyici kuruluşlardır. Bu anlamda yaşam boyu öğrenen, yani bilgi okuryazarı bireyler yetiştirmede sorumlulukları büyüktür. Üniversiteler, öğrencilerin bilgi okuryazarı bireyler olarak mezun olmalarına yönelik programlar oluşturmalıdırlar. Bu programların oluşturulmasında kütüphaneciler öncelikli sorumluyken, bu programların başarıya ulaşması kütüphaneciler ile eğitimcilerin işbirliğine bağlıdır.

Bilgi okuryazarlığı kavramı, özel olarak elde edilmek istenen bilginin önemli bir parçasıdır. Öğrencilerin bilimsel araştırma yapmayı öğrenmesi, araştırma verilerini toplamayı, yorumlamayı, yazmayı öğrenmesi ve hayata doğru uygulaması

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI
BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN
ROLÜ**

önemlidir. Ayrıca temel istatistik bilgisine sahip olması ve tez, rapor ve ödev yazımı sırasında gerekli ilke ve kuralları öğrenmesi hedefini taşıyan araştırma metotları dersinin bilgi okuryazarlığı becerisinin gelişmesiyle paralel bir ilişkisinin olduğu açıktır. Yapılan anket çalışmaları sonucunda da görüldüğü gibi, araştırma metotları dersini almadan önce ve bu dersi aldıktan sonra, öğrencilerin bilgi ihtiyacını tanımlama, doğru bilgiyi elde etme, doğru yerde kullanma ve el ettikleri çıktıyı kullanabilme becerisine sahip oldukları görülmektedir.

Kaynakça

AASL/AECT (American Association of School Libraries & Association for Educational Communications and Technology) (1998). Information literacy standards for student learning. Chicago: American Library Association.

ALA (2000). Information Literacy Competency Standards for Higher Education. <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.cfm>

ALA. (2006). *Information Literacy*. <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlissues/acrlinfolit/informationliteracy.htm>

Bruce, C.S. (2002). "Information Literacy as a Catalyst for Educational Change: A Background Paper," prepared for UNESCO, the US National Commission on Libraries and Information Science, and the National Forum on Information Literacy, for use at the Information Literacy Meeting of Experts, Prague, The Czech Republic. <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/bruce-fullpaper.pdf>

Bundy, A. (ed.) (2004) "Australian and New Zealand Information Literacy Framework: Principles, Standards and Practice," 2nd edition. Adelaide: Australian and New Zealand Institute for Information Literacy. <http://www.caul.edu.au/info-literacy/InfoLiteracyFramework.pdf>

Catts, R. and Lau, J. (2008) Towards Information Literacy Indicators. Paris, UNESCO. Located October 2009 at http://www.ifla.org/files/information-literacy/publications/towards-information-literacy_2008-en.pdf

Cross K. P. (1986). "A Proposal to Improve Teaching or What Taking Teaching Seriously Should Mean," *AAHE Bulletin* 39 : 10-11.

Doyle, C. (1994). Information literacy in an information society: A concept for the information age. ERIC Clearinghouse on Information and Technology. New York: Syracuse University.

Durrance, J. C.(1984). *Armed for Action: Library Response to Citizen Information Needs*. New York: Neal-Schuman, 1984 p.ix.

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI
BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN
ROLÜ**

Eisenberg, M.B. and Berkowitz, R.E. (1992). Information problem –solving: the big six skills approach. *School Library Media Activities, Monthly*. 8 (5): 27-42.

Friedman, T. (2006). *Dünya Düzdür*. Boyner Yayınları, İstanbul.

Horton, F.W. (2007). UNESCO Information for All Programme “Understanding Information Literacy: A Premier“
<http://www.uis.unesco.org/Communication/Documents/157020E.pdf>

Iannuzzi, P., Mangrum, C.T. and Strichart, S.S. (1999). Teaching information literacy skills. Boston: Allyn and Bacon.

IFLA Media and Information Literacy Recommendations (2011). IFLA
<http://www.ifla.org/files/assets/information-literacy/publications/media-info-lit-recommend-en.pdf>

Information Literacy Report: A Review of the State of Information Literacy Nationwide, Survey Results of Information Literacy Practice at Stockton and Recommendations for Further Action (2004).

Kurbanoglu, S. (2001). “Öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasının önemi”, *Bilgi Dünyası*, 2 (1):1-19

Presidential Committee on Information Literacy: Final Report (1989).
<http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>

Spitzer, K.L., Eisenberg, M.B and Lowe, C.A. (1998). Information literacy: essential skills for the information age. Syracuse, N.Y: ERIC Clearinghouse on Information and Technology. Syracuse University.

The Alexandria Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning (2005). <http://www.archive.ifla.org/III/wsis/BeaconInfSoc.html>

UNESCO (2005). *Toward Knowledge Societies: UNESCO World Report*. Paris, UNESCO.

UNESCO (2012). http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=15886&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI
BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN
ROLÜ**

Webber, S. (2006) Information literacy standards and statements. Accessed October 2007. <http://dis.shef.ac.uk/literacy/standards.htm>

Webber, S. and Johnston, B. (2000) "Conceptions of Information Literacy: New Perspectives and Implications." *Journal of Information Science*, 26,(6), 381-397.

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI
BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN
ROLÜ**

EK 1- Araştırma Metotları Dersini Öğrencilerin Bilgi Okuryazarlığı Becerisine Etkisinin Ölçülmesinde Kullanılan Anket Çalışması

	Bilgi m Yok	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
FAKTÖR 1 – BİLGİ İHTİYACININ TANIMLANMASI						
1)Kendime bir araştırma konusu belirleyebilirim	0	1	2	3	4	5
2)Belirlediğim araştırma konusunu sınırlandırıp, operasyonel hale getirebilirim.	0	1	2	3	4	5
3)Bilimsel çalışmanın / akademik çalışmanın ne olduğunu bilirim.	0	1	2	3	4	5
FAKTÖR 2- BİLGİNİN / BİLGİ KAYNAKLARININ ARANMASI VE BULUNMASI						
4)Araştırma konumla ilgili literatür taraması yapabilirim	0	1	2	3	4	5
5)Bilgi ve Belge Yönetimi alanındaki bir çalışma için ilk bakacağım veri tabanlarını bilirim.	0	1	2	3	4	5
6)SSCI'nın ne olduğunu bilirim	0	1	2	3	4	5
7)Araştırma yaptığım konuyla ilgili hipotez geliştirebilirim	0	1	2	3	4	5
8)Araştırma yaptığım konunun amaç ve problemini belirleyebilirim.	0	1	2	3	4	5
9)Çalışma konumla ilgili olarak veri toplama yollarını bilirim	0	1	2	3	4	5
10) Araştırma yaptığım konuyla ilgili kaynağı hangi veritabanında bulabileceğimi bilirim	0	1	2	3	4	5

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI
BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN
ROLÜ**

11) Araştırma yaptığım konuyla ilgili farklı formatlarda bulduğum bilgi kaynaklarını kullanabilirim (web sitesi, multimedia, basılı yayınlar, elektronik yayınlar vb.)	0	1	2	3	4	5
12) Çalışma yaptığım konuyla ilgili yeterli düzeyde bilgi toplayamazsam, yeni bir bilgi arama stratejisi geliştirebilirim.	0	1	2	3	4	5
FAKTÖR 3- BİLGİ KAYNAKLARININ SAKLANMASI VE KULLANILMASI						
13) Birincil ve ikincil kaynak arasındaki farkı bilirim	0	1	2	3	4	5
14) Eleştirel literatür analizi yapabilirim	0	1	2	3	4	5
15) Aradığım bilgiye erişmek için, çalışma yaptığım konuyla ilgili kaynakların indeks, içindekiler tablosu, referanslar gibi kaynak içi erişim metotlarını kullanırım.	0	1	2	3	4	5
16) Çalışma yaptığım konuyla ilgili farklı kaynaklardan elde ettiğim bilgileri birleştirebilir ve değerlendirebilirim.	0	1	2	3	4	5
17) Farklı kaynaklardan elde ettiğim bilgiyi, bilgi problemini çözmek için kullanabilirim.	0	1	2	3	4	5
18) Elde ettiğim bilgiyi daha sonra kullanmak için nasıl tasnif / organize edeceğimi bilirim	0	1	2	3	4	5
FAKTÖR 4- BİLGİNİN / BİLGİ KAYNAKLARININ ELEŞTİREL SÜZGEÇTEN GEÇİRİLMESİ VE SUNULMASI						
19) Yaptığım çalışmayı bilimsel bir şekilde/ formatta sunabilirim.	0	1	2	3	4	5

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIĞI
BECERİSİNİN GELİŞİMİNDE ARAŞTIRMA METOTLARI DERSİNİN
ROLÜ**

20) Yaptığım çalışmayı bilimsel bir üslupla yazabilirim.	0	1	2	3	4	5
21) Yaptığım çalışma için alan çalışması gerekliyse anket ya da görüşme soruları hazırlayabilirim	0	1	2	3	4	5
22) Tez danışmanıma “tez önerisi” hazırlayabilirim	0	1	2	3	4	5
23) Elde ettiğim bilgiyi kullanırken nasıl referans göstereceğimi bilirim.	0	1	2	3	4	5
24) Çalışmanın sonucunda elde ettiğim bilgiyi değerlendirip genel bir sonuç çıkarabilirim	0	1	2	3	4	5
25) Başkalarının yapmış oldukları çalışmaları değerlendirip genel bir sonuç çıkarabilirim.	0	1	2	3	4	5
26) Çalışmanın sonucunda eksik ya da yanlış olan noktaları tespit edebilirim	0	1	2	3	4	5
27) Çalışmanın bir sonraki aşamasını tasarlayıp yeni stratejiler geliştirebilirim	0	1	2	3	4	5

“NEDİM GÜRSEL, YAHYA KEMAL, ENDÜLÜSTE RAKS ve İSPANYA” ÜZERİNE *

Yrd. Doç. Dr. Necmettin ÖZMEN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü
 necmettin.ozmen@izu.edu.tr

Özet

Nedim Gürsel, son dönem Türk edebiyatının önemli isimlerinden biridir. Söyleşi, deneme, eleştiri, roman, öykü, şiir, inceleme, gezi vb. türde otuzdan fazla eseri mevcuttur. Onun eserlerinden biri İspanya gezisi intibalarını anlattığı Güneşte Ölüm'dür. Yazar, bu eserinde Yahya Kemal'in Madrid'te elçilik yaptığı sırada yazdığı Endülüs'te Raks adlı şiirinden bahseder ve şöyle der: “Son Osmanlı şairi, aynı kentte iç savaş sırasında faşistlerce kurşuna dizilen bir İspanyol şairinin kanını düşünecek değildi ya! O, Endülüs akşamında üç defa kırmızı görüyordu, ama kan görmek istemiyordu. Oysa Machado'nun dizelerinden biliyordum, cinayet Gırnata'da işlenmişti, Lorca'nın Gırnata'sında.” Nedim Gürsel bu ifadeleriyle İspanya iç savaşı sırasında sosyalist şair Federico Garcia Lorca'nın General Franco taraftarlarınca katledilişini meşhur Endülüs'te Raks başlıklı şiirinde işlemediği için Yahya Kemal'i eleştirir. Yahya Kemal'i, eserleri ve etkisinin çok fazla olduğu Türkiye Cumhuriyeti döneminin şairi olarak görmez, onun Osmanlı şairi olduğunu söyler. Oysa Yahya Kemal modern Türk Şiirinin en önemli temsilcilerinden biridir. Nedim Gürsel'in Yahya Kemal'le ilgili bu iki değerlendirmesi; yani Yahya Kemal'in Endülüslü bir esmer güzeli anlattığı Endülüs'te Raks adlı şiirinde sosyalist şair Lorca'nın kanını (kanın kırmızılığından dolayı) konu etmemesinin tarihî sebebi ve Yahya Kemal'in Osmanlı şairi olduğuna dair değerlendirmesi sunacağımız tebliğde tartışılacak ve bazı gerçekler ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nedim Gürsel, Yahya Kemal, Endülüs'te Raks, Osmanlı Şairi

ABOUT “NEDİM GÜRSEL, YAHYA KEMAL, THE DANCE IN ANDALUSIA AND SPAIN”

Abstract

Nedim Gürsel is one of the important names of the modern Turkish literature. He has more than thirty literary works (i.e. interviews, essays, literary critiques, novels, stories, poems, memoirs, travel notes, etc.). Death under The Sun is his one of the works in which he tells his impressions about his trip to Spain. The author mentions The Dance in Andalusia a poem Yahya Kemal wrote when he was an ambassador in Madrid and says: "The last Ottoman poet would not think about the blood of a Spanish poet shot by fascists in the same city during the Spanish civil war! In an Andalusian evening, he saw red three times, but he did not want to see blood. But I knew it from Machado's verses, that a murder was committed in Granada, in Lorca's Granada." With such descriptions, Nedim Gürsel criticizes Yahya Kemal for having not covered, in his famous poem entitled Dance in Andalusia, the assassination of the socialist poet Federico Garcia Lorca's by General Franco's supporters during the Spanish civil war. He does not consider Yahya Kemal a poet of the Republic of Turkey period although Kemal has works and an important impact on this time period. Gürsel says that Yahya Kemal is an Ottoman poet. However, Yahya Kemal is one of the most important representatives of the modern Turkish poetry. In this paper, these two ideas of Nedim Gürsel will be discussed. The two ideas are the historical reason why Yahya Kemal, in his poem The Dance in Andalusia where he describes the beauty of an Andalusian brunette, did not cover the blood of the socialist poet Lorca (because of his blood's redness) and why Gürsel considers Yahya Kemal an Ottoman period poet. Clarifications will be made through the discussion.

Keywords: Nedim Gürsel, Yahya Kemal, Dance in Andalusia, Ottoman poet

* Bu çalışma “I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı – İnsan ve Toplum Bilimleri” (IBAD-2016) sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

1951’de Gaziantep’te doğan Nedim Gürsel, son dönem Türk edebiyatının önemli isimlerinden biridir. Nedim Gürsel, Galatasaray Lisesinden mezun olur, Sorbonne Üniversitesinde modern Fransız edebiyatı okur. Doktorasını Sorbonne’da, Louis Aragon ile Nazım Hikmet’i konu alan "karşılaştırmalı edebiyat" alanında yaptığı çalışması ile tamamlar. Sorbonne Üniversitesinde Türk edebiyatı dersleri verir. Nedim Gürsel’in edebî yazıları 1960’ların başından itibaren yayımlanır. Söyleşi, deneme, eleştiri, roman, öykü, şiir, inceleme, gezi yazıları kaleme almış olan Nedim Gürsel’in 30’dan fazla eseri bulunur.

Nedim Gürsel’in eserlerinden biri, ilk baskısı 2003 ikinci baskısı ise 2011 yılında yapılan *Güneşte Ölüm İspanya İzlenimleri*’dir. Yazar, bu eserinde Gırnata, Kurtuba, Madrid, Toledo, Barcelona, Sevilla gibi İspanyol şehirlerindeki izlenimleri ve bu şehirlerdeki tarihi yapıları, boğa güreşlerini, önemli İspanyol ressamlarını, İspanya iç savaşını, bu savaş sırasında yaşananları, iç savaşı sırasında İspanya’da bulunan ve bu savaşı dile getiren Hemingway, Malraux, Semprun gibi yazarları ve en çok da Federico Garcia Lorca’yı anlatır.

Nedim Gürsel eserinin hemen başında İspanya iç savaşı sırasında öldürülen İspanyol şair Federico Garcia Lorca’nın sanatını, şiirlerini, siyasi mücadelesini anlatır. Nedim Gürsel’in sevgisine fazlası ile mazhar olan Federico Garcia Lorca, Ertuğrul Önalp’in *Şair ve Yazar Olarak Federico Garcia Lorca*¹ adlı yazısında şöyle anlatılır:

“İspanyol şairi ve tiyatro yazarı Federico Garcia Lorca, 1898² yılında, Gırnata’nın Fuentevaqueros adlı köyünde doğdu. Çocukluğu Endülüs’ün bütün güzelliklerine sahip bu şirin köyde geçti. Eserlerinde tabiatın güzelliklerini sık sık dile getirdiğini görmekteyiz; yaşadığı memleketin insanını, geleneklerini, düşünce yapısını, kısacası Endülüs’ün ruhunu şiirlerinde ve tiyatrosunda ustalıkla yansıtmıştır. Hayatı boyunca tek gayesi halkın dertlerini, duygularını ve ihtiraslarını sanatı aracılığıyla sergilemek olmuştur. Lorca, 38 senelik kısa ömründe, hepsi birbirinden güzel ve derin anlamlı eserler verdi. Bir sanatçının yaşarken isim yapamaması, çağdaşları tarafından tanınmaması sık rastlanan bir vakadır. Genellikle bir ressam, bir müzisyen, bir yazar bu dünyadan ayrıldıktan sonra değeri anlaşılır sağken meşhur olmanın zevkini tadamaz. Lorca ise hayatta iken şöhretin zirvesine ulaşan ve ünü vatani İspanya’nın sınırlarını aşarak Amerika kıtasına kadar varan ender sanatçılardan biridir. O, sadece ünlü bir şair ve tiyatro yazarı değildi; aynı zamanda müzisyen, sahne yönetmeni, ressam ve konferansçı olarak yeteneği olan çok yönlü bir insandı... Sürrealist tarzda yazdığı şiirlerini yorumlamak, onun karmaşık ruh yapısını tahlil etmek kadar zordur. Lorca, hakkında en fazla kitap yazılmış, en çok incelenmiş İspanyol şairi olmasına rağmen çok az anlaşılabilmiştir... Şiirlerinin tefsirini yapanlar çoğu zaman birer sembol olarak kabul ettikleri ve sanatçının eserinde sık sık görülen ay, rüzgâr, at, boğa gibi kelimelerden hareket ederler.”

Yıldız Canpolat ise Lorca’nın nasıl öldürüldüğüne ve sanatına dair şunları söyler:

“1899 yılında Fuente Vaqueros’da doğan, iç savaş başladıktan biraz sonra 1936’da sağcı falanjistler tarafından kurşunlanarak öldürülen Federico Garcia Lorca, bu kısacık yaşamına, ülkemiz dahil bütün dünya sahnelerinde sık sık oynanan çok sayıda tiyatro yapıtının yanı sıra, yüzlerce şiir sığdırabilmiştir”

Nedim Gürsel de Lorca’yı iyi tanıyan bir yazardır. *Güneşte Ölmek* adlı eserinde sözü Lorca’nın Gırnata’da nasıl öldürüldüğüne getirir. Nedim Gürsel’e göre Gırnata Lorca’nın kanıyla da kırmızıdır. Fakat Münir Nurettin’in bestesi sayesinde hemen hemen bütün Türklerin bildiği Yahya Kemal’in *Endülüs’te Raks* adlı şiirinde Nedim Gürsel’e göre, Lorca’nın kanının kırmızısı yoktur. Nedim Gürsel;

*Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı
Şevk akşamında Endülüs üç defa kırmızı*

¹ <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1575-published.pdf>

² Doç. Dr. Yıldız CANPOLAT, *Federico Garcia Lorca’nın Ozanlığı*

(<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1249/14264.pdf>) –erişim:17 Mayıs 2016- adlı yazısında doğum tarihini 1899 olarak gösterir.

diye başlayan *Endülüs'te Raks*'ın ilk iki dizesini verir ve bu üç kırmızının neler olduğunu açıklar:

“İlk kırmızı Aslanlı Avlu'nun havuzunda Elhamra'nın kehribar rengi görüntüsü olmalıydı, sarayın son Müslüman hükümdarı Boabdil'in gözyaşları ile ıslanmış; ikinci kırmızı Albaicin tepesindeki bir mağarada Flamenko yapan esmer Çingene'nin göğsündeki “yosma Gırnata'nın en güzel gülü; peki ya üçüncü kırmızı “yelpaze çevrilir gibi birden dönüşleri, işveyle devriliş, saçılış, örtünüşleriyle” Madrid büyükelçimizi baştan çıkararak Endülüslü rakkasenin şalıydı elbet, “Her rengi istemez gözümüz şimdi aldadır/İspanya bu akşam bu şaldadır” diyen son Osmanlı şairi, aynı kentte iç savaş sırasında faşistlerce kurşuna dizilen bir İspanyol şairinin kanını düşünecek değildi ya! O, Endülüs akşamında üç defa kırmızı görüyordu, ama kan görmek istemiyordu. Oysa Machado'nun dizelerinden biliyordum, cinayet Gırnata'da işlenmişti, Lorca'nın Gırnata'sında. Benim gözümde Endülüs Çingene Romanları'nı yazan şairin kanyıyla da kırmızıydı”

Nedim Gürsel bu ifadeleriyle sosyalist şair Lorca'nın ölümünü işlemediği ya da fark etmediği için Yahya Kemal'i eleştirir. Yahya Kemal'i; eserlerinin ve etkisinin çok fazla ve etkin olduğu Cumhuriyet döneminin bir şairi olarak görmez ve onu *Osmanlı Şairi* olmakla âdeta itham eder. Bir manada Osmanlı Devleti yıkılıp tarihe karıştığı için Yahya Kemal'e *mürteci* demiş olur.

Bu yazıda çok değerli bir edebiyat adamı olan Nedim Gürsel'in kendi fikir dünyası ve sanat anlayışı istikametinde eser vermemiş olan Yahya Kemal'le ilgili bu iki değerlendirmesine; yani Yahya Kemal'in Endülüs'teki bir güzeli anlattığı *Endülüs'te Raks* adlı şiirinde sosyalist şair *Lorca'nın kanını konu etmemesine* ve Yahya Kemal'in *Osmanlı şairi olmasına* dair bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

2. YAHYA KEMAL ve HAKKINDAKİ İKİ İDDİA

A. Federico Garcia Lorca ve Yahya Kemal

1884'te Üsküp'te doğan ve 1958'de İstanbul'da vefat eden Yahya Kemal, Türk Şiirinin en önemli ve önde gelen temsilcilerinden biridir. Yahya Kemal'in dört şiir kitabı ile sekiz mensur eseri bulunur. Hakkında yazılan kitapların sayısı 50'yi çoktan aşmıştır. Edebî yönü üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri mevcuttur. Adını taşıyan bir enstitü ve müze ile hakkında yazılmış yüzlerce akademik makale vardır. Şiirlerinin yarısından fazlası bestelenmiştir. Bütün bu çalışmalar sebebiyle Yahya Kemal Türkiye'nin en meşhur edebiyatçılarından biri haline gelmiştir. *Kendi Gök Kubbemiz* adlı eseri Türkiye'de en çok satılan şiir kitaplarından biridir. *Kendi Gök Kubbemiz*'de daha ziyade sade Türkçe ile modern tarzda; *Eski Şiirin Rüzgârıyla*'de ise eserin adından da anlaşılacağı gibi klasik dil ile eski zevk anlayışını yansıttığı şiirlerini bir araya getirmiştir. Yahya Kemal her iki şiir kitabında da çok değişik konulardan bahsetmekle beraber ağırlıklı olarak İstanbul'u, Türk tarihinin değişik dönemlerini, kahramanlarını, bir bütün olarak Türk milletini anlatır.

Yahya Kemal edebî eserlerinde Türk milleti ile İslâm'ın bütün değerlerini işler. O, bu değerler ile daima barışıktır. Onun şiirlerinde bazen bir cami, köprü bazen bir hat bazen yeniçeri bazen klasik bir şair bazen oruç tutan bir Müslüman bazen Kanuni, Fatih gibi komutanlar bazen Malazgirt bazen 26 Ağustos 1922 zaferi bazen Maltepe, Fenerbahçe gibi İstanbul semtleri bazen bir Türk şairi görülebilir. Belki de Yahya Kemal daima Türk milletinin değerlerini anlattığı için, milleti onu daha hayatta iken çok sever, şiirlerinin yayımlanmasını büyük bir heyecanla bekler.

Nedim Gürsel'in Yahya Kemal'le ilgili az önce de söylendiği gibi iki temel eleştirisi vardır. Bunlardan birincisi *Endülüs'te Raks* başlıklı şiirinde *Lorca'nın kanının kırmızısından bahsetmemesi*, ikincisi ise Yahya Kemal'in bir *Osmanlı şairi* olmasıdır. İlk olarak Nedim Gürsel'in birinci iddiası üzerinde durmak gerekir. Çünkü bu husus maddi delillerle ortaya konabilir. Yahya Kemal, TBMM'de Urfa milletvekilliği yaptığı sırada 14 Haziran 1926'da Varşova'ya orta elçi olarak atanır. Burada iki buçuk yıl kadar çalıştıktan sonra 6 Şubat

1929’da Madrid elçiliğine atanır. 22 Mayıs 1929’da Madrid’de göreve başlar.³ Yahya Kemal Madrid’i ve İspanya’yı çok sever. Orada, İspanya kralı ile ahbablık edecek kadar çevre edinir. Hayatının bu yıllarına dair hatıralarında: “Eğlence yerlerinin az ve İspanyollara mahsus olduğunu, sınırlı olan sosyetesinin ecnebilere kapalı bulunduğunu, kadınların harikulade güzelliğine temastan sonra, Madrid’e gelme esmer güzellerinin bu kadar mütenevvi olduklarını idrak edemeyeceğini söyler.”⁴ Yahya Kemal, Madrid’de iken İspanyol raksını görmeyi çok ister. Yine hatıralarında: “İspanya’da en çok İspanyol raksını görmek istediğini hâlbuki bu raksın en iyisini Paris’te Opere-Comique’de gördüğünü belirtir.”⁵ Yahya Kemal hakkında eser ve araştırmaları bulunan Sermet Sami Uysal’ın naklettiğine göre, Yahya Kemal İspanya’ya geleli hayli zaman olmasına rağmen hala doğru dürüst bir İspanyol raksı görmediğini bir Marki’ye söyler. Marki, İspanyol raksını göstermek için Yahya Kemal’i Endülüs’e davet eder. Yahya Kemal belirlenen tarihte Endülüs’te Serez’e gider. Marki, oradan ve Madrid’den güzel kız ve kadınlar davet eder. Dans eden üç kızdan biri fevkalade güzel raks etmektedir. İşte o gece şair, zil, şal ve gül kelimelerini bulur. Böylece duyulan ve düşünülen *Endülüs’te Raks* 1933’te tamamlanır.”⁶ Bu ifadelerden, Sermet Sami Uysal’ın zikrettiği 1933 yılında Yahya Kemal Madrid’de bulunmasa bile, şairin *Endülüs’te Raks* şiirini 1929’dan 1932’ye kadar 3,5 yıl kaldığı Madrid’de yazdığı anlaşılır. En çok tanınan-bilinen şiirlerinden olan *Endülüs’te Raks*’ta Yahya Kemal; döne döne, kıvrıla kıvrıla dans eden esmer bir İspanyol güzelini anlatır. Güzel; elinde zil, omzunda şal, alnında kakül ve göğsünde Gırnata’nın en güzel gülüyle İspanya’yı temsil eder. İspanyol güzeli; gül tenli, kor dudaklı, kömür gözlü, sürmelidir. Dans ederken işveyle devrilir, saçılır, örtünür. Bazen aniden durur, başını çevirir ve öldürür gibi bakar. Şair gördüğü bu manzaradan çok etkilenir. Elde kadehleri ve sihirli aşk şarkılarıyla coşan insanlarda ve dans eden güzelin şalında bütün İspanya’nın temsil edildiğini hisseder, düşünür. Yahya Kemal: “Gözler kamaştırın şala, meftun eden güle/Her kalbi dolduran zile, her sineden: "Ole!" der ve o coşkulu ortama kendisi de ruhu ile dâhil olur, katkıda bulunur. *Endülüs’te Raks* bir İspanyol akşamındaki neşeli bir anın tasviridir, hiçbir siyasi mülâhaza içermez. Şair gördüğü ve etkilendiği büyümlü manzarayı anlatır. Yahya Kemal’in Madrid’deki elçilik görevi 25 Nisan 1932’de sona erer ve şair Türkiye’ye döner. 1934 yılında 4. dönem Yozgat milletvekili olur. Bir zamanlar elçilik yaptığı İspanya’da iç savaş 1936’da çıkar. Federico Garcia Lorca’nın kurşuna dizildiği bu yılda, Yahya Kemal 5. dönem Tekirdağ milletvekili olarak TBMM’dedir. Ayrıca yukarıda da ifade edildiği gibi Yahya Kemal *Endülüs’te Raks* şiirini 1936’dan çok önce bitirmiştir. Yahya Kemal’in bu şiirinde Lorca’nın kanından bahsetme imkânı yoktur.

B. Yahya Kemal Osmanlı Şairi mi?

Nedim Gürsel’in ikinci değerlendirmesine geçmeden önce bazı hususları hatırlamak gerekir. I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti çok kısa bir süre sonra dağılır ve yok olur. Kendisini Osmanlı Devleti’nin varisi sayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti halifeliği ve saltanatı kaldırır. Cumhuriyet elitlerinin en önemli hedeflerinden biri yeni bir toplum yaratmaktır. Bu sebeple sosyal, askeri, ticari, kültürel alanda Türk milletinin geleneksel değerleri ile örtüşmeyen birçok değişiklik gerçekleşir. Bu değişikliklerden etkilenen alanlardan biri de edebiyattır. Edebiyatta muhteva bakımından esaslı değişimler Tanzimat’tan itibaren başlar. Klasik edebiyatın düşünce ve hayal dünyası yerini yeni konulara bırakır. Bu süreç; Servet-i Fünun döneminde bireysel, Millî Edebiyat döneminde yine sosyal-millî konuların işlenmesi ile devam eder. Millî edebiyatta muhteva olarak sosyal meseleleri önceleyen konular işlenirken Yahya Kemal Tanzimat öncesi klasik anlayışı yansıtan şiirler yayımlar. Bu tarz şiirlerin tamamı Yahya Kemal’in *Eski Şiirin Rüzgârıyla* adlı kitabında toplanmıştır ve 71 adettir. Bu *eski tarz* şiirlerden sadece 13’ünün

³ Yetiş, Kazım, *Yahya Kemal I Hayatı*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1. Baskı İstanbul 1998, s.180

⁴ Yetiş, Age, s.182.

⁵ Yetiş, Age, s.182.

⁶ Yetiş, Age, s.182-83.

yayını Cumhuriyetin ilanından yani 1923'ten öncedir.⁷ On üç şiirden biri 1915'te, beşi 1918'de, altısı 1919'da, biri de 1922'de yayımlanır. Yani Yahya Kemal bu şiirlerini, Osmanlı dönemi edebiyatının geleneksel, kültürel birikiminin etkisinin kalmadığı bir dönemde yazar. Kaldı ki bu şiirler Osmanlı zevk ve anlayışını yansıtan şiirler de değildir. Cumhuriyetin ilanından sonra yayımlanan şiirlerinden biri 1938, biri 1940 diğerlerinin tamamı ise 1950'den sonraki yıllarda yayımlanmıştır. Bu şiirler ağırlıklı olarak 1956-57-58 yıllarında yayımlanır. Daha önce hiç yayımlanmamış eski tarz şiirleri ise 1962 yılında ilk defa kitap olarak neşredilen *Eski Şiirin Rüzgârıyla* adlı eseriyle ortaya çıkar. Yani *iki açıdan* Yahya Kemal'e *Osmanlı şairi* demenin doğru olmadığı görülür. Bu iki açıdan birincisi şudur: Hangi edebiyat tarihi veya araştırma kitabına bakılırsa bakılsın, Yahya Kemal Cumhuriyet döneminin bir şairi olarak gösterilir ki öyledir. O bütün eserlerini Cumhuriyet döneminde vermiştir; dolayısıyla Cumhuriyet dönemi şairidir. İkincisi şudur: Yahya Kemal eski tarz şiirlerini bile Cumhuriyet döneminde vermiştir ve onda bir hayal olarak bile Osmanlıyı diriltme düşüncesinin olmadığı eserlerinin tamamı okunduğunda rahatlıkla görülür. O Türklerin Anadolu'ya girişiyle başladığını⁸ düşündüğü *Türk tarihini bir bütün olarak* görür. Eski tarz şiirleri dâhil, eserlerinde Türk tarihinden örnekler verir. Behçet Kemal Çağlar, Yahya Kemal'in Paris'te Türklüğü yüceltebilmek için Türk edebiyatı, Türk tarihi ve Türk vatani aradığını söyler.⁹ Yahya Kemal'in 1076'dan beri Anadolu'nun Türk olduğuna inandığını, Osmanlılığın değil Türklüğün esas olduğunu keşfettiğini söyler. Yahya Kemal'in bir keşif için kütüphaneye ve kitaplar arasındaki büyük çabasını anlatır. Türkiye'deki bütün münevverlerin: “Cihangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten” görüşünü savunurken Yahya Kemal'in 1071'i keşfettiğini, Türk tarihini buradan başlattığını; bu sebeple ona *Osmanlı şairi* demenin doğru olmadığını sitem dolu bir üslupla şöyle ifade eder: “Yahya Kemal'e *Osmanlı şairi* diyenlerin bir kelime noksanı var. Zararı yok “Türk” yerine “Selçuk-Osmanlı” Yahya Kemal desinler. Eti meti de onlarda kalsın.” Yahya Kemal'in Divan şiiri tarzını tercih etmesi ve Osmanlıyı konu etmesinin amacını veya bunların Yahya Kemal'in şiirine yaptığı katkıyı birçok yazar, fikir adamı ve sanatkar açıklar. Behçet Kemal Çağlar bir başka yazısında¹⁰: “Onu yalnız ölmüş bir zevki zorla yaşatmaya çalışan bir maziperest diye damgalayıp müzeli yapmak isteyenleri anlamıyorum ve pek anlaşılacak, hak verilecek bir tarafları olduğunu da hiç sanmıyorum.” der. Ahmet Hamdi Tanpınar kendisi ile yapılan bir ankette¹¹ şöyle der: “Yahya Kemal'in eski dilde yazdığı şiirler için yalnız bir kelime söylenebilir. Divan şiirinin Avrupalılaşması.” Aynı ankette¹² Hikmet Dizdaroğlu: “Kullandığı kelime ve terkiplere bakarak onu Divan şiirinin bir devamı sayanlar, zarfa takılı kaldıkları ve Yahya Kemal'in ne yapmak istediğini bilmedikleri için aldanmaktadırlar.” Anketi¹³ cevaplayanlardan Mehmet Kaplan: “Yahya Kemal Divan şiirinden sadece malzeme almış, fakat onlardan yepyeni bir şiir vücuda getirmiştir. Divan şiiri ‘mazmun’a dayanır. Yahya Kemal'de ‘mazmun’ yoktur, tablo ve atmosfer vardır. Sanatta ‘malzeme’ye göre değil ‘bütün’e, ‘yapı’ya göre hüküm vermek lazımdır.” Doğan Naci Aksan, Yahya Kemal'in Dili¹⁴ başlıklı yazısında: “Osmanlı devrindeki yaşayışımızı, zevkimizi, sanatımızı dile getiren tarihimizin: “Bulunmuş Sahifeler”i olan, klasik şiirimizin en son, en güzel örneklerini teşkil eden bu şiirlerde, adeta fon müziği yerine geçmek üzere, eski dilin kullanılması her halde pek yadırganamaz.” der. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yahya Kemal¹⁵ başlıklı yazısında:

⁷ Bu konuda ayrıntılı bir bibliyografya için şu çalışmaya bakılabilir. Müjgan Cumbur, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal* (Ayrıbasım), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1994, s.90-210.

⁸ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, Dergah Yayınları, 3. Baskı 1995, s.535-549.

⁹ Kazım Yetiş (Hzl.), *Yahya Kemal İçin Yazılanlar 1*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1998, s.324-325.

¹⁰ Yirminci Asır, 23 Temmuz 1953.

¹¹ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Cevabı, Türk sanatı, Temmuz 1953.

¹² Hikmet Dizdaroğlu'nun Cevabı, Türk Sanatı, Ağustos-Eylül 1953.

¹³ Mehmet Kaplan'ın Cevabı, Türk Sanatı, Ekim 1953.

¹⁴ Arayış, Nr. 5, Ocak 1957.

¹⁵ Dünya, 7 Kasım 1958.

“Onu kah Divan edebiyatının, kah aruz şairlerinin sonuncusu telakki edenler veya öyle göstermek isteyenler pek büyük bir hataya düşmektedirler. Yahya Kemal bir tarzın sonuncusu değil, bir çığırın başlangıcıdır ve edebiyat tarihimize ancak bu sıfatla yer alması lazım gelir.” der. Yaşar Nabi: “Gerçi şiirimizde yenilik hareketi Şinasi ile başlar. Ama o yenilik yalnız biçimde kalmış, öze işleyememişti. Şiirimizi iri laflar etmek merakından kurtarıp batı anlayışında güzelin yolunu ilk açan Yahya Kemal olmuştur.” der Büyük Hemşerimin Ardından¹⁶ adlı yazısında. Necati Cumalı, Orman Yangınları Gibi¹⁷ adlı yazısında: “Dilimize büyük şairlerin dili olduğu çağların kudreti, Şeyh Galip’ten sonra yüz elli yıl arayla, Yahya Kemal’le döner...Çok şiirlerinde bizi ulusça bir zevk beraberliğine ulaştıran bir güç vardır” der. Can Yücel, Yazık ki Yahya Kemal¹⁸ başlıklı yazısında Yahya Kemal’in Osmanlılığına dair farklı bir hususa dikkat çeker: “Heredia ile Yunan’a, Yunan uygarlığının beşiği Anadolu’ya, oradan da Bizanslı Osmanlılığa, İstanbulluluğa geçişte bir tarih anlayışının gelişimini değil, şiirine estetik bir temel arama çabasını gözlemleriz.” Sabahattin Kudret Aksal ise Yahya Kemal’in Divan şiirine benzer eserler kaleme alışını şöyle değerlendirir: “Diyebiliriz ki Yahya Kemal gazelleriyle Divanın son ozanı değil günümüzün ilk ozanıdır... Böyle olduğu için de şiirimizin bir classique’idir”

3. SONUÇ

Yukarıdaki değerlendirmelerde de görüldüğü üzere Yahya Kemal’i Osmanlı şairlerinin son bir halkası olarak görmek, ona *Osmanlı şairi* demek zordur. Çünkü Yahya Kemal Divan tarzı şiirlerinde klasik anlayışı olduğu gibi devam ettirmemiştir. Divan tarzı şiire yepyeni bir hayal sistemi getirmiştir. Ayrıca Yahya Kemal Osmanlı Devletini *Türk tarihinin bir halkası* olarak görür. Bu sebeple onu Osmanlı kabul etmek haksızlık olur. Zaten eserlerini de Osmanlı Devleti zamanında değil Türkiye Cumhuriyeti döneminde vermiştir. Yahya Kemal’in bir *Osmanlı şairi* olduğunu iddia eden görüşün arka planında; onun radikal bir kültür kesintisine karşı olması ve halka, halkın inandığı değerlere sıkı sıkıya bağlı olması yatıyor olabilir. Yahya Kemal hakkındaki birinci iddia için ise şu söylenebilir. Yahya Kemal Endülüs’te Raks başlıklı şiirini 1933’te bitirmiştir. İspanyol sosyalist şair Lorca’nın öldürülmesi 1936 yılındadır. Bir şairi, tamamladığı bir şiirde daha sonra yaşanacak bir hadiseden bahsetmediği için eleştirmek hakkaniyet olmasa gerektir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Cevabı, *Türk sanatı*, Temmuz 1953.
Arayış, Nr. 5, Ocak 1957.
CUMBUR, Müjgan(1994), Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal (Ayrıbasım), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
Dost, 1 Aralık 1958.
Dünya, 7 Kasım 1958.
Ertuğrul Önalp, Şair ve Yazar Olarak Federico Garcia Lorca (<http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1575-published.pdf>) 17 Mayıs 2016.
Hikmet Dizdaroğlu’nun Cevabı, *Türk Sanatı*, Ağustos-Eylül 1953.
KAPLAN, Mehmet (1995), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar* 1, Dergah Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
Mehmet Kaplan’ın Cevabı, *Türk Sanatı*, Ekim 1953.
Varlık, 15 Kasım 1957.
Varlık, 15 Kasım 1958.
YETİŞ, Kazım (1998), *Yahya Kemal I Hayatı*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

¹⁶ Varlık, 15 Kasım 1957.

¹⁷ Varlık, 15 Kasım 1958.

¹⁸ Dost, 1 Aralık 1958.

YETİŞ, Kazım (Hzl.) (1998), *Yahya Kemal İçin Yazılanlar 1*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Yıldız Canpolat (Doç.Dr.), Federico Garcia Lorca'nın Ozanlığı (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1249/14264.pdf>) 17 Mayıs 2016.

Yirminci Asır, 23 Temmuz 1953.

İŞKOLİKLİK VE KARIYER TATMINİ*

Arş. Gör. ESRA ULUKÖK
Kırıkkale Üniversitesi
ulukokesra@gmail.com

Doç. Dr. ADNAN AKIN
Kırıkkale Üniversitesi
akin-adnan@hotmail.com

Özet

Çalışanların örgütsel taleplerden daha fazla çalışması ve kendini işe adaması olarak ifade edilen işkoliklik kavramı, hem çalışanlar hem de örgütler açısından önemli bir konu olarak görülmesine rağmen ülkemizde bu konuda yapılan çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, işkoliklik ile kariyer tatmini arasındaki ilişkiyi ve çalışmanın kapsamını oluşturan Kırıkkale Üniversitesi'nde görev yapmakta olan akademik personelin çeşitli demografik değişkenler açısından kariyer tatmini ve işkoliklik düzeylerini tespit etmektir. Bu kapsamda, işkolikliği ölçmek amacıyla, Schaufeli, Taris ve Bakker (2006) tarafından geliştirilen ve Doğan ve Tel (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan kompulsif çalışma ve aşırı çalışma olmak üzere 2 boyuttan oluşan DUWAS ölçeği, kariyer tatmini ölçmek için ise Greenhaus vd. (1990) tarafından geliştirilen 5 maddelik ölçek kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; işkoliklik ve işkolikliğin boyutlarından aşırı çalışma ve kompulsif çalışma boyutu ile kariyer tatmini arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: İşkoliklik, Kariyer, Kariyer Tatmini

WORKAHOLISM AND CAREER SATISFACTION**Abstract**

Although workaholism concept defined as “employees who work more than organizational demands and their lives to dedicate themselves to their jobs” is a gradual important topic regarding as organizational outcomes, it is observed that there are not adequate national researches. The main purpose of this research is to determine the relationship between workaholism and career satisfaction. Based on this purpose, sample of this research is constituted by the academic staff working in Kırıkkale University. In this concept, to determine the level of career satisfaction, career satisfaction scale developed by Greenhaus, Parasuraman, Wormley (1990) and which has five items; to determine the level of workaholism, DUWAS scale developed by Schaufeli, Taris and Bakker (2006) and applied into Turkish by Doğan and Tel (2011). According to the results, there is not any relationship found between career satisfaction and workaholism and one of the dimensions of it called overworking and compulsive working.

Keywords: Workaholism, Career, Career Satisfaction

* Bu çalışma “I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı - İnsan ve Toplum Bilimleri (IBAD-2016)” sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İşkoliklik, özellikle son yıllarda tüm örgütlerde hızla yayılan bir kavram olmakla birlikte, sadece işletme yöneticilerinin ve çalışanların değil, aynı zamanda akademik araştırmacıların da yoğun olarak ilgisini çekmiştir. Ancak, neredeyse yaklaşık 30 yıldır çok boyutlu bir kavram olması sebebiyle, işkoliklik kavramına ilişkin evrensel bir tanım yapılamamıştır. Aziz ve arkadaşlarına (2010:73) göre, işkoliklik kavramına ilişkin farklı araştırmacılar tarafından yapılan tanımların ortak noktası, işkolikliğin çalışanın işine yaptığı önemli bir yatırım olmasıdır.

İşkolikliğin tanımı konusunda fikir birliği sağlanamadığı gibi, işkolikliğin bireysel ve örgütsel sonuçlarına ilişkin de bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bir kısım yazarlar, işkolikliğin pozitif bir tutum ve davranış olduğunu savunurken, bir kısım yazar ise, işkolikliğin negatif bir tutum olduğu görüşündedirler. Nitekim Schaeff ve Fassel (1988), Killinger (1991) gibi yazarlar, işkolikliğin negatif bir tutum olduğu konusunda hemfikirdirler. Buna karşın, Machlowitz ve Sprankle ve Ebel gibi bazı yazarlar, işkolikliğin örgütsel açıdan pozitif bir kavram olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim Machlowitz, 1980 yılında yaptığı araştırma ile işkolik çalışanların daha çok tatminkâr ve üretken olduklarını tespit etmiştir (Burke, 1999a:333).

Qates, işkolikliği bireyin sürekli olarak kontrol edilemeyen bir çalışma ihtiyacı duyması olarak tanımlamaktadır. (Libano vd, 2010:143). Bu tanıma göre, işkolik çalışanlar, maddi ihtiyaçların ve örgütsel taleplerin ötesinde zamanının büyük bir kısmını çalışarak geçirmektedirler. Öte yandan Cherrington, yaptığı araştırmada, işkolikliği çalışmaya aşırı derecede bağlılık olarak tanımlamıştır. Bir diğer araştırmacı Machlowitz (1980) ise, işkoliklik insanları, örgütün talep ettiğinden daha fazla işine zaman harcayan ve zamanının çoğunu işini düşünmekle geçiren çalışanlar olarak tanımlamıştır (Burke, 1999a:335). Literatür incelendiğinde, işkoliklik konusunda birbirinden çok farklı tanımlamaların yapıldığı göze çarpmaktadır. Ancak, literatürde en fazla ilgi gören tanımı yapan Spence ve Robbins (1992) işkoliklik çalışanları, işine bağlılık düzeyi yüksek olan, kendini içsel baskılardan dolayı sürekli olarak çalışmak zorunda hissedilen ve yaptığı işten zevk alma düzeyi düşük olan bireyler olarak belirtmiştir (Burke, 2001:2340).

Bugüne kadar birçok araştırmacı birbirinden farklı işkoliklik türleri geliştirmişlerdir. Örneğin, Spence ve Robbins, üç farklı boyuttan oluşan bir işkoliklik modeli geliştirmişlerdir. Bu boyutlar çalışma ilgisi, çalışmaya bağımlılık ve son olarak çalışma zevkidir (Buelens ve Poelmans, 2004:442). Öte yandan, Scott, Moore ve Miceli (1997) ise, kompulsif bağımlılık, mükemmeliyetçilik ve başarı odaklılık olmak üzere üç tip işkolik davranış modeli ortaya koymuşlardır. Onlara göre, kompulsif bağımlılık; stres, endişe, fiziksel ve psikolojik sorunlar ile pozitif ilişkili; iş tatmini ve iş performansı ile negatif ilişkilidir. Mükemmeliyetçi işkoliklik, stres, fiziksel ve psikolojik sorunlar, düşük iş tatmini ve düşük iş performansı ile pozitif ilişkilidir. Başarı odaklı işkoliklik ise, fiziksel ve psikolojik sağlık, iş tatmini, iş performansı ile negatif ilişkilidir (Burke ve Matthiesen, 2004:302).

Piotrowski ve Vodanovich (2006:86), işkoliklerin, genellikle evliliklerinde problemleri olan, sosyal ilişkilerini devam ettirmede güçlük çeken ve aile yaşamına vakit ayırmayan bireyler olarak ifade etmektedir. Benzer şekilde, Buelens ve

Poelmans (2004) ve Bonebright vd., (2000) tarafından yapılan araştırmalar, işkolikliğin iş aile çatışmasının artması ile doğru orantılı olduğunu; Burke, (2000b; 2000c) işe bağımlılığın iş yaşam dengesizliği ile aile, arkadaş ve sosyal çevreden duyulan tatmin yetersizliği ile ilişkili olduğu gözlemlemişlerdir. İşkoliklik, alışanların aile ve sosyal yaşamlarının yanı sıra, kariyer başarısı ve kariyerlerinden duydukları tatmine olumlu ya da olumsuz etki edebilmektedir.

Bireyleri, işin gerektirdiğinden daha fazla çalışmaya iten birtakım faktörler bulunmaktadır. Bunlar, maddi sorunlar, evliliğin kötü gitmesi, örgüt kültürü, yönetimin baskısı ve kariyer ilerleme isteği gibi faktörleri içermektedir (Shimazu ve Schaufeli, 2009:496). Bu yüzden işkolikliğin yanı sıra kariyer tatmini, kariyer ile ilgili araştırmalarda önemli bir konu olarak görülmektedir. Çünkü başarıya ilişkin subjektif duygular, birçok iş davranışı ve iyilik hali ile ilişkilidir (Spurk vd, 2011:315). Bu kapsamda, çalışanların hem işkoliklik hem de kariyer tatmin düzeyleri, sadece bireysel memnuniyet veya memnuniyetsizlikler açısından değil, aynı zamanda işletme performansına da büyük oranda etki etmeleri açısından önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Bu araştırmada, alan yazınına paralel olarak, akademisyenlerin işkoliklik ve kariyer tatmin düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi ile birlikte; işkolikliğin kariyer tatmini ile ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın amacı çerçevesinde ve veri setinden elde edilen bilgiler doğrultusunda, oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H1: İşkoliklik ile kariyer tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H1a:İşkolikliğin aşırı çalışma boyutu ile kariyer tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H1b: İşkolikliğin kompulsif çalışma boyutu ile kariyer tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Akademik teşvik ile işkoliklik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Unvan ile kariyer tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Akademik teşvik ile kariyer tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

METODOLOJİ

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Veri Toplama Araçları

Araştırmanın rneklemini, Kırıkkale niversitesi'nde görev yapmakta olan 130 akademik personel oluşturmaktadır. Akademisyenlere kolayda örnekleme yoluyla anket formları dağıtılmıştır. Veri toplama araçları katılımcılara yüzyüze ve e-mail aracılığıyla uygulanmıştır. Araştırmaya katılan akademisyenlerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Katılımcıların kariyer tatmini algılarını ölçmek için Greenhaus vd. (1990) tarafından geliştirilen 5 maddelik ölçek kullanılmıştır. İşkolikliği ölçmek amaçıyla Schaufeli, Taris ve Bakker (2006) tarafından geliştirilen ve Doğan ve Tel (2011) tarafından türkçeye uyarlanan DUWAS leği kullanılmıştır. Ayrıca, katılımcılara

yönelik olarak yaş, cinsiyet, unvan ve hizmet süresi gibi çeşitli değişkenler hakkında bilgi elde etmek için kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kariyer tatminine yönelik algıları ölçmek için Greenhaus vd. (1990) tarafından geliştirilen 5 maddelik ölçek kullanılmıştır. Greenhaus vd. (1990:86) kariyer tatminini beş faktör altında ele almışlardır. Bunlar: kişinin kariyer başarısına ulaşma, genel kariyer hedefleri, gelir hedefleri, terfi hedefleri ve yeni yetenekler geliştirmeye yönelik hedeflere ulaşma düzeyidir.

İşkolikliği ölçmek amacıyla ise Schaufeli, Taris ve Bakker (2006) tarafından geliştirilen ve Doğan ve Tel (2011) tarafından türkçeye uyarlanan DUWAS ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek, kompulsif çalışma (6 madde) ve aşırı çalışma (8 madde) olmak üzere 2 boyuttan ve 14 ifadeden oluşmaktadır. Aşırı çalışma alt ölçeği bireyin çalışmaya yaşamındaki diğer aktivitelerden daha fazla yer verdiğini ve olması gerekenden fazla çalıştığını ifade eden maddelerden oluşurken, Kompulsif çalışma alt ölçeği ise bireyin içten gelen bir zorlama ve hissiyle kendisini çalışmak zorunda hissetmesine neden olan ifadelerden oluşmaktadır (Doğan ve Tel, 2011:64).

BULGULAR

Araştırma çerçevesinde sağlanan verileri analiz etmek için SPSS22 programı kullanılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum gibi çeşitli demografik özellikleri incelenmiş, ölçeklerin güvenilirliği test edilmiş ve daha sonra belirlenen değişkenleri arasındaki ilişkiyi ölçek amacıyla da korelasyon analizi yapılmıştır. Tablo 1’de katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, unvan, çalışma süresi ve sosyal hayata katılım düzeylerine ilişkin demografik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Bulgular

		N	%		N	%		
Cinsiyet	Kadın	30	23,1	Çalışma Süresi	1 yıldan az	2	1,5	
	Erkek	100	76,9		1-5 yıl	47	36,2	
Medeni Durum	Bekar	31	23,8		6-10 yıl	14	10,8	
	Evli	97	74,6		11-15 yıl	17	13,1	
	Boşanmış/Eşini kaybetmiş	2	1,5		16-20 yıl	23	17,7	
Yaş	25 ve altı	4	3,1		21 yıl ve üzeri	27	20,8	
	26-34	46	35,4		Sosyal hayata katılım düzeyi	Hiçbir zaman	1	,8
	35-44	43	33,1			Nadiren	16	12,3
	45-54	23	17,7			Bazen	59	45,4
	55 ve üzeri	14	10,8			Sık sık	45	34,6
			Herzaman	9		6,9		
Unvan	Arş. Gör.	36	27,7					
	Okutman	7	5,4					
	Öğretim Gör.	30	23,1					
	Yrd. Doç. Dr	37	28,5					

Doç. Dr.	17	13,1
Prof. Dr	3	2,3

Araştırmaya katılan akademisyenlerin demografik özelliklerine bakıldığında, katılımcıların %23,1'ini kadınlar %76,9'unu ise erkekler oluşturmaktadır. Çalışanların %23,8'i bekâr %74,6'sı evli %1,5'i boşanmış/eşini kaybetmiştir. Katılımcıların %3,1'i 25 yaş ve altı, %35,4'ü 26-34 yaş %33,1'i 35-44 yaş aralığına, %17,7'si 45-54 yaş ve %10,8'i ise 55 ve üzeri yaş değerine sahiptir. Çalışanların unvanları incelendiğinde, %27,7'si araştırma görevlisi, %5,4'ü okutman, %23,1'i öğretim görevlisi, %28,5'i Yrd. Doç. Dr, %13,1'i Doç. Dr. ve %2,3'ü ise Profesörlerden oluşmaktadır. Katılımcıların iş dışında sosyal hayata katılım düzeyleri incelendiğinde %0,8'inin hiçbir zaman, %12,3'ünün nadiren, %45,4'ü bazen, %34,6'sı sık sık ve %6,9'unun her zaman katılım gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların %1,5'i 1 yıldan az, %36,2'si 1-5 yıl, %10,8'i 6-10 yıl, %13,1'i 11-15 yıl, %17,7'si 16-20 yıl ve %20,8'i ise 21 yıldan fazla çalışma süresine sahiptir.

Kullanılan ölçeklerin güvenilirliğini test etmek amacıyla yapılan güvenilirlik analizi sonucunda işkoliklik ölçeği için Cronbach Alpha (,87) ve işkolikliğin alt boyutlarından olan aşırı çalışma (,78) ve kompulsif çalışma (,77) boyutu ile kariyer tatmini ölçeğine (,88) ilişkin güvenilirlik değerleri elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, kullanılan değişkenlerin yüksek güvenilirlik değerlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların işkoliklik ve kariyer tatmin düzeylerinin unvanlarına göre farklılığını ortaya koymaya yönelik tespitler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: İşkoliklik ve Kariyer Tatmininin Unvana Göre Farklılığının Tespitine Yönelik One-Way Anova Testi Sonuçları

Boyut	Arş. Gör.	Okt	Öğr. Gör.	Yrd. Doç. Dr.	Doç. Dr.	Prof. Dr.	F	p
Aşırı Çalışma (Ort)	3,22	3,41	2,86	3,32	3,50	3,88	4,027	,002
Kompulsif Çalışma(Ort)	3,26	3,43	3,17	3,32	3,63	3,56	1,200	,313
İşkoliklik (Ort)	3,24	3,42	2,99	3,32	3,56	3,74	2,697	,024
Kariyer Tatmini (Ort)	3,36	3,63	3,21	3,30	3,99	4,67	3,68	,004

İşkoliklik ve kariyer tatmininin unvana göre farklılığını saptamak için yapılan analizlere göre, işkoliklik ve işkolikliğin alt boyutlarından olan aşırı çalışma boyutu ile kariyer tatmini ($p < 0,05$) unvana göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Ancak kompulsif çalışma boyutu unvana göre anlamlı bir

farklılık göstermemektedir. İşkoliklik puan ortalamalarına bakıldığında, profesörlerin (3,74) işkoliklik düzeylerinin diğer katılımcılara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kariyer tatmin düzeylerine bakıldığında ise, kariyer tatmin düzeyi en yüksek olanlar (4,67) yine profesörlerdir. Bununla birlikte, aşırı çalışma boyutunda yine profesörler en yüksek ortalamaya (3,88) sahiptir. Son olarak, doçentlerin kompulsif çalışma düzeylerinin (3,63) diğer katılımcılara oranla daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 3: İşkoliklik ve Kariyer Tatmininin Cinsiyete Göre Farklılığının Tespiti

Boyut	Cinsiyet	Frekans	Ortalama	Std Sap.	p
Aşırı Çalışma	Kadın	30	3,41	,58	,451
	Erkek	100	3,17	,63	
Kompulsif Çalışma	Kadın	30	3,322	,62	,408
	Erkek	100	3,32	,69	
İşkoliklik	Kadın	30	3,37	,55	,403
	Erkek	100	3,23	,62	
Kariyer Tatmini	Kadın	30	3,42	,92	,758
	Erkek	100	3,44	,85	

Tablo 3’de işkoliklik ve kariyer tatmininin cinsiyete göre farklılığına yönelik analiz bulgularına yer verilmiştir. Katılımcıların aşırı çalışma, kompulsif çalışma, toplam işkoliklik düzeyi ve kariyer tatmin düzeyleri cinsiyete göre, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bununla birlikte, kadın akademisyenlerin aşırı çalışma (3,41), kompulsif çalışma (3,32) ve genel işkoliklik düzeyleri (3,37) erkek çalışanlara oranla daha yüksek çıkmıştır. Ancak, erkek çalışanların (3,44) kariyer tatmin ortalamaları kadınlara oranla daha yüksektir.

Tablo 4: İşkoliklik ve Kariyer Tatmininin Medeni Durum, Yaş, Çalışma Süresi ve Sosyal Hayata Katılım Düzeyine Göre Farklılığının Tespiti

		Aşırı Çalışma	Kompulsif Çalışma	İşkoliklik	Kariyer Tatmini
Medeni D. (\bar{X})	Bekar	3,35	3,44	3,39	3,45
	Evli	3,18	3,29	3,23	3,42
	Boşanmış/Eş.Kay.	3,63	2,83	3,29	4
	F	1,341	1,055	,834	,442
	p	,265	,351	,437	,644

İŞKOLİKLİK VE KARIYER TATMİNİ

Yaş (\bar{X})	25 yaş altı	3,72	3,54	3,64	3,8
	26-34	3,30	3,36	3,33	3,50
	35-44	3,16	3,25	3,20	3,4
	45-54	3,22	3,27	3,24	3,47
	55 ve üzeri	3,05	3,42	3,21	3,16
	F	1,189	,363	,679	,610
	p	,319	,834	,608	,656
Çalışma Süresi (\bar{X})	1 yıldan az	3,25	3,25	3,25	4
	1-5 yıl	3,27	3,38	3,32	3,45
	6-10 yıl	3,00	3,07	3,03	3,6
	11-15 yıl	3,29	3,34	3,31	2,92
	16-20 yıl	3,53	3,49	3,51	3,83
	21 yıl ve üzeri	2,97	3,19	3,06	3,27
	F	2,55	,947	1,922	2,819
p	0,031	,453	0,095	,019	
Sosyal Hayata Katılım (\bar{X})	Hiçbir zaman	3,13	4,17	3,57	2,6
	Nadiren	3,28	3,23	3,26	2,85
	Bazen	3,23	3,39	3,30	3,43
	Sık sık	3,19	3,27	3,22	3,56
	Her zaman	3,29	3,19	3,25	4
	F	,093	,797	,163	3,487
	p	,984	,529	,957	,010

Tablo 4’de ifade edildiği üzere, medeni durum açısından aşırı çalışma, kompulsif çalışma ve genel işkoliklik ile kariyer tatminine ilişkin faktörlerin ortalamaları arasındaki fark anlamlı değildir ($p>0,05$). Yaş değişkenine göre incelendiğinde, işkoliklik ve kariyer tatmini ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Değişkenlerin yaşa göre ortalamalarına bakıldığında, diğer yaş gruplarına oranla en işkolik yaş grubunun 25 yaş altı bireylerden (3,64) oluştuğu görülmektedir. Kariyer tatmin düzeyi en yüksek olan grubun 25 yaş altı bireylerden (3,8) oluştuğu tespit edilmiştir.

Medeni durum açısından değişkenlerin ortalaması incelendiğinde, aşırı çalışma boyutunda en yüksek ortalamaya boşanmış/eşini kaybetmiş grubun (3,63) sahip olduğu, kompulsif çalışma ve işkoliklik düzeyleri en yüksek grubun bekârlar (3,44) olduğu ve yine kariyer tatmin düzeyi en yüksek grubun boşanmış/eşini kaybetmiş grubun (4) olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma süresi açısından işkoliklik ortalamaları arasındaki fark, aşırı çalışma boyutu dışında istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Aşırı çalışma, kompulsif çalışma boyutunda ve toplam işkoliklik değişkeninde 16-20 yıl çalışma süresine sahip çalışanların en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın kariyer tatmin ortalaması arasındaki fark, çalışma süresi açısından istatistiksel olarak anlamlıdır. Kariyer tatmin düzeyi en yüksek grubun 1 yıldan az çalışma süresine sahip (4,0) bireylerden oluştuğu belirlenmiştir. Araştırmadan elde

edilen bir diğer sonuca göre, sosyal hayata katılım düzeyine göre işkoliklik puan ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmazken; kariyer tatmini ortalaması arasındaki farkın anlamlı olduğu sonucu elde edilmiştir. Dolayısıyla, sosyal hayata katılımları çok düşük düzeyde olan akademisyenlerin daha işkolik oldukları sonucuna ulaşılabilir. Buna karşın, iş dışında sosyal hayata katılımı yüksek olan çalışanların kariyer tatmin düzeylerinin daha yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 5: Korelasyon Analizi

	Ort	S.S	1	2	3	4	5	6
1. Aşırı Çalışma	3,23	,63	1	,752**	,950**	,172	-,157	-,146
2. Kompulsif Çalışma	3,32	,67		1	,920**	,124	-,124	,127
3. İşkoliklik	3,27	,61			1	,161	-,152	,147
4. Kariyer Tatmini	3,43	,87				1	-,272**	,174*
5. Akademik Teşvik	1,93	,80					1	-,019
6. Unvan	3,01	1,48						1

Tablo 5’de değişkenlerin ortalaması ile değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koyan korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır. Sonuçlara göre, işkoliklik ve işkolikliğin boyutlarından aşırı çalışma ve kompulsif çalışma boyutu ile kariyer tatmini arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Dolayısıyla, işkoliklik ve işkolikliğin alt boyutlarından aşırı çalışma ile kariyer tatmini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır şeklinde kurulan H1, H1a ve H1b hipotezleri kabul edilmemiştir. Bununla birlikte aşırı çalışma, kompulsif çalışma ve genel işkoliklik ile akademik teşvik ve unvan arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Ancak kariyer tatmini ve akademik teşvik arasında negatif yönlü, unvan ile de pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Böylelikle, araştırma kapsamında ileri sürülen H3 ve H4 hipotezleri desteklenmiştir. Bu bulgulara göre, çalışanlar unvan olarak yükseldikçe, buna bağlı olarak kariyer tatmin düzeyleri de yükselecektir.

SONUÇ

Yapılan araştırmalar ile ortaya konan bilgiler ışığında, işkoliklik kavramının hem bireyler hem de örgütler açısından önemli sonuçların olduğu göze çarpmaktadır. Bireylerin sadece iş hayatına değil aynı zaman da sosyal yaşantısına da büyük oranda etki eden bir kavram olan işkolikliğin, çalışma yaşamı açısından önemli bir kavram olduğu araştırmalarla ortaya konulmuştur. Bu nedenle, yapılan bu araştırma ile, kurumsal performansla büyük ölçüde etki eden işkoliklik ve kariyer tatmini ilişkisi araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen faktörlerin genel ortalamasına bakıldığında; akademisyenlerin orta düzeyde işkolik (3,27) oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların toplam işkoliklik ve kariyer tatmin düzeyleri cinsiyete göre, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermese de, kadın akademisyenlerin aşırı

çalışma (3,41), kompulsif çalışma (3,322) ve genel işkoliklik düzeyleri (3,37) erkeklere oranla daha yüksektir. Bu durum, kadınların ev hayatı dışında iş hayatında da takdir edilmek ve kariyer konusunda tatmin edici bir düzeye ulaşmak için giderek daha fazla çalışmaya yönelimleri ile açıklanabilir. Bu sonuçla tutarlı olarak, Gerçek ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında da kariyer tatmininin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirtilmiştir. Benzer şekilde, Burke'nin (1999a) yaptığı çalışmada da işkoliklik tipleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Bu araştırmanın bir diğer sonucu olarak, işkolikliğin sadece unvana göre aşırı çalışma boyutunda farklılık gösterdiği ve çalışma süresi bakımından da yine sadece aşırı çalışma boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.

Kariyer tatmini ve işkoliklik düzeylerine bakıldığında, en yüksek ortalamaya profesörlerin sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, profesörlerin unvanları itibarıyla idari görevlerde daha fazla yer almaları nedeniyle daha çok çalıştıklarının, buna karşın belli bir kariyer hedefine ulaştıkları için de kariyer tatmin düzeylerinin yüksek olduğunun bir göstergesi olabilir. Literatür araştırması yapıldığında ise, Naktiyok ve Karabey'in (2005) çalışmasında, Yardımcı Doçent unvanına sahip öğretim üyelerinin daha fazla işkolik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulguya göre, işkoliklik ve işkolikliğin boyutlarından aşırı çalışma ve kompulsif çalışma boyutu ile kariyer tatmini arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Buna göre, her ne kadar işkolik bireylerin çalışma hayatına ayırdıkları zaman ile orantılı olarak kariyerlerinden duydukları doyumun artacağı yönünde yorumlar yapılabilse de; yapılan bu araştırma ve ele alınan örneklem ile bu durum desteklenmemiştir. Ayrıca, aşırı çalışma, kompulsif çalışma ve genel işkoliklik ile akademik teşvik ve unvan arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Ancak kariyer tatmini ve akademik teşvik arasında negatif yönlü, unvan ile de pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Dolayısıyla, çalışanların unvanı yükseldikçe kariyer doyumları da artacaktır. Bu araştırma ile tutarlı olarak, Burke'nin (1999b) yaptığı çalışmada da, çalışma ilgisi ve çalışmaya bağlılık ile kariyer tatmini arasında herhangi bir ilişki tespit edilemezken kariyer tatmini ile çalışma zevki arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bununla birlikte kadınların kariyer tatmin düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Bu araştırma ile ortaya konan bulgular, araştırma kapsamında ele alınan örneklem ile sınırlıdır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda farklı kurumlarda ve farklı sektörlerde işkolikliğin kariyer tatmini ile ilişkisi araştırılabileceği gibi, işkolikliğin iş yaşam dengesi, çalışma yaşamı kalitesi, iş performansı, işten ayrılma niyeti, motivasyon gibi çeşitli değişkenlerle ilişkisi de araştırılabilir. Alan yazını incelendiğinde, işkoliklik ile ilgili olarak ayrıntılı bir kavramsal analiz yapılmadığı görülmektedir. Bu nedenle, işkolikliğe sebep olan faktörlerin, hangi koşullarda ve hangi yönetim düzleminde ortaya çıktığı detaylı bir şekilde incelenmelidir.

KAYNAKÇA

Aziz, Shahnaz, Adkins, Carrie T., Walker, Alan G., Wuensch, Karl L. (2010), "Workaholism and Work-Life Imbalance: Does Cultural Origin Influence the Relationship?", *International Journal of Psychology*, 45(1), s. 72-79.

Bonebright, Cynthia A., Clay, Daniel L., Ankenmann, Robert D. (2000), "The Relationship of Workaholism with Work-Life Conflict, Life Satisfaction, and Purpose in Life", *Journal of Counseling Psychology*, 47, sf. 469-477.

Buelens, Marc, Poelmans, Steven A.Y. (2004), "Enriching the Spence and Robbins' Typology of Workaholism Demographic, Motivational and Organizational Correlates", *Journal of Organizational Change Management*, 17,5, s. 440-458.

Burke, Ronald J. (1999a), "Workaholism in Organizations: Gender Differences", *Sex Roles*, 41, 5/6, s. 333-345.

Burke, Ronald J. (1999b), "Workaholism Among Women Managers: Work And Life Satisfactions And Psychological Well-Being", *Equal Opportunities International*, 18,7, s. 25- 35.

Burke, Ronald J. (1999c), "Workaholism Among Women Managers: Personal and Workplace Correlates", *Journal of Managerial Psychology*, 15, s. 521-534.

Burke, Ronald J. (2000a), "Workaholism and Extra-Work Satisfactions", *The International Journal of Organizational Analysis*, 7,4, s. 352-364.

Burke, Ronald J. (2000b), "Workaholism in Organizations: Concepts, Results and Future Research Directions", *International Journal of Management Reviews*, 2,1, s. 1-16.

Burke, Ronald J. (2001), "Workaholism Components, Job Satisfaction and Career Progress", *Journal of Applied Social Psychology*, 31,11, s. 2339-2356.

Burke, Ronald J. Matthiesen, Stig, (2004), "Short Communication: Workaholism among Norwegian Journalists: Antecedents and Consequences", *Stress and Health*, 20, 301-308.

Doğan, Tayfun, Tel, Fatma D. (2011), "Duwas İşkoliklik Ölçeği Türkçe Formunun (Duwas-Tr) Geçerlik Ve Güvenirliğinin İncelenmesi", *AİBÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11,1, s. 61-69.

Gerçek, Merve, Atay Sevgi E., DüNDAR, Gönen (2015), "Çalışanların İş-Yaşam Dengesi ile Kariyer Tatmininin, İşten Ayrılma Niyetine Etkisi", *Kafkas Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 6,11, s. 67-86.

Greenhaus, Jeffrey H., Parasuraman, Saroj, Wormley, Wayne M. (1990), "Effect of Race on Organizational Experiences, Job Performance Evaluations, and Career Outcomes", *Academy of Management Journal*, 33,1, s. 64-86.

Libano, Mario del, Llorens Susana, Salanova, Marisa, Schaufeli, Wilmar (2010), "Validity of A Brief Workaholism Scale", *Psicothema*, 22,1, s. 143-150.

Naktiyok, Atılhan, Karabey Canan Nur (2005), "İşkoliklik ve Tükenmişlik", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19,2, s. 179-198.

Piotrowski, Chris, Vodanovich, Stephen J. (2006), "The Interface Between Workaholism and Work-Family Conflict: A Review and Conceptual Framework", *Organization Development Journal*, 24,4, s. 84-92.

Shimazu, Akihito, Schaufeli, Wilmar B. (2009), "Is Workaholism Good or Bad for Employee Well-being? The Distinctives of Workaholism and Work Engagement among Japanese Employees", *Industrial Health*, 47, s. 495-502.

Spurk, Daniel, Abele, Andre E., Volmer, Judith (2011), "The Career Satisfaction Scale: Longitudinal Measurement Invariance and Latent Growth Analysis", *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 84, s. 315-326.

AKADEMİSYENLERDE DUYGUSAL EMEK İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ*

Yrd.Doç.Dr. BENAN YÜCEBALKAN (byucebalkan@gmail.com)

Öğr.Gör.Dr. NİLAY KARASAKAL (nkaleli78@hotmail.com)

Kocaeli Üniversitesi

Özet

Günümüzde hizmet sektörünün yükselişi ile önem kazanan duygusal emek, çalışanlarla hizmet alanların yakın ilişkiler kurması gereken işlerde, işin gerekleri nedeniyle sarf edilen emek biçimidir ve duyguların dönüştürülmesini içermektedir. Kronolojik olarak duygusal emek kavramıyla aynı dönemde gündeme gelen tükenmişlik ise; işi gereği insanlarla yoğun bir ilişki içerisinde olanlarda görülen duygusal tükenme, duyarsızlaşma, düşük kişisel başarı ve yetersizlik hissidir. Bu kavram ve olgulardan yola çıkan çalışmanın amacı; akademisyenlerde duygusal emek ile tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Ayrıca akademisyenlerin demografik özellikleriyle duygusal emek ve tükenmişlik düzeyleri arasında ilişkinin var olup olmadığı da incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın evreni, Kocaeli Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında görev yapan öğretim elemanları olarak belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda; akademisyenlerin cinsiyet, yaş, toplam çalışma süresi ve aylık toplam gelir düzeyi gibi demografik özellikleriyle duygusal emek arasında ve duygusal emek davranışları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulgusuna rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygusal emek, tükenmişlik düzeyi, işe yabancılaşma, akademisyenler.

A STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL LABOR BEHAVIOR AND BURNOUT LEVEL OF ACADEMICS: KOCAELI UNIVERSITY SAMPLE

Abstract

Emotional labor gains importance with the rising of service industry. Emotional labor is a kind of labor which workers have to establish close relationships with customers and it also includes the transformation of emotions. Burnout which came up in the same period with emotional labor occurs in workers who have to establish close relations with customers the way of emotional burnout, desensitization, low success and the feeling of inadequacy. This work which is arised from these concepts aims to determine the relation between emotional labor and the level of burnout in academics. Moreover, it was tried to examine that there is a relationship between demographic features of academics and emotional labor/the level of burnout. The research environment was determined the academics of Kocaeli Üniversitesi Vocational Schools. The consequences of this work are that there is a relation between demographic features such as academics' ages, sexes, working hours or monthly earnings and emotional labor as well as there is a relation between emotional labor behaviors and the level of burnout.

Keywords: Emotional labor, burnout level, work alienation, academics.

* Bu çalışma "I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı – İnsan ve Toplum Bilimleri" (IBAD-2016) sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Çalışma yaşamında duyguların önemli hale gelmesi ve örgüt yaşamının duygular ile bağlantısının ele alınması, hizmet sektörünün yükselişi ile paralellik göstermektedir. Günümüzde özellikle hizmet alan-çalışan etkileşiminin yoğun olduğu işlerde çalışanlar “duygu işçileri” olarak adlandırılmakta, fiziksel ve zihinsel emekten daha çok duygusal emek harcamaktadırlar. Hizmet sektörü içerisinde önemli bir konuma sahip olan eğitim kurumları ve bu kurumlarda çalışan eğitimciler de, duygusal emeğin sorumluluğunu ve bilincini ağırlıklı olarak taşıyan kişilerdir. Ancak gerçekte hissedilenler ile iş rolleri arasındaki farklılıktan kaynaklanan duygusal çelişki nedeniyle, duygu işçilerinde işe yabancılaşma sorunu kendini gösterebilmektedir. Diğer yandan, işle ilgili problemlerden kaynaklanan veya bireysel olarak yaşanan ve tükenmişlik olarak adlandırılan uzun dönemli mutsuzluk; hem çalışanlar, hem de örgüt açısından istenmeyen sonuçlar üretmektedir. Tükenmişlik yaşayan meslek gruplarının içinde eğitim alanında çalışan akademisyenler önemli bir paya sahiptir. Bu mesleğin öğrencilerle direkt iletişim kurmayı gerektirmesi duygusal emeği kullanabilmeyi ön plana çıkarırken; kişisel, iş yoğunluğu ve öğrenci kaynaklı faktörler nedeniyle tükenmişliğe yol açmaktadır. Bu genel kavram ve olgulardan yola çıkan çalışmanın amacı; akademisyenlerin demografik özellikleriyle duygusal emek ve tükenmişlik düzeyleri arasında ilişkinin var olup olmadığını incelemek ve duygusal emek ile tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

188

Çalışmanın kavramsal çerçevesi duygusal emek ve tükenmişlik bileşenlerinden oluşmaktadır.

1.1.Duygusal Emek, Duygusal Emeğin Boyutları ve İşe Yabancılaşma

“Duygusal Emek”, günümüz koşullarında birçok hizmet alanı ve mesleğin vazgeçilmez bir kavramı olarak dikkat çekmektedir. Duygusal emek; “duygu” ve “emek” kavramlarından yola çıkılarak “insanın bilinçli olarak girdiği çalışma sürecinin, kendi iç dünyasında uyandırdığı izlenim” olarak nitelenebilir.¹

Duygusal emek (emotional labour) kavramını 1979’da ilk kez gündeme getiren Hochschild’e göre duygusal emek, duyguları kontrol etmek ya da bastırmaktan farklı bir kavramdır. Duyguları kontrol etmek veya bastırma sadece duyguları engellemek ve zapt etmek anlamına gelir. Duygusal emek çok daha geniş kapsamlı bir terimdir çünkü duyguları çağırma, paylaşma ve bastırma gibi anlamları vardır. Çağırma durumunda bireyin bilişsel odağı, o an hissetmediği ancak hissetmeyi istediği bir duygu üzerinde oluşur. Bastırma ise, bilişsel odağın istenmeyen bir duygu üzerinde yoğunlaşmasıdır.² Hochschild’in tanımıyla duygusal emek; iş

¹ H. Nejat Basım - Memduh Beğenirbaş, “Çalışma Yaşamında Duygusal Emek: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması”, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:19, Sayı:1, 2012, s.78.

² Arlie Russell Hochschild, “Emotion Work, Feeling Rules and Social Structure”, American Journal of Sociology, Vol.85, No.3, 1979, p.561.

gereği duyguların diğer kişiler tarafından gözlenecek biçimde düzenlenmesi ve hem yüz mimikleriyle, hem de bedensel olarak gösterimde bulunulmasıdır.³

Duygusal emek “yüzeysel rol yapma” (surface acting) ve “derinden rol yapma” (deep acting) olmak üzere iki boyuta sahiptir. Yüzeysel rol yapma, gerçekte hissedilmeyen duyguların fiziksel olarak ifade edilmesidir. Derinden rol yapma ise, gerçekte hissedilen duygunun sürdürülmesi değil, hedeflenen duygunun hissedilmesi için çaba harcanmasıdır.⁴ Yüzeysel rol yapmada, çalışanlar örgütlerinin kendilerinden istedikleri gösterim kuralları çerçevesinde duygularını bir anlamda sahteleştirerek ve gerçek hissettiği duygulardan farklılaştırarak, karşısındaki müşteriye/alıcıya yansıtmaktadır. Diğer bir deyişle, gerçek hislerini maskeleyerek değişik sebeplerle dışarıya farklı duygusal gösterimlerde bulunmaktadır. Burada önemli olan nokta çalışanın gerçek duygularıyla sergilediği duyguların birbirinden tamamen farklı olmasıdır. Diğer boyut olan derinden rol yapmada ise, his veya duygusal tepkiler kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Çalışan gerçek hislerini kendisinden beklenen davranışlarla uyumlu hale getirmeye gayret etmekte; başka bir ifadeyle, göstermek durumunda olduğu duyguyu bizzat tecrübe etmeye ve yaşamaya çalışmaktadır.⁵ Ashforth ve Humphrey, bu iki boyutun ötesinde, çalışanların görevlerini yerine getirirken gerçekten hissedebilecekleri davranışlar olabileceğini ileri sürerek, üçüncü boyut olarak “doğal duygular”ı eklemişlerdir. Doğal duygular, çalışanların yansıtmak durumunda oldukları duyguları içten gelerek hissediyor olmalarının davranışa yansımalarıdır. Ashforth ve Humphrey, bu davranış türünde, çalışanların çok az duygusal emek harcadığını ifade etmektedir.⁶

Gerçekte hissedilen duygular ile iş rolleri arasındaki farklılıklar çalışanlarda duygusal çelişkiler yaratmakta, böylelikle duygu işçilerinde işe yabancılaşma sorunu kendini göstermektedir. Yabancılaşma kavramını ilk olarak ortaya atan Hegel’dir. Hegel’e göre yabancılaşma insanın fiziki ve ruhi varlığı arasındaki ayırım sonucu ortaya çıkmaktadır. Hegel yabancılaşma kavramını “ben”in kuşatılması yoluyla bağımsız varoluştan vazgeçmesi ve hatta kişilikten uzaklaşması anlamında kullanmıştır.⁷ Yabancılaşma kavramını etraflıca araştırarak kullanan Karl Marx’tır. Marx yabancılaşmayı kapitalist sistemle ilişkilendirerek, insanın kendini işinden ve ürettiklerinden soyutlayıp dışlayarak koparması, işinde kendi arzularını ve beklentilerini ifade etmeyi bırakması durumu olarak tanımlamaktadır.⁸ Çalışanın işe yabancılaşması, işin gerektirdiği roller ile çalışanın kendi öz doğası arasındaki uyumsuzluğun bir sonucu olarak görülmektedir.⁹ İşe yabancılaşma, “çalışanın işini anlamsız bulması; örgütünde kurduğu ilişkilerden

³ Arlie Russell Hochschild, *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*, 20th Ed., University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1983.

⁴ Hochschild, *The Managed...*

⁵ Memduh Beğenirbaş - H. Nejat Basım, “Duygusal Emekte Bazı Demografik Değişkenlerin Rolü: Görgül Bir Araştırma”, *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 10/1, 2013, s.48-49.

⁶ Blake E. Ashforth - Ronald H. Humphrey, “Emotional Labor in Service Roles: The Influence of Identity,” *Academy of Management Review*, 1993, p.18.

⁷ Ufuk Kaya - Neslihan Serçeoğlu, “Duygu İşçilerinde İşe Yabancılaşma: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma”, *Çalışma ve Toplum*, 2013, s.318.

⁸ Memduh Beğenirbaş, “Psikolojik Sermayenin Çalışanların Duygu Gösterimleri ve İşe Yabancılaşmalarına Etkileri: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.20, S.3, 2015, s.252.

⁹ Kaya - Serçeoğlu, a.g.m., s.319.

doyum sağlayamaması; kendisini yalnız, yetersiz, güçsüz görmesi; geleceğe ilişkin umutlarını yitirmesi ve kendisini sistemin basit bir çarkı olarak algılaması” olarak tanımlanmaktadır. Yabancılaşmanın doğurduğu sonuçlara bakıldığında; çalışanlarda iş tatminsizliği, iletişim sorunu, sorumluluk ve karar almadan kaçış, bürokrasi sempatisi, yenilik korkusu, sürekli şikâyet durumu, insanlarla yakın iletişimi yük olarak algılama sıralanabilir.¹⁰

1.2.Tükenmişlik

Modern zamanların önemli fenomenlerinden biri olan tükenmişlik (burnout), ilk olarak 1970’lerde Amerika’da müşteri hizmetlerinde çalışan insanların yaşadığı mesleki bunalımı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Kavram ilk kez 1974 yılında klinik psikolog Herbert Freudenberger tarafından tanımlanmıştır. Bu tanıma göre tükenmişlik “başarısız olma, yıpranma, enerji ve güç kaybı veya karşılanamayan istekler sonucu bireyin iç kaynaklarında tükenme durumu”dur.¹¹

Tükenmişliğin 1982 yılına kadar yapılmış tanımlamalarından yola çıkan Pearlman ve Hartman’ın yaptığı “çoklu kavramlaştırma”, şu tanımları içermektedir:¹²

- Başarısızlık, yorgunluk ve duygusal olarak tükenme,
- Yaratıcılığı yitirme,
- İşe bağlılığı yitirme,
- Müşterilere, çalışma arkadaşlarına, işe ve kuruma karşı yabancılaşma,
- Kronik strese verilen tepki,
- Genellikle rahatsız edici fiziksel ve duygusal belirtilerle ilişkili olarak, bireyin kendisine ve müşterilerine yönelik uygun olmayan davranışlar sergilemesi.

190

Tükenmişliğin negatif çıktıları kinisizm, memnuniyetsizlik ve işgücü devrini (turnover) içerir. Tükenmişlik tek başına onu yaşayanı zarar getiren bir olgu değil, aynı zamanda bireyin etrafındaki her şeyi ve herkesi yıkıma uğratabilen bir olgudur. Maslach’a göre tükenmişliğin (anksiyete, depresyon, benlik saygısında düşme ve bunun gibi ruh sağlığıyla ilgili negatif etkiler yaratabilen) ruhsal çöküntüye (dysfunction) neden olabileceği ifade edilmektedir.¹³

Kristensen ve arkadaşları tarafından geliştirilen Kopenhag Tükenmişlik Envanteri’ne (CBI) göre tükenmişlik, üç farklı boyutun birleşiminden meydana gelmektedir. Bu boyutlar kişisel tükenme, iş ile ilgili tükenme ve müşteri (hizmet verilen) ile ilgili tükenmedir.¹⁴

¹⁰ İsmail Tokmak, “Duygusal Emek ile İşe Yabancılaşma İlişkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Etkisi”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 6/3, 2014, ss.138-139.

¹¹ Olca Sürgevil Dalkılıç, Çalışma Hayatında Tükenmişlik Sendromu, 2.b., Nobel Yayıncılık, 2014, s.5-6.

¹² Dalkılıç, a.g.e., s.11.

¹³ Gönül Konakay, “Akademisyenlerde Duygusal Zeka Faktörlerinin Tükenmişlik Faktörleri ile İlişkisine Yönelik Bir Araştırma: Kocaeli Üniversitesi Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, Yıl: 2013, s.125-126.

¹⁴ Rana Özen Kutanis - Ahmet Karakiraz, “Akademisyenlerde Tükenmişliğin Kopenhag Tükenmişlik Envanteri (CBI) ile Ölçülmesi: Bir Devlet Üniversitesi Örneği, İşletme Bilim Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 2013, s.16-17.

Kişisel Tükenme: Bireyin deneyimlediği fiziksel ve psikolojik bitkinlik düzeyidir. Temel olarak "Ne kadar yorgun ya da bitkinsin?" sorusunun cevabıdır. Bu boyutta fiziksel yorgunluk/bitkinlik ile psikolojik yorgunluk/bitkinlik arasında bir ayrıma gidilmemiştir.

İş ile İlgili Tükenme: Bireyin işi ile ilgili olarak algıladığı, uzun süreli fiziksel/psikolojik yorgunluk ve bitkinliğin ifadesi olarak tanımlanmıştır. Bu ölçek ile bireyin yaşadığı fiziksel/psikolojik yorgunluk ve bitkinliğin iş kaynaklı mı yoksa diğer faktörler kaynaklı mı olduğunun sağlıklı bir şekilde tespit edilebileceği ileri sürülmüştür.

Müşteri (Hizmet alan) ile İlgili Tükenme: Kişinin müşteri (hizmet alan) ile yüz yüze olan işi ile ilgili olarak algıladığı, uzun süreli fiziksel/psikolojik yorgunluk ve bitkinliğin bir ifadesi olarak tanımlanmıştır. Müşteri (hizmet alan) kavramı çok geniş kapsamlı olup hastalar, mahkûmlar, öğrenciler, çocuklar vb. örneklemeler bu kavram içinde değerlendirilebilir.

1.3. Duygusal Emek ile Tükenmişlik Arasındaki İlişki

İşletmecilerin ve çalışma ekonomistlerinin çalışmalarına konu olan duygusal emek kavramı bilindiği üzere duyguların dışı vurumu ile ilgili bir kavram olarak kendini göstermekte ve bireyin işini yaparken bedensel ve zihinsel olarak emeğini ortaya koymasından oldukça önem taşımaktadır. Bireylerin hissetmediği duygularını çalıştıkları ortamlarda hissediyormuş gibi davranarak sergilemeleri, duygusal emeği ortaya çıkaran en temel eylemdir. Diğer yandan duyguların çalışma ortamlarında doğru yöneltilmesi; sermayenin, işletmenin hedefleriyle uyumlu ve müşteri odaklı olmasının beklenmesi çalışmada stres, depresyon gibi maliyetler ortaya çıkarmaktadır. Bu yöneltme eylemi kurum için fayda yaratırken, bireyin yabancılaşmasına ve tükenmesine de neden olabilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi tükenmişlik, bir diğer deyişle bireyde kronik olarak gerçekleşen stresin adıdır. Aslında uzun süredir devam eden yüksek düzeydeki strese karşı verilen fiziksel, zihinsel ve duygusal tepkilerin de bir sonucudur. Yapılan bu araştırmada duygusal emek ile tükenmişlik arasında bir ilişkinin olup olmadığı ve bu ilişkinin ne yönde olduğu, duygusal emek ve tükenmişlik kavramlarının alt boyutları açısından araştırılmış ve genel anlamda duygusal emek ile tükenmişlik arasında ilişki tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçları ise yapılan literatür taraması sonucunda konuyla ilgili mevcut çoğu araştırma ile de desteklenmektedir. Örneğin; "duygusal emek boyutlarından yüzeysel rol yapma ve derinden rol yapma ile tükenmişlik arasında pozitif ilişkinin olduğu", Eroğlu (2014), Yıldırım - Erul (2013), Oral - Köse (2011) tarafından yapılan araştırmalarda da görülmektedir.¹⁵ Ancak literatür taramasında konuyla ilgili yapılan araştırmalarda demografik değişkenlerle ilgili farklı sonuçlara rastlanmıştır. Yıldırım - Erul (2013) çalışmasında "Demografik değişkenlerle duygusal emek ve tükenmişlik düzeyi

¹⁵ Şeyma Gün Eroğlu, "Örgütlerde Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 19, 2014, s.156; Mehmet Halit Yıldırım - Emel Eylül Erul, "Duygusal Emek Davranışının İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi", Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2013 ISSN: 1309 -8039 (Online), s.96; Lale Oral - Sevinç Köse, "Hekimlerin Duygusal Emek Kullanımı İle İşe Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2011, s.485.

arasında istatistiki açıdan farklılık olup olmadığı araştırılmış herhangi bir farklılık bulunamamıştır”¹⁶, Oral – Köse (2011) çalışmasında “Demografik değişkenlerle ilgili olarak yapılan analizlerde, duygusal emek boyutlarının hiçbirinde, bu değişkenlere bağlı olarak farklılık olmadığı sonucu elde edilmiştir”¹⁷, Köse vd. (2011) çalışmasında “Demografik değişkenlerle ilgili olarak yapılan analizlerde, duygusal emek boyutlarının hiçbirinde, bu değişkenlere bağlı olarak farklılık olmadığı sonucu elde edilmiştir”¹⁸ ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca Kutanis – Karakiraz akademisyenlerde tükenmişliği ele alan çalışmalarda genellikle şu bulgular elde edildiğini ifade etmektedirler:¹⁹ Budak ve Sürgevil (2005) kadın akademisyenlerin duygusal tükenme düzeylerinin erkek akademisyenlere göre daha yüksek olduğunu söylerken; Yoleri ve Bostancı (2012) erkek akademisyenlerin duyarsızlaşma düzeylerinin kadın akademisyenlerin duyarsızlaşma düzeylerinden daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Toker (2011) ise cinsiyet ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişki saptamamıştır. Cordes ve Dougherty (1993) kadınların ve erkeklerin tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığına dair net bir sonuç verilemediğini dile getirmişlerdir.

2.METODOLOJİ

Araştırmanın amacı; akademisyenlerde duygusal emek ile tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Duygusal emek yüzeysel rol yapma, derinden rol yapma, doğal duygular olmak üzere üç faktör halinde; tükenmişlik düzeyi ise öğrenci ile ilgili tükenme, iş ile ilgili tükenme, kişisel tükenme olmak üzere üç faktör halinde incelenmiştir. Araştırmanın hipotezleri şöyledir:

- H 1: Yüzeysel rol yapma ile öğrenci ile ilgili tükenme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*
- H 2: Yüzeysel rol yapma ile iş ile ilgili tükenme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*
- H 3: Yüzeysel rol yapma ile kişisel tükenme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*
- H 4: Derinden rol yapma ile öğrenci ile ilgili tükenme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*
- H 5: Derinden rol yapma ile iş ile ilgili tükenme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*
- H 6: Derinden rol yapma ile kişisel tükenme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*
- H 7: Doğal duygular ile öğrenci ile ilgili tükenme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*
- H 8: Doğal duygular ile iş ile ilgili tükenme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*
- H 9: Doğal duygular ile kişisel tükenme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.*

¹⁶ Yıldırım - Erul, a.g.m., s.97.

¹⁷ Oral - Köse, a.g. m., s.487.

¹⁸ Sevinç Köse vd. “Duygusal Emek Davranışlarının İş görenlerin Tükenmişlik Düzeyleri İle İlişkisi Üzerine Sağlık Sektöründe Bir Araştırma”, İşletme Fakültesi Dergisi Cilt 12, Sayı 2, 2011, s.180.

¹⁹ Kutanis - Karakiraz, a.g.m., s.18.

Ayrıca akademisyenlerin demografik özellikleriyle duygusal emek ve tükenmişlik düzeyleri arasında ilişkinin var olup olmadığı da incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın evreni, Kocaeli Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında görev yapan öğretim elemanları olarak belirlenmiş olup, evren büyüklüğü 310'dur. Anket formu 184²⁰ öğretim elemanı üzerinde uygulanmış ve tamamı geçerli sayılmıştır. Araştırmada sistematik rassal örnekleme yöntemi uygulanmış, veriler yüz yüze anket yöntemi ile toplanmıştır. Anket formunda 39 soruya yer verilmiştir. Anketin uygulanmasına 14.03.2016 tarihinde başlanmış ve dört hafta süreyle devam etmiştir. Anket formunda cevaplayıcıların demografik özelliklerini ve ekonomik yapılarını belirlemeye yönelik sorular yer almıştır. Çalışmaya katkıda bulunan akademisyenlerin duygusal emek davranışları Diefendorff ve arkadaşları tarafından geliştirilen Duygusal Emek Ölçeği'nin²¹ Türkçe uyarlaması²² ile doğal duygular, yüzeysel rol yapma ve derinden rol yapma biçiminde üç boyutta 5'li Likert ölçeği kullanılarak belirlenmiştir. Tükenmişlik düzeyleri ise Kopenhag Tükenmişlik Envanteri (CBI)'nin²³ Türkçe uyarlaması²⁴ ile kişisel tükenme, iş ile ilgili tükenme ve öğrenci ile ilgili tükenme biçiminde üç boyutta 5'li Likert ölçeği kullanılarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde SPSS 21 paket programı kullanılmıştır. Çalışmada t-test, ANOVA, Friedman testi, Pearson Korelasyon testi, Post-Hoc testler, güvenilirlik analizi, örneklem yeterlilik testleri uygulanmıştır. Tüm analizlerde istatistiki anlam düzeyi olarak %5 (p=0,05) kullanılmıştır.

3.BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Yapılan anket çalışmasında analizlere başlanmadan önce örneklem yeterlilik testi yapılmış ve KMO Örneklem Yeterliliği Testi sonucuna göre 184 birimlik örneğin analizler için yeterli olduğu sonucuna varılmıştır (KMO=0,930; p=0,000). Buna ek olarak Likert tipi ölçekler olan Duygusal Emek ve Tükenmişlik Düzeyi için güvenilirlik analizi yapılmış ve değerler güvenilir seviyede çıkmıştır (Cronbach Alpha > 0,75). Toplam 184 akademisyen üzerinde yapılan çalışmada demografik bilgiler ve demografik değerlerin Duygusal Emek ve Tükenmişlik Düzeyine göre dağılımları Tablo 1'de yer almaktadır.

²⁰ Remzi Altunışık vd., Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, 5.b., Sakarya Yayıncılık, Sakarya, 2007, s.127, Tablo 6.1. Belli Evrenler için Kabul Edilebilir Örnek Büyüklükleri.

²¹ Diefendorff, James, M. et al, "The dimensionality and antecedents of emotional labor strategies", Journal of Vocational Behavior, 66, 2005, p.339-357.

²² Basım - Beğenirbaş, a.g.m.

²³ Tage S. Kristensen, "The Copenhagen Inventory: A new tool for the assessment of burnout", Work & Stress, 19(3), July/September 2005, p.192-207.

²⁴ Refika Bakoğlu Deliorman vd., "Tükenmişliği Ölçmede Alternatif Bir Araç: Kopenhag Tükenmişlik Envanterinin Marmara Üniversitesi Akademik Personeli Üzerine Uyarlanması", Yönetim, Yıl:20, Sayı: 63, Haziran 2009, s.77-98.

AKADEMİSYENLERDE DUYGUSAL EMEK İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA:KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Tablo 1: Demografik Değerlerin Duygusal Emek ve Tükenmişlik Düzeyine Göre Dağılımları

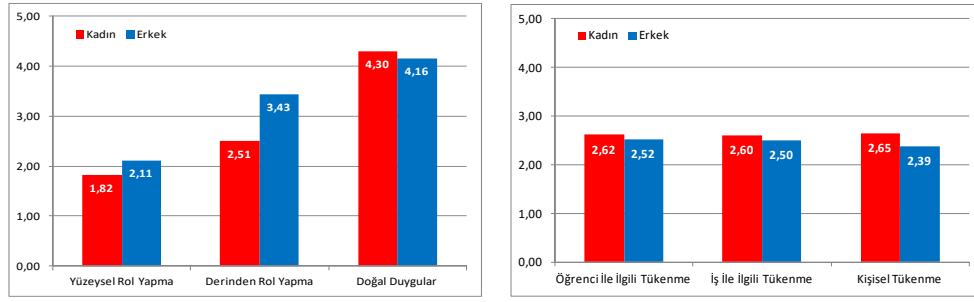
				Duygusal Emek (Cronbach Alpha=0,779)			Tükenmişlik Düzeyi (Cronbach Alpha=0,922)		
		n	%	Ort	s	p*	Ort	s	p*
Cinsiyet	Kadın	81	44	2,61	0,58	0,000	2,62	0,65	0,106
	Erkek	103	56	2,99	0,52		2,47	0,61	
Yaş	25-34	32	17	2,75	0,61	0,001	2,42	0,71	0,057
	35-44	75	41	2,69	0,56		2,65	0,64	
	45-54	65	35	2,92	0,53		2,54	0,59	
	55 ve üzeri	12	6,5	3,34	0,50		2,17	0,44	
Medeni durum	Bekar	43	23	2,76	0,67	0,661	2,43	0,56	0,428
	Evli	137	75	2,84	0,55		2,58	0,65	
	Diğer	4	2,2	2,96	0,04		2,46	0,74	
Unvan	Arş.Gör.	9	4,9	2,57	0,62	0,391	2,35	0,69	0,408
	Uzman	7	3,8	2,87	0,59		2,32	0,63	
	Öğr.Gör.	99	54	2,89	0,52		2,57	0,61	
	Öğr.Gör.Dr.	7	3,8	2,53	0,46		2,85	0,95	
	Yrd.Doç.Dr.	44	24	2,82	0,60		2,59	0,60	
	Doç.Dr.	14	7,6	2,64	0,80		2,28	0,76	
Mevcut Çalışma Süresi	Prof.Dr.	4	2,2	2,87	0,70		2,55	0,22	
	1 yıldan az	5	2,7	2,58	0,47	0,138	2,28	0,55	0,801
	1-5 yıl	38	21	2,74	0,54		2,54	0,62	
	6-10 yıl	32	17	2,80	0,70		2,58	0,73	
	11-15yıl	54	29	2,75	0,59		2,49	0,63	
	16 yıl ve üzeri	55	30	2,98	0,49		2,59	0,60	
Toplam Çalışma Süresi	0-5 yıl	15	8,2	2,77	0,61	0,007	2,34	0,61	0,554
	6-10 yıl	28	15	2,54	0,55		2,57	0,71	
	11-15 yıl	35	19	2,73	0,48		2,64	0,53	
	16-20 yıl	44	24	2,83	0,57		2,59	0,67	
	21 yıl ve üzeri	62	34	3,00	0,58		2,48	0,63	
Aylık Gelir	3000 TL ve altı	5	2,7	3,34	0,52	0,018	2,69	0,52	0,847
	3001-4000 TL	39	21	2,61	0,57		2,59	0,61	
	4001-5000 TL	48	26	2,85	0,48		2,55	0,55	
	5001 TL ve üzeri	92	50	2,87	0,60		2,50	0,69	

* t-test ve ANOVA uygulanmıştır

Tablo 1’de görüldüğü üzere Duygusal Emek cinsiyet ($p=0,000$), yaş ($p=0,001$), toplam çalışma süresi ($p=0,007$) ve aylık gelir ($p=0,018$) değişkenliğine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Tükenmişlik Düzeyi ile hiçbir demografik değişken arasında anlamlı bir ilişki elde edilememiştir.

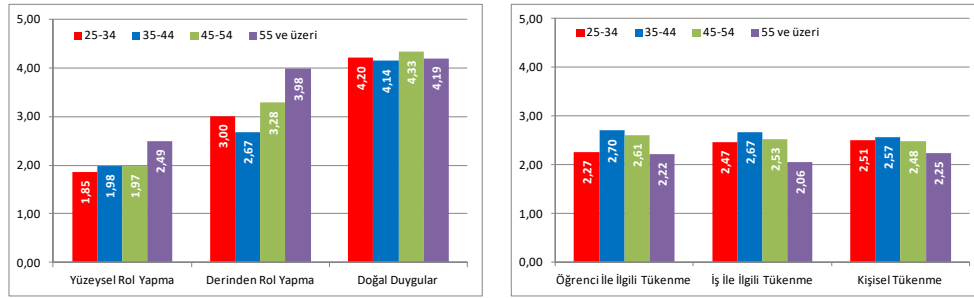
Şekil 1-a, 1-b’de görüldüğü üzere Duygusal Emek faktörlerinde erkeklerde kadınlara göre daha fazla “yüzeysel rol yapma” ve “derinden rol yapma” davranışları ortaya çıkmıştır ($p=0,010$ ve $p=0,000$). Bununla birlikte kadınlarda “kişisel tükenmişlik” erkeklere göre daha fazladır ($p=0,010$).

AKADEMİSYENLERDE DUYGUSAL EMEK İLE TÜKENİMLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞİYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA:KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Şekil 1-a, 1-b: Duygusal Emek Faktörleri ile Tükenmişlik Düzeyi Faktörlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

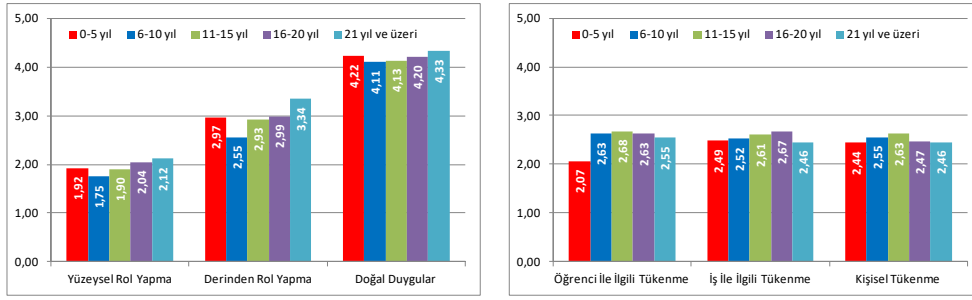
Şekil 2-a, 2-b'de görüldüğü üzere, yapılan ANOVA ve ardından gelen Post-Hoc testlerle (Tukey Test) yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda “*derinden rol yapma*” ($p=0,000$ ve $p=0,002$), “*öğrenci ile ilgili tükenmişlik*” ($p=0,009$) ve “*iş ile ilgili tükenmişlik*” ($p=0,036$) faktörlerinde yaşlar arasında farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre “*derinden rol yapma*” faktöründe 55 ve üzeri yaşa sahip olanlar 25-44 yaş aralığında olanlara göre daha fazla, benzer şekilde 45-54 yaş aralığında olanlar da 35-44 yaşında olanlara göre daha fazla bu davranışı göstermektedirler. Ayrıca 35-44 yaş aralığında olanlar, 25-34 yaşında olanlara göre daha fazla “*öğrenci ile ilgili tükenme*” ve 35-44 yaşlarındaki kişiler 55 yaş ve üzerinde olanlara göre daha fazla “*iş ile ilgili tükenme*” yaşamaktadırlar.

Şekil 2-a, 2-b: Duygusal Emek Faktörleri ile Tükenmişlik Düzeyi Faktörlerinin Yaşlara Göre Dağılımı

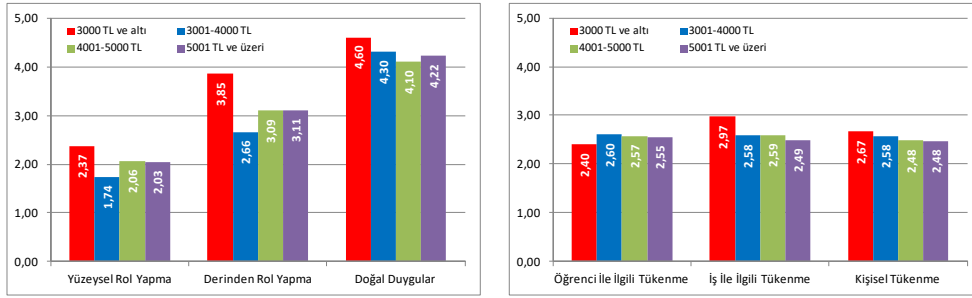
Şekil 3-a, 3-b'de görüldüğü üzere, yapılan ANOVA ve ardından gelen Post-Hoc testlerle “*derinden rol yapma*” ile toplam çalışma süresi arasında ilişki tespit edilmiştir ($p=0,010$). Buna göre “*derinden rol yapma*” faktöründe 21 yıl ve üzeri çalışanlar, 0-5 yıl çalışanlara göre daha fazla bu davranışı göstermektedirler. Toplam çalışma süresi ile tükenmişlik düzeyi arasında ilişki bulgusuna rastlanmamıştır.

AKADEMİSYENLERDE DUYGUSAL EMEK İLE TÜKENİMLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA:KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Şekil 3-a, 3-b: Duygusal Emek Faktörleri ile Tükenmişlik Düzeyi Faktörlerinin Toplam Çalışma Süresine Göre Dağılımı

Şekil 4-a, 4-b’de Duygusal Emek faktörleri ile Tükenmişlik Düzeyi faktörlerinin aylık toplam gelir düzeyine göre dağılımı yer almaktadır. Duygusal Emek ve Tükenmişlik Düzeyi bütün halinde incelendiğinde aylık toplam gelir düzeyinin Duygusal Emek değişkenine göre farklılaştığı görülmüştü (Tablo 1).Yapılan Tukey Testi sonucuna göre bu farklılığın sadece 3000 TL ve altında geliri olanların 3001-4000 TL arasında geliri olanlar arasında olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, 3000 TL ve altında geliri olanlar 3001-4000 TL arasında geliri olanlara göre daha fazla Duygusal Emek ortaya koymaktadırlar. Ancak, Duygusal Emek, kendisini oluşturan faktörler bazında incelendiğinde, aylık toplam gelir düzeyinin herhangi bir faktöre göre farklılaşmadığı da görülmektedir.

Şekil 4-a, 4-b: Duygusal Emek Faktörleri ile Tükenmişlik Düzeyi Faktörlerinin Aylık Toplam Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Çalışmada Duygusal Emek, Diefendorff ve arkadaşları tarafından geliştirilen Duygusal Emek Ölçeği’ne göre Yüzeysel Rol Yapma, Derinden Rol Yapma ve Doğal Duygular olarak 3 faktörde incelenmiştir. Benzer şekilde, Tükenmişlik Düzeyi de Kopenhag Tükenmişlik Envanteri’nin ortaya çıkardığı Öğrenci İle İlgili Tükenme, Kişisel Tükenme ve İş İle İlgili Tükenme başlıklarında 3 faktör olarak incelenmiştir. Belirlenen faktörlerin dağılımları ve istatistiki değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Duygusal Emek Faktörleri ile Tükenmişlik Düzeyi Faktörlerinin Dağılımı

AKADEMİSYENLERDE DUYGUSAL EMEK İLE TÜKENİMLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA:KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

		Ort	Std.Sap.	95% Güven Aralığı		Sıralama	p*
				Alt Limit	Üst Limit		
Duygusal Emek	Yüzeysel Rol Yapma	1,99	0,76	1,88	2,10	1,23	0,000
	Derinden Rol Yapma	3,03	1,15	2,86	3,20	1,99	
	Doğal Duygular	4,22	0,67	4,12	4,32	2,78	
Tükenmişlik Düzeyi	Öğrenci İle İlgili Tükenme	2,56	0,71	2,46	2,67	2,07	0,324
	İş İle İlgili Tükenme	2,55	0,71	2,45	2,65	2,02	
	Kişisel Tükenme	2,51	0,70	2,40	2,61	1,92	

* Friedman Testi uygulanmıştır.

Tablo 2'ye göre Duygusal Emek faktörleri kendi içinde anlamlı bir sıralama oluşturmaktadır ($p=0,000$). Bu sıralama doğal duygular, derinden rol yapma ve yüzeysel rol yapma düzeninde oluşmuştur. Tükenmişlik Düzeyi'ne ait faktörlerin birbirleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir önem sıralaması ortaya çıkmamıştır ($p=0,324$).

Tablo 3'de Duygusal Emek ile Tükenmişlik Düzeyi faktörleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre Duygusal Emek faktörlerinden “yüzeysel rol yapma” faktörü, Tükenmişlik Düzeyi faktörlerinden “öğrenci ile ilgili tükenme” ($r=0,174$, $p=0,018$) ve “iş ile ilgili tükenme” ($r=0,192$, $p=0,009$) arasında zayıf da olsa pozitif yönlü bir ilişkiye sahiptir. Bununla birlikte, “derinden rol yapma” ile Tükenmişlik Düzeyi faktörleri arasında herhangi anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır. “Doğal duygular” ile Tükenmişlik Düzeyinin tüm faktörleri arasında negatif yönlü düşük düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 3: Duygusal Emek Faktörleri ile Tükenmişlik Düzeyi Faktörleri Arasındaki İlişki

		Tükenmişlik Düzeyi			
		Öğrenci ile ilgili tükenme	İş ile ilgili tükenme	Kişisel tükenme	
Duygusal Emek	Yüzeysel Rol Yapma	r	0,174	0,192	0,066
		p	0,018	0,009	0,373
	Derinden Rol Yapma	r	0,053	0,001	-0,015
		p	0,475	0,994	0,840
	Doğal Duygular	r	-0,183	-0,211	-0,202
		p	0,013	0,004	0,006

Pearson Korelasyon Testi uygulanmıştır.

SONUÇ

Araştırmanın temel inceleme konusu olan Duygusal Emek ile Tükenmişlik Düzeyi faktörleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde “yüzeysel rol yapma” ile “öğrenci ile ilgili tükenme” ve “iş ile ilgili tükenme” arasında zayıf da olsa pozitif yönlü bir ilişkiye sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca “doğal duygular” ile Tükenmişlik Düzeyinin arasında negatif yönlü düşük düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir.

Araştırmanın bulgusuna göre akademisyenlerde en yoğun “doğal duygular”, ardından “derinden rol yapma” ve en az düzeyde “yüzeysel rol yapma” davranışları belirlenmiştir. Erkeklerde kadınlara göre daha fazla “yüzeysel rol yapma” ve “derinden rol yapma” davranışları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte kadınlarda “kişisel tükenmişlik” erkeklere göre daha fazladır. Yukarıdaki sonuçlara göre erkeklerin kadınlara oranla daha objektif ve profesyonel yaklaşım

AKADEMİSYENLERDE DUYGUSAL EMEK İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞİYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA:KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

sergilemeleri, onların görevlerini yerine getirirken rol yapma davranışlarını ön plana çıkarabilirken; kadınların duygusal ve subjektif yapıları onların rol yapma yetilerini geri plana atabileceğinden derinden rol yapma davranışının erkeklerde ön plana çıkması doğal bir sonuç olarak görülebilir. Tükenmişlik düzeyinin kadınlarda yüksek çıkması ise, kadının toplumsal cinsiyetteki rolü gereği yıpranma durumunun erkeklere oranla daha fazla olması biçiminde açıklanabilir.

Duygusal Emek ile demografik özellikler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise; cinsiyet, yaş, toplam çalışma süresi ve aylık gelir değişkenliğine göre anlamlı bir farklılık görülmüştür. Cinsiyete göre bakıldığında, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla duygusal emek davranışı gösterdiği; yaşa göre bakıldığında, 45-55 yaş ve üzeri olanların daha genç yaşlara oranla daha fazla duygusal emek davranışı gösterdiği; toplam çalışma süresine bakıldığında, 16 yıl ve üzeri süreye sahip olanların daha kısa süreye sahip olanlara oranla daha fazla duygusal emek davranışı gösterdiği; son olarak aylık gelire bakıldığında, geliri 3000 TL ve altı olanların daha üst gelir gruplarına göre daha fazla duygusal emek davranışı gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, bireyin yaşa ve toplam çalışma süresine bağlı olarak deneyiminin artması, rol yapma yeteneğini de olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Aylık gelir değişkeni açısından bakıldığında ise, düşük gelirli bireyin yüksek gelirlilere oranla işi kaybetme kaygısı taşıyabileceği bu yüzden de rol yapma davranışı gösterdiği düşünülmektedir.

Sonuç olarak Hipotez 1, Hipotez 2 desteklenmiş; Hipotez 3, Hipotez 4, Hipotez 5, Hipotez 6, Hipotez 7, Hipotez 8, Hipotez 9 destek görmemiştir.

Yapılan bu çalışma, Kocaeli Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında görev yapan öğretim elemanları ile sınırlandırıldığından, sonuçlar Kocaeli Üniversitesi akademisyenlerine genellenmemelidir. Araştırmanın ikinci ayağında fakültede görev yapan öğretim elemanları örneklem olarak seçilebilir.

Duygusal Emek Ölçeği

	1: Hiçbir zaman 2: Çok nadir 3: Bazen	4: Çoğu zaman 5: Her zaman	1	2	3	4	5
1	Öğrencilerle uygun şekilde ilgilenilebilmek için rol yaparım.						
2	Öğrencilerle ilgilenirken iyi hissediyordum rolü yaparım.						
3	Öğrencilerle ilgilenirken bir şov yapar gibi ekstra performans sergilerim.						
4	Mesleğimi yaparken hissetmediğim duyguları hissediyordum gibi davranırım.						
5	Mesleğimin gerektirdiği duyguları sergileyebilmek için sanki bir maske takarım.						
6	Öğrencilerime, gerçek hissettiğim duygulardan farklı duygular sergilerim.						
7	Öğrencilere göstermek zorunda olduğum duyguları gerçekten yaşamaya çalışırım.						
8	Göstermem gereken duyguları gerçekte de hissetmek için çaba harcarım.						
9	Öğrencilere göstermem gereken duyguları hissedebilmek için elimden geleni yaparım.						
10	Öğrencilere sergilemem gereken duyguları içimde de hissedebilmek için yoğun çaba gösteririm.						
11	Öğrencilere sergilediğim duygular samimidir.						
12	Öğrencilere gösterdiğim duygular kendiliğinden ortaya çıkar.						
13	Öğrencilere gösterdiğim duygular o an hissettiklerimle aynıdır.						

AKADEMİSYENLERDE DUYGUSAL EMEK İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA:KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Tükenmişlik Ölçeği

	1: Hiçbir zaman 2: Çok nadir 3: Bazen	4: Çoğu zaman 5: Her zaman	1	2	3	4	5
1	Öğrencilerle çalışırken aldığımızdan daha fazlasını verdiğinizi düşünür müsünüz?						
2	İşiniz nedeniyle tükendığınızı hisseder misiniz?						
3	Öğrencilerle çalışmak enerjinizi tüketir mi?						
4	İşiniz duygusal anlamda yorucu mudur?						
5	Öğrencilerle çalışmak size zor gelir mi?						
6	İşiniz bunaltır mı?						
7	Öğrencilerle çalışmayı yıpratıcı bulur musunuz?						
8	Çalıştığımız her saatin sizin için yorucu olduğunu düşünür müsünüz?						
9	Ne sıklıkta kendinizi yıpranmış hissedersiniz?						
10	İş dışı zamanlarınızda aileniz ve arkadaşlarınız için yeterli vakit ayıracak gücü kendinizde bulur musunuz?						
11	Öğrencilerle çalışmayı ne kadar daha sürdürebileceğinizi düşündüğünüz oluyor mu?						
12	Sabah uyanıldığımızda “bir iş günü daha” düşüncesiyle kendinizi bitkin hissedersiniz?						
13	Kendinizi ne sıklıkta fiziksel olarak bitkin hissedersiniz?						
14	Kendinizi ne sıklıkta duygusal olarak bitkin hissedersiniz?						
15	Kendinizi ne sıklıkta hastalıklara karşı zayıf ve dirençsiz hissedersiniz?						
16	İş günü sonunda kendinizi tükenmiş hissedersiniz?						
17	Ne sıklıkta “daha fazla dayanamayacağım” diye düşünürsünüz?						
18	Öğrencilerle çalışmaktan bıktınız mı?						
19	Kendinizi ne sıklıkta yorgun hissedersiniz?						

KAYNAKLAR

ALTUNIŞIK, Remzi vd. (2007), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, 5.b., Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

ASHFORTH, Blake E. - Ronald H. Humphrey (1993), “Emotional Labor in Service Roles: The Influence of Identity,” Academy of Management Review.

BASIM, H. Nejat - Memduh Beğenirbaş (2012), “Çalışma Yaşamında Duygusal Emek: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması”, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:19, Sayı:1, s.77-90.

BEĞENİRBAŞ, Memduh (2015), “Psikolojik Sermayenin Çalışanların Duygu Gösterimleri ve İşe Yabancılaşmalarına Etkileri: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.20, S.3, s.249-263.

BEĞENİRBAŞ, Memduh - H. Nejat Basım (2013), “Duygusal Emekte Bazı Demografik Değişkenlerin Rolü: Görgül Bir Araştırma”, Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences, 10/1, s.45-57.

DALKILIÇ, Olca Sürgevil (2014), Çalışma Hayatında Tükenmişlik Sendromu, 2.b., Nobel Yayıncılık.

DELİORMAN, Refika Bakoğlu vd. (2009), “Tükenmişliği Ölçmede Alternatif Bir Araç: Kopenhag Tükenmişlik Envanterinin Marmara Üniversitesi Akademik Personeli Üzerine Uyarlanması”, Yönetim, Yıl:20, Sayı: 63, s.77-98.

DIEFENDORFF, James, M. et al (2005), “The dimensionality and antecedents of emotional labor strategies”, Journal of Vocational Behavior, 66, p.339-357.

EROĞLU, Şeyma Gün (2014), “Örgütlerde Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 19, s.147-160.

HOCHSCHILD, Arlie Russell (1979), “Emotion Work, Feeling Rules and Social Structure”, American Journal of Sociology, Vol.85, No.3, s.551-575.

HOCHSCHILD, Arlie Russell (1983), The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling, 20th Ed., University of California Press, Berkeley and Los Angeles.

KAYA, Ufuk - Neslihan Serçeoğlu (2013), “Duygu İşçilerinde İşe Yabancılaşma: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma”, Çalışma ve Toplum, s. 311-345.

KONAKAY, Gönül (2013), “Akademisyenlerde Duygusal Zeka Faktörlerinin Tükenmişlik Faktörleri ile İlişkisine Yönelik Bir Araştırma: Kocaeli Üniversitesi Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, s.121-144.

KÖSE Sevinç vd. (2011), “Duygusal Emek Davranışlarının İş görenlerin Tükenmişlik Düzeyleri İle İlişkisi Üzerine Sağlık Sektöründe Bir Araştırma”, İşletme Fakültesi Dergisi Cilt 12, Sayı 2, s.165-185.

KRISTENSEN, Tage S. (2005), “The Copenhagen Inventory: A new tool for the assessment of burnout”, Work & Stress, 19(3), p.192-207.

200

KUTANIS, Rana Özen - Ahmet Karakiraz (2013), “Akademisyenlerde Tükenmişliğin Kopenhag Tükenmişlik Envanteri (CBI) ile Ölçülmesi: Bir Devlet Üniversitesi Örneği, İşletme Bilim Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, s.13-30.

ORAL, Lale - Sevinç Köse (2011), “Hekimlerin Duygusal Emek Kullanımı İle İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, s.463-492.

TOKMAK, İsmail (2014), “Duygusal Emek ile İşe Yabancılaşma İlişkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Etkisi”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 6/3, s.134-156.

YILDIRIM, Mehmet Halit - Emel Eylül Erul (2013), “Duygusal Emek Davranışının İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, ISSN: 1309 -8039 (Online), s.89-99.

KIRSAL KESİMDE “YAŞLI KADIN” OLMAK***Yrd. Doç. Dr. Zuhul GÜLER***AİBÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, zuhulguler69@hotmail.com***Doç. Dr. Nuran GÜLER***Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü,
nuranguler@yahoo.com.tr***Yrd. Doç. Dr. Doğançan ÖZSEL***Tunceli Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
dogancan_ozsel@yahoo.com***Özet**

Türkiye’de, kırdan kente doğru yaşanan göç nedeniyle, kırsal kesimde ağırlıklı olarak yaşlı nüfus kalmaktadır. Şöyle ki, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistiklerle Yaşlılar 2014 verilerine göre 2008 yılında kırsal alanda yaşayan yaşlı nüfusun oranı %10,2 iken, bu 2014’te %14,6’ya yükselmiştir. Kentsel alanda ise toplam nüfus içindeki yaşlı nüfus oranı 2008’de 5,7 iken, 2014 yılında 7,4’e çıkmıştır. Dolayısıyla kentsel alanda da yaşlı nüfus oranı artmakla birlikte, oransal olarak kırsal alandaki yaşlı nüfus, kentsel alana göre çok daha yüksektir. Çalışmanın konusunu yaz-kış sürekli olarak kırsal alanda yaşayan yaşlı nüfustan, kadın nüfus oluşturmaktadır.

Hem kadın hem de yaşlı kadın olmak, dezavantajlı konumu pekiştirmektedir. Konu ile ilgili literatür de incelendiğinde yaşlı kadınların yaşlı erkeklere göre yoksul ve yalnız yaşama olasılığı daha fazla olmaktadır. Çalışmanın amacını kırsal kesimde yaşayan kadın yaşlıların öncelikli sorun ve müdahale alanlarının ortaya konulmasıdır.

Çalışmanın örneklemini Sivas ili Zara ilçesinin 20 köyünde yaz-kış sürekli yaşayan 65 yaş ve üzeri 83 kadın oluşturmaktadır. Veriler doğrudan görüşme yolu ile soru formu uygulanarak derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Kadın Yaşlı, Kırsal Kesim**BEING AN “ELDERLY WOMAN” IN RURAL AREAS****Abstract**

Because of widespread migration to urban areas, elderly people are now the majority of the rural population in Turkey. In accordance to the data of Turkish Statistical Agency (TÜİK), while elderly people were 10.2% of the population in 2008, in 2014 it raised to 14.6%. Meanwhile in urban areas in the same period, the percentage of elderly population raised from 5.7% to 7.4%. Thus, while the percentages raises in both, proportionatly, elderly population in rural areas is much higher. This study focuses on elderly females of that specific population which lives in rural areas.

Being both woman and an elderly individual is a strikingly disadvantageous position. As is widely demonstrated in the relevant literature, elderly women’s possibility to live in poverty and alone is much higher in comparison to men. The research aims at specifying the primary problems and possible policies to resolve those problems.

Sample of the research includes 83 elderly women who are over 65 years old and all live in 20 different villages of the Zara district of the city of Sivas, Turkey. The data is collected through a survey study that is carried out by face to face talking.

Keywords: Senectitude, Elderly Females, Rural Areas

* Bu çalışma, TÜBİTAK SOBAG tarafından desteklenen, yürütücülüğünü Yrd. Doç. Dr. Zuhul Güler’in yaptığı, Doç. Dr. Nuran Güler ve Yrd. Doç. Dr. Doğançan Özsel’in araştırmacı olarak yer aldığı 113K515 Huzurevi Köyleri: Kırsal Kesimde Yaşlılık adlı proje verilerinden hareketle hazırlanmıştır. Ayrıca “I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı – İnsan ve Toplum Bilimleri” (IBAD-2016) sempozyumunda sözlü bildiri olarak da sunulmuştur.

GİRİŞ

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre (2016:1) 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun oranı 2014 yılında %8 iken 2015 yılında %8,2'ye yükselmiştir. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üçülke sırasıyla %30,4 ile Monako, %26,6 ile Japonya ve %21,5 ile Almanya'dır. Türkiye bu sıralamada 167ülke arasında 66. sırada yer almaktadır. Ve çeşitli şekillerde sık sık dile getirildiği üzere Türkiye hızla yaşlanan bir toplum olma yoluna girmiştir. Bağımlılık oranı da giderek artmaktadır. Şöyle ki, çalışma çağındaki her 100 kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı, 2014 yılında %11,8iken bu oran 2015 yılında %12,2'ye yükselmiştir (TÜİK 2016:1).

TÜİK 2015 verilerine göre yaşlı nüfusun %43,8'ini erkeknüfus, %56,2'sini kadın nüfus oluşturmaktadır (TÜİK 2016:1).Kadınlarda ortalama yaşam süresi erkelere göre daha uzundur (Bkz. Tablo 1, Şekil 1 ve Şekil 2). Bu nedenle “Türkiye’de de yaşlılığın kadınlaşması sürecinin başladığı ifade edilmektedir (Tufan, 2014:68).

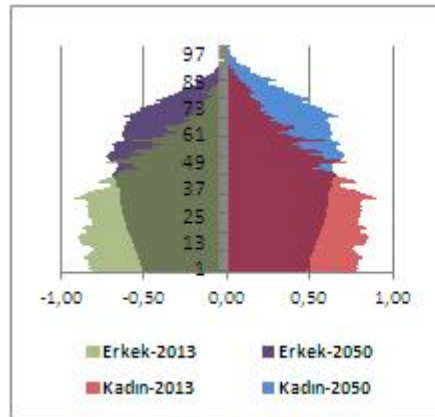
Tablo 1: Cinsiyete Göre Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
2013	76,9	74,7	79,2
2015	77,1	74,9	79,4
2017	77,3	75,1	79,6
2023	77,9	75,8	80,2

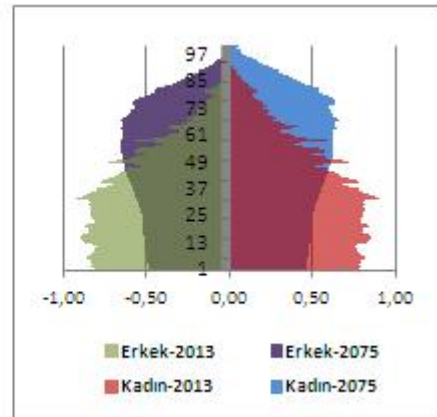
Kaynak: TÜİK, 2013 Nüfus Projeksiyonları, 2015-2023.

Yukarıdaki tabloda yer alan 2015-2023 nüfus projeksiyonundan da anlaşılacağı üzere, yıllar itibariyle kadınlarla erkekler arasında doğuştan beklenen yaşam süresi farkı kapanmamaktadır. Kadınlarda doğuştan beklenen yaşam süresi 2013'te 79,2 iken 2023'te 80,2'ye ulaşmaktadır. Erkeklerde ise doğuştan beklenen yaşam süresi 2013'te 74,7 iken 2023'te 75,8'dir. Buna ek olarak 2013, 2015 ve 2017 yıllarında doğuştan beklenen yaşam süresi kadınlarda erkelere göre 4,5 yıl daha fazla iken, 2023'te bu farkın 4,4 olacağı ön görülmektedir.

Şekil 1: Nüfus Piramidi 2013-2050

Şekil 2: Nüfus Piramidi 2013-2075

Kaynak:TÜİK, 2013 Nüfus Projeksiyonları, 2015-2023

Nüfus piramitleri de hem Türkiye'deki nüfusun hızla yaşlandığını hem de kadın yaşlı nüfusun erkek yaşlı nüfusa göre yıllar itibariyle daha fazla olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ancak burada önemli olan ve altının çizilmesi

gereken nokta, ne kadar uzun yaşandığı değil, nasıl yaşandığıdır. Başka bir deyişle, ortalama yaşam süresinden öte, yaşam kalitesi çok daha önemlidir

Kadınlarda doğuştan beklenen yaşam süresinin erkeklere göre daha uzun olması, kadınlara avantajlı bir konum sağlamaktan çok, dezavantajlı konumlarını daha da pekiştirmektedir. Şöyle ki, erkek yaşlı nüfusun 2015 yılında %1,2’sinin hiç evlenmemiş, %83,2’sinin resmi nikahla evli, %2,8’inin boşanmış, %12,9’unun eşi ölmüş iken, kadın yaşlı nüfusun %2,6’sı hiç evlenmemiş, %43,8’i resmi nikahla evli, %3,1’i boşanmış, %50,5’inin ise eşi ölmüştür (TÜİK, 2016:1). Dolayısıyla eşi ölmüş olan kadın yaşlı nüfusun oranı, erkek yaşlı nüfusun oranından yaklaşık dört kat (3,9) daha fazladır. Gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçlarına göre ise 2014 yılında tek kişilik yaşlı hane halklarının, toplam tek kişilik hane halkları içindeki oranı %45,8’dir. Tek başına yaşayan yaşlıların %76,5’ini kadınlar, %23,5’ini ise erkekler oluşturmaktadır (TÜİK, 2016:1).

Tablo 2: Cinsiyete Göre Yoksulluk Oranı (2012-2014)

Cinsiyet		Yıl		
		2012	2013	2014
	Toplam	22,6	22,4	21,8
	Yaşlı (65+)	18,7	17,9	18,3
Erkek				
	Toplam	22,2	22,0	21,4
	Yaşlı (65+)	17,7	17,4	18,3
Kadın				
	Toplam	22,9	22,8	22,2
	Yaşlı (65+)	19,4	18,2	18,2

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2012-2014a.

TÜİK’in İstatistiklerle Yaşlılar, 2016 verilerine göre yoksulluk oranı 2014 yılında Türkiye geneli için %21,8’dir. Yaşlı nüfus içinse yoksulluk oranı %18,3 ile Türkiye ortalamasına yakındır. Cinsiyete göre ise yoksul erkek yaşlı nüfus oranı 2012 yılında %17,7 iken bu oran 2014 yılında %18,3’e yükselmiştir. Yoksul kadın yaşlı nüfus oranı ise 2012 yılında %19,4 iken bu oran 2014 yılında %18,2’ye düşmüştür. Genel olarak yaşlı olmak yoksul kalma olasılığını arttırırken, eşi ölmüş, kırsal kesimde tek başına yaşayan kadın yaşlı olmak, bu olasılığı kesinleştirmektedir. Bu nedenle, yapılan bu çalışma ile Zara’nın 20 köyünde yaz-kış sürekli köyde yaşamını sürdüren kadın yaşlıların sosyo-ekonomik profili, öncelikli sorun ve müdahale alanlarının ortaya koyulması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmanın verileri, TÜBİTAK SOBAG tarafından desteklenen ve alan uygulaması Sivas İli Zara İlçesinin 20 köyünde yapılan 113K515 Huzurevi Köyleri: Kırsal Kesimde Yaşlılık adlı proje verilerinden, yaz-kış sürekli yaşayan 65 yaş ve üzeri toplamda 83 kadın katılımcının verileri çekilerek elde edilmiştir. Alan çalışması 1-21 Ağustos 2014 tarihleri arasında yapılmıştır. Alan çalışmasının yapıldığı Zara’nın 20 köyü şunlardır: Dipsizgöl, Kaplan, Girit, Nasır, Canova, Derbent, Deredam, Ütük, Yarağıl, Tödürge, Yapak, Ekinli, Korkut, Gümüşçevre, Avşar, Tuzlagözü, Kızılkale, Kevenli, Eymir,

Köyler seçilirken, Zara ilçesinin merkezi ölçü alınarak Doğu, Batı, Kuzey ve Güney olmak üzere köyler öncelikle belirlenmiş, ardından ise güdümlü örnekleme tekniği ile nüfusu en kalabalık olan köy seçilmiştir. Gidilen köylerde ise tam sayım yapılmıştır. Veriler, hazırlanan Sosyo-Ekonomik Soru Formu, 65 yaş ve üzeri kadın katılımcılara doğrudan görüşme yoluyla uygulanarak derlenmiştir. Ayrıca gidilen her köy hakkında bilgi almak üzere Köy Genel Bilgi Formu hazırlanmış ve muhtarlara, muhtara ulaşılamadığı durumlarda da azalara uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesi SPSS Nicel Veri Analiz Programı aracılığı ile yapılmıştır.

BULGULAR

1. Temel Demografik Göstergeler

Bu başlık altında çalışma kapsamında yer alan kadın yaşlıların yaş, medeni durum, doğum yeri, eğitim durumu gibi tanımlayıcı verilere yer verilecektir.

Yaş dağılımı açısından en yüksek oranı %31,3 ile 65-69 yaş arasında olan kadınlar oluşturmaktadır. Bunu daha sonra %22,9 ile 70-74 yaş, %18,1 ile 80-100 ve %13,3 ile 75-79 yaş arasında olanlar izlemektedir. Kadın yaşlıların %14,5'i ise yaşlarını bilmediklerini belirtmişlerdir.

Kadın yaşlıların %98,8'inin doğum yeri köydür. Kent doğumlu olanların oranı ise sadece %1,2'dir.

Tablo 3: Eğitim Durumuna Göre Dağılım

Eğitim Durumu	Sayı	%
Okur-yazar değil	76	91,6
Okur-yazar ama bir okuldan mezun değil	4	4,8
İlkokul mezunu	3	3,6
Toplam	83	100,0

204

Kadın yaşlılardan %91,6'sı okur-yazar değildir. Okur-yazar ama bir okuldan mezun olmayanlar %4,8'dir. İlkokul mezunu olanların oranı ise sadece %3,6'dır.

Tablo 4: Medeni Duruma Göre Dağılım

Medeni Durum	Sayı	%
Hiç evlenmedi	1	1,2
Evli	40	48,2
Boşandı	1	1,2
Eşi öldü	41	49,4
Toplam	83	100,0

En yüksek oranı %49,4 ile eşi ölmüş olanlar oluşturmaktadır. Bunu daha sonra %48,2 ile evli olanlar izlemektedir. En düşük oranı ise, %1,2 ile eşit oranda olmak üzere, hiç evlenmeyenler ile boşanmış olanlar oluşturmaktadır.

Dolayısıyla kadın yaşlıların yarıya yakınının eşi ölmüştür. Bunda da hem kırsal kesimde evlenen kadın ve erkekler arasında yaş farkının kadının aleyhine yüksek olmasının hem de kadınların ortalama yaşam süresinin kadınlara göre daha yüksek olmasının etkisi olduğu söylenebilir.

Toplam çocuk sayısına göre en yüksek oranı %22,9 ile beş çocuğu olanlar; en düşük oranı ise %1,2 ile 10 çocuğu olanlar oluşturmaktadır. Hiç çocuğu olmayanlar ise %4,8 oranındadır.

Tablo 5: Hanede Kış Aylarında Yaşayan Kişi Sayısı

Hanede Kış Aylarında Yaşayan Kişi Sayısı	Sayı	%
1	14	16,9
2	35	42,2
3	9	10,8
4	3	3,6
5	5	6,0
6	5	6,0
7	7	8,4
8	1	1,2
9	4	4,8
Toplam	83	100,0

Hanede kış aylarında yaşayan kişi sayısı açısından en yüksek oranı %42,2 ile iki kişi yaşayanlar, en düşük oranı ise %1,2 ile sekiz kişi bir arada yasanlar oluşturmaktadır. Tek kişi yaşadığını belirtenlerin oranı ise, 16,9 ile, iki kişi yaşadığını belirtenlerden sonra en yüksek oranı oluşturmaktadır. Bu de demektir ki, kadın yaşlıların yaklaşık %17’si kışın köyde ve evinde tek başına yaşamını sürdürmektedir. Yaz aylarında tatillerde başka şehirlerde yaşayan çocuklar, konu komşu ve akrabalar köye geldiklerinden, söz konusu aylarda köyler çok kalabalıklaşmakta ve bu yaşlıların yalnızlık çekmelerini kısmen de olsa azaltabilmektedir.

2. Sosyo-Ekonomik Özellikler

Katılımcıların köyde yaz-sürekli yaşama ortalaması 52 yıldır (Std. 2,70858E1). En kısa süre köydeyaşamış olan iki yıl, en uzun süreli de 92 yıl yaşanmıştır.

Göç eğilimine bakıldığında ise %87’si göç etmeyi hiç düşünmediğini belirtirken, %13’ü göç etmeyi düşündüğünü belirtmiştir.

Göç etmek istemediğini belirtenler neden olarak en yüksek oranda (%66,7) köyünü sevmesini göstermiştir. Bunu daha sonra 21,6 ile kimsesinin ve gideceği yerin, başka evinin olmadığını belirtenler, 3,9 ile de, eşit oranlarda olmak üzere, şehirde yaşamın zor olduğunu ve çocuklarının yanına gitmek istemediğini belirtenler izlemektedir.

Göç etmeyi düşündüğünü belirtenlerin göç etme nedenleri arasında ilk sırada %50 ile yalnızlık gelmektedir. Bunu daha sonra %37,5 ile çocuklarının yanına gitmek istemeleri izlemektedir. Şehirdeki imkanlar fazla olduğu için göç etmeyi düşünenlerin oranı ise %12,5’tir.

Kadın yaşlılara, “eğer olanakları olsa nerede yaşamak istedikleri” sorulduğunda %79,5’i yine o köyde yaşamak isteyeceklerini belirtmişlerdir. Şehirde yaşamak istediğini belirtenler sadece %10 oranındadır. Köyün-Şehrin fark etmeyeceğini, çocukları neredeyse orada yaşamak isteyeceğini belirtenler ise %7,2’dir.

“Olanakları olsa eğer kiminle yaşamak istedikleri” sorulduğunda ise en yüksek oranda, %51 ile eşi ve çocukları ile birlikte yaşamak isteyeceğini belirtenler oluşturmaktadır. Bunu daha sonra %27,2 ile çocukları ile ve çocuklarının evinde, %9,6 ile kendi evinde ve çocukları ile yaşam isteyeceğini belirtenler izlemektedir. Eğer eşi hayatta değilse kendi evinde yalnız yaşamak isteyeceğini belirtenlerin oranı %7,2 iken, huzurevinde yaşamak isteyeceğini belirtenler ise %1,2 ile en düşük orandadır.

Tablo 6: En Önemli Sorunun Ne Olduğu?

En Önemli Sorun	Sayı	% (N=83)*
Hiç bir sorunun yok	25	30,9
Geçim sıkıntısı (=parasızlık)	4	4,9
Sağlık (=hastalık)	45	55,6
Yalnızlık	4	4,9
Aile içi geçimsizlik	1	1,2
Çocuklarının rahatsızlığı	1	1,2
Torunların bekar olması	1	1,2
Toplam	81	100,0

* 2 Bilinmiyor

En önemli sorununun sağlık olduğunu belirtenler %55,6 ile en yüksek orandadır. Bunu daha sonra %30,9 ile hiçbir sorununun olmadığını belirtenler izlemektedir. En önemli sorununun yalnızlık ve geçim sıkıntısı olduğunu belirtenler ise %3,7 ile bir birine eşit orandadır.

206

Tablo 7: Temel Geçim Kaynağı

Geçim Kaynağı	Sayı	%
Hiçbir gelir kaynağım yok (oğlum bakıyor/tanıdıklar veriyor)	5	6,0
Emekli aylığı	45	54,2
Dul ve yetim aylığı	14	16,9
Yaşlılık aylığı	9	10,8
Tarım ve hayvancılık	10	12
Toplam	83	100,0

Temel geçim kaynağında birinci sırada %54,2 ile emekli aylığı yer almaktadır. Bunu daha sonra sırasıyla %16,9 ile dul ve yetim aylığı, %12 ile tarım ve hayvancılık, %10,8 ile yaşlılık aylığı izlemektedir. Hiçbir gelir kaynağının olmadığını ve oğlunun/tanıdıklarının baktığını belirtenler %6 ile azımsanmayacak bir orandadır.

Tablo 8: Ekonomik Durumun Nasıl Değerlendirildiği?

Ekonomik Durumun Nasıl Değerlendirildiği?	Sayı	%
Çok iyi	3	3,6
İyi	21	25,3

Orta	39	47,0
Kötü	18	21,7
Çok kötü	2	2,4
Toplam	83	100,0

Ekonomik durumlarını orta olarak değerlendirenler %47 ile en yüksek orandadır. Bunu daha sonra ekonomik durumunu %25,3 ile iyi, %21,7 ile kötü olarak değerlendirenler izlemektedir. Ekonomik durumunu çok iyi olarak değerlendirenler %3,6, çok kötü olarak değerlendirenler ise %2,4 oranındadır.

Tablo 9: Şu Anki Ekonomik Durumdan Memnuniyet Derecesi

Memnuniyet Derecesi	Sayı	%
Çok memnunum	3	3,6
Memnunum	38	45,8
Orta	17	20,5
Memnun değilim	23	27,7
Hiç memnun değilim	2	2,4
Toplam	83	100,0

Şu anki ekonomik durumundan memnun olduğunu belirtenler %45,8 ile en yüksek orandadır. Bunu daha sonra %27,7 ile memnun olmadığını, %20,5 ile orta olarak değerlendirdiğini belirtenler izlemektedir. Şu anki ekonomik durumundan çok memnun olduğunu belirtenler %3,6, hiç memnun olmadığını belirtenler ise %2,4 oranındadır. Yaşamda en önemli şey, en yüksek oranda ve %53 olarak sağlık görülmektedir. Bunu daha sonra %15,6 ile aile (çoluk, çocuk, torun, aile huzuru vb.), %8,4 ile para izlemektedir. Yaşamında hiçbir şeyin önemli olmadığını belirtenler %6, bilmediğini belirtenler ise %10,8 oranındadır.

3. Sağlık

Sağlık durumunun kötü olduğunu belirtenler, %33,7 ile en yüksek orandadır. Bunu daha sonra %27,7 ile orta, %25,3 ile iyi, %8,4 ile çok kötü ve %4,8 ile çok iyi olduğunu belirtenler izlemektedir. Daha da önemlisi, uygulanan ve aşağıdaki tabloda verilen ve uygulanan Geriatrik Depresyon Ölçeği verilerine göre, kadın yaşlıların yarısından fazlasında kesin depresyon bulunmaktadır.

Tablo 10: Depresyon Durumu

Depresyon Durumu	Sayı	%
Depresyon yok	23	27,7
Olası depresyon	10	12,0
Kesin depresyon	50	60,2
Toplam	83	100,0

Tablodan da anlaşılacağı üzere yaşlı kadınların %60,2'sinde kesin depresyon, %12'sinde olası depresyon belirlenmiştir. Depresyonu olmayan yaşlı kadın oranı ise sadece %27,7'dir. Buna ek olarak kadın yaşlıların yine yarısından fazlasında (%55,4) uyku problemi belirlenmiştir. Uyku problemi olmayan yaşlı oranı %44,6'dır.

Herhangi bir sağlık sorunları olduğunda öncelikle başvurulan yer %95,1 ile hastane olmaktadır. %4,9'u ise aile hekimine başvurduğunu veya aile hekiminin köye geldiğini belirtmiştir.

Tablo 11: Sosyal Güvenliğe Sahip Olma Durumu

Sosyal Güvenlik Durumu	Sayı	%
Var	77	92,8
Yok	6	7,2
Toplam	83	100,0

Kadın yaşlıların %92,8'i Sosyal güvenlik kapsamındadır. Bununla birlikte %7,2 gibi azımsanmayacak oranda kadın yaşlının da hiçbir sosyal güvencesi bulunmamaktadır.

Sosyal güvenlik kapsamında olanların %41,6'sı BAĞ-KUR, %37,7'si SSK, %9,6'sı Yeşil Kart sahibi, %1,3'ü Emekli Sandığı'na bağlıdır. Bilmediğini belirtenlerin oranı ise %9,1'dir.

Katılımcılar, genel olarak kendilerine verilen sağlık hizmetlerinden memnun değillerdir. Şöyle ki, kadın yaşlıların %61,7'si yaşlılara verilen sağlık hizmetinden memnun olmadığını belirtirken, sadece %6,2'si memnun olduğunu ifade etmiştir.

4. Kamu Politikaları

Bu başlık altında köyde ve şehirde yaşayan yaşlılara verilen hizmetlerin değerlendirilmesine, en çok hangi hizmetin eksik hissedildiğine ilişkin verilere yer verilmiştir.

Tablo 12: Köyde Yaşayan Yaşlılara Verilen Hizmetlerin Nasıl Değerlendirildiği?

	Sayı	%
Yeterli	28	33,7
Orta	10	12,0
Yetersiz	32	38,6
Bilmiyorum	9	10,8
Hizmet yok	4	4,8
Toplam	83	100,0

Köyde yaşayan yaşlılara verilen hizmeti yetersiz olarak değerlendirenlerin oranı %38,6 ile en yüksektir. Bunu daha sonra %33 ile yeterli, %12 ile orta olarak değerlendirenler izlemektedir. Bilmediğini belirtenlerin oranı %10,8, hizmetin hiç olmadığını belirtenler ise %4,8 oranındadır.

Kadın yaşlılara, “öncelikli olarak en fazla hizmet götürülmesi gereken kesimin kim olduğu” sorulduğunda %45,1 ile en yüksek oranda yaşlılar yanıtı alınmıştır. Bunu daha sonra %17,1 ile gençler, %13,4 ile yoksullar, %4,9 ile çocuklar, %3,7 ile engelliler izlemektedir. En düşük oranları ise, %1,2 ile eşit oranda olmak üzere hastalara ve kimsesizlere öncelikli hizmet götürülmesi gerektiğini düşünenler oluşturmaktadır. Bilmediğini belirtenler %8,5, herkese verilmesi gerektiğini düşünenler ise %4,9 oranındadır. Yaşanılan köyde en fazla eksikliği hissedilen hizmet %44 ile altyapıdır (yol, su, kanalizasyon vb.). Bunu daha sonra %6,1 ile Sağlık Ocağı, %2,4 ile sık sık elektrik ve telefon kesintisi izlemektedir. En düşük

oranları ise, %1,2 ile eşit oranda olmak üzere, maddi imkansızlık, çevre kirliliği, kışın yalnız hissetme oluşturmaktadır. Bilmediğini belirtenler %7,3, hiçbir hizmetin olmadığını ifade edenler ise %1,2 oranındadır.

5. Yaşlılık Algısı

Bu başlık altında, kadın yaşlıların hayatlarından memnuniyet derecesine, en büyük mutluluk kaynaklarının ne olduğuna, elden ayaktan düştüklerinde nerede ve kim tarafından bakılmak istediklerine, en büyük korkularına ilişkin verilere yer verilecektir.

Tablo 13: Hayatlarından Memnuniyet Derecesi

Memnuniyet Derecesi	Sayı	%
Çok memnunum	18	21,7
Memnunum	37	44,6
Orta	14	16,9
Memnun değilim	8	9,6
Hiç memnun değilim	6	7,2
Toplam	83	100,0

En yüksek oranı, 44,6 ile memnun olduğunu belirtenler oluşturmaktadır. Bunu daha sonra, %21,7 ile çok memnun olduğunu, %16,9 ile orta düzeyde memnun olduğunu, %9,6 ile memnun olmadığını ve %7,2 ile hiç memnun olmadığını belirtenler izlemektedir. Elden ayaktan düştüklerinde en yüksek oranda, %41 ile kendi evlerinde çocuklarının bakmasını istemektedirler. Bunu daha sonra %37,3 ile çocuklarının evinde ve çocuklarının, %6 ile eşi hayatta ise eşinin yoksa da kendi evinde yalnız yaşamak istediğini belirtenler izlemektedir. Bunun dışında %2,4 ile eşit oranlarda devletin bakmasını, kimseye muhtaç olmak istemediğini belirtenler ile Allah baksın diyenler bulunmaktadır. Bilmediğini belirtenler %4,8 ve huzurevinde bakılmak istediğini belirtenler ise %1,2 ile en düşük orandadır.

Tablo 14: Yaşlılar Âşık Olabilir mi?

Âşık Olma	Sayı	% (N=83)*
Evet	28	35,0
Hayır	34	42,5
Fikrim yok	15	18,8
Cevap vermek istemedi	3	3,8
Toplam	80	100,0

* 3 Bilinmiyor

En yüksek oranı %42,5 ile yaşlıların âşık olamayacağını belirtenler oluşturmaktadır. Bunu daha sonra %35 ile âşık olabileceğini, %18,8 ile fikrinin olmadığını belirtenler oluşturmaktadır. %3,5'i ise cevap vermek istememiştir.

Tablo 15: Yaşlıların En Büyük Korkusu

En Büyük Korku	Sayı	% (N=83)*
Ölüm	8	9,8

Yalnızlık	3	3,7
Elden ayaktan düşmek, bakıma muhtaç olmak	22	26,8
Bilmiyorum	3	3,7
Allah	12	14,6
Korkum yok	31	37,8
Başka	3	3,6
Toplam	82	100,0

***1 Bilinmiyor**

Hiçbir korkusu olmadığını belirten %37,8 oranındaki yaşlı kadın, kapsam dışında bırakılırsa eğer, korku olarak en yüksek oranı %26,8 ile elden ayaktan düşmek ve bakıma muhtaç olmak oluşturmaktadır. Bunu daha sonra %14,6 ile Allah korkusu, %9,8 ile ölüm, %3,7 ile yalnızlık olduğunu belirtenler izlemektedir. Başka (%3,6) seçeneği kapsamında ise en büyük korkusunun ülkedeki karışıklık, iman-kuran yoksunluğu olduğunu belirtenler yer almaktadır.

Kadın yaşlıların en büyük mutluluk kaynakları %31,3 ile çocuklarıdır. Bunu daha sonra %12 ile komşu ve akrabaları, %10,8 ile eşi, %7,2 ile kendisi %4,8 ile Allah, %2,4 ile eşit oranda olmak üzere sağlık ve torunları, köyü olduğunu belirtenler izlemektedir. Mutluluk kaynağı olmadığını ifade edenlerin oranı %7,2 ile azımsanmayacak bir orandadır. Bilmediğini belirtenler ise %3,6 oranındadır.

Yaşlıların köyde yaşarsa daha mutlu olacağını belirtenlerin oranı, %65,4 ile en yüksektir. Bunu daha sonra %11,1 ile kendileri nerede isterse orada, %8,6 şehirde, %6,2 ile çocuklarının yanında ve %3,7 kendi evlerinde yaşarlarsa daha mutlu olacağını belirtenler izlemektedir. Bilmediğini belirtenler ise %4,8 oranındadır.

Tablo 16: Köyde Yaşayanların En Önemli Sorunu

En Önemli Sorun	Sayı	%
Bakım	11	13,3
Ekonomik durum	9	10,8
Güçsüzlük	3	3,6
Yalnızlık	4	4,8
Bilmiyorum	27	32,5
Sorunları yok	19	22,9
Sağlık	5	6,0
Ulaşım	2	2,4
Huzur	2	2,4
Cevap vermek istemedi	1	1,2
Toplam	83	100,0

En yüksek oranı, %32,5 ile “köyde yaşayanların en önemli sorununun ne olduğunu bilmediğini” belirtenler oluşturmaktadır. Bunu daha sonra %22,9 ile sorunları olmadığını, %13,3 ile bakım, %10,8 ile ekonomik durum, %4,8 ile yalnızlık, %3,6 ile güçsüzlük, %2,4 ile eşit oranlarda olmak üzere ulaşım ve huzur izlemektedir. Cevap vermek istemeyenler ise 1,2 oranındadır.

SONUÇ

Öncelikle verilerden hareketle çıkarılması gereken genel sonuç, yaşlılara ve özellikle yaşlı kadınlara yönelik hizmetlere kırsal kesimden başlanması şeklindedir. Cinsiyet bağımsız bir değişken olarak ele alınmadan değerlendirilecek olunursa, kırsal kesimde yaşayan yaşlılar kentsel kesimde yaşayan yaşlılara oranla daha dezavantajlı konumdadırlar. Eğer sürekli köyde yaşayanlar kadın yaşlılardan oluşuyorsa yaşanan yoksunlukların daha da arttığı Zara köyleri örneğinden hareketle söylenebilir.

Çalışma kapsamında yer alan kadın yaşlıların %91,6’sı okur-yazar değildir. Türkiye geneli için bu oran 2014 için %23,9, erkek yaşlılarda %9,8, kadın yaşlılarda ise %34,9’dur (TÜİK, 2014b). Dolayısıyla Zara köylerinde okur-yazar olmayan kadın yaşlıların oranı Türkiye geneline göre yaklaşık üç (2,6) kat daha fazladır.

Kadınlarda doğuştan beklenen ortalama yaşam süresinin erkelere oranla daha yüksek olması ve özellikle kırsal kesimdeki geleneksel aile yapısında evliliklerde kadın ile erkek arasında yaş farkının fazla oluşu, yaşlılıkta eşi öldüğü için tek kalan kadın yaşlı oranının artışı şeklinde sonuçlanmaktadır. Bu nedenle de Türkiye’de yaşlı nüfusun yasal medeni durumu, cinsiyetler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. 2015 verilerine göre yaşlı erkek nüfusun %12,92’unun eşi ölmüş iken, yaşlı kadın nüfusta bu oran %50,5’tir (TÜİK, 2016) Zara köylerinde ise eşi ölmüş kadın yaşlı oranı 49,4 ile Türkiye geneline çok yakındır.

Gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçlarına göre (TÜİK 2014a) tek kişilik hanelerin %45,8’ini yaşlılar oluşturmaktadır. Tek başına yaşayan yaşlıların %76,5’ini kadınlar, %23,5’ini ise erkekler oluşturmaktadır. Zara köylerinde ise tek başına yaşayan kadın yaşlı 16,9 ile azımsanmayacak bir orandadır. Kadın yaşlılar olanakları olsa öncelikle eşleri hayatta ise eşleriyle, eşleri hayatta değilse de çocukları ile birlikte yaşamak istemektedirler. Sadece bir (%1,2) yaşlının huzurevi seçeneğini belirtmiş olması içe çok anlamlıdır.

Hem genel olarak tüm yaşlılara göre hem evli yaşlılara göre, eşi ölmüş yaşlılar ve özellikle eşi ölmüş kadınlar en yoksul ve gelir açısından en kırılgan kesimi oluşturmaktadır (Arber, 2004:97 vd.’den Akt.: Arun ve Karademir Arun 2011: 1520).

Çalışma kapsamında yer alan köylerde kadın yaşlıların temel geçim kaynakları sırasıyla emekli aylığı, dul ve yetim aylığı, tarım ve hayvancılık ile yaşlılık aylığıdır. Azımsanmayacak oranda (%6) kadın yaşlının ise hiçbir gelir kaynağı bulunmamaktadır. Bununla birlikte kadın yaşlıların yarıya yakını (%47) ekonomik durumunu “orta” olarak değerlendirirken, yine yarıya yakını (%45,8) şu andaki ekonomik durumundan memnun olduğunu belirtmiştir. En önemli sorun ise oransal olarak sırasıyla sağlık, yalnızlık ve de son sırada geçim sıkıntısı yer almaktadır.

Geçim kaynaklarına bakıldığında, yoksulluk sınırında olmakla birlikte hem ekonomik durumlarından orta düzeyde memnun olmalı, hem şu andaki ekonomik durumlarından en yüksek oranda memnun olmaları ve en önemli sorun sıralamasında geçim sıkıntısının son sırada yer alması ilk bakışta çok çelişkili bir durum olarak düşünülebilir. Ancak bu konudaki literatür incelendiğinde (Bkz. Gül ve Ark. 2015:45) bu durum “memnuniyet paradoksu” olarak şeklinde tanımlanmaktadır.

Şöyle ki, gerontolojik araştırmalar, yaşlıların gelirleri düşük olmasına rağmen ekonomiktatminlerinin gençlere oranla daha yüksek olduğunu göstermiştir. Yaşlı insanların gelirleri düşük olmasına rağmen, gençlere göre daha memnun oldukları gözlenmekte ve bu durum “memnuniyet paradoksu” terimiyle adlandırılmaktadır

(Hansen, Slagsvold, Moum 2008’den Akt. Gül ve Ark. 2015:45).

Sağlık algılarını sırasıyla kötü, orta, iyi, çok kötü ve çok iyi olduğunu belirtenler izlemektedir. Yaşam memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre ise 2014 yılında genel sağlık durumundan memnun olduğunu belirten yaşlı bireylerin oranı %47,5 iken bu oran 2015 yılında %45,6’ya düşmüştür (TÜİK, 2016:2). Ölüm nedeni istatistiklerine göre 2014 yılında ölen yaşlıların %46,7’si dolaşım sistemi hastalıklarından hayatını kaybetmiş ve bu hastalığı ikinci sırada %16,9 ile iyi huylu ve kötü huylu tümörler, üçüncü sırada ise %12,8 ile solunum sistemi hastalıkları takip etmektedir (TÜİK, 2016:2).

Prof. Dr. İsmail Tufan’ın ifadesiyle, “yaşlılık bir hastalık değildir ve yaşlılık dönemindeki sağlık sorunlarının nedeni yaşlılık değil, yaşlıların yaşam koşullarından kaynaklanmaktadır”. Dolayısıyla “nasıl yaşarsak öyle yaşlanırız” ifadesinden hareketle, yaşlılık döneminde yaşam kalitesinin arttırılmasına yönelik politika ve uygulamalarla yaşlıların yaşlılık döneminde sağlık açısından kendilerini çok iyi hissetmeleri sağlanabilecektir. Kadın yaşlılar tarafından en önemli sorun olarak birinci sırada sağlık sorununun yer alması da bu yorumu destekler niteliktedir. Daha da önemlisi çalışma kapsamında yer alanların kırsal kesimde yaşaması, kadın olması, tamamına yakının okur-yazar olmaması, bu konudaki bilinç düzeylerinin düşük olmasına hem de sağlık hizmetlerine erişimde, kentsel alanda yaşayan yaşlılara göre sağlık vb. hizmetlere erişimde yoksunluk yaşamaları ile sonuçlanmaktadır. Azımsanmayacak oranda kadın yaşlıların köyde tek başına yaşamını sürdürmesi, gidilen köylerden sadece bir köyde sağlık ocağı bulunması, genel olarak sağlık durumlarını kötü olarak hissetmelerine rağmen düzenli sağlık kontrolü yaptırılmamaları ve kendi kaderlerine terk edilmeleri anlamına gelmektedir.

Zara’nın 20 köyünde yapılan bu çalışmada yaşlı kadınların %60’2’sinde kesin depresyon, %12’sinde olası depresyon belirlenmiştir. Yapılan çalışmalara göre yaşlılık döneminde görülen ruhsal sorunlar arasındadepresyon birinci sırada yer almaktadır (Bkz. Elkin, 2016:2). Söz konusu veriler Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ancak burada bir noktanın altının çizilmesi gerekmektedir. Yaşlılara yönelik olarak yapılan depresyon çalışmalarında, Türkiye geneli için bir birin çok farklı oranlar elde edilmiştir. Cinsiyete göre değişmekle birlikte, Türkiye çapında yapılan çalışmalarda yaşlılarda depresyon görülme sıklığı %10,2 ile %61,1 arasında değişmektedir. Şöyle ki, Sivas il merkezine bağlı bulunan kırsal bölgelerde yaşayan yaşlılarda %36 (Kocataş ve ark. 2004), Trabzon’da huzurevinde yaşayan yaşlılarda %41, evinde yaşayanlarda %29 (Topbař vd. 2004), Edirne’de kendi evinde yaşayanlarda %37,2 ve huzurevinde yaşayanlarda %48,1 (Şahin ve Yalçın 2003), Erzincan ili merkezinde yapılan çalışmada ise %61,1 oranında kesin depresyon bulgusu ortaya çıkarılmıştır (Hacıhasanoğlu. vd. 2008). Gönüllü olarak seçilen 84 yaşlı birey üzerinde yapılan çalışmada %28,6 (Kabátová O, 2014), Lefkoşa’da yaşlı bireylerde depresyon belirtileri görülme yaygınlığı %30,9 olarak saptanmıştır (Sucuoğlu 2012). Tamam ve Öner tarafından yapılan başka bir çalışmada toplumumuzdaki yaşlı kişilerin %13,5’inin depresyon hastalığının olduğu belirlenmiştir (Tamam ve Öner’den Akt.:Elkin, 2016:10). Uçkuve Küey ise çalışmalarında, 65 yaş üzerindedepresif belirtileri %11,

majör depresyonyaygınlığını %6 düzeyinde saptamışlardır (Uçku ve Küey'denAkt.:Elkin, 2016:10). Ülkemizde yaşlılarda depresyon görülmesıklığı %10-20 olarak bildirilmektedir.Kulaksızoğlu ve Gürvit'in yaptıklarıçalışmada yaşlılık depresyonu sıklığı ise %18olarak bulunmuştur(Kulaksızoğlu ve Gürvit'tenAkt. :Elkin, 2016:10). Bu verilerden hareketle çalışma kapsamında yer alan yaşlılardaki depresyon oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu ve ciddi bir sağlık sorunu olduğu, önlem alınmadığı taktirde yaşlılarda intihar oranının artacağı söylenebilir. Nitekim yapılan sistematik bir derlemede 65 yaş ve üzeri toplum içinde yaşayan yaşlılarda depresyonun mortaliteyi artırdığı belirlenmiştir (Dewey ve Saz'danAkt.:Elkin, 2016:10). Depresyon konusunda yapılançalışmalarda depresyonun ortaya çıkmasında yaş, cinsiyet, ırk, medeni durum,

yaşanılan yerin coğrafi durumu, düşük sosyo- ekonomik düzey, olumsuz yaşam olayları, sevgi yitimi, iş yaşamındaki çatışmalar ve doyumsuzluklar, benliği inciten onur kırıcı durumlarla karşılaşılması, aile bunalımları, emeklilik, beden sağlığının bozulması ve yaşlılık gibi yaşam olaylarının önemli yer tuttuğu saptanmıştır (Kocataş, Güler ve Güler'den Akt.:Elkin, 2016:10). Bu noktadan hareketle, Türkiye çapında 65 yaş ve üzeri yaşlılara ilişkin, çeşitli değişkenlere göre depresyon eğilimini ortaya koymaya yönelik çalışmaların yapılmasınınbir zorunluluk olduğunun altı çizilebilir. Köyde yaşayan yaşlılara yönelik olarak verilen her türlü hizmet yetersiz olarak değerlendirilmekte ve öncelikli olarak ve daha fazla köyde yaşayan yaşlılara hizmet verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Yaşanılan köyde en fazla eksikliği hissedilen hizmetler ise sırasıyla altyapı (yol, su, kanalizasyon vb.)Sağlık Ocağı, sık sık elektrik ve telefon kesintisi, maddi imkansızlık, çevre kirliliği, yalnızlıktır.Öncelikle tüm köylerin alt yapı sorunlarının çözümüne yönelik politika geliştirilip uygulanmalıdır. Evinde musluk suyu olmayan yaşlı bir bireyin köyün çeşmesinden evine bidonlarla, kovalarla su taşımalarının imkansızlığı ya da hastalandığında acil olarak hastaneye yetiştirilmesine engel olan yolun, alt yapı sorunun acilen çözümü açısından ne kadar önemli olduğunu gösteren sadece iki durumdur. Türkiye'de köy kırsal yerleşimler dağınık ve çok fazla kırdan kente göç verdiğiinden, Zara köyleri örneğinde olduğu gibi kış aylarında köy nüfusu daha da azaldığından, kuşkusuz her bir köye sağlık ocağı, aşevi, sosyal alan vb. yapılması çok maliyetli ve bu nedenle de imkansız olabilecektir. Ama bunun yerine tek tek köylerin birbirlerine yakınlıklarına, coğrafi konumlarına ilişkin yapılacak olan bir ön incelemeden sonra, coğrafi olarak bir birine yakın şekilde kümelenmiş olan birkaç köyün ortasındaki alana sağlık ocağı, aş evi, misafırhane vb. yapılabilir. Köylerde erkekler camiye giderek akranları ile sosyal ilişki kurabilirlerken, kadın yaşlılar için bu tür sosyal alanlar bulunmamaktadır.Hatta köy camileri köydeki erkekler için bir yoklama yeri olarak da işlev görebilmektedir. En azından sürekli camiye gelen bir yaşlı, bir iki gün gelmediğinde dikkat çekebilmekte ve merak edilebilmektedir.

Bu olanaksızlıklarına rağmen yaşlıların yarıya yakını şu andaki hayatlarından memnundurlar. Bunda da her şeye rağmen doğup büyüdükları, çocukluklarının geçtiği, geride anılar bıraktıkları, havasına suyuna alıştıkları köylerinde yaşamalarının etkisi olduğu düşünülebilir. Nitekim Kadın yaşlılara, “*eğer olanakları olsa nerede yaşamak istedikleri*” sorulduğunda 1/3'ünün yine o köyde yaşamak isteyeceklerini belirtmeleri ya da çok yüksek oranda (%87) başka bir yere ve de özellikle şehir göç etmek istemediklerini belirtmeleri bu yorumu destekler niteliktedir. İster kadın ister erkek yaşlı olsun, en uygun yaşam ortamının bizim

istediğimiz ve uygun bulduğumuz yer değil, onların istedikleri yer olduğunu da unutmamak gerekiyor. Ki bu anlamda da bakıldığında yaşlılar huzurevinde değil, öncelikle eşleri hayatta ise eşleri ile birlikte kendi evlerinde, eşleri hayatta değilse de çocukları ile birlikte ve köylerinde yaşamak istemektedirler.

En büyük korkuları elden ayaktan düşmek ve bakıma muhtaç olmak oluşturmaktır. Bunu daha sonra Allah korkusu, ölüm, yalnızlık izlemektedir. Kadın yaşlıların en büyük mutluluk kaynakları ise sırasıyla çocukları, komşu ve akrabaları, eşleri, kendileri, Allah, sağlıkları, torunları, köyleridir. Yaşam memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre ise yaşlı bireylerin 2015 yılında en önemli mutluluk kaynağı birinci sırada %66,8 ile aileleri, ikinci sırada ise %16,5 ile çocuklarıdır.

KAYNAKÇA

Arber, S. (2004). “Gender, Marital Status and Ageing: Linking Material, Health and Social Resources”. *Journal of Aging Studies*. Vol.18(1): 91-108.

Arun, Ö., Karademir Arun, B. (2011). “Türkiye’de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10 (4), 1515-1527.

Balcı, E. ve Ark. (2012). “65 Yaş ve Üzeri Bireylerin Depresyon ve Malnutrisyon Durumları Arasındaki İlişki”. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*. 10(1).

Demir, G. ve Ark. (2013). “Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlılarda Depresyon Yaygınlığının Karşılaştırılması”. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2 (1), 1-12.

Dewey, M.E., Saz, P. (2001). “Dementia, Cognitive Impairment and Mortality in Personaged 65 and Over Living in the Community: A Systematic Review of the Literature”. *Int J Geriatr Psychiatry*. 16(8):751-761.

Elkin, N. (2016). “Bir Aile Sağlığı Merkezine Başvuran Yaşlı Bireylerde Depresyon Sıklığı ve Yaşam Doyumunun Değerlendirilmesi”. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. (9):1, 9-21.

Ertan, T. ve Ark. (1997). “Geriatrik Depresyon Ölçeğinin Türk Yaşlı Nüfusunda Geçerlik ve Güvenirliği”. *Nöropsikiyatri Arşivi*. 34 (1), 62-71.

Gül ve Ark. (2015). *TR82 Bölgesi Kırsal Yaşlılık Analizi*. Ankara: T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Yayını.

Hacihasanoglu, R. ve Ark. (2010). “Bir Sağlık Ocağına Başvuran Kronik Hastalığı Olan Bireylerde Anksiyete ve Depresyon”. *TAF Prev Med Bull*. 9 (3), 209-216.

Hansen, T. Ve Ark. (2008). *Financial Satisfaction in Old Age: A Satisfaction Paradox or a Result of Accumulated Wealth*, Social Indicator Researche.

Kabátová, O. ve Ark. (2014). “Factors Affecting the Incidence of Depression in the Elderly”. *Central European Journal of Nursery Midw*. 5(3), 105-111.

Kitiş, A. ve Ark. (2012). “Evde Yaşayan Yaşlılarda Kognitif Düzey, Depresyon

Durumu, Fonksiyonel Düzey ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *FizyoterRehabilitasyon*. 23 (3), 137-143.

Kocataş, S., Güler, G., Güler, N. (2004). “60 Yaş ve Üzeri Bireylerde Depresyon Sıklığı”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 7(1):11-18.

Kocataş, S., ve Ark. (2004). “60 Yaş ve Üzeri Bireylerde Depresyon Yaygınlığı”. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 7(1), 11-18.

Kulaksızoğlu, I.B. ve Ark. (2005). “Unrecognized depression in community dwelling elderly persons in Istanbul”. *IntPsychogeriatr*.17:303-312.

Sucuoğlu, N. (2012). “Lefkoşa Merkezde Yaşayan Yaşlıların Günlük Yaşam Aktivitelerini Sürdürme ve Depresyon Yaşama Durumları”. *K.K.T.C Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Lefkoşa*.

Şahin, M., Yalçın, M. (2003). “Huzurevinde veya kendi Evlerinde Yaşayan Yaşlılarda Depresyon Sıklıklarının Karşılaştırması”. *Turkish Journal of Geriatrics*. 6 (1), 10-13.

Tamam, L. ve Öner, S. (2001). “Yaşlılık Çağı Depresyonları”. *Demans Dergisi*.1(2):50-60.

T.C SAĞLIK BAKANLIĞI (2015). *Türkiye’de Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2015–2020*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kronik Hastalıklar, Yaşlı Sağlığı ve Özürlüler Daire Başkanlığı.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

TÜİK (2012). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2012*. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=7&KITAP_ID=232, 27.08.2016

TÜİK (2013). *Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>, 26.08.2016.

TÜİK (2014a). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014*.

TÜİK (2014b). *İstatistiklerle Yaşlılar 2014*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18620>, 7.10.2016.

TÜİK (2016). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2015*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21520>, 21.08.2016.

Uçku, R. ve Küey, L. (1992). “Yaşlılarda Depresyon Epidemiyolojisi”. *Nöropsikiyatri Arşivi*.29(1):15-20.

**FRANSIZ YENİ DALGA SİNEMASININ ERİL ÜRETİM
ORTAMINDA BİR KADIN YÖNETMEN: AGNES VARDA VE
SİNEMASI**

Arş. Gör. Seher MİDİLLİ

Marmara Üniversitesi

seher.midilli@marmara.edu.tr

Özet

1950'li yıllarda Fransa'da mevcut sinema endüstrisine ve bu endüstrinin prensiplerine başkaldıran sinema eleştirmeni ve yönetmenlerin bir araya gelerek oluşturdukları Yeni Dalga akımı, sinema tarihinin en önemli akımlarından biridir. Ortaya çıktığı günden günümüze Yeni Dalga literatüründen bahsedilirken Jean-Luc Godard, François Truffaut, Alain Resnais, Eric Rohmer, Jacques Rivette, Claude Chabrol, Jacques Demy ve Louis Malle gibi erkek yönetmenlerin sinemalarına daha fazla yer verilirken, bu erkek yönetmenlerle eşzamanlı olarak filmler üreten ve üretmiş olduğu filmler ile Yeni Dalga sinemasının temellerini atan Agnès Varda'nın görünmez kılındığı dikkat çekmektedir. Varda, erkek egemen düşünce yapısının ve üretim ilişkilerinin egemen olduğu geleneksel sinemada özellikle kadın üzerinden kullanılan sömürü dilini reddederek ve sinemadaki bu dile özgü yerleşik kodları kırarak yeni ve alternatif bir sinema arayışında olmuştur. Bu arayış neticesinde Yeni Dalga akımının ilk filmi *La Pointe Courte (Paralel Yaşamlar, 1954)*'yi çeken ve akımın tek kadın yönetmeni olan Varda hem Yeni Dalga akımı, hem de dünya sinema tarihi nazarında ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Buna rağmen tarihte çok defa kadın sanatçıların isimlerinin ve eserlerinin literatür dışında bırakılmış olması gibi, Varda'nın ismi ve sineması da Yeni Dalga literatürünün dışında bırakılmaktadır. Varda'nın farkına varılmasını amaçlayan bu çalışma, iki boyutlu olarak ele alınmıştır. Öncelikle eril bir sinema akımı olarak dikkat çeken Yeni Dalga sinemasında bir kadın yönetmen olarak Varda'nın konumu incelenmiştir. İkinci boyutta ise yönetmenin sinemasında kadın temsili, feminist söylem analizi yöntemi ile ele alınmış ve yine toplumsal cinsiyet normlarına karşı geliştirdiği söylem feminizm temelinde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Dalga, Agnès Varda, Cléo de 5 à 7, kadın temsili, feminizm

**A FEMALE FILM DIRECTOR IN-MALE DOMINANT
PRODUCTION ENVIRONMENT OF FRENCH NEW WAVE
CINEMA: AGNES VARDA AND HER FILMS**

Abstract

New Wave which was formed by movies critics and film directors who rebelled against 1950' s film industry and principles of this industry in France, is one of prominent movement. It is remarkable that when mentioned New Wave literature, movies of male film directors such as Jean-Luc Godard, François Truffaut, Alain Resnais, Eric Rohmer, Jacques Rivette, Claude Chabrol, Jacques Demy and Louis Malle are given more place. However; Agnès Varda who produced simultaneous movies with these male film directors and laid the base of New Wave Cinema_ is invisible. Varda denied language of exploitation used via woman at traditional cinema ruled by male-dominated mentality and relations of production and she was in search of an alternative cinema by breaking this established codes. As a result of this searching, Varda who filmed *La Pointe Courte (1954)*-the first film of New Wave- and is the first female film director of the movement has a privileged position in the eyes of both New Wave Movement and World Cinema History. Nevertheless, Varda's name and cinema have become invisible at the literature of New Wave as works and names of female artists have faded many times in history. This study that aims to make Varda visible has been dealt as two-dimensional. First, position of Varda as a female film director has been studied at New Wave cinema which draws attention as a masculine cinema movement. As for the second dimensional, representation of women at the cinema of Varda has been dealt with discourse analysis and the discourse that built against norms of gender has been analysed according to feminism.

Keywords: New Wave, Agnès Varda, Cléo from 5 to 7, women representation, feminism

* Bu çalışma "I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı – İnsan ve Toplum Bilimleri" (IBAD-2016) sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Fransa’da 1950’li yıllarda ortaya çıkan Yeni Dalga akımı, yerleşik sinema normlarına karşı yeni bir sinema dili ortaya koymasından sinemanın tarihsel gelişimi noktasında önem taşımaktadır. Yeni Dalga, gerek sinemaya kazandırdığı yeni açılımlar, gerekse farklı ülkelerde de sinema alanında benzer ‘yeni’ hareketlerin ortaya çıkmasına yol açması bakımından dünya çapında etki yaratmış bir sinema akımıdır. Agnès da ise Yeni Dalga akımına mensup olduğu varsayılan yönetmenlerden biridir ve akımın tek kadın temsilcisidir.

Sanat alanında kadın sanatçıların görünmez kılınmasına yönelik genel tutumdan hareketle, Yeni Dalga sinemasının kurucusu olarak Agnès Varda sinemasının özellikle akımın diğer erkek yönetmenleri ile karşılaştırıldığında görünmez kılındığı ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında Yeni Dalga sineması literatüründe Varda’nın görünmezlik sorunsalının, yönetmenin kadın kimliği ile olan bağlantısı irdelenecektir.

Bunun yanı sıra filmografisine bakıldığında hemen hemen tümünde feminist duyarlılık sonucu üretilen bir söylemin egemen olduğu Agnès Varda sinemasında kadın temsili; bakışın düzenlenmesi ve öykünün kurulumu esas alınarak çalışmanın örneklemini oluşturan *Cléo de 5 à 7 (5’ten 7’ye Cléo, 1962)* filmi üzerinden analiz edilecektir. Ayrıca bir kadın yönetmen olarak Varda sinemasında bakışın düzenlenmesine ilişkin yönelimlere değinilecek, bu doğrultuda kadının toplumsal düzlemdeki konumu ile Varda sinemasındaki konumu arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilerek ortaya konulacaktır.

YENİ DALGA’NIN FEMİNEN YÜZÜ: AGNES VARDA

Tarih boyunca resim, heykel, müzik, edebiyat, sinema gibi sanat dallarının erkek temsilcileri olduğu kadar kadın temsilcileri de mevcuttur. Ancak bu mevcudiyet, söz konusu sanat dallarına ilişkin literatür çalışmalarında kadın sanatçıların da erkek sanatçıları kadar yer alabildiği anlamına gelmemektedir. Kadın sanatçıların sanatlardaki görünmezlik sorunsalı, bu sanat dallarında kadın temsilcilerin olmaması ile değil, kadın sanatçıların literatür çalışmalarında görünmez kılınması ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla kadın sanatçıların hayatlarını yazmak; kadınların da sanatsal faaliyetlerde başarılı oldukları gerçeğini belgelemek ve onları da “geleneksel olarak benimsenen tarihsel çerçeveye yerleştirmek” açısından önem taşımaktadır (Berktay, 2012: 15). Kadın sanatçıları üzerine yapılan özellikle monografik çalışmalar, kadın sanatçıların görünür kılınması bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışmalar, kadın sanatçıların sayısının yadsınamayacak kadar fazla olduğunu, yalnızca literatürün dışında bırakılmak suretiyle görünmez kılındıkları gerçeğini ifşa etmektedir.

Kadınlar sinematografin icadından bu yana film üretiminde aktif olarak yer almıştır. Kadınların film yapım macerası erkek yönetmenlerinkiyle eş zamanlı olarak, sinemanın icadıyla birlikte başlamıştır. Ancak kadın sinemacıların sinematografin icadından bu yana film yapım sürecinin tüm aşamalarında aktif rol almaları, onların dünya sinema literatüründe hak ettikleri yerde konumlandırıldıkları anlamını taşımamaktadır. Dünya sinema literatürüne bakıldığında bunun en somut şekli, ilk kadın yönetmen Fransız Alice Guy örneğinde görülmektedir. Alice Guy, 1896 yılında kurmaca türünde *La Fée aux Choux*

(*Lahanalı Peri*) filmini yapmış ve dolayısıyla dünyanın ilk öykülü filmini yapan yönetmen olmuştur. Ancak ilk öykülü filmi yönetenin Alice Guy olması adını sinema literatürüne bu şekilde yazdırmasına yetmemiştir. Alice Guy'un yerine *Le Voyage dans la Lune* (*Aya Seyahat*, 1902) filmi ile Georges Méliès'in ismi, sinema tarihine ilk kurmaca (öykülü) film yönetmeni olarak geçmiştir. Bu unvanı böylece Méliès'e kaptıran Guy'un ismi ise dünya sinema tarihine ilk kadın yönetmen olarak geçmiştir. Guy'ın dünya sinema literatüründe ilk kurmaca film yönetmeni yerine, ilk kadın yönetmen olarak tanımlanmasında belirleyici etken, taşıdığı biyolojik cinsiyetidir. Bu durum, «feministler tarafından cinsel kimliğin farklılığını vurgulamak için kullanılan kadın yönetmen kategorisinin bu kez kadınlar ve erkekler arasında öncü olan bir kadını öne çıkarmamak için özellikle tercih edildiğini» göstermektedir (Öztürk, 2004: 18). Sanat dallarında karşılaşılan kadın sanatçılara tarih yazımında yeteri ölçüde yer verilmemesi konusundaki tavrın bu şekilde sinemaya da sıçramış olduğu görülmektedir.

Alice Guy'a yapılan bu muameleyle başlayan kadın yönetmenlerin sinema alanında görünmez kılınması sorunsalının günümüze kadar farklı kadın yönetmenler üzerinden de süregeldiği görülmektedir. Bu kadın yönetmenlerden biri de Yeni Dalga sinemasının tek kadın yönetmeni olan Agnès Varda'dır. Mevcut Yeni Dalga sineması literatüründe akımın erkek yönetmenlerini ön plana çıkarmak suretiyle Yeni Dalga sinemasının eril bir sinema akımı haline dönüştürüldüğü ve bu şekilde sunulduğu gözlemlenmektedir. Genel olarak Yeni Dalga sinemasından bahsedilmesi durumunda veya Yeni Dalga literatürü incelendiğinde; Jacques Doniol Valcroze, Pierre Kast, Jean-Luc Godard, François Truffaut, Eric Rohmer, Jacques Rivette, Jacques Demy, Claude Chabrol, Alain Resnais, Louis Malle, Chris Marker gibi erkek yönetmenlerin isimleri ön plana çıkarılmakta, bu yönetmenlerin akımın ortaya çıkmasındaki katkılarından bahsedilmekte ve Yeni Dalga estetiği bu yönetmenlerin filmografilerinden verilen örnekler üzerinden ortaya konulmaktadır. Ancak akımın kurucu ismi olan Varda'nın bu anlamda sunmuş olduğu katkılara yeterince yer verilmediği görülmektedir. Bu nedenle Yeni Dalga literatüründe erkek yönetmenlerin ön plana çıkarılması ve Agnès Varda'nın ise bu literatürün dışında bırakılması, Yeni Dalga sinemasını kaçınılmaz bir biçimde eril bir sinema akımı görüntüsüne büründürmektedir.

Yeni Dalga'nın sinemaya kazandırdığı en büyük yeniliklerden biri, sinemanın bir dil olduğu anlayışını ortaya koymasıdır. Bu anlamda Alexandre Astruc tarafından ilk kez ortaya atılan Kalem-Kamera (*Le Caméra Stylo*) tekniği ile auteur (yaratıcı yönetmen) kamerasını tıpkı bir yazarın kalemi gibi kullanmakta özgür ve esnek olacaktır (Monaco, 2006: 12). Astruc'un geliştirdiği bu teknik sayesinde Yeni Dalga yönetmenleri, sinemanın standart haline gelen klişe anlatıların dışına çıkarak yeni bir anlatı modeli ile sinemaya daha modern bir estetik kazandırmışlardır (Odabaş, 1994: 284). Astruc gibi sinemaya yeni bir dil kazandırma inancı ile yola çıkan Varda, bu estetik arayışı ile sinemasında daha yalın bir anlatım tekniği geliştirmiştir. Stüdyo ortamında büyük bütçeli filmler yapmak yerine, diğer Yeni Dalga yönetmenleri gibi kamerasını sokağa taşıyarak daha düşük bütçeli filmler yapmayı tercih etmiştir. Ana akım sinemanın en önemli özelliğinden biri olan star sisteminin Yeni Dalga sineması ile önemini yitirmesi, Varda sinemasında da karşılaşılan bir özelliktir. Tüm bunların yanı sıra Varda'nın kadın hakları, kanser gibi toplumsal sorunlara dair farkındalık yaratmak amacıyla bu sorunları sinemasının merkezine taşıdığı da görülmektedir.

1960 yılından bu yana, bazı sinema eleştirmen ve tarihçileri Yeni Dalga akımının kurucusunun Agnès Varda, akımın ilk filminin ise Varda'nın *La Pointe Courte* filmi olduğu konusunda hem fikir olmuşlardır (Ungar, 2013: 16). Yeni Dalga sinemasının ilk filmini yapması ve bir kadın yönetmen olarak Yeni Dalga sineması içerisinde ayrı bir yere sahip

olması dolayısıyla Varda sineması da, akım içerisinde farklı ve özel bir konuma sahiptir. Yönetmenin sinemasının bu farklı ve özel konumundan dolayı en az akımın diğer erkek yönetmenlerinin sinemaları kadar incelenmesi, üzerinde araştırmalar yapılması beklenmektedir. Ancak bu niteliklerine rağmen Varda, Yeni Dalga sineması içerisinde görünmeyen bir yüze sahiptir ve özellikle Truffaut, Godard, Rivette, Rohmer, Resnais gibi erkek yönetmenlerin gölgesinde bırakılmıştır (Hossain, 2011).

Ağırlıklı olarak erkek yönetmenlerden oluşması dolayısıyla eril bir oluşum görüntüsü veren Yeni Dalga akımının bu yüzünü, Agnès Varda'nın varlığı bozmaktadır. Bu şekilde günümüze kadar eril bir akım olarak dikkat çeken Yeni Dalga'nın Varda'nın mevcudiyeti ile aslında eril bir oluşum olmadığı ayrıca dışıl bir yüzü de olduğu anlaşılmaktadır. Agnès Varda'nın akım içerisindeki mevcudiyeti, gerek görsel düzenlemelerle gerekse özellikle erkek yönetmenlerin sinemalarına eğilen çalışmalarla erilleştirilen Yeni Dalga'nın dışıl bir yüzü de olduğunu ortaya koymaktadır.

VARDA SİNEMASI'NDA FEMİNİZMİN İZLERİNİ SÜRMEK

Feminizm, film teorisi ve film eleştiri üzerinde etkin bir toplumsal hareket ve kültürel bir eylemdir. Sinemasal açıdan ele alınması gerekirse; feminizm, sinemanın erkekler ve erkeklik hakkında olduğu kadar, kadınlar ve kadınlık hakkında da olması gerektiği teorisi ile bezeli bir düşüncedir (www.arsivbelge.com). Bu noktada, Varda'nın ikinci dalga feminizm hareketinden etkilenerek filmlerinde kurduğu feminist temelli söylemin toplumsal yönü ile inceleneceğini söyleyerek çalışmaya devam etmekte yarar var.

Agnès Varda, Yeni Dalga sinemasının ortaya çıkmasında en fazla katkı sağlayan yönetmenlerden biridir. İlk uzun metraj filmi *La Pointe Courte* (1954) ile Yeni Dalga sinemasının temellerini atan ve kendisi gibi sinemanın geleceğine dair farklı fikirlere sahip yönetmenleri etkileyen Varda, geleneksel sinemanın klasikleşen kodlarını ve anlatı dilini eleştirmiş ve sinemaya modern bir anlatı dili kazandırılmasının gerekliliğini savunmuştur. Agnès Varda bu doğrultuda Germaine Dulac'ın izinden giderek ataeril sinemanın karşısında durmuştur. Bu anlamda egemen sinema dilini değiştirerek yeni ve alternatif bir sinema dili oluşturmanın mücadelesini vermiştir (Tuncer, 2012: 58).

Varda, sinemasında erkek egemen ideolojinin normalleşmesi karşısında bir tavır takınmakta ve kendisinden önceki ataeril söylemi bozarak feminizm temelli yeni bir söylem üretmektedir. Bu söylem kadını; öteki ve öznelliği olmayan bir varlık olarak konumlandırmak yerine, ona öznelliğe ulaşma yolunda cesaret ve özgüven aşıl原因 bir söylemdir (Hayward, 2003: 859). Agnès Varda ayrıca kadının toplumsal rolünün iyileştirilmesine ve bu rolün sinemadaki temsiline dair sinemasında ortaya koyduğu radikal fikirleri nedeniyle feminist film teorisyenleri tarafından öncü feminist yönetmenlerden biri olarak kabul görmektedir (DeRoo, 2008: 189). Varda'nın öncü feminist yönetmenlerden biri olarak nitelendirilmesinde, Varda sinemasında özellikle ön plana çıkan feminist ideolojiyi yeniden üreten söylemin, bu söylemi üretirken 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ikinci dalga feminizm hareketinden etkilenmesinin ve Varda'nın hem kadına hem de erkeğe biçilen toplumsal rollerine yönelik duyduğu kişisel tavrın etkili olduğu görülmektedir.

Hemen hemen tümünde feminist söylemin egemen olduğu Agnès Varda filmlerinin merkezinde kadın karakterler vardır. *La Pointe Courte* filmindeki kadın karakter (elle), *Cléo de 5 à 7* filmindeki Cléo, *Le Bonheur* (Mutluluk, 1964) filmindeki Thérèse ve Emilie,

L'Une Chante L'Autre Pas (Biri Şarkı Söylüyor, Diğeri Söylemiyor, 1976) filmindeki Pauline ve Suzanne, *Sans Toit Ni Loi* (*Yersiz Yurtsuz*, 1985) filmindeki Mona gibi... Hayatın merkezine kadını yerleştirme çabasına eşdeğer olarak filmlerinin merkezine de kadını yerleştirme güdüsü, Varda sinemasının en temel özelliklerinden birine dönüşmüştür. Varda sinemasında kadın temsiline ve filmde feminist söylemin üretiliş biçimine ilişkin incelemelere yönetmenin *Cléo de 5 à 7* filmi üzerinden yer vermeye devam edilebilir.

CLEO de 5 à 7

Cléo de 5 à 7 filminde Varda, aynı zamanda filmin ana kahramanı olan Cléo isimli şarkıcının 21 Haziran 1961 tarihinde on yedi ile on dokuz saatleri arasında geçirdiği iki saatine kamera tutmaktadır (Ungar, 2013: 43). Filmde Cléo'nun geçirdiği ve izleyicinin tanık olduğu zaman, gerçek zaman ile paralellik göstermektedir. Film zamanının gerçek zaman ile paralellik gösterdiği, Cléo'nun bindiği takside gerçekte o tarihte vuku bulan olaylara ilişkin radyodan duyduğu haberlerden anlaşılmaktadır (Prédal, 2003: 33). Varda bu şekilde filmde kullandığı belgeleme tekniği ile izleyiciyi o gün gerçekte vuku bulmuş olaylardan da ayrıca haberdar etmektedir. Yeni Dalga sinemasında genel olarak erkek kahramanların protagonist¹ olduğu, kadın kahramanların ise ikincil konumda kendilerine yer bulabildiği dikkat çekmektedir. Bu anlamda akımın erkek yönetmenleri filmlerinin merkezine erkek karakterleri alarak bu karakterlere sınırsız özgürlük imkânı tanımışlardır. Ancak Varda Yeni Dalga sinemasının diğer erkek yönetmenleri gibi, erkek kahramanına sınırsız özgürlük tanımak yerine, filmin kadın kahramanı olan Cléo'ya bu özgürlüğü tanımayı tercih etmiştir. Varda'nın sinemasında kadın kahramanına sınırsız özgürlük sunma tercihinin yalnızca *Cléo de 5 à 7* filmine özgü olmadığı, yönetmenin diğer filmlerinde de bu tercihin yinelenildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu tercih, Varda sinemasının karakteristiğini oluşturan en önemli unsurlardan biri haline gelmektedir. Cléo'ya serbest bir biçimde Paris sokaklarında dolaşabilme, kafelerinde kahvesini yudumlayabilme, dışarıda arkadaşı ile özgürce vakit geçirebilme fırsatı veren Varda, kendisinden sonra gelen kadın yönetmenlere de aynı özgürlüğü kendi kadın kahramanlarına tanıma fırsatı vermeleri için örnek olmuş ve bu anlamda kendilerine öncülük etmiştir.

Agnès Varda sinemasında kadının genel olarak yalnızca özel alanda temsil edilmediği, bunun aksine, kamusal alanda da serbest bir biçimde temsil olanağı bulunduğu görülmektedir. Örnek olarak, *Cléo de 5 à 7* filminde Cléo'nun evine gitmek üzere bindiği taksinin şoförünün bir kadın olması gösterilebilir. Varda, izleyiciye büyük oranda günümüzde dahi görmeye alışık olunmayan o döneme ilişkin koşulları resmetmektedir. Cléo ve yardımcısı evlerinin önüne geldikten sonra taksiden inerler; aralarında taksinin şoförü olan kadının ilginç bir karaktere sahip olduğundan ve son derece cesur olduğundan bahsederler. Cléo ve yardımcısının taksi şoförü kadına imrendikleri bu sahnede açıkça ortaya çıkmaktadır. Filmin o sahnesine kadar henüz kendi öznelliğini keşfedemeyen Cléo, taksi şoförü kadının istediği işi yapabilme konusundaki özgürlüğüne hayran kalmıştır. Böylece, film boyunca Cléo'nun taksi şoförü gibi karşılaştığı güçlü kadın kimlikler, Cléo'nun

¹ Protagonist, Fransızca protagoniste kelmesinden gelmektedir. Kelime anlamı olarak bir oyunun baş kişisi anlamına gelmektedir. Protagonist yine başka bir şekilde 'bir oyunun gelişmesinde, seyirciyi kendiyile özdeşleştiren, en önemli oyun kişisi' olarak ifade edilebilir (<http://www.tdk.gov.tr>).

öznelliğini keşfetmesinde ona hem yol gösterici hem de ilham verici olmuştur. Varda'nın da Cléo'nun özgürleşmesi ve öznelliğini keşfetmesine yardımcı olacak bu gibi ipuçlarını zaman zaman karşılaşması için Cléo'nun yolu üzerine yerleştirdiği görülmektedir. Zira bu karşılaşmalar bir rastlantı sonucu ortaya çıkan gelişmeler değil; tam aksine Varda tarafından filmin feminizm temelli söylemini güçlendirmeye yönelik bilinçli bir biçimde gerçekleştirilen hamleler olarak dikkat çekmektedir.

Agnès Varda sinemasında kadın temsili üzerine yapılacak değerlendirmelere ilişkin bir diğer dayanak noktası, sinemada bakış meselesidir. Kadının cinsel bir nesne olarak sunulması ve tamamen cinsel nitelikleri ile ön planda tutulması, kadının sinemada bakan değil bakılan olarak konumlandırılmasına neden olmaktadır. «*Geleneksel teşhirci rollerindeki kadınlar, bakılası olduklarını ifade etmesi açısından görsel etki amacıyla kodlanmış güçlü erotik görünüşleriyle, eşzamanlı olarak hem izlenir hem de teşhir edilirler*» (McGowan, 2012: 34). Feminist film teorisyeni Mulvey'e göre klasik Hollywood sineması erkek izleyicinin kameranın bakışıyla ve erkek kahramanla özdeşleşmesine imkân sağlarken, kadın karakterler yalnızca bakılacak nesne olarak sunulmaktadır. Mulvey, ayrıca geleneksel sinemadaki bakışın düzenlenmesinin ve temsilin ataerkil sistemin bir devamı, uzantısı olduğunu ortaya koymakta ve bakış üzerinden kadını edilgen, erkeği ise etken şekilde konumlandıran ana akım sinemanın sağlamış olduğu geleneksel hazı reddetmek gerektiğini belirtmektedir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için geleneksel sinemadaki yerleşik kodlarının kırılması gerektiğini vurgulamaktadır (Mulvey, 2012: 296). *Cléo de 5 à 7* de birbirinden anlatı bakımından farklı iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ilkinde ölüm korkusunun ele geçirdiği, hayatı boyunca aldığı kararlar ya da yaptığı seçimler kendi elinde olmayan, kendi hayatına hükmedemeyen, isteklerinin yerine gelmesi için yalnızca kapris yapan bir Cléo vardır. Bu şekilde Cléo, Mulvey'in belirttiği gibi, bir yandan izleyicinin arzu nesnesi, bir diğer yandan da kendi hayatının öznesi değil nesnesi haline dönüşmektedir. Başlangıçta filmin öyküsünün Cléo'nun bu dönüşümünü destekleyecek ve bu amaca hizmet edecek şekilde kurulduğu görülmektedir. Kameranın konumu da bu nesnelleştirmeye ayrıca yardımcı olmaktadır. Öyle ki kamera, izleyicinin dikkatini Cléo'nun kıvrımlı vücut hatlarına, sarışın saçlarına, yüksek topuklarına, peruğuna çekmeyi başarmaktadır. Kamera bu noktada Cléo'nun nesnelleşmesine ve izleyicinin cinsel arzu nesnesine dönüşmesine hizmet etmektedir. Bu doğrultuda Cléo, filmin ilk yirmi beş dakikalık bölümünde bakılan konumundadır. Evinde sevgilisinin, müzisyen arkadaşlarının; sokakta ise karşılaştığı kişilerin bakışları daima Cléo'nun üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla Cléo'nun bakılan konumunda iken daha ürkek, daha kırılgan ve daha alingan bir yapıya sahip olduğu dikkat çekmektedir. Varda'nın bu noktada geleneksel sinemanın erkeği *daha kusursuz, daha eksiksiz, daha güçlü* şeklinde, kadını ise *daha edilgen ve güçsüz* (Smelik, 2008: 6) şeklinde kodlamasına apaçık eleştiride bulunmaktadır.

Cléo çevresinin de etkisiyle daima güzel, bakımlı ve sağlıklı olması gerektiğine inanmaktadır. Bu gerekliliğe olan inancın Cléo'da ne denli içselleştirildiği, sıkça ayna karşısında kendisini seyrederken yaşadığı hazdan anlaşılmaktadır. Önceleri öznelliğini güzelliği, bakımlı ve sağlıklı oluşu ile elde edebileceğini düşünen Cléo, yaşadığı hayatın kendisini esir aldığını hissetmeye başlamasının ardından öznelliğe giden yolda olgunlaşması gerektiğini düşündüğü tüm bu koşulların geçici olduğuna ve Cléo'yu gerçekte Cléo yapanın kendisine duyması gereken saygıdan ve kendini olduğu gibi kabul etmekten geçtiğine kanaat getirmiştir. Cléo, zihninde yaşadığı bu değişimin ardından filmin başından itibaren kafasından çıkarmadığı peruğunu çıkarır. Bu davranışı Cléo'nun kendini gerçekleştirme ve kendini olduğu gibi kabul etme yolunda attığı ilk adım, simgesel bir dışavurum şeklinde yorumlanabilir.

Bu noktadan sonra, Cléo sokağa çıkar. Filmin ilk bölümünde bir arzu nesnesi olarak bakılan konumunda olan Cléo'nun öznelliğini keşfetmeye başladıktan sonra bakılan konumundan bakan konumuna geçtiği dikkat çekmektedir (Decock, 1993: 948-949). İkinci bölümde, peruğundan kurtularak özgürlüğe ilk adımı atan, tüylü ve süslü kıyafetlerini çıkararak daha sade kıyafetler tercih eden ve bu anlamda kendisi olmayı başaran bir Cléo ortaya çıkmıştır (Sellier, 1999). Cléo, ilk bölümde kendisini eril bakışın arzu nesnesine dönüştüren tüm ağırlık ve bağımlılıklarından kurtulmuş ve neticede birinci bölümün nesnesi olan Cléo'nun, ikinci bölümde kendi öznelliğini keşfetme sürecinde başarılı bir sonuç elde ettiği görülmektedir.

Cléo filmin ilk bölümlerinde kendine sürekli aynada bakma ihtiyacı duyan güzel ve bakımlı kadın imajı ile özdeşleştirilmekte ve bu ihtiyacı çevresindekiler tarafından Cléo'ya sürekli hatırlatılmaktadır. Örneğin Cléo'nun sevgilisi José Luis de Villalonga ona sürekli güzelliğinden bahsetmektedir. Müzisyenleri ise Cléo'ya sürekli aşk şarkıları söylemesini telkin etmektedir. Dolayısıyla toplumsal bilinin bir birey olarak Cléo'nun tercihlerine sırtını döndüğünü söylemek mümkündür. Bu noktada esas olan, Cléo'nun toplumun kendisinden beklentilerini bir ödev gibi yerine getirip getirmediğidir. Bu beklentilerin kendisinde yarattığı huzursuzluğu hissetmeye başladığı an filmin dönüm noktasıdır. Bu dönüm noktasının yaşanmasının akabinde Cléo, gerçek kimliği ile ortaya çıkmakta, tüm bu telkin ve beklentilerden sıyrılarak kendi gerçekliğinin farkına varmaktadır (Sellier, 1999). Cléo'nun öznelliğini keşfetme sürecinde göstermiş olduğu gayret ve mücadele, genel olarak ana akım sinemanın kadın karakterlerinin gelişiminde alışık olunmayan bir durumdur. Cléo'da görülen bu çaba ve gayret, Varda'nın 1970'li yıllarda ilhamını aldığı feminist hareketten gelmektedir. Bu anlamda Varda, sinemasında kendi gayreti ile kendini gerçekleştirebilen güçlü kadın imgesi üzerinden ürettiği feminist söylemi bu şekilde daha da güçlendirmeyi başarmaktadır.

Bunun yanı sıra filmin ana karakteri Cléo neredeyse film boyunca her sahnede gösterilmekte, gösterildiği sahnelerde ise çerçevenin tam ortasında yer almaktadır. Özellikle Cléo'nun öznelliğini kazanma sürecinin başlamasından sonra Varda'nın bu bilinçli dokunuşları ile daha fazla karşılaşmaktadır. Cléo'yu çerçevenin merkezine alarak kadının sinemada olduğu gibi bir birey olarak toplumun da merkezinde olması gerektiği söylemini üreten Varda, bu söylemi gerek görsel düzenlemelerle gerekse öykünün kurulumu ile geliştirmekte ve diğer pek çok filminde de tekrarlamaktadır.

SONUÇ

Bütün sanatların eleştirmenleri tarafından genel bir tutum olarak uygulanan kadın sanatçıları görünmez kılma çabası sinemada da kendini göstermektedir. Kadın yönetmenler, erkek egemen düşünce kalıpları ile yola çıkan eleştirmenler ve sinema tarihçileri tarafından geri plana itilmiş ve bu kadın yönetmenlerin isimleri ve eserleri literatür dışında bırakılmıştır. Yeni Dalga akımının kurucusu ve ilk filminin üreticisi olarak kabul edilmesi gereken Agnès Varda da bu şekilde erkek egemen tutum ve tavırlardan dolayı geri plana itilmiş ve Yeni Dalga'nın erkek temsilcileri akımın görünen yüzü ve en etkili isimleri olarak kabul görmüştür. Sinemanın hakkaniyetli eleştirmenleri ve tarih yazıcılarının hepsinin kabul ettiği gibi Agnès Varda Yeni Dalga içerisinde özel bir konuma ve etkiye sahiptir. Agnès Varda yaptığı bütün filmlerde kadına dayatılan edilgen rolü yıkmaya çalışarak kadının erkekle eş bir özgürlük ve yaptırım gücüne sahip olduğu anlayışını savunmuştur. Özellikle de *Cléo de 5 à 7* filminde Varda'nın bu anlayışı bütün yalınlığıyla ortaya koyulmuştur. Buna göre kadın da erkek kadar yetkindir ve kadın hiçbir alanda

ikincil bir konuma itilmeyi kabul etmemeli ve hak ettiği yeri ve konumu için mücadele etmeyi sürdürmelidir.

Filmlerinde kadının özgürlüğü, kendini gerçekleştirme ve bireyselleşmesi gibi meseleleri ele alan Varda, gerek Yeni Dalga akımı içerisinde, gerekse feminist literatürde önemli bir yere sahiptir ve Yeni Dalga'yı doğru ve farklı açılardan okuyabilmek bakımından en önce ele alınması gereken yönetmenlerden biridir. Bu sayede Yeni Dalga'nın dışıl doğası ve yüzü daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

Bastide, B. (2009). 'Agnès Varda, Une Auteur au Féminin Singulier'. Der. Anthony Fiant vd. Agnès Varda: Le Cinéma et Au-Delà içinde (15-25). Presse Universitaires de Rennes, Rennes

Berktaş, F. (2012). 'Tarih Yazımında Farklı Bir Perspektif'. Tarihin Cinsiyeti içinde (15-34). Metis Yayınları. İstanbul

Decock, J. (2014). 'Entretien avec Agnès Varda sur Jacquot de Nantes'. The French Review, Vol. 66. No. 6. May 1993. <http://www.jstor.org/stable/397507>. 11.05.2016

DEROO, R. J. (2008). 'Unhappily Even After: Visual Irony and Feminist Strategy in Agnès Varda's *Le Bonheur*'. Studies in French Cinema. Volume 8. Number 3

223

Hayward, S.(2003). 'Agnès Varda'. Der. G. Nowell Smith. Dünya Sinema Tarihi içinde (859). Kabalcı Yayınevi. İstanbul

Hossain, R. (2011). 'Female Directors, Female Gaze: The Search for Female Subjectivity in Film'. Forum, A Monthly Publication of The Daily Star, Volume 5. Issue 05. <http://archive.thedailystar.net/forum/2011/May/female.htm>. 27.04.2016

<http://arsivbelge.com/yaz.php?sc=1503>, 29.10.2016

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimsec=177629, 29.10.2016

Marie, M. (2009). 'French Cinema in the New Century'. Yale French Studies, New Spaces for French and Francophone Cinema. Der. James F. Austin. Yale University Press, No: 115, (9-30)

McGowan, T. (2012). Gerçek Bakış. çev. Zeynep Özen Barkot. Say Yayınları. İstanbul

Monaco, J. (2006). Yeni Dalga. çev. Ertan Yılmaz. +1 Kitap. İstanbul

Mulvey, L. (2012). 'Görsel Haz ve Anlatı Sineması'. çev. Esin Soğancılar. Der. Ahu Antmen. Sanat Cinsiyet içinde. (277-297). İletişim Yayınları. İstanbul

Odabaş, B. (1994). 'Fransız Sinemasında Yeni Dalga'. Marmara İletişim Dergisi. Sayı 5

Öztürk, S. R. (2004). Sinemanın Dişil Yüzü. Om Yayınevi. İstanbul

Prédal, R. (2003). Sans Toit Ni Loi d'Agnès Varda. Editions Atlande 92200. Neuilly

Sellier, G. (1999). 'Images des Femmes dans le Cinéma de la Nouvelle Vague'. <http://clio.revues.org/265>. 11.05.2016

Smelik, A. (2008). Feminist Sinema ve Film Teorisi. D. Koç (Çev.). Agora Kitaplığı. İstanbul

Tuncer, A. Ö. (2012). 'Kadınların Yüz Yıllık Tanıklığı'. Altyazı Aylık Sinema Dergisi, Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi. Sayı 115

Ungar, S. (2013). Cléo de 5 à 7 de Agnès Varda. G3J. Paris

**KUVVETLER AYRILIĞININ PARLAMENTER SİSTEMDE SİYASAL
PARTİLERİN FAALİYETLERİNE ETKİSİ**

Öğr. Gör. Ahmet BÜKE (bukeahmet@hotmail.com)

Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Siyasal düşünce tarihinde Montesquieu'nün adıyla özdeşirilen kuvvetler ayrılığı ilkesi, 1789 Amerikan ve 1791 Fransız Anayasalarından başlayarak pek çok pozitif hukuk belgesinde düzenlenmiştir. Çağdaş anayasa hukukunun temelini oluşturan bu ilkenin hukuki niteliğinin yanı sıra siyasi nitelik taşıdığını belirtmek gerekir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devlet niteliği taşıyan her siyasi toplulukta birbirinden farklı kuvvetlerin bulunduğu ve bu kuvvetlerin yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılabilmesi ve özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için bu üç kuvvetin de ayrı, bağımsız organlara verilmesi gerektiği temeline dayanmaktadır.

Modern anlamda siyasal partiler, kuvvetler ayrılığı ilkesinden çok daha uzun bir süre sonra ortaya çıkmıştır. Tarihte ilk siyasal partiler, Batı'da 19. yüzyılda; önce ABD'nde, sonra İngiltere'de ortaya çıkmışlardır. Siyasi partiler ile ilgili uzun süre hukuki düzenleme yapılmamış; ancak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Anayasalarda siyasal partiler ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

Saf kuvvetler ayrılığı teorisi ile uyumlu bir siyasal rejim örneğine günümüzde rastlamak mümkün değildir. Çünkü, bu teorinin ileri sürüldüğü tarihlerde henüz modern siyasal partiler mevcut değildi. İktidarla ilgili sorunlar, daha çok kurumsal nitelikteydi. Değişik organlar ve bunlar arasındaki yetki ve ilişkiler, kuvvetler ayrılığı ile dengeye oturtulabiliyordu. Günümüzde ise siyasal yaşama yön veren siyasal partilerdir ve kurumlar, bunlara sadece biçimsel bir çerçeve sağlamaktadır.

Bu çalışmamızda önce kuvvetler ayrılığı ilkesinin tanımı ve pozitif ilkelere geçişine yer vereceğiz. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Kuvvetler ayrılığı ilkesine göre hükümet sistemleri konusunu inceleyeceğiz. Üçüncü bölümde ise Kuvvetler ayrılığının parlamenter sistemde siyasal partilerin faaliyetlerine etkisi konusunu irdeleyip sonuca ilişkin izlenimlerimiz ile çalışmamızı noktalayacağız.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, hukuk, kuvvetler ayrılığı ve parlamenter sistem

**EFFECT OF SEPERATION OF POWERS ON ACTIVITIES OF
POLİTICAL PARTİES IN PARLIAMENTARY SYSTEM**

Abstract

The principle of separation of powers which has become identical with Montesquieu in the history of political thought, had been arranged in many judicial documents beginning with 1789 American and 1791 French Constitutions. This principle, that forms the ground of contemporary constitutional law, has political aspects as well as legal dimensions.

The principle of separation of power is based on the acceptance that there are different powers in every society which has the characteristics of state and these can be named as legislation, execution and judgment, and in order to maintain the safety of such freedoms, these three powers should be assigned to different bodies.

With their modern definitions, political parties have long been existed before the principle of separation of powers. The first political parties in history had emerged in 19th century in West and their in US and Great Britain. There had not been any legal arrangements for political parties for long years and after World War II, there had been legal arrangements in constitutions.

In this study, we will evaluate the definition of separation of powers principle and transition to positive principles. In the second section of study, we will study government systems due to principle of separation of power. In the third section we will examine effects of separation of power principle on activities of political parties in parliamentary system and discuss our impressions on result.

Keywords: Democracy, law, separation of power and parliamentary system

* Bu çalışma "I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı – İnsan ve Toplum Bilimleri" (IBAD-2016) sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Siyasal düşünce tarihinde Montesquieu'nün adıyla özdeşirilen kuvvetler ayrılığı ilkesi, 1789 Amerikan ve 1791 Fransız Anayasalarından başlayarak pek çok pozitif hukuk belgesinde düzenlenmiştir. Çağdaş anayasa hukukunun temelini oluşturan bu ilkenin hukuki niteliğinin yanı sıra siyasi nitelik taşıdığını belirtmek gerekir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devlet niteliği taşıyan her siyasi toplulukta birbirinden farklı kuvvetlerin bulunduğu ve bu kuvvetlerin yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılabilmesi ve özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için bu üç kuvvetin de ayrı, bağımsız organlara verilmesi gerektiği temeline dayanmaktadır¹.

Kuvvetler ayrılığının çıkış noktası, mutlak monarşicilerin baskıcı yöntemlerine karşı kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almaya yönelikti. Belirli devlet fonksiyonlarının, birbirlerinden bağımsız farklı organlar tarafından yerine getirilmesi hem kamu hizmetlerinin iyi işlemesi hem de monark karşısında hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla hizmet edecekti. Dolayısıyla bu ilke her şeyden önce monarşinin mutlak yetkilerini sınırlayan ve milli egemenlik ilkesinin yolunu açan tarihsel bir işlev üstlenerek temsili rejimlerin doğumunda önemli bir rol üstlenmiştir².

Modern anlamda siyasal partiler, kuvvetler ayrılığı ilkesinden çok daha uzun bir süre sonra ortaya çıkmıştır. Tarihte ilk siyasal partiler, Batı'da 19. yüzyılda; önce ABD'nde, sonra İngiltere'de ortaya çıkmışlardır. Siyasi partiler ile ilgili uzun süre hukuki düzenleme yapılmamış; ancak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Anayasalarda siyasal partiler ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

Saf kuvvetler ayrılığı teorisi ile uyumlu bir siyasal rejim örneğine günümüzde rastlamak mümkün değildir. Çünkü, bu teorisin ileri sürüldüğü tarihlerde henüz modern siyasal partiler mevcut değildi. İktidarla ilgili sorunlar, daha çok kurumsal nitelikteydi. Değişik organlar ve bunlar arasındaki yetki ve ilişkiler, kuvvetler ayrılığı ile dengeye oturtulabiliyordu. Günümüzde ise siyasal yaşama yön veren siyasal partilerdir ve kurumlar, bunlara sadece biçimsel bir çerçeve sağlamaktadır.

Demokrasi açısından kuvvetler ayrılığının günümüzde kazandığı çağdaş görüntü ise çoğulculuk ilkesi temelinde frenler ve dengeler sistemi biçiminde gelişmektedir. Bu çerçevede, iktidar-muhalefet ilişkileri ideolojik bir çoğulculuğun görünümü olarak farklı ideoloji ve fikirlerin serbestçe örgütlendiği partiler kanalıyla gerçekleşmektedir. Kurumsal çoğulculuk boyutunda ise demokratik seçimlerle iş başına gelen siyasal kurum ve organlar ile bu kurum ve organları denetleyen yargı mekanizması yer almaktadır.

Bu çalışmamızda önce kuvvetler ayrılığı ilkesinin tanımı ve pozitif hukuk belgelerine geçişine yer vereceğiz. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Kuvvetler ayrılığı ilkesine göre hükümet sistemleri konusunu inceleyeceğiz. Üçüncü bölümde ise kuvvetler ayrılığının parlamenter sistemde siyasal partilerin faaliyetlerine etkisi konusunu irdeleyip sonuca ilişkin izlenimlerimiz ile çalışmamızı noktalayacağız.

¹ Mustafa, Kutlu, Kuvvetler Ayrılığı Temelleri- Gelişimi, Hukuk Devleti'nin Kökenleri, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2010, s.25

² Ergun, Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara,2010, s.194

BİRİNCİ BÖLÜM

I. KUVVETLER AYRILIĞI

A. Tanımı

Siyasi partiler, çağdaş siyasal yaşamın en temel kurumlarıdır. Demokratik siyasal yaşam, partiler olmaksızın düşünülemez. Modern anlamda siyasal partilerin ortaya çıkışları oldukça yenidir. Bununla birlikte siyasal partiler, çok hızlı gelişme göstererek tüm ülkelerde siyasal hayatın ana unsuru ve temel dinamik güçleri haline gelmiştir.³ Buna karşılık kuvvetler ayrılığı ilkesinin çıkış kaynağı ise modern anlamda siyasal partilerin doğumundan çok uzun bir süre önce aşağıda ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz gibi Eski Yunan filozofları Aristo ve Platon'a kadar uzanmaktadır.

Anayasa teorisi açısından devletin üç temel hukuki işlevi bulunmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı. Bu nedendir ki kuvvetler ayrılığı teorisi, bu işlevlerinin her birinin yerine getirilmesinin ayrı birer kuvveti veya gücü gerektirdiği düşüncesinden hareketle devletin örgütlenişini bu işlevlerin düzenleniş tarzına göre değerlendirmektedir.⁴

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devlet niteliği taşıyan her siyasal toplulukta birbirinden farklı kuvvetlerin bulunduğu ve bu kuvvetlerin yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılabilmesi ve özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için bu üç kuvvetin de ayrı, bağımsız organlara verilmesi gerektiği temeline dayanmaktadır.⁵

Hukuki açıdan kuvvetler arasındaki ilişkiler klasik kuvvetler ayrılığına göre tanımlanmakta ve temelde kişi hak ve hürriyetlerinin korunması amaçlanmaktadır. Liberal anlayışa göre kişi amaç olunca hürriyetlerin güvencesi de kuvvetler ayrılığında aranmıştır. Buna göre elinde kuvvet bulduran her makam ya da kişi bunu kötüye kullanabilir. Bu durumun engellenmesi için kuvvetlerin farklı ellerde bulunması gerekmektedir. Kuvvetler ayrılığı ilkesini ortaya koyanlar nereden gelirse gelsin yönetimde baskıyı önleyecek bir yol aramaktadırlar. Bunun çözümünü de kuvvetlerin tek bir elde toplanmamasında buldular.⁶

Aristo'dan esinlenerek Locke ve Montesquieu tarafından geliştirilen ve aynı zamanda kuvvetler arasındaki ilişkinin niteliğine göre hükümet sistemlerinin türünü belirleyen bu ilke, modern anayasa hukukunun doğuşunda önemli bir yere sahiptir. Hatta 1789 İnsan Hakları ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi, kuvvetler ayrılığı sistemini içermeyen bir düzenlemenin anayasa niteliği taşımayacağını kabul etmektedir.⁷

Kuvvetler ayrılığının çıkış noktası, mutlak monarşicilerin baskıcı yöntemlerine karşı kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almaya yöneliktir. Belirli devlet fonksiyonlarının, birbirlerinden bağımsız farklı organlar tarafından yerine getirilmesi hem kamu hizmetlerinin iyi işlemesi hem de monark karşısında hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla hizmet edecektir. Dolayısıyla bu ilke her şeyden önce monarşinin mutlak yetkilerini sınırlayan ve milli egemenlik ilkesinin yolunu açan tarihsel bir işlev üstlenerek temsili rejimlerin doğumunda önemli bir rol üstlenmiştir. Bu durumun doğal sonucu olarak Fransa'da 1789 Devrimi sonrasında Fransa'da kuvvetler ayrılığı ilkesi, mutlak monarşiye son verebilmenin bir yöntemi olarak kullanılmıştır.⁸

³Fevzi, Demir, Anayasa Hukuku, Birleşik Matbaacılık, 8. Baskı, İzmir, Ekim 2012, s.171

⁴Mustafa, Erdoğan, Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Tıpkı Basım, 8. Baskı, Ankara, Mart 2010, s.199

⁵Zafer, Gören, Anayasa Hukuku, Yetkin Basımevi, Ankara, 2011, s.155

⁶Erdoğan, Teziç, Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 14. Bası, İstanbul, 2012, s. 463

⁷Ali, Ekrem, Akartürk, Parlamenter Rejim Uygulamaları ve Parti Sistemleri, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s.32

⁸Mehmet, Akad- Bihterin, Vural, Dinçkol, Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş 7. Basım, İstanbul, Ekim 2012, s.38

Modern kuvvetler ayrılığının saf teorisi ya da ideal tipini şu şekilde tanımlayabiliriz: Devletin yasama, yürütme ve yargı şeklinde üç branşa veya bölüme ayrılması siyasi özgürlüğün kurulması ve devamının esasını oluşturmaktadır. Bu üç organın her birine kendi niteliklerine uygun birer devlet işlevi karşılık gelmektedir. Her bir organ, sadece kendi işlevini yerine getirmeli ve diğer organların işlevlerine karışmasına izin verilmemelidir. Ayrıca bu üç organı oluşturan kişiler, birbirinden ayrılmalı, hiçbir kişi aynı anda birden fazla organın üyesi olmamalıdır. Bu şekilde organların her biri diğerlerini frenleyecek ve tek başına hiçbir grup, devlet mekanizmasını kontrol edemeyecektir. Kısaca; hem organlar hem işlevler hem de bunları yerine getirenler, farklı kişiler olacaktır.⁹

Kuvvetler ayrılığının temel prensibi, siyasi iktidarı, gücün farklı organlara dağıtılması yoluyla sınırlamaktır. Buna göre kanunları hazırlayan organ ile kanunları uygulayan organlar farklı olacaktır. Yargı ise bu iki organın birbiriyle ilişkisine göre daha bağımsız bir durumda olacaktır. Çünkü kuvvetler ayrılığı, her kuvvetin mutlaka birbirinden bağımsız olacağı anlamına gelmemektedir. Böyle bir durumun arzu edilebilir olduğunu söylemek de mümkün değildir. Çünkü, bu durumda sistem sağlıklı çalışmadığı gibi devlet yönetiminde uyum ve istikrarın sağlanması da mümkün olamaz. Bu nedenle yargıyı bir kenara bırakırsak kuvvetler arasında işbirliği de gereklidir¹⁰. Bu sayede kuvvetler arasındaki uyum sağlanacak ve sistem daha demokratik bir şekilde işleyecektir.

Ana hatları ile kuvvetler ayrılığına genel bir giriş yaptıktan sonra çalışmamızın bu bölümünde ise kuvvetler ayrılığının pozitif hukuk belgelerine geçişi konusuna değineceğiz.

B. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Pozitif Hukuk Belgelerine Geçişi

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin gelişiminde Amerika ve Fransa'daki gelişmeler önemli yer tutmakta ise de ilkenin kaynağını İngiltere tarihindeki siyasi gelişmeler oluşturmaktadır. İngiltere'de bu alandaki gelişmelerden en önemli olanı 1689 tarihli Bill of Rights (Haklar Bildirisi) ile kralın sadece yasaların uygulayıcısı olduğu ilan edilirken parlamentonun da üstünlüğü benimsenmiştir¹¹.

228

1789 tarihli Amerikan Anayasası, kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul etmiştir. Amerikan Anayasası'nın düşünsel kökeninde Montesquieu'ye atfedildiği şekliyle kuvvetlerin mutlak ayrılığı değil kuvvetlerin birbirini kontrol ve denge içerisinde tuttuğu bir devlet mekanizması düşüncesi yer almaktadır. Fransız Devrimi'nin temelinde ise kuvvetlerin ayrılması, kralın mutlak iktidarına karşı, devrim önderlerince "siyasal dogma" olarak benimsenmiştir.

Bu düşüncenin etkisi ile 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 16. Maddesinde "erkler ayrılığının uygulanmadığı bir toplumda Anayasa'nın da olmayacağı kuralına yer verilmiştir. Fransa'da devrim anayasaları niteliğindeki (1791,1795,1848), erkler ayrılığı ilkesini benimsemiştir¹². Nihayet 1958 Anayasası'nı hazırlamak üzere General De Gaulle'e yetki veren 03.06.1958 tarihli kanunda, kuvvetler ayrılığına atıf yapılmıştır¹³.

Kuvvetler ayrılığı teorisi, XIX. yy. anayasacılık hareketleri üzerinde derin izler bırakmıştır. Öte yandan rejimlerin sınıflandırılmasında bir tür mihenk taşı olacaktır. Yargılamanın niteliğinin ve amacının, yasama ve yürütme fonksiyonlarından farklı olması nedeni ile rejimlerin sınıflandırılmasında dikkate alınmamasına yol açar. Çünkü, yargılama, hukukun ihlali ve bir dava açılması halinde harekete geçmekte ve amacı da hukukun iadesini sağlamaktır. Bu bakımdan anayasa

⁹Erdoğan, age., s. 200

¹⁰Mehmet, Fatih, Hüner, Demokrasinin İşleyişinde Yargının Rolü ve Meşruiyeti, Adalet Yayınevi,1. Baskı, Ankara, 2012, s.59

¹¹Serkan,Yolcu, İngiltere'de Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızlığı Alanındaki Gelişmeler, Seçkin Yayınevi, 1. Baskı, Ankara,2011,s.27

¹²Gören age., s.156

¹³Nur,Uluşahin, Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi, Ankara,1999, s. 74

hukukunda, siyasi rejimlerin sınıflandırılmasında daima yasama ve yürütme ilişkileri dikkate alınmaktadır¹⁴.

Kuvvetlerin yasamada (Fransa’da Konvansiyon dönemi 1795, günümüzde İsviçre) ya da yürütmede (1799 Konsüllük Anayasası) birleştiği yönetim biçimlerine karşılık kuvvetlerin ılımlı ayrılığına dayanan İngiliz parlamenter rejimi ile kuvvetlerin sert ayrılığına dayanan Amerikan başkanlık rejimleri yer almaktadırlar. Aslında kuvvetler ayrılığına dayanan yalnızca başkanlık rejimidir. Zira parlamenter rejim, yasama ile yürütme arasında sürekli işbirliğine dayanmaktadır¹⁵.

İKİNCİ BÖLÜM

I. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNE GÖRE HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Hükümet sistemlerinin tasnifinde yasama ve yürütme kuvvetleri arasındaki ilişki hesaba katılır. Yargı kuvveti kural olarak işin dışında tutulur. Yargının her sistemde yasama ve yürütme kuvvetlerinden ayrı olduğu veya olması gerektiği varsayılır¹⁶. Buna göre, hükümet sistemleri ilk önce kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı sistemleri olarak ikiye ayrılır. Kuvvetler birliği sistemleri de kendi içinde kuvvetlerin yürütmede ve yasamada birleştiği sistemler olarak ikiye ayrılır. Kuvvetlerin yürütmede birleştiği sistemler diktatörlük veya mutlak monarşidir. Kuvvetlerin yasamada birleştiği sisteme “meclis hükümeti sistemi” adı verilir¹⁷.

Kuvvetler ayrılığı sistemleri de kendi içinde sert ve yumuşak olmak üzere ikiye ayrılır. *Yumuşak ya da ılımlı kuvvetler ayrılığı sistemine ise “parlâmenter sistem,” Sert kuvvetler ayrılığı sistemine “başkanlık sistemi”,* adı verilmektedir Çalışmamızın konusu kuvvetler ayrılığı olduğu için kuvvetler ayrılığı sistemine göre hükümet sistemlerinin sınıflandırılması konusunu ele alacağız.

A. Parlamenter Hükümet Modeli

Parlamentarizm, 18. Yüzyıl ortalarında İngiltere’de kral- parlamento mücadelesinden doğmuş ve 19.yüzyılda Kıta Avrupası ülkelerinde yaygınlaşmıştır. Parlamentarizmin doğuşu, monarşik iktidar ile temsili organların uzlaşmaları ile gerçekleşmiştir. Parlamenter sistemlerde ana özellik, yürütmenin yasama iktidarından kaynaklanması ve yasama organının güvenine sahip olması zorunluluğudur. Ülkemizde de uygulanan siyasi rejimin temelini oluşturan bu durum, hükümeti parlamento çoğunluğunun iradesine bağlı kılmaktadır¹⁸.

Yasama ve yürütme organları arasındaki karşılıklı işbirliği, parlamenter rejime karakteristik özellik vermekle birlikte bu rejimin can alıcı noktası, yasama organı içinden doğan yürütmenin parlamentoya karşı siyasi sorumluluğunun olmasıdır. Nitekim Epstein, parlamenter rejimi, yürütme kuvvetinin yasama kuvvetinden kaynaklandığı ve yürütmenin yasamaya karşı siyasi açıdan sorumlu olduğu anayasal hükümet biçimi olarak tanımlamaktadır¹⁹.

Parlamenter rejimlerde hükümet, parlamentoya dayanmak ve parlamento içinden çıkmak zorundadır; ama, parlamentodan bağımsız hareket etmek imkanına sahiptir. Bu özellik, parlamenter

¹⁴Teziç, age., s.468

¹⁵Teziç, age., s.469

¹⁶Kemal, Gözler, Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Kitabevi Yayınları, Dördüncü Baskı, Bursa, 2004, s.84

¹⁷Mehmet, Turhan, Hükümet Sistemleri, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1993, s. 129

¹⁸ Yusuf, Murat, Akın, Do. Dr. Mehmet Somer’in Anısına Armağan, Beta Basım A.Ş, İstanbul, 2006 s.930

¹⁹ Akartürk, age., s.42

rejimi, meclis hükümeti rejiminden ayırır. Hükümetin hukuksal kimliği parlamenter rejimlerde parlamentodan ayrı ve özektir²⁰.

Parlamenter sistem başkanlık sisteminin aksine kuvvetlerin yumuşak ayrılığına veya işbirliğine dayanan hükümet sistemi olarak tanımlanır. Parlamenter rejimde yasama ve yürütme organları hukuken birbirinden bağımsızdır; ancak aralarında işbirliği ve etkileşim bulunmaktadır. Bu işbirliği ise hukuken birbirinden bağımsız olan, varlık ve sürekliliği birbirine bağlı olmayan iki farklı organa verilmiştir.²¹

Parlamenter sistemin klasik örneği İngiliz Devlet Sistemi'dir. Bu demokrasi tipi, İngiliz Parlamentosu ve kurumlarını kapsayacak şekilde "Westminster modeli" olarak da anılmaktadır. İngiltere tarihsel gelişimi üç evreye ayrılmaktadır. Bunlar; İngiliz ihtilalleri ve bildirileri, 18'inci yüzyılda parlamenter rejiminin kurulması, 19'uncu yüzyılda iktidarın demokratlaşması dönemleridir. Kralın mutlak iktidarının sınırlanmaya başlaması ile ilgili ilk çabalar 1215 tarihli Büyük Şart (Magna Charta) dayanmaktadır. Büyük Şart'ı modern anlamda bir insan hakları bildirgesi olarak görmek mümkün olmamakla birlikte soyluların ve toprak sahibi baronların başlangıçta kendi çıkarlarını gözeterek krala imzalattıkları bu belge daha sonra kaleme alınış biçimindeki esneklik dolayısıyla halkın lehine işleyen bir şekle dönüşmüş ve demokratik ilkelerin kaynağını oluşturmuş; 1628 yılında dilekçe hakkı, 1689 insan hakları bildirisi gibi önemli İngiliz siyasi belgelerinin de temelini oluşturmuştur.²²

Parlamenter rejimler ile ilgili çeşitli tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapılmakla birlikte sistemin bünyesini oluşturan unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

- Bir veya iki meclisten oluşan parlamento.
- Yürütmenin iki başlı oluşu.
- Devlet başkanının siyasi açıdan sorumsuzluğu.
- Bakanların yasama organına karşı siyasi sorumlulukları.
- Yürütme organının parlamentoyu fesih yetkisi²³.

B. Başkanlık Sistemi

Başkanlık rejimi, İngiliz parlamenter sistemi gibi tarihi bir gelişim süreci izlememiştir. 1787'de ABD'nin Philadelphia kentinde toplanan kurucu meclisin görüşmeleri sonucu temel ilkeleri belirlenmiştir. Her ne kadar orijinal bir sistem gibi görünse de 1787 tarihli ABD anayasası oluşturulurken İngiliz monarşisinden esinlenilmiştir. Bu bakımdan ABD başkanlık sistemi meşruti monarşinin cumhuriyete dönüştürülmüş biçimidir. Başkanlık rejiminin en başarılı örneği Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmaktadır.²⁴

Temsili hükümet sistemlerinden biri olan başkanlık rejimi, erklerin birbirinden sert biçimde ayrılması temeline dayanır. Bu rejimde yürütme organı ile yasama organı görevlerini karşılıklı olarak birbirinden bağımsız olarak kullanır. Başkanlık rejiminde hükümet ile yasama meclisi, birbirinden tamamen bağımsız ve farklı iki organdır. Siyasi açıdan çok güçlü ve geniş yetkilere sahip olan

²⁰Murat, Sezginer, Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası'nda Sorunlar, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2010, s.37

²¹Mehmet, Emin, Akgül, Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:4, yıl:2010, www. Ankarabarusu.org.tr/siteler/ankara barosu/ 4/2010 akgul pdf

²²Mehmet, Emin, Akgül, Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:4, yıl:2010, www. Ankarabarusu.org.tr/siteler/ankara barosu/ 4/2010 akgul pdf

²³ Teziç, age., s.478

²⁴Demir, age., s.117

yürütme organı yani hükümetin başı, aynı zamanda devletin de başıdır. Bu özelliğinden ötürü başkanlık rejiminin, demokrasi ile kişisel iktidarı birleştirdiği söylenebilir²⁵.

Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme birbirinden tamamen farklı iki organdır. Başkanlık rejiminin temelindeki erklerin bağımsızlığı, organların yapısında, fonksiyonunda ve ilişkilerinde olmak üzere üç noktada toplanmaktadır²⁶.

Organların yapısındaki bağımsızlık, her organın yapısı birbirinden farklıdır. Seçim mekanizması organların her biri için ayrı ayrı kullanılmaktadır. Yasama organı genel oyla halk tarafından seçildiği gibi yürütme yetkisini kullanan başkan da yine halk tarafından seçilmektedir. Başkanlık rejiminde yürütme, parlamenter rejimden farklı olarak yasama organının çoğunluğunun içinden çıkmamaktadır²⁷.

Organların fonksiyonlarındaki bağımsızlık, her organ bir faaliyet ile sınırlıdır. Parlamento, kanun koyar; ama, onun uygulamasına katılmaz. Hükümet, kanunları uygular; ama, onun yapılmasına katılmaz. Mahkemeler yargılama faaliyetini yürütür; ama, kanunların yapılmasına ve yürütülmesine katılmazlar²⁸.

Organların işleyişindeki bağımsızlık, organların hiç biri diğerine karşı etkileme aracına sahip değildir. Halk tarafından seçilen başkanın meclisten güvenoyu alma ihtiyacı yoktur. Bunun gibi onun seçtiği bakanlar da göreve başlamak için meclisin güvenoyuna ihtiyaç duymazlar. Görevleri süresince başkan ve bakan parlamento tarafından görevden uzaklaştırılmaz. Güvenoyu şeklinde bir denetim mekanizması getirilmediği gibi başkanın da meclisi feshetme yetkisi yoktur²⁹.

Görüldüğü gibi yasama ve yürütme organının faaliyetlerinin icrası sırasında kesin bir ayrılık söz konusudur. Parlamenter sistemin ana karakteristiği olan Bakanlar Kurulu'nun meclise karşı sorumluluğu ilkesinin başkanlık sisteminde uygulanma olanağı bulunmamaktadır. Zira yasama ve yürütme organları parlamenter sistemden farklı olarak gerek göreve başlarken gerekse görevin devamında güvenoyu almalarına gereksinim duymamaktadır. Yasama ve yürütme organları birbirlerinden kesin ve sert olarak ayrılmışlardır.

ABD Federal Anayasası'nın hazırlanmasında özellikle Montesquieu'nün *erkler ayrılığı* ilkesi en etkili ilkelerden biri olmuştur. Çünkü, erkler ayrılığı ile yasama, yürütme ve yargı güçleri ayrı ellerde toplanarak fren görevi görmesi bakımından temel hak ve özgürlükleri garanti altına alan en önemli ilke olarak kabul edilmiştir. Günümüz ABD Anayasasının temelini oluşturan bu ilke uyarınca yasama, yürütme ve yargı güçleri, tamamen birbirinden ayrılmışlardır³⁰.

III. BÖLÜM KUVVETLER AYRILIĞININ PARLAMENTER SİSTEMDE SİYASAL PARTİLERİN FAALİYETLERİNE ETKİSİ

Modern anlamda siyasi partiler, kuvvetler ayrılığı ilkesinden çok daha uzun bir süre ortaya çıkmıştır. Tarihte ilk siyasi partiler, Batı'da 19. yüzyılda; önce ABD'nde, sonra İngiltere'de ortaya çıkmışlardır. Siyasi partiler ile ilgili uzun süre hukuki düzenleme yapılmamış; ancak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Anayasalarda siyasi partiler ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir³¹.

Saf kuvvetler ayrılığı teorisi ile uyumlu bir siyasi rejim örneğine günümüzde rastlamak mümkün değildir. Çünkü, bu teorinin ileri sürüldüğü tarihlerde henüz modern siyasi partiler mevcut değildi. İktidarla ilgili sorunlar, daha çok kurumsal nitelikteydi. Değişik organlar ve bunlar arasındaki

²⁵Demir, age.,s.117

²⁶Özbudun,age., s.303

²⁷Teziç, age.,s.502

²⁸Teziç, age., s.502

²⁹Demir, age., s.118

³⁰Demir, age., s.122

³¹Teziç, age., s.309

yetki ve ilişkiler, kuvvetler ayrılığı ile dengeye oturtulabiliyordu. Günümüzde ise siyasal yaşama yön veren siyasal partilerdir ve kurumlar, bunlara sadece biçimsel bir çerçeve sağlamaktadır³². Bu durumun doğal sonucu olarak da iktidar ve muhalefet partileri ayrılığı ortaya çıkmıştır.

Parlamentar hükümet sisteminde parlamentoda çoğunluğu elinde bulunduran iktidar partisinin, bir yanda yasama faaliyetleri çerçevesinde “parlamento makinesini”, öte yandan yürütme faaliyetleri çerçevesinde hükümet makinesini yöneten ve yönlendiren motor işlevi gördükleri söylenebilir. Hatta sert kuvvetler ayrılığının uygulandığı başkanlık sisteminde bile Başkanın parlamento çoğunluğu ile aynı partiden olup olmamasına göre değişiklik göstermektedir. Başkanın ve parlamentonun aynı partiden olması durumunda bu parti, hem yasama hem de Başkan üzerinde güçlü bir etkiye sahip olur. Duverger’in ifadesi ile” *bir parti aynı zamanda hem Başkanlığı hem de iki meclis çoğunluğunu elinde bulundurduğu takdirde anayasal kuvvetler ayrılığını hemen tamamen ortadan kaldırır. Parlamentar rejim ile Başkanlık rejimi arasındaki fark, aralarındaki hukuki ayrılığa rağmen fiyiyatta silinir*”³³.

Parlamentar rejimde parlamentoda çoğunluğu oluşturan Başbakan da yasama ve yürütme gücünü kendi elinde toplayabilir. Türkiye’deki uygulamada, başbakan hem mensup olduğu partinin genel başkanı hem bakanlar kurulunun başkanı hem de milletvekili sıfatıyla yasama gücünün bir üyesi olarak kuvvetler toplanmasının çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır. Yasama organının, partilerden bağımsız olarak kurumsal bütünlüğe ve kendi öz dinamikleri ile hareket etmeye dönük yetenekleri oldukça kısıtlıdır. Yasama organının yasa yapma ve hükümeti denetleme konusundaki işlevleri, parti yapılarına ve parlamenter çoğunluklarına göre belirlenmektedir³⁴. Görüldüğü gibi yasama organının bu siyasi konjonktür içinde bağımsız hareket etme kabiliyeti son derece sınırlıdır; bu durum da yasama organını adeta siyasi partilere bağımlı kılmakta ve bağımsızlığına hanel getirmektedir³⁵.

Bu açıdan dünyanın en liberal ülkelerinden biri olan İngiltere’de rejimin liberal yapıya sahip olmasının temelinde yasama ve yürütme ayrılığından ziyade iktidar-muhalefet ayrılığı yatmaktadır. İktidar ve muhalefet kavramları ise siyasi partilerin parlamentoda oluşturdukları çoğunluğa göre belirlemektedir. Muhalefetin iktidarı denetleme imkanı ve seçimler yoluyla yarının iktidarını elde edebilme yolunun açık olması, rejimin liberal niteliğine temel oluşturmaktadır. Böylece temsili demokrasinin gelişimi, kuvvetler ayrılığını giderek iktidar-muhalefet ayrılığına dönüştürmüş ve siyasal partiler sayesinde hükümet ve parlamento birbirinin karşısı iki ayrı kuvvet olma özelliğini yitirmişlerdir³⁶.

Parlamentar sisteme göre hükümet sistemlerinin sınıflandırmasını parlamentoda temsil edilen/edilmeyen parti, iktidar partisi- muhalefet partisi, tek partili hükümet – koalisyon hükümeti ayrımına tabi tutarak açıklayabiliriz:

A. Parlamentoda Temsil Edilen – Edilmeyen Parti

Parlamentar rejim uygulamalarına etkisi açısından yapılabilecek en temel tasniflerden biri, parlamentoda temsil edilen/edilmeyen parti ayrımıdır. Partilerin parlamentoda temsil edilebilmeleri için ise, her şeyden önce uygulanan seçim sistemine bağlı olarak yeterli oy oranına ulaşmış olmaları gerekir. Eğer uygulanan bir seçim barajı söz konusu ise, bu barajın da aşılması gerekir. Bu koşulları sağlayamayan parti, parlamentoda temsil olanağı elde edemez. Bununla birlikte, partilerin parlamentoda temsil edilmelerinde tek belirleyici koşul seçimlerde gösterdikleri performans değildir. Seçimlerdeki performansı sayesinde parlamentoda temsil olanağı elde eden parti, daha sonra yaşan istifalar nedeniyle bu temsil olanağını kısmen ya da tamamen yitirebileceği gibi, parlamentoda temsil

³² Akartürk, age., s.33

³³ Akartürk, age., s.33

³⁴ Akartürk, age.,s.34

³⁵ Akartürk, age., s.34

³⁶ Teziç, age., s.435

edilmeyip de sonradan bağımsız ya da başka partiden milletvekillerinin katılımıyla parlamentoda temsil olanağı elde eden partiler de söz konusudur³⁷.

Ayrıca, parlamento içinde doğan partiler ve parlamento dışında doğan partiler ayrımı da yapılabilir. Parlamento içinde doğan partiler; belirli bir grup milletvekili tarafından kurulan ve bu andan itibaren parlamentoda temsil olanağı elde eden partilerdir. Oysa, parlamento dışında doğan partilerin kurucuları milletvekili olmadıkları için, bu partiler ancak seçimler yoluyla ya da daha sonra gerçekleşen milletvekili katılımıyla temsil olanağı elde ederler. Partilerin ilk ortaya çıktığı dönemlerde genellikle partilerin parlamento içinde beliren siyasal gruplaşmalardan doğduğunu ifade etmiştik. Günümüzde de partilerin parlamento çatısı altındaki milletvekilleri tarafından kurulması ve bu andan itibaren parlamentoda temsil edilen parti niteliği kazanması söz konusu olabilmekteyse de bu durum istisnadır³⁸.

Partilerin parlamentoda temsil edilmelerinin önemi, rejimin işleyişinde oynadıkları rolle ilgilidir. Yoksa partinin parlamentoda temsil edilip edilmemesi, onun hukuksal niteliği ya da statüsü üzerinde herhangi bir rol oynamaz. Başka bir deyişle, parlamentoda temsil edilsin ya da edilmesin bütün partiler ortak bir hukuksal rejime tabidirler. Öte yandan, parlamentoda temsil edilmeyen partiler, parlamenter olanaklardan yoksun oldukları için rejimin işleyişinde doğrudan bir etkiye sahip değildirler. Parlamentodaki yasama faaliyetleri, hükümetin denetlenmesi ya da yeterli çoğunluk elde edilmişse hükümet edilmesi parlamentodaki temsil güçlerine bağlıdır. Ayrıca, parlamentoda temsil olanağı elde eden partilerin başka ayrıcalıklarından da söz etmek mümkündür. Bu partilere aldıkları oy ya da parlamentodaki temsil oranlarına göre devletçe mali yardım yapılması, anayasa mahkemesinde iptal davası açma hakkı tanınması gibi ayrıcalıklartanmaktadır³⁹.

Parlamentoda temsil edilen partilerin etkinliği ise, sahip oldukları parlamenter çoğunluklarla ölçülmektedir. Bu parlamenter çoğunluklara göre; iktidar partisi, ana muhalefet partisi ve muhalefet partileri gibi isimler almaktadırlar. İki-parti sistemlerinde parlamento, iktidar ve ana muhalefet partisinden oluşurken; çok-parti sistemlerinde parlamento çok sayıda partiye ev sahipliği yapabilmektedir. Ancak, parlamentodaki partilerin belirli bir bütünlük ve etkinlik içinde parlamenter faaliyetlere katılımı parti grupları sayesinde gerçekleşir. Aynı partiye mensup belli sayıda parlamenterden (15 ya da 20) oluşan bu gruplar, parti örgütünün ayrı bir kuruluşu olmayıp partilerin parlamentodaki uzantılarıdır. Bu gruplara tanınan parlamenter ayrıcalıklar sayesinde, partiler parlamenter faaliyetlere daha etkin bir biçimde katılabilirler. Aynı zamanda parlamentodaki bu parti grupları, belirli bir parti disiplini içinde kendi üyelerinin parti politikalarına ve grup kararlarına uygun oy kullanmasını ve bu yönde çalışmalarda bulunmasını sağlarlar⁴⁰.

B. İktidar Partisi – Muhalefet Partisi Ayrımı

Genel anlamda iktidar ve muhalefet kavramları oldukça eski bir geçmişe dayanır ve karşılıklı güç ilişkilerinin bir görünümü olarak ortaya çıkar. Demokratik temsili rejimlerde ise, kural çoğunluğunun yönetimidir. Nitekim Antik Yunan tarihçisi Thucylide'in Pelepones Savaşı'nı anlatan kitabında, iktidar azınlığın değil; daha büyük sayıdaki çoğunluğun elindedir” derken; çoğunluk koşulunu iktidarın demokratik meşruiyeti olarak görmekteydi. Siyasal kararların çoğunluk kuralına uygun olarak alındığı çağdaş anayasal demokrasilerde, hükümetten farklı görüşte olan politik kesimler muhalefet olarak nitelendirilmektedir⁴¹.

Parlamenter rejimin işleyişinde iktidar-muhalefet ayrımı siyasal olduğu kadar kurumsal bir nitelik de taşır. Kurumsal muhalefet hukuksal güvenceyle donatılmış bir muhalefet olarak, asgari düzeyde bir demokrasi ve düşünce özgürlüğünün varlığını gerektirir. Ayrıca, özellikle parlamentodaki azınlığın hükümete karşı güvence altına alınması ve hükümet yolunun demokratik usuller

³⁷ Akartürk, age., s.55

³⁸ Akartürk, age., s.55

³⁹ Akartürk, age., s.56

⁴⁰ Akartürk, age., s.57

⁴¹ Sezginer, age., s.97

çerçevesinde herkese açık tutulması esastır. Bu niteliklere sahip bir muhalefet ise, ancak modern parlamenter rejimin ortaya çıkışıyla ve özellikle partiler düzeyinde gelişebilmiştir⁴².

Parlamenter rejimin beşiği sayılan İngiltere’de 1867 seçim reformuna kadar gerçek bir iki partili sistem yoktu ve hükümetler değişen çoğunluk gruplarına ve hatta bazen azınlıklara dayanarak kuruluyorlardı. Oy verme hakkını nüfusun daha büyük bir kısmına yayan 1867 seçim reformuyla birlikte, sıkıca örgütlenmiş partilerin gelişmesi parti hükümeti ilkesine ve muhalif parti konumuna istikrar kazandırdı. Özellikle, Gladstone ve Disraeli Hükümetleri döneminde “ parti hükümeti” ilkesi iyice yerleşti. Böylece, 20. yüzyılda seçimleri kaybeden partilerin “gölge kabineler” kurmaları bir gelenek haline aldı. 1937’de ise “Kralın Bakanları Hakkındaki Yasa’nın” (the Ministers of the Crown Act of 1937), muhalefet liderine hazineye 2000 sterlin (1957’de 3000’e ve 1965’te 4500 sterline yükseltilmiştir) tahsis etmesiyle muhalefetin kurumsal niteliği tescil edilmiştir⁴³.

Parlamenter rejimin işleyişini sadece yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkileri düzenleyen anayasal kurallara bakarak anlayamayız. Bu nedenle, anayasal düzenlemelere konu edilen biçimiyle bile kuvvetler ayrılığı, günümüz siyasi rejimlerinin nitelendirilmesinde yeterli bir kriter olmaktan çıkmıştır. Parlamenter rejimin işleyişini fiilen belirleyen siyasal partilerdir. Parlamenter çoğunluğu elde eden parti aynı zamanda hükümeti kurma yetkisi de elde etmektedir. Böylece çoğunluğu aracılığıyla yasama organına hakim olan parti, hükümete de hakim olmakta dolayısıyla her iki kuvvet siyasal parti aracılığıyla parti yönetiminin eline geçmektedir. Parlamenter çoğunluğu elinde bulunduran siyasal partilerin yasama ve yürütme üzerindeki egemenliği, disiplinli parti yapılarının oluşumuyla işlerlik kazanmaktadır. Disiplinli parti yapıları ise bir yandan hükümete kolektif bir yapı kazandırmış diğer yandan da parlamentodaki gruplara belirli bir disiplin ve bütünlük kazandırarak oluşturdukları çoğunluklara göre iktidar ve muhalefet rollerinin kurumsallaşmasını sağlamışlardır⁴⁴.

Parlamenter rejim İngiliz yönetim geleneğinin bir ürünüdür. Parlamento ile hükümet arasında belirli bir dengenin olduğu ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin mutlak anlamıyla uygulanmadığı bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (İngiliz parlamenter sistemi, parlamentonun etkinliğini yitirdiği buna karşılık hükümetin önem kazandığı sistem olarak tanımlanmaktadır Hükümet, Avam Kamarası’nda çoğunluğa sahiptir ve yasa çıkarmakta bir güçle karşılaşmaz. Bu nedenle hükümet “çok açık bir biçimde” yasamadan üstün bir durumdadır⁴⁵.

O halde *gerçek kuvvetler ayrılığı*, parti sistemiyle anayasal çerçevenin bir bileşkesidir denilebilir. Hatta bazı durumlarda parti sisteminin anayasal çerçeveden daha baskın bir rol oynaması da söz konusu olabilir. Bilhassa çoğunluğu elinde bulunduran disiplinli yapıya sahip bir hükümet partisi söz konusuysa uygulamada anayasal çerçeve tarafından belirlenen kuvvetler ayrılığından çok farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bu parti, yasama ve yürütmenin sahip olduğu belirli ayrıcalıkları kendinde toplamaktadır⁴⁶.

Demokratik yönetim sisteminde, kuvvetler ayrılığı teorisi gereği, yönetim yetkileri yasama, yürütme ve yargı arasında paylaştırılmaktadır. Ancak parlamenter yönetim sisteminde yürütme yasamadan çıktığından yasamaya karşı sorumlu konumdadır ve bu nedenle yasama ve yargı organları tarafından denetlenmektedir. *Fiili uygulamada ise yasama yürütmeyi denetlemede yetersiz kalmaktadır. Çünkü yürütmenin başı olan başbakan, mecliste çoğunluğu oluşturan parti veya partilerin lideri konumundadır. Dolayısıyla Montesquieu’nun kuvvetler ayrılığı ilkesinde öngörülen denetim, sadece meclisteki muhalefet partisi veya partileri tarafından yerine getirilebilmektedir⁴⁷.*

⁴² Akartürk, age., s.57

⁴³ Akartürk, age., s.58

⁴⁴ Akartürk, age., s.35

⁴⁵ Gören, age., s. 157

⁴⁶ Akartürk, age., s.36

⁴⁷ Rıza Aslan, *Parlamenter Yönetim Sisteminde Gölge Kabine’li Muhalefet*, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:11, Sayı:2, Yıl: 2009, w.w.w.asosindex.comhttp://journal-article-abstract?id=17979

Muhalefetin mecliste azınlıkta olması, meclis denetimini zayıflatmaktadır. Çalışma bu nedenle muhalefete önem atfederek muhalefetin tanımını, sistem içinde oynadığı rolü ve muhalefetçe oluşturulan Gölge Kabine'nin önemini analiz etmektedir. Bu anlayışa göre; parlamenter yönetim sisteminde, hükümetin denetlenebilmesi için muhalefetin "Gölge Kabine" oluşturarak düzenli ve sürekli muhalefet etmesi önerilmektedir. Bu kapsamda muhalefetin tanımını, muhalefet etme yöntemlerini ve kapsamlı bir muhalefet örgütlenmesini irdelemektedir. Etkin denetim için muhalefetin "rekabetçi ve işbirliğine dayanan" politikalar uygulaması gerekmektedir. Muhalefetin "rekabetçi ve işbirliğine dayanan" politikalarla iktidara ciddi bir alternatif olduğunu ispatlaması gerekmektedir. Bu kapsamda, muhalefet bir taraftan hükümeti yapıcı politikalarla uyararak iktidar partisine oy vermiş seçmenlerin beğenisi alınmalı, diğer taraftan toplum-sal sorunlara alternatif çözümler üretmek iktidara hazır olduğunu gösterilmelidir⁴⁸.

Siyasal partilerin kuvvetler ayrılığını iktidar-muhalefet ayrılığına dönüştürmesi siyasal gelişmelerinin ürünüdür; ancak, iktidar-muhalefet ayrılığı bu dönüşümün yalnızca siyasal boyutunu ortaya koymaktadır. Oysa bu dönüşümün hukuksal boyutu da göz ardı edilemez. Kuvvetler ayrılığının dönüşümünün hukuksal boyutu anayasal güvenceyle donatılmış bağımsız yargıdır. Hukuksal boyut açısından kuvvetler ayrılığı günümüzde yargının diğer iki kuvvetler ayrılığını, bağımsızlığını ifade etmektedir. Artık parlamentolar hak ve özgürlüklerin güvencesi olma özelliklerini yitirmişlerdir. Yasama organının mensup olunan siyasi partilerden bağımsız bir kimliği yoktur. Parlamentoda çoğunluğu elinde bulunduran parti hem yasama gücünün hem de yürütme gücünün tek hakimi olarak ortaya çıkıyor. Bu durum günümüzde parlamentoların hükümetleri siyasal açıdan denetleyebilecek fonksiyonlarının bulunmadığını göstermektedir. Bu gelişmelerde özellikle siyasal parti olgusunun oluşturduğu pati disiplinin, lider sultanının ve iktidarın kişiselleşmesi olgularının payı büyüktür⁴⁹.

Parlamenter sistemlerde günümüzde yasama organı yürütmeye tamamen bağımlı ve onun inisiyatifi ile hareket eden bir organ olduğuna göre; burada, yargı kuvvetinin yasama-yürütme bütünleşmesinden ayrılığı daha büyük bir anlam ifade etmektedir. Yasama-yürütme kaynaşması hatta yasamanın yürütme içinde erimesi özellikle muhalefet partilerinin zayıf ve etkisiz olduğu ya da parlamentoda denetim ve denge işlevini sağlayacak asgari çoğunluklara sahip olmadığı hallerde özgürlükler aleyhine olumsuz sonuçların doğumuna neden olabilmektedir. Bu nedenle denge ve denetim işlevini yerine getirebilecek hak ve özgürlüklerin güvencesi olabilecek güç ve donanımına sahip bağımsız bir yargının varlığı çok büyük bir öneme sahiptir.⁵⁰

Demokrasi açısından kuvvetler ayrılığının günümüzde kazandığı çağdaş görüntü ise çoğulculuk ilkesi temelinde frenler ve dengeler sistemi biçiminde gelişmektedir. Bu çerçevede, iktidar-muhalefet ilişkileri ideolojik bir çoğulculuğun görünümü olarak farklı ideoloji ve fikirlerin serbestçe örgütlendiği partiler kanalıyla gerçekleşmektedir. Kurumsal çoğulculuk boyutunda ise demokratik seçimlerle iş başına gelen siyasal kurum ve organlar ile bu kurum ve organları denetleyen yargı mekanizması yer almaktadır. Frenler ve dengeler sistemi ise özünde siyasal iktidarı daha geniş kesimlerle paylaşma onu dengeleme ve denetleme işlevi üstlenen kurumlar bütünüdür ifade etmektedir. Çağdaş demokratik rejimlerde bu kurumlara örnek olarak; ombudsmanlık, çift meclis, idari özel kuruluşlar, hukuksal güvenceye sahip muhalefet partileri, güçlü yerel yönetimler ve basın özgürlüğü güvencesine sahip medya kuruluşları gösterilebilir⁵¹.

C.Tek Partili Hükümet- Koalisyon Hükümeti

Parlamenter rejimlerde, partilerin hükümetteki temsil yeteneği parlamentodaki çoğunluklarına göre belirlenir. Bu durumda parlamenter çoğunluk tek bir partiye dayanıyorsa bu parti başka partilerle

⁴⁸ Rıza Aslan, "Parlamenter Yönetim Sisteminde Gölge Kabine'li Muhalefet", w.w.w.asosindex.comhttp://journal-article-abstract?id=17979

⁴⁹ Akartürk, age., s.37

⁵⁰ Akartürk, age., s.60

⁵¹ Akartürk, age., s.37

hükümet ortaklığı kurmaya ihtiyaç duymayacağı için tek partili bir hükümet kurulacaktır. Ancak, hiçbir parti tek başına hükümeti kuracak parlamenter çoğunluğa sahip değilse; bu durumda parlamenter çoğunluğu sağlayacak birden fazla partinin hükümeti kurması anlamına gelen koalisyon hükümeti söz konusu olur⁵².

İki parti sisteminde, tek partili hükümet söz konusu olduğundan, parti; hem parlamento hem de hükümet üzerinde etkili tek güçtür. Bu durumda parti hükümetin parlamento üzerindeki üstünlüğünü sağlayan bir nevi araç niteliğindedir. Çünkü hükümet parti liderinin elindedir ve parlamenter çoğunluğu oluşturan milletvekilleri de aynı partiye mensup milletvekilleri olarak lidere bağlı konumdadır. Hele parti ezici bir parlamenter çoğunluğa sahipse, etkili bir parti disiplini söz konusuysa bu durum parlamentoda ve hükümette sıkı bir parti dayanışmasının yaşanmasına ve dolayısıyla hükümet istikrarına yol açar. Parti kimliği milletvekili kimliğinin önüne geçer. Yasama ve yürütme kuvvetleri arasında güçlü parti kimliğinden kaynaklanan bir kaynaşma yaşanır⁵³.

Buna karşın çok parti sistemlerinde ise genellikle en az iki partiden oluşan hükümet koalisyonlarının ortaya çıktığını görüyoruz. İki parti sistemlerinde yürütmenin güçlenmesinde tek parti hükümeti öncü bir rol oynarken; çok parti sistemlerinde parti, hatta zıt görüşlerdeki partilerin oluşturdukları koalisyonlar, hükümet istikrarsızlıklarına yol açabilmekte ve bu da yürütmeyi zayıf düşürmektedir. Hatta koalisyon hükümetini paylaşan partilerin sayıca fazla olması, parti ideolojileri arasında derin uçurumlar bulunmasını ya da parti disiplinin işlememesi gibi faktörler hükümet istikrarsızlıklarını daha çok körüklemektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak yasama ve yürütme arasındaki güç dengesi ve ayrılık derecesi, seçim sistemiyle partiler sistemi tarafından doğrudan etkilenmektedir⁵⁴.

İster tek parti hükümeti, isterse koalisyon hükümeti söz konusu olsun, mutlaka kurulacak hükümetin parlamenter çoğunluğa dayanması gerekir. Parlamenter çoğunluğun tek bir parti tarafından sağlanamaması durumunda, mevcut parti sistemi çerçevesinde değişik koalisyon modelleri ortaya çıkabilir. Nitekim parlamenter sistemlerde ne tür koalisyonların kurulabileceğini öngören başlıca 6 çeşit kuram ileri sürülmüştür⁵⁵:

-Asgari Çoğunluklu Koalisyonlar: Bu kategorideki hükümetler, sadece hükümete çoğunluk statüsü kazandırmaya yetecek asgari ölçüdeki partinin yer aldığı koalisyon modeli içinde yer alır.

-Asgari Büyüklükte Koalisyonlar: Parlamentodaki siyasal tabloya göre; partiler elde edecekleri bakanlık sayısını arttırmak için gereksiz partileri koalisyondan dışlayarak, mümkün olan en dar parlamenter çoğunluğa dayanan bir hükümeti tercih ederler.

-Asgari Sayıda Partiden Oluşan Koalisyonlar: Asgari çoğunluklu koalisyonların mümkün olan en az sayıdaki partiyi kapsayacak biçimde kurulması beklenir. Çünkü diğer şartların eşit olması halinde koalisyonun kurulması ile ilgili görüşme ve pazarlıklar daha az partiyle daha kolay yürütülür ve koalisyon da daha kolay bir arada tutulur.

-Asgari Çeşitliliğe Sahip Koalisyonlar: Bu kuram, partilerin büyüklükleri ya da sayılarını esas almaktan ziyade partilerin siyasal tercihleri ve programlarına göre bir model oluşturur. Siyasal tercihler ve programlar açısından benzerlik taşıyan partiler arasında koalisyon kurulması daha kolaydır.

-Asgari Çoğunluklu Bağlantılı Koalisyonlar: Bu kuram, “bağlantılı” yani siyasal yelpazede birbirine yakın duran partiler arasında, aynı zamanda gereksiz ortaklara yer vermeyen bir koalisyon oluşturabileceğini öngörür. Bu kuram, siyasal yakınlığı olan partilerin koalisyon kurmaya çalışacakları

⁵²Uluşahin, age., s.122

⁵³Teziç, age., s.438

⁵⁴Oktay, UYGUN, Demokrasi, Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar, 12 Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2011, s.258

⁵⁵Akartürk, age., s.62

ve çoğunluk koalisyonu sağlanana kadar da diğer siyasal yakınlığı olan partilerin buna ekleneceği varsayımına dayanır.

- *Politikalara Dayalı Koalisyonlar*: Bu kuram, partilerin iktidarda kalmaktan ziyade sadece politikalarla ilgilendiklerini varsaydığından, bu durumda gerçek iktidar yasama organında toplanmış olur. Yasama organında da kilit öneme sahip parti istediği politikaların yürürlüğe konmasını sağlayabilir

Tek partili hükümet ve koalisyon hükümeti arasındaki ayrımı tabloya dönüştürerek analizini yaptığımızda aşağıdaki sonuca ulaşabiliriz.

	İstikrar ve etkinlik	Parti sistemi	Seçim sistemi	Sorumluluk	Meşruiyet
Tek partili hükümet	Güçlü	İki-parti	Çoğunlukçu	Güçlü	Güçlü
Koalisyon hükümeti	Zayıf	Çok-parti	Nispi temsil	Zayıf	Zayıf

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, tek partili hükümetler genellikle çoğunluk usulü seçim sisteminin bir sonucu olarak, iki-parti sisteminin geçerli olduğu rejimlerde ortaya çıkmakta; istikrar ve etkinlik açısından güçlü bir performans gösterme olanağına sahip olabilmektedirler. Buna karşın, koalisyon hükümetleri nispi temsil seçim sisteminin geçerli olduğu rejimlerde ortaya çıkmakta ve hükümette birden fazla siyasal parti olduğu için bu hükümetler istikrar ve etkinlik açısından zayıf performans göstermektedirler. Ayrıca, iktidar ve muhalefet sorumluluğu koalisyon hükümetleri dönemlerine oranla tek partili hükümet dönemlerinde daha güçlüdür⁵⁶.

⁵⁶ Akartürk, age., s.66

SONUÇ

Çağdaş demokrasilerde tam kuvvetler ayrılığına dayanan bir hükümet sistemi örneği yoktur. Kuvvetlerin sert ayrılığına dayanan Amerikan tipi başkanlık rejimi bunun yalnızca kısmi bir istisnasını oluşturur. Bunun dışında özellikle parlamenter rejimleri sınıflandırmada kuvvetler ayrılığı kriteri yetersizdir. Bu rejimde kuvvetler ayrılığı teorisinde öngörüldüğü gibi yasama ve yürütme arasında bir ayrılıktan değil daha çok kuvvetlerin paylaşımından söz edilebilir. Çünkü parlamenter rejimlerde hükümetlerin parlamentonun oyuyla atanması, desteklenmesi ve yerine göre azledilmesi söz konusudur.

Siyasal partilerin kuvvetler ayrılığını iktidar-muhalefet ayrılığına dönüştürmesi siyasal gelişmelerinin ürünüdür; ancak, iktidar-muhalefet ayrılığı bu dönüşümün yalnızca siyasal boyutunu ortaya koymaktadır. Oysa bu dönüşümün hukuksal boyutu da göz ardı edilemez. Demokrasi açısından kuvvetler ayrılığının günümüzde kazandığı çağdaş görüntü ise çoğulculuk ilkesi temelinde frenler ve dengeler sistemi biçiminde gelişmektedir. Bu çerçevede, iktidar-muhalefet ilişkileri ideolojik bir çoğulculuğun görünümü olarak farklı ideoloji ve fikirlerin serbestçe örgütlendiği partiler kanalıyla gerçekleşmektedir. Kurumsal çoğulculuk boyutunda ise demokratik seçimlerle iş başına gelen siyasal kurum ve organlar ile bu kurum ve organları denetleyen yargı mekanizması yer almaktadır.

Frenler ve dengeler sistemi ise özünde siyasal iktidarı daha geniş kesimlerle paylaşma onu dengeleme ve denetleme işlevi üstlenen kurumlar bütünüdür ifade etmektedir. Çağdaş demokratik rejimlerde bu kurumlara örnek olarak; ombudsmanlık, çift meclis, idari özel kuruluşlar, hukuksal güvenceye sahip muhalefet partileri, güçlü yerel yönetimler ve basın özgürlüğü güvencesine sahip medya kuruluşları gösterilebilir⁵⁷.

Kuvvetler ayrılığı ilkesinde siyasi partilerin güç kazanması ile birlikte hükümet sistemlerinin sınıflandırılması da önem taşımaktadır. Türkiye’de ise 1982 Anayasası’nın 7. maddesi, “yasama yetkisi, Türk milleti adına TBMM’ndir. Bu yetki devredilemez” hükmünü içermektedir. Anayasa’nın 8. maddesi ise “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılacağı ve yerine getirileceği” ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi 1982 Anayasası’nda yürütme, hem görev hem de yetki olarak nitelendirilmiştir. Bu durumun pratik sonucu yürütme organının doğrudan genel ve asli bir düzenleme yapma yetkisine sahip olmasıdır. Dolayısıyla yürütme organı, sıkıyönetim, olağanüstü hal KHK’leri ile Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir⁵⁸.

Yürütme organı ve özellikle Cumhurbaşkanlığı makamı 1982 Anayasası’nda güçlendirilmiştir. 1982 Anayasası’nın kurduğu hükümet sistemi, halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı’nın rolünün klasik parlamentarizme oranla bir hayli etkin olmasına karşın temelde parlamenter rejim özelliklerini korumaktadır. Bu nedenle sistemi parlamenter rejim ile başkanlık rejimi arasında “başkanlı parlamenter” rejim olarak nitelendirmek abartılı bir yaklaşım olmayacaktır. Başka bir ifade ile rejimin adı, Fransız literatüründen esinlenerek “*yumuşatılmış parlamentarizm*” şeklinde detelaffuz edilebilir⁵⁹.

KAYNAKÇA

- AKAD, Mehmet- DİNÇKOL, Vural, Bihterin(2012), Genel Kamu Hukuku, DER Yayınları, Gözden Geçirilmiş 7. Basım, İstanbul
- AKARTÜRK, Ali, Ekrem (2010), Parlamenter Rejim Uygulamaları ve Parti Sistemleri, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul

⁵⁷ Akın, age., s.105

⁵⁸ Mümtaz, Soysal, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi, İstanbul,1993, s. 205

⁵⁹ Demir, age., s.163

- AKIN, Yusuf, Murat (2006), Doç. Dr. Mehmet SOMER' in Anısına Armağan, Beta Basım A.Ş. İstanbul
- DEMİR, Fevzi (2012), Anayasa Hukuku, Birleşik Matbaacılık, 8. Baskı, İzmir
- ERDOĞAN, Mustafa (2010), Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Tıpkı Basım, 8. Baskı, Ankara
- GÖZLER, Kemal (2004), Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Kitabevi Yayınları, Dördüncü Baskı, Bursa
- HÜNER, Fatih, Mehmet (2012), Demokrasinin İşleyişinde Yargının Rolü ve Meşruiyeti, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Ankara
- KUTLU, Mustafa (2001), Kuvvetler Ayrılığı Temelleri-Gelişimi, Hukuk Devletinin Kökenleri, Seçkin Yayınevi, 1. Baskı, Ankara
- ÖZBUDUN, Ergun (2010), Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara
- SEZGİNER, Murat (2010), Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası'nda Sorunlar, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, Ankara
- SOYSAL, Mümtaz (1993), 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- TEZİÇ, Erdoğan (2012), Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 14. Bası, İstanbul
- TURHAN, Mehmet (1993), Hükümet Sistemleri, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, Ankara
- ULUŞAHİN, Nur (1999), Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi, Ankara
- UYGUN, Oktay (2011), Demokrasi, Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar, 12 Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul
- YOLCU, Serkan (2011), İngiltere'de Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızlığı Alanındaki Gelişmeler, Seçkin Yayınevi, 1. Baskı, Ankara

İNTERNET ORTAMINDA FAYDANILAN KAYNAKLAR:

- Mehmet Emin Akgül, "Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı", sayı:4, yıl:2010, [www. Ankarabarusu.org.tr/siteler/ankara_barosu/4/2010_akgul.pdf](http://www.Ankarabarusu.org.tr/siteler/ankara_barosu/4/2010_akgul.pdf)
- Rıza Aslan, "Parlamentar Yönetim Sisteminde Gölge Kabine'li Muhalefet", Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:11, Sayı:2, yıl: 2009, [w.w.w.asosindex.comhttp:// /journal-article-abstract?id=17979](http://www.asosindex.comhttp://journal-article-abstract?id=17979)

**PERSONALITY TRAITS AND BORDERLINE
PERSONALITY DISORDER**

Assoc. Prof. Dr. Senija Tahirovic
(stahirovic@ius.edu.ba)
International University Sarajevo
MA Sc. Adela Bajric
(bajric_adela@yahoo.com.au)
Germany

Abstract

The people with *Borderline Personality Disorder* (BPD) show pathological personality traits in three of the five domains (APA 2013). In addition to diagnostic criteria for BPD, described by Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5), the dimensional model of personality disorder, based on five-factor model of personality, seems to gain interest as it promises to eliminate problems associated with poor-fit, co-morbidity and unclear diagnosis.

The purpose of this study is to identify the personality traits by people who are already diagnosed with BPD using the DSM-5 categorical criteria. Based on the theoretical concepts and existing research findings as well as increased interest in the dimensional personality theory, we assume that people diagnosed with BPD will show high levels of pathology on three trait domains: negative affectivity, disinhibition and antagonism.

This study was conducted in Germany in psychiatric clinic. Fifteen participants represented a convenience sample, of patients already diagnosed with BPD. For this study Personality Inventory for DSM-5 (PID-5) was used. The findings supported the assumptions that people with BPD show some degree of anxiousness, emotional lability, hostility, impulsivity, risk taking and separation anxiety. The study also found that traits such as distractibility, withdrawal and submissiveness were also present in this participant group.

Even though, study was conducted with small number of participants it has provided contribution to the already existing knowledge and understanding in regards to common personality traits for people diagnosed with BPD.

Keywords: *Personality traits, Attachment, Borderline Personality Disorder, Childhood, Diagnostic Criteria*

Anahtar Kelimeler: *Kişilik Özellikleri, Bağlanma, Sınırdaki Kişilik Bozukluğu, Çocukluk Dönemi, Tanı Kriterleri*

1. Introduction

The word *personality* is more than meaning of the word *persona*. It could mean, how one appears to another, the part one plays in a life of another, summary of qualities one has and shows in his work, as well as dignity (Monte 1999). In the beginning of the 19th century Emil Kraepelin has mentioned word psychopathic personality, he tried to categorise personality disorders in four different types. He explained the unstable personality features as fluctuating between hypomanic and depressive, similar to the description of the today's known borderline personality disorder features (Millon, 2011).

Many theories have attempted to explain the development of personality disorder, through different and sometimes similar perspectives, considering the causal factors they deem as influential in the development of the same. They proposed many risk factors, which may be responsible for the development of personality disorder. Different schools of thought have shown that there are genetic, environmental, learning, parental, developmental, conscious and unconscious factors that drive our personality (Schultz, et al., 2005). There are neuro-chemical vulnerabilities, which influence personality disorder development (Kamali, et al., 2001). However, it is important to consider to what extent environmental factors influence the genetic predisposition, as environmental influences may trigger or suppress genetic predisposition (Schultz, et al., 2005).

Schultz and Schultz (2005) suggest that environmental and social influences shape behavior and with it influence our personality structure. The psychoanalytic theory somehow supports this idea. The theory conforms that not only basic physical drives, that happen on an unconscious level, shape behaviour and subsequent personality traits, but are influenced by social expectations that are accessible at the conscious level (Monte, 1999). Psychoanalytic theory explains that development of personality disorder is largely due to identity fusion and pathological identity formation, where person is split between idealization and devaluation, good and the bad, thus creating distorted view of interpersonal relationships (Lenzenweger, et al., 2005).

Cognitive theory may differ a little, as it pays most of its attention on the perception and interpretation of situations and their influence on the personality development. They believe that, based on the information processing theory, one's thoughts influence personality formation and cognitive distortions lead to dysfunctional thinking and over a prolonged period of time dysfunctional personality (Lenzenweger & Clarkin, 2005). The cognitive theory proposed that personality disorders are based on individual's perception and interpretation of life situations, specifically when those situations are irrationally interpreted. This would in turn lead to development of distorted cognitive schemas, that are resistant to change (Lenzenweger & Clarkin, 2005).

Humanistic theory focused less on the risk factors, it did point out that failure to fulfill innate needs would lead to the dysfunctional personality formation. Maslow also mentioned that learning and social influences might help or hinder the progress through the hierarchy of needs (Schultz, et al., 2005).

Linehan (1993) pointed out that, specifically for BPD, combination of risk factors is a indication of personality dysfunction. She suggested that invalidated social

environment and labile attachment to the primary caregiver were significant risk factors for personality formation. However, she mentioned that biological vulnerabilities and developmental context must also be taken into account, as they are also significant in personality development. Biosocial developmental model is based on the idea that borderline personality disorder is related to missing ability for emotional regulation in all areas of functioning, although other risk factors such as biological vulnerability, developmental context and their interactions must also be considered (Crowell, Beauchaine, & Linehan, 2009). Biological mechanisms, such as serotonin, dopamine, vasopressin, and acetylcholine are related to development of BPD (Kamali, Oquendo, & Mann, 2001). The twin studies have also shown genetic component as well as family environment, to be linked to the BPD development (Crowell, Beauchaine, & Linehan, 2009).

The Five Factor Model (FFM) of personality is a theory, which describes the human personality based on five dimensions of personality, namely, openness to experience, conscientiousness, extraversion, agreeableness, and neuroticism. The developmental history of this theory dates to early 1900's when several psychologists attempted to describe personality through lexical approach, by collecting terms that could be attributed to the personality description (McCrae & John, 1992). This was further developed by Cattell who proposed Sixteen Personality Factor model that was based on the original ideas from Gordon Allport and Henry Odbert, and included factors such as warmth, reasoning, emotional stability, dominance, liveliness, rule-consciousness, social boldness, sensitivity, vigilance, abstractedness, privateness, apprehension, openness to change, self-reliance, perfectionism, and tension (Fehring, 2004). At the same time, other groups of researchers (Ernest Tupes, Raymond Cristal, Paul Costa, Jeff McCrae, and Lewis Goldberg) also studied the personality factors, and proposed very similar personality traits, differing only in names of the traits (McCrae & John, 1992). The idea of dimensional description of personality received little interest until the 1980's. From that point onward, the FFM, especially the version provided by Costa and McCrae, discovered and is currently receiving growing attention in research (McCrae, et al., 1992).

242

According to McCrae and Costa the FFM refers more to the body of research, than theory of personality. They argued that a personality should be viewed as a system, and that a theory should provide a definition of that system. The FFM is based on the trait theory of human personality, which suggested that "individuals can be characterized in terms of relatively enduring patterns of thoughts, feelings, and actions; that traits can be quantitatively assessed; (and) that they show some degree of cross-situational consistency" (McCrae & Costa, 2008, pp. 160). They argue further that study of behavior would give us information about that behavior in context, but it may not be generalisable, whereas the traits would describe the individuals's recurrent patterns of acting, their character and describe how they differ from others. This in turn, according to the trait theory, would allow empirical generalisations how people with similar traits would behave and react (McCrae, et al., 2008).

The FFM is based on 6 postulates. *Basic tendencies* subdivided into individuality, origin, development and structure postulate that all adults show different

personality traits that are based on their patterns of thoughts, feelings, and actions. Those traits are endogenous basic tendencies, developed through intrinsic maturation and other biological processes and are organised in a hierarchical structure. *Characteristic adaptations* subdivided into adaptation and plasticity postulate that people tend to react to their environment and change their patterns of thoughts, feelings, and behaviors accordingly. The *Objective biogarphy*, subdivided into multiple determination and life course, postulated that action and experience is influenced by characteristic adaptations and are driven by complex functions and people are capable of planning and organising based on those adaptations consistent with their personality traits. The *self-concept*, subdivided into self-schema and selective perception, postulated that people would maintain cognitive-affective view of self and that self view will be consistent with personality traits. *External influences*, subdivided into interaction and reciprocity, postulated that social and physical environment shape characteristic adaptations, which in turn influence the flow of behavior.. And *dynamic processes* subdivided into universal dynamics and differential dynamics postulated that thoughts, feelings, and behaviors are regulated in part by universal mechanisms, and are affected by basic tendencies of the individual's personality traits (McGrae, et al., 2008).

It seems that no theories and their explanations on how a personality dysfunction occurs, can be viewed in isolation, as no single factor has so far been found to influence personality development in isolation. It seems that personality development is complex and it is influenced by many different factors, as those above summarized, and when trying to understand we would need to take a holistic point of view, or run the risk of missing valuable information regarding personality formation.

1.1 . General DSM criteria of personality disorder and Borderline Personality Disorder

The general criteria for personality disorder, specific diagnostic features of all personality disorders currently present in the DSM-5 are presented in the following text. Later on we will present specific diagnostic features of Borderline Personality Disorder (BPD).

The APA has presented a set criteria and the Table 1 will present those as outlined in the DSM-5.

Table 1 General Personality Disorder

Criteria
A. An enduring pattern of inner experience and behaviour that deviates markedly from the expectation of the individual's culture. This pattern is manifested in two (or more) of the following areas: <ol style="list-style-type: none">1. Cognition (i.e., ways of perceiving and interpreting self, other people, and events).2. Affectivity (i.e., the range, intensity, lability, and appropriateness of emotional response).3. Interpersonal functioning.

4. Impulse control.

- B. The enduring pattern is inflexible and pervasive across a broad range of personal and social situations.
- C. The enduring pattern leads to clinically significant distress or impairment in social, or other important areas of functioning.
- D. The pattern is stable and of long duration, and its onset can be traced back at least to adolescence or early adulthood.
- E. The enduring pattern is not better explained as a manifestation or consequence of another mental disorder.
- F. The enduring pattern is not attributable to the physiological effects of abuse (i.e., a drug abuse, a medication) or another medical condition (e.g., head trauma).

Adapted from “Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5th Edition” by American Psychiatric Association, p. 663). Copyright by the American Psychiatric Association.

It is important to note that only when personality traits are inflexible and maladaptive, and cause significant distress or impairment in functioning, can be considered as personality disorder. Furthermore, it is important to evaluate if the symptoms are present over a long period of time, and evaluate if the symptoms were also evident in early adulthood. As some transient situational stressors and mental states may impact the personality development and change, it is important to evaluate if the traits are stable over time and not due to the situational changes (American Psychiatric Association, 2013).

244

To further understand, the general diagnostic criteria, it is important to note that personality disorders are divided in three clusters. The APA (2013) has outlined the different clusters and rationale behind it. They are as follows: Cluster A is divided into paranoid, schizoid and schizotypal personality disorders. They are characterised by odd, eccentric cluster of symptoms. The Cluster B is divided into borderline, narcissistic, histrionic and antisocial personality disorders. They present more dramatic, emotional and erratic cluster. The Cluster C is divided into avoidant, dependent and obsessive-compulsive personality disorders. They are characterised by anxious and fearful cluster of symptoms (American Psychiatric Association, 2013).

One personality disorder, attracting increasing scientific interest, is the BPD. This disorder is characterised by “persistent and pervasive cognitive, emotional, and behavioural dysregulation”, and it is considered “among the most severe and perplexing behavioural disorders” (Crowell, Beauchaine, & Linehan, 2009, p. 495). Due to the severity of this disorder, the empirical research has focused on uncovering causal factors of the disorder development, with limited success (Crowell, et al., 2009). In the DSM-5, revisions were made and the following paragraphs will provide newest version of the diagnostic criteria of the BPD.

According to the APA a personality disorder “is an enduring pattern of inner experience and behaviour that deviates markedly from the expectations of the individual’s culture, it is pervasive and inflexible, has onset in adolescence or early adulthood, it is stable over time, and leads to distress or impairment” (American Psychiatric Association, 2013, p. 645).

APA provided a set of diagnostic features of the BPD that needs to be met for the disorder to be diagnosed. Table 2 will show a diagnostic criteria that need to be met in order for the BPD to be diagnosed.

Table 2 Diagnostic Criteria of Borderline Personality Disorder 301.83 (F60.3)

Diagnostic Criteria

A pervasive pattern of instability of interpersonal relationships, self-image, and affects, and marked impulsivity, beginning in early adulthood and present in a variety of contexts, as identified by five (or more) of the following:

- A. Frantic efforts to avoid real or imagined abandonment. (Note: Do not include suicidal or self-mutilating behavior covered in criterion 5).
- B. A pattern of unstable and intense interpersonal relationships characterised by alternating between extremes of idealization and devaluation.
- C. Identity disturbance: markedly and persistently unstable self-image or sense of self.
- D. Impulsivity in at least two areas that are potentially self-damaging (e.g., spending, sex, substance abuse, reckless driving, binge eating). (Note: Do not include suicidal or self-mutilating behavior covered in criterion 5).
- E. Recurrent suicidal behavior, gestures, or threats, or self-mutilating behavior.
- F. Affective instability due to a marked reactivity of mood (e.g., intense episodic dysphoria, irritability, or anxiety usually lasting a few hours and rarely more than a few days).
- G. Chronic feelings of emptiness.
- H. Inappropriate, intense anger or difficulty controlling anger (e.g., frequent displays of temper, constant anger, recurrent physical fights).
- I. Transient, stress-related paranoid ideation or severe dissociative symptoms.

245

Adapted from “Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5th Edition” by American Psychiatric Association, p. 663). Copyright by the American Psychiatric Association.

The most important aspect of the BPD is the instability in different areas of functioning, such as relationships, how patients see themselves, their affected instability and impulsivity (American Psychiatric Association, 2013). This group of patients shows perceptual problems, exhibit extreme reactions to real or imagined separation or rejection,

it shows fear and tries to avoid real or imagined abandonment. They react with fear or anger when faced with separation, and changes in plans. The idealisation of important people can easily change to devaluation, if the patient believes they did not receive enough care, love and affection as expected. They also show very unstable self-image, and will show identity disturbances with sudden shifts in goals, values and motivation. In addition, sexual preferences may also change due to the unstable self-image (APA, 2013).

Furthermore, a person with BPD will also show some level of impulsivity, that is deemed as self-damaging. Some of the impulsive behaviours include reckless driving, gambling, unsafe sex, substance abuse or eating disturbances. Some people may exhibit self-mutilating behaviours such as cutting, burning, or nail biting. In addition, suicidal gestures, and/or attempts are common among this group of people. Reactive mood is a common feature exhibited by people suffering from BPD. They will often show periodic changes in mood, from fear, to anger, irritability or dysphoria. At times, paranoid ideation or dissociation may also be exhibited by this patient group (2013).

To the above named main features, associated features may also be exhibited. For example, those people may sabotage their positive outcomes by ending a task short before its completion. They may also show transient psychosis-like symptoms, when placed under pressure. The BPD may co-occur with other mental disorders, such as depression, anxiety, posttraumatic stress and bipolar disorder. In addition, other personality disorders may also co-occur (2013).

In addition to the diagnostic criteria described above, this study will be using the dimensional assessment of BPD. The dimensional model of personality disorder, based on five-factor model of personality, seems to gain interest as it promises to eliminate problems associated with poor-fit, co-morbidity and unclear diagnosis (Thompson, 2011). It also promises to go beyond the current criterion, to give more comprehensive description of personality disorders (Trull & Widiger, 2013). They also suggest that personality disorders could better be explained as an extension of normal personality, than disease. The initial analysis of five factor model suggested a dimensional structure of personality reflected in extraversion vs introversion, agreeableness vs antagonism, continuousness vs constraint, emotional stability vs neuroticism and intellect (Trull, et al., 2013). They described trait domains such as negative affect, detachment, antagonism, disinhibition and psychoticism to describe personality functioning, maintaining the description behind the individual traits (Thompson, 2011).

It has been further suggested that people with BPD will show pathological personality traits in three of the five domains. Namely, they will display negative affectivity, characterised by emotional lability, with frequent mood changes, emotions that are easily aroused, intense and out of proportion to the events and circumstances. They will also display anxiousness, with intense feelings of nervousness, tension, panic, fear of falling apart or losing control. Those feelings are most likely to be present in interpersonal circumstances.

Eventhough five-factor model of personality was not fully accepted in the DSM-5, its relevance can not be ignored. The BPD is a complex disorder that is often difficult

to diagnose and treat. For this reason, this study will be utilising both models in an attempt to familiarise the reader with all aspects of BPD and help improve assessment and diagnostic criteria of the same.

The DSM-5 has included the alternative model in the section 3 of the new manual. The inclusion of the alternative model was mostly due to the acknowledgement that the categorical model of personality disorder diagnosis has its own limitations, and that the inclusion of the alternative models may help reduce those shortcomings (Trull & Widiger, 2013). The model proposed that there are 2 primary criteria: 1) personality functioning ranging from little to no impairment to extreme impairment, and degree of impairment identified through 4 elements: *identity*, *self-direction*, *empathy*, and *intimacy*; and 2) pathological personality traits. The traits of the alternative model proposed in the DSM-5 are based on the FFM, with minor changes of the names of the traits, having the content remain the same. There is, however, one major change, namely the original FFM includes over 100 maladaptive traits, and the DSM-5 reduced the dimensional traits to 25. There was a need to simplify the model so that it becomes user friendly, however, it has been suggested that the reduction of maladaptive traits could result in inadequate coverage of the domains. The new DSM-5 model of personality disorder provided a questionnaire that is designed to test all of the 25 traits as well as the 5 main domains, and as such it will be used in this study.

2. Materials and Methods

247

This study was designed to identify personality traits by people who are already diagnosed with BPD using the DSM-5 categorical criteria.

2.1. Hypotheses

Based on the theoretical concepts and existing research findings, we assume that:

Hypothesis 1:

People diagnosed with BPD will show high levels of pathology on three trait domains: negative affectivity, disinhibition and antagonism.

- Sub-hypothesis 1.1: The participants will score high on negative affectivity domain characterised by emotional lability, anxiousness, separation insecurity and depressivity.
- Sub-hypothesis 1.2: The participants will score high on disinhibition domain, characterised by impulsivity and risk taking.
- Sub-hypothesis 1.3: The participants will score high on antagonism domain, characterised by hostility.

2.2. Participants

Fourteen women and one man aged between 18 and 54 years participated in this study, the mean age being 33 years. Participants were selected based on three selection

criteria: they must have had a prior diagnosis of borderline personality disorder as a primary diagnosis, they had to be older than 18 years of age, and they had to show clear distance from suicidal thoughts and behaviour.

General Participant Information are as follows. Two participants stated they were single (13.3%), 6 participants stated they were living de facto (40%), one participant stated they were married for the first time (6.7%), one participant stated they were married for more than one time (6.7%), and 5 participants stated they were separated or divorced (33.3%). Additionally, 3 participants stated they were housewives (20%), 2 participants worked full time (13.3%), 1 participant worked part time (6.7%) and 9 participants stated they were not working (60%). From the total of 15 participants, 3 completed primary school (20%), 5 completed secondary school (33.3%), 5 completed high school (33.3%), one participant started but did not complete apprenticeship (6.7%) and one participant acquired university degree (6.7%).

The rationale to include 15 participants was based on the in part qualitative nature of this study. This was a convenience sample, as those patients who met the selection criteria and were being treated in the inpatient clinic. 15 patients were asked to participate and all agreed to participate in the study.

2.3. Measures

To assess dimensional personality traits, Personality Inventory for DSM-5 (PID-5) was used. This is a 220-item self-rated personality trait assessment scale for adults aged 18 years or more. This personality inventory has been based on the Five Factor Model (FFM), and utilised trait domains as proposed by the DSM-5, section 3.

248

The inventory was divided into 5 domains: negative affect, detachment, antagonism, disinhibition and psychoticism. Each domain has different facet scales. The negative affect includes emotional lability, anxiousness, separation anxiety, and depressivity. The detachment includes withdrawal, anhedonia, and intimacy avoidance. The antagonism includes manipulateness, deceitfulness, and grandiosity. The disinhibition includes irresponsibility, impulsivity, and distractibility. And psychoticism includes unusual beliefs and experiences, eccentricity, and perceptual dysregulation.

However, the questionnaire contains total of 25 trait facets, and those facets have been identified to play a significant role in specific disorder evaluation. The 25 facets that are used to assess personality traits are anhedonia, anxiousness, attention seeking, callousness, deceitfulness, depressivity, distractibility, eccentricity, emotional lability, grandiosity, hostility, impulsivity, intimacy avoidance, irresponsibility, manipulateness, perceptual dysregulation, preservation, restricted affectivity, rigid perfectionism, risk taking, separation anxiety, submissiveness, suspiciousness, unusual beliefs and experiences, and withdrawal.

It has been identified that people with BPD will display negative affectivity, characterised by emotional lability, anxiousness, separation insecurity, depressivity. The domain disinhibition will be characterised by increased impulsivity and risk taking. And lastly, in the antagonism domain there will be the hostility trait facet (American Psychological Association, 2013). Each trait facet consists of 4 to 14 items. Each item is rated on a 4-point scale. Items are rated 0 = very false to 3 = very true.

Although PID 5 is one of the newest personality inventories, it has already shown high test-retest reliability, and construct validity, that is able to capture personality pathology as outlined in the DSM IV (Bastiaens, et al., 2015; Fossati, Krueger, Markon, Borroni, & Maffei, 2013).

2.4. Procedures and Analysis

After receiving the information about the potential candidates, contacts with them were made and selection criteria were examined. The verbal information about the study, aims, procedure and ethical issues were provided to candidates. The participation was voluntary and confidential. All participants were instructed to sign a consent form prior to the receiving the questionnaires. The participants were asked to fill out the Personality Inventory for DSM 5. The participants were supplied with information how to fill out questionnaires. All participants were provided with an opportunity to individually discuss any difficult parts of the questionnaires.

The data analyses from PID 5 were done with use of the IBM SPSS. We have also used cross tabulation, also known as contingency table, is a statistical method to observe frequency distribution of set variables This allowed us to primary analysis of data, provide structure and method for further analyses. Furthermore, this study will utilise Spearman’s Rho correlation coefficient, a statistical method, a non-parametric measure of statistical significance between two variables. This correlation can be used for both continuous and ordinal variables (Wilson, et al., 2011). Due to the facts that most of our variables are ordinal or nominal, this measure was the most suited for the assessment of relationships between a range of variables used in this study.

3. Results and discussions

The following table 3 will display the results from the 5 traits domains captured by the PID-5

Table 3 The Distribution of the PID-5 Domains

	Negative Affect	Detachment	Antagonism	Disinhibitio n	Psychoticism
1	Low	low	none	low	low
2	Average	average	none	average	low
3	Average	low	low	low	average
4	Low	low	low	low	low
5	Average	low	Low	low	low
6	Average	low	Low	average	average

PERSONALITY TRAITS AND BORDERLINE PERSONALITY DISORDER

7	Average	average	Low	average	low	
8	Low	low	None	low	low	
9	Average	average	None	low	low	
10	Average	low	Low	low	low	
11	Low	average	Average	average	average	
12	Average	average	Average	average	low	
13	Low	none	Low	low	none	
14	Average	low	Low	average	low	
15	Low	low	Low	low	low	
Total	N	15	15	15	15	
	Std. Deviation	0.507	0.594	0.640	0.507	0.516
	Mean	1.60	1.27	0.87	1.40	1.13

250

a. Limited to the first 100 cases.

As we can see from the table, all of the participants displayed some level of disturbance across all of the domains. The most obvious finding is that the most of the participants displayed a negative affect trait dominance, followed by the disinhibition trait.

Hypothesis 1: People diagnosed with BPD will show high levels of pathology in three trait domains: negative affectivity, disinhibition and antagonism. The results indicate that people with BPD show from low to average levels of pathology across all three domains, however, the results also indicated that other two domains, namely detachment and psychoticism also showed medium levels of psychopathology for some participants. Nevertheless, following a Spearman's Rho statistical analysis, it has been found that there is a statistically relevant relationship between disinhibition and detachment $r = 0.58$, $p < 0.05$, therefore the hypothesis is only partially supported (see Table 4)

Table 4 Relationship Between Domains utilising Pearson's Rho Correlation Analysis

PERSONALITY TRAITS AND BORDERLINE PERSONALITY DISORDER

		Negative Affect	Detachment	Antagonism	Disinhibition	Psychoticism
Negative Affect	Correlation Coef.	1.000	0.364	0.054	0.389	0.203
	Sig. (2-tailed)	.	0.183	0.848	0.152	0.467
	N	15	15	15	15	15
Detachment	Correlation Coef.	0.364	1.000	0.075	0.582*	0.261
	Sig. (2-tailed)	0.183	.	0.789	0.023	0.348
	N	15	15	15	15	15
Antagonism	Correlation Coef.	0.054	0.075	1.000	0.378	0.282
	Sig. (2-tailed)	0.848	0.789	.	0.165	0.309
	N	15	15	15	15	15
Disinhibition	Correlation Coef.	0.389	0.582*	0.378	1.000	0.325
	Sig. (2-tailed)	0.152	0.023	0.165	.	0.237
	N	15	15	15	15	15
Psychoticism	Correlation Coef.	0.203	0.261	0.282	0.325	1.000
	Sig. (2-tailed)	0.467	0.348	0.309	0.237	.
	N	15	15	15	15	15

251

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Sub-hypothesis 1.1: The participants will score high on negative affectivity domain characterised by emotional lability, anxiousness, separation insecurity and depressivity.

We conducted a frequency analysis to evaluate what personality trait facets were somewhat (1), moderately (2), or extremely (3) present. The results showed that 11 participants (73.3%) showed anxiousness personality trait by scoring more than 1 point on the PID 5, anxiousness scale. Furthermore, the results showed that 7 participants (46.7%) showed increased depressivity personality trait by scoring more than 1 point on the PID 5 depressivity scale. Six participants (40%) scored more than 1 point on the PID 5 separation anxiety scale ($M = 1.47, SD = 0.64$). The emotional lability trait was evident in 12 participants (80%) who scored more than 1 point on the PID 5 emotional lability scale.

As it can be seen from the Table 5, most of the participants displayed some to moderate levels of anxiousness, depressivity, emotional lability. However, following the Spearman’s Rho analysis, there was statistically no significant relationship between four of the trait facets rejecting the hypothesis.

Table 5 Negative Affectivity Domain Frequencies

	Anxiousness	Depressivity	Separation Anxiety	Emotional Lability
1	some	Some	no	some
2	some	Some	some	moderate
3	moderate	Some	no	Some
4	no	No	no	some
5	some	Some	no	moderate
6	some	No	some	some
7	some	Some	no	some
8	some	No	no	No
9	moderate	Some	no	some
10	some	No	moderate	moderate
11	no	Some	some	No
12	some	No	some	some

PERSONALITY TRAITS AND BORDERLINE PERSONALITY DISORDER

13		no	No	no	some
14		some	No	some	some
15		no	No	no	No
Total	N	15	15	15	15
	Std. Deviation	0.640	0.516	0.640	0.655
	Mean	1.87	1.47	1.47	2.00

a. Limited to the first 100 cases.

Sub-hypothesis 1.2: The participants will score high on disinhibition domain, characterised by impulsivity and risk taking. Although the frequency table outlines that some of the participants show impulsivity and risk taking traits (see Table 6), after Spearman’s correlation analysis, there was no statistical relationship found between the two traits. As only 5 participants scored some to moderate on the two trait facets respectively, and as no relationship was found between the two trait facets, the hypothesis is not supported.

The results indicated that eight participants (53.4%) showed increased impulsivity personality trait by scoring more than 1 point on the PID 5 impulsivity scale ($M = 1.6, SD = .63$). The risk taking trait was evident in 5 participants (33.4%) who scored more than 1 point on the PID 5 risk taking scale. The Table 6 will present disinhibition domain trait frequencies.

253

Table 6 Disinhibition Domain Trait Frequencies

	Impulsivity	Risk Taking
1	No	No
2	Some	No
3	Some	No
4	No	No
5	Some	None
6	Some	Some
7	Some	Some

8	No	No
9	No	None
10	No	Some
11	Some	Moderate
12	Some	Some
13	No	No
14	Moderate	No
15	No	No
Total	N	15
	Std. Deviation	0.632
	Mean	1.60
		15
		0.799
		1.27

a. Limited to the first 100 cases.

254

Sub-hypothesis 1.3: The participants will score high on antagonism domain, characterised by hostility. The results showed that 7 participants (46.7%) showed increased hostility personality trait by scoring more than 1 point on the PID 5 hostility scale. As about half of the participants showed some hostility, the hypothesis is not supported.

Additionally, our study also found that more than half of the participants showed distractibility, withdrawal and submissiveness traits. This study also found that other traits such as anhedonia, distractibility, eccentricity, intimacy avoidance, perceptual dysregulation, rigid perfectionism, submissiveness, suspiciousness and withdrawal personality traits were also present at least some of the time with mean ranging from 1 to 1.67. Personality traits such as attention seeking, calousness, deceitfulness, grandiosity, irresponsibility, manipulativenness and unusual beliefs and experiences all had results less than 1.

4. Conclusion and Recommendations

Our findings indicated that people who were already diagnosed with BPD, based on the DSM-5 categorical criteria, show disturbances on the dimensional trait domains, findings consistent with the current and past research on the personality disorder domain disturbances (Fossati, Krueger, Markon, Borroni, & Maffei, 2013; Thompson, 2011), as well as alternative diagnostic criteria in the section 3 of the DSM-5 (American

Psychiatric Association, 2013). Firstly, the presence on all 5 domain disturbances could not fully be explained, as it appears not be consistent with the current research findings of the above mentioned studies and theoretical underpinnings. And secondly, although those participants showed disturbances on all 5 domains, there was no statistically significant relationship between the traits in each domain. The accidental finding of this study was that study also found out that more than half of the participants showed distractibility, withdrawal and submissiveness traits. This study also found that other traits such as anhedonia, distractibility, eccentricity, intimacy avoidance, perceptual dysregulation, rigid perfectionism, submissiveness, suspicionsness and withdrawal personality traits were also present at least some of the time ranging from 1 to 1.67, meaning low but still existing.

The DSM-5 domain testing shows growing interest, however, there is a gap in research to further evaluate the BPD trait domains and trait facets. Nevertheless, the findings of our study could be possibly explained by the following arguments. Namely, our study did not screen co-morbid personality disorders, therefore, it possibly allowed inconsistencies in trait domain scores between our findings and the main stream research findings. It may be that some of the participants displayed traits of narcissistic, dependent, insecure personality traits, these were, however, not excluded, but also not considered in data analysis. It could also be that the BPD diagnostic criteria still require further fine tuning due to the disorder complexity, which could cause the diagnostic inconsistencies to remain. This opinion is supported by the Krueger, Derringer, Markon, Watson, and Skodol (2012), who stipulate that personality traits relate to the formal personality disorder, however, may not constitute the same. They acknowledge this gap in research and further encourage continuing assessment of the relationship between pathological traits and the DSM-5 personality disorder criteria (Krueger, et al., 2012). And lastly, our sample constituted of 15 participants, a rather small sample to draw reliable and valid relational conclusions of 25 different trait facets.

255

Nonetheless, the findings of our study supported the original FFM and the dimensional DSM-5 model, as the results still showed that BPD traits are dimensional.. It has been shown that the severity of domains does vary from trait to trait and that there is a statistically significant consistency between personality disorder traits, as proposed by the growing literature, and personality disorder DSM-5 criteria for at least 2 domains.

Although some of the hypotheses were not supported, the main aim of the study has been met. We believe that findings of this study are relevant as they show, consistent with many studies, that BPD is a complex disorder, and that variables, such as all 5 trait domains of the dimensional trait theory are related to this disorder. The results of this study did provide some evidence to support the reliability of the dimensional models of personality disorder as outlined in the DSM-5 section 3. Nevertheless, having in mind the above explained limitation of this study in regards to number of participants, additional research needs to be done in order to prove reliability of dimensional models of personality disorder.

The BPD occurrence is not declining, and therefore we ought to expand our research relating to this phenomenon even further to improve our diagnostic criteria, treatment plans and outcomes. The next stage of our research would be to apply the same

instruments with control group, namely to do research with aim to investigate differences on personality traits between people with BPD and those who has no diagnoses.

REFERENCES

- Adler, A. (1989). *O nervosnom karakteru (About the nervous character)* (2 ed.). Novi Sad: IRO Matica Srpska.
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4 ed.). Washington: DC: Author.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5 ed.). Arlington: American Psychiatric Association. doi:<http://dx.doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Bastiaens, T., Claes, L., Smits, D., De Clercq, B., De Fruyt, F., Vanwelleghem, D., . . . De Hert, M. (2015). The construct validity of the Dutch personality inventory for DSM-5 personality disorders (PID-5) in a clinical sample. *Assessment*, 1-10. doi:10.1177/1073191115575069
- Brennan, K. A., & Shaver, P. R. (1998). Attachment styles and personality disorders: Their connections to each other and to parental divorce, parental death and perceptions of parental caregiving. *Journal of Personality*, 66(5), 835-878. doi:0.1111/1467-6494.00034
- Crocq, M. A. (2013). Milestones in the history of personality disorder. *Dialoges in Clinical Neuroscience*, 15(2), 147-153. Retrieved from www.dialoges-cns.org
- Crowell, S. E., Beauchaine, T. P., & Linehan, M. M. (2009). A biosocial developmental model of borderline personality: Elaborating and extending Linehan's theory. *Psychological Bulletin*, 135(3), 495-510. doi:10.1037/a0015616
- Davidson, K., Norrie, J., Tyrer, P., Gumley, A., Tata, P., Murray, H., & Palmer, S. (2006). The effectiveness of cognitive behavior therapy for borderline personality disorder: Results from the borderline personality disorder study of cognitive therapy (BOSCOT) Trial. *Journal of Personality Disorders*, 20(5), 450-465. doi:10.1521/pedi.2006.20.5.450.
- Fossati, A., Krueger, R. F., Markon, K. E., Borroni, S., & Maffei, C. (2013). Reliability and validity of the personality inventory for DSM 5 (PID -5): Predicting DSM-IV personality disorders and psychopathology in community-dwelling Italian adults. *Assessment*, 20(6), 689-708. doi:10.1177/1073191113504984
- Friedel, R. O. (2004). Dopamine dysfunction in borderline personality disorder: A hypothesis. *Neuropsychopharmacology*, 29, 1029-1039. doi:10.1038/sj.npp.1300424
- Hill, J., Stepp, S. D., Wan, M. W., Hope, H., Morse, J. Q., Steele, M., . . . Pilkonis, P. A. (2011). Attachment, borderline personality, and romantic relationship

- dysfunction. *Journal of Personality Disorders*, 25(6), 789-805. doi:10.1521/pedi.2011.25.6.789
- Hoermann, S., Zupanick, C. E., & Dombeck, M. (2013, December 6). *DSM-5 the ten personality disorders*. Retrieved from MentalHelp.net: <http://mentalhelp.net/articles/dsm-5-the-ten-personality-disorders-cluster-c/>
- Kamali, M., Oquendo, M. A., & Mann, J. (2001). Understanding the neurobiology of suicidal behavior. *Depression & Anxiety*, 14(3), 164-176. doi:10.1002/da.1062
- Keinänen, M. T., Johnson, J. G., Richards, E. S., & Courtney, E. A. (2012). A systematic review of the evidence-based psychosocial risk factors for understanding of borderline personality disorder. *Psychoanalytic Psychotherapy*, 26(1), 65-91. doi:10.1080/02668734.2011.652659
- Klaus, L., Zanarini, M. C., Schmahl, C., Linehan, M. M., & Bohus, M. (2004). Borderline personality disorder. *Lancet*, 363, 453-461.
- Kreger, R. (2011, November 30). *Two types of narcissists pose somewhat different challenges*. Retrieved from Psychology Today: <http://www.psychologytoday.com/blog/stop-walking-eggschells/201111/two-types-narcissists-pose-different-challenges>
- Krueger, R. F., Derringer, J., Markon, K. E., Watson, D., & Skodol, A. E. (2012). Initial construction of a maladaptive personality trait model and inventory for DSM-5. *Psychol Med*, 42(9), 1879-1890. doi:10.1017/S0033291711002674
- Lenzenweger, M. F., & Clarkin, J. F. (2005). *Major theories of personality disorder* (Second Edition ed.). New York: Guilford Publications, Inc.
- Levy, K. N. (2005). The implications of attachment theory and research for understanding borderline personality disorder. *Development and Psychopathology*, 17, 959-983. doi:10.1017/S0954579405050455
- Linehan, M. (1993). *Cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder*. New York: The Guildford Press.
- McCrae, R. R., & John, O. P. (1992). An introduction to the Five-Factor Model and its applications. *Journal of Personality*, 60(2), 175-215. doi:10.1111/j.1467-6494.1992.tb00970.x
- McGrae, R. R., & Costa, P. T. (2008). The Five-Factor Theory of personality. In P. Oliver, J. Richard, & L. A. Pervin, *Handbook of personality*. New York: Guildford Publications.
- Millon, T. (2011). *Disorders of personality: Introducing a DSM/ICD spectrum from normal to abnormal* (3 ed.). New Jersey: John Wiley & Sons Inc. doi:10.1002/9781118099254.refs
- Monte, C. F. (1999). *Beneath the mask: An introduction to theories of personality*. Orlando: Harcourt Brace College Publishers. Retrieved from <http://www.hbcollege.com>

- Mosquera, D., Gonzalez, A., & Leeds, A. M. (2014). Early experience, structural dissociation, and emotional dysregulation in boerderline personality disorder: The role of insecure and disorganized attachment. *Boerderline Personality Disorder and Emotiona Dysregulation*, 1-15. Retrieved from <http://www.bpded.com/content/1/1/15>
- Pietromonaco, P. R., & Barrett, L. F. (2000). The internal working models concept: Wthat do we really know about the self in relation to others? *Review of General Psychology*, 4(2), 155-175.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2005). *Theories of personality* (8 ed.). Belmont: Thomson Wadsworth.
- Scott, L. N., Kim, Y., Nolf, K. A., Hallquist, M. N., Wright, A. G., Stepp, S. D., . . . Pilkonis, P. A. (2013). Preoccupied attachment and emotional dysregulation: Specific aspects of borderline personality disorder or general dimensions of personality? *Journal of Personality Disorders*, 27(4), 473-495. doi:10.1521/pedi_2013_27_099
- Scott, L. N., Levy, K. N., & Pincus, A. L. (2009). Adult attachment, personality traits, and borderline personality disorder features in young adults. *Journal of Personality Disorders*, 23(3), 258-280. doi:10.1521/pedi.2009.23.3.258
- Tahirovic, S.,& Bajric, A. (2016) *Child-Parent Attachment Styles and Borderline Personality Disorder Relationship*: Mediterranean Journal of Clinical Psychology MJCP, Vol 4. No 2
- Tahirovic, S.(2013). Psiholoski razvoj djece i mladih (Psychological Development of Children and Youth), IUS, Sarajevo
- Thompson, S. B. (2011, December 11). *Categorising personality disorder: Entering a new dimension*. Retrieved from WebmedCentral: http://www.webmedcentral.com/article_view/2669
- Trull, T. J., & Widiger, T. A. (2013). Dimensional models of personality: The five-factor model and the DSM-5. *Dialogs in Clinical Neuroscience*, 15(2), 135-146. doi:PMCID: PMC3811085
- Widiger, A. T., & Weissman, M. M. (1991). Epidemiology of borderline personality disorder. *Psychiatric Services*, 42(10), 1015-1021. doi:org/10.1176/ps.42.10.1015
- Widiger, T. A. (2012). *The Oxford handbook of personality disorders*. New York: Oxford University Press.
- Wilson, S., & MacLean, R. (2011). *Research methods and data analysis for psychology*. Maidenhead: McGraw-Hill Higher Education.